

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

ZVÍDAVOST A ZVÍDAVOST VŮČI SOBĚ A JEJICH VYUŽITÍ V KLINICKÉM KONTEXTU

CURIOSITY, SELF-CURIOSITY AND THEIR USE IN A CLINICAL CONTEXT

Disertační práce

Autorka: Mgr. et Mgr. Martina Friedlová

Školitel: doc. PhDr. Martin Lečbych, PhD.

Olomouc

2022

I have no special talents. I am only passionately curious.

Albert Einstein

I feel a change on the rise.

Avi Kaplan

PODĚKOVÁNÍ

Moje poděkování na tomto místě náleží kolegům, rodině i přátelům, kteří mě podporovali v průběhu realizace výzkumného projektu i psaní práce. Děkuji vám všem, které jmenuji, i těm, kteří zde nejste uvedeni jmenovitě.

Svému školiteli doc. PhDr. Martinu Lečbychovi, Ph.D., děkuji za velkorysé vedení disertačního projektu, mentoring, podporu a inspiraci výzkumnou, profesní i lidskou.

Kolegům z Katedry psychologie FF UP a Katedry psychologie FF OU děkuji za cenné rady, pomoc, zpětnou vazbu a podporu. Jmenovitě bych ráda poděkovala Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph.D., PhDr. Kataríně Millové, Ph.D., doc. PhDr. et Mgr. Romanu Procházkovi, Ph.D., Mgr. Aleši Neusarovi, Ph.D., Mgr. Zuzaně Vaculčíkové Sedláčkové, Ph.D. a PhDr. Danielu Dostálovi, Ph.D.

Děkuji svým výcvikovým lektorkám a lidem, kteří zásadně přispěli k mé profesní cestě, za inspiraci, laskavost i živé příklady, že zvědavost přináší kromě informací také důvěru a radost: PhDr. Haně Ščibrányiové, PhDr. Blaženě Ghillányiové, PhDr. Naděždě Feketeové, Helen Wilson, Ph.D., Marku Pearsonovi, Ph.D., Madeleine de Little, Ph.D. a PhDr. Jarmile Petrovské, Ph.D.

Děkuji lidem, které provázím, svým klientům, pacientům i studentům za možnost každodenně se od nich učit a hledat stále nové otázky i odpovědi.

V neposlední řadě bych ráda poděkovala svým rodičům a své nejbližší rodině za trpělivost a podporu během práce na disertačním projektu a za stále nové příležitosti učit se o sobě, o druhých a o světě. Děkuji.

PROHLÁŠENÍ

„Ochrana informací v souladu s ustanovením § 47b zákona o vysokých školách, autorským zákonem a směrnicí rektora k Zadání tématu, odevzdávání a evidence údajů o bakalářské, diplomové, disertační práci a rigorózní práci a způsob jejich zveřejnění. Student odpovídá za to, že veřejná část závěrečné práce je koncipována a strukturována tak, aby podávala úplné informace o cílech závěrečné práce a dosažených výsledcích. Student nebude zveřejňovat v elektronické verzi závěrečné práce plné znění standardizovaných psychodiagnostických metod chráněných autorským zákonem (záznamový arch, test/dotazník, manuál). Plné znění psychodiagnostických metod může být pouze přílohou tištěné verze závěrečné práce. Zveřejnění je možné pouze po dohodě s autorem nebo vydavatelem.“

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Zvídavost a zvidavost vůči sobě a jejich využití v klinickém kontextu“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem školitele a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 31. 7. 2022

Podpis _____

OBSAH

ÚVOD	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. ZVÍDAVOST	12
1.1 <i>Zvídavost, její definice a otázky</i>	12
1.2 <i>Zvídavost a touha poznávat</i>	13
1.2.1 <i>Jazykové a obsahové souvislosti termínu zvídavost</i>	16
1.3 <i>Typy a dimenze zvídavosti</i>	17
1.3.1 <i>Epistemická zvídavost</i>	17
1.3.2 <i>Percepční zvídavost</i>	19
1.3.3 <i>Diverzivní a specifická zvídavost</i>	19
2. VÝVOJ POHLEDŮ NA ZVÍDAVOST V PRŮBĚHU 20. STOLETÍ	21
2.1 <i>Daniel Berlyne a jeho pojetí zvídavosti</i>	21
2.2 <i>Berlynův model optimálního nabuzení</i>	24
2.3 <i>Loewensteinův model zvídavosti</i>	25
2.4 <i>Směry výzkumu zvídavosti v současnosti</i>	27
3 SOUČASNÉ MODELY ZVÍDAVOSTI	28
3.1 <i>Modely zvídavosti jako trvalé osobnostní charakteristiky</i>	28
3.1.1 <i>Modely zvídavosti J. Litmana</i>	28
3.1.2 <i>Reiův třídídimenzionální model zvídavosti</i>	29
3.1.3 <i>Pětidídimenzionální pojetí zvídavosti, jeho kritika a dopady</i>	30
3.1.4 <i>Zvídavost v pozitivní psychologii</i>	33
3.2 <i>Zvídavost jako prostředek a cíl</i>	36
3.3 <i>Zvídavost jako epistemická emoce</i>	37
3.4 <i>Biologické modely zvídavosti, systém odměny</i>	39
3.4.1 <i>Biologické souvislosti</i>	39
3.4.2 <i>Integrativní modely s experimentální bází</i>	39
3.5 <i>Zvídavost v kontextu biopsychosociálního modelu</i>	41
3.6 <i>Diagnostické nástroje pro měření zvídavosti</i>	43
4 ZVÍDAVOST V KONTEXTU OBSAHOVĚ BLÍZKÝCH KONCEPTŮ	45
4.1 <i>Tomkinsovo pojetí zájmu a vzrušení jako primárního motivačního systému</i>	45
4.2 <i>Zuckermanův koncept Sensation seeking</i>	46
4.3 <i>Seeking system podle Pankseppa jako možný emoční podtext zvídavosti</i>	47
4.4 <i>Zvídavost v kontextu teorie sebedeterminace</i>	48
4.5 <i>Cloningerovo pojetí Novelty Seeking</i>	49

4.6 Další obsahově blízké koncepty	51
5 SOUVISLOSTI ZVÍDAVOSTI	52
5.1 Vztah zvědavosti a emocí ve výzkumech zvědavosti jako vlastnosti.....	52
5.2 Zvědavost jako indikátor psychického zdraví.....	53
5.3 Zvědavost a kvalita emocí jako ukazatel fyziologického stavu v kontextu polyvagální teorie.....	54
6 ZVÍDAVOST VŮČI SOBĚ A PŘÍBUZNÉ KONCEPTY	56
6.1 Zvědavost vůči sobě: dispozice, stav nebo kompetence? Definice a možné kontexty	58
6.2 Intrapersonální zvědavost.....	60
6.3 Blízké koncepty: self-inquisitiveness a self-reflective curiosity	62
6.3.1 Self-inquisitiveness	62
6.3.2 Self-reflective curiosity v kontextu klinické zvědavosti	62
6.4. Zvědavost vůči sobě, introspekce a sebereflexe.....	63
6.5 Zvědavost vůči sobě, sebeuvědomění a mindfulness	66
6.5.1 Sebeuvědomění (self-awareness)	67
6.5.2 Všímavost (mindfulness)	69
6.6 Zvědavost vůči sobě pohledem mentalizace	71
6.7 Diagnostické nástroje pro měření zvědavosti vůči sobě	72
6.7.1 Škála zvědavosti vůči sobě (Self-curiosity Attitude-Interest Scale)	72
6.7.2 Škála intrapersonální zvědavosti (Intrapersonal Curiosity Scale)	74
7 ZVÍDAVOST POHLEDEM PSYCHOSOCIÁLNÍHO VÝVOJE V KONTEXTU ZDRAVÍ A NEMOCI	75
7.1 Základní souvislosti zvědavosti a zvědavosti vůči sobě jako charakteristiky	75
7.2 Zvědavost a attachment	76
7.3 Zvědavost a hra.....	78
7.4 Zvědavost a učení	79
7.5 Zvědavost v pracovním kontextu	80
7.5.1 Zvědavost vůči sobě a sebeuvědomění v pracovním kontextu	81
7.6 Zvědavost a adaptabilita	81
7.7 Zvědavost a osobnost	83
8 ZVÍDAVOST V KONTEXTU PSYCHOTERAPIE	85
8.1 Zvědavost jako esence systemického přístupu v psychoterapii	85
8.2 Detektivní klobouk jako metafora zvědavosti u Satirové.....	87
8.3 Motivační rozhovory Millera a Rolnicka	88
8.4 Terapie založená na mentalizaci (MBT)	89
8.5 Terapeutický / kolaborativní assessment	89
8.6 Psychoterapie a psychodiagnostika v kontextu současných socioekonomických změn	90

EMPIRICKÁ ČÁST	92
9 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	93
9.1 Výzkumné cíle	94
9.2 Výzkumné hypotézy	95
10. TECHNICKÝ PRŮBĚH VÝZKUMU	98
10.1 První fáze výzkumného projektu: příprava české adaptace nástrojů InC a SCAI a její pilotní ověření	98
10.1.1 Pilotní ověření české adaptace nástrojů	99
10.2 Druhá fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástroje SCAI-CZ u dospívajících (studie 1)	99
10.3 Třetí fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ u dospívajících (studie 2)	99
10.4 Čtvrtá fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ u dospělé populace (studie 3)	100
11 STUDIE 1: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJE SCAI-CZ U DOSPÍVAJÍCÍCH	101
11.1 Výzkumné otázky studie 1	101
11.2 Výzkumný soubor	101
11.3 Metody sběru dat	102
11.4 Průběh výzkumu	102
11.5 Etické aspekty výzkumu	102
11.6 Výsledky	103
11.7 Diskuze	106
11.7.1 Limity studie	106
11.8 Závěry	107
12 STUDIE 2: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJŮ InC-CZ A SCAI-CZ U DOSPÍVAJÍCÍCH	108
12.1 Výzkumné otázky studie 2	108
12.2 Výzkumný soubor	109
12.3 Metody sběru dat	110
12.3.1 Důvody pro volbu nástrojů k ověření souběžné validity	110
12.3.2 Použité metody	111
12.4 Průběh výzkumu	112
12.5 Etické aspekty výzkumu	112
12.6 Výsledky	113
12.6.1 Deskriptivní charakteristiky položek škály InC-CZ u souboru dospívajících	113
12.6.2 Faktorová struktura InC-CZ a reliabilita české adaptace Škály intrapersonální zvidavosti InC-CZ u dospívajících	115
12.6.3 Deskriptivní charakteristiky použitých metod	120
12.6.4 Validita nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a jejich vztah k pětifaktorovému modelu a dalším charakteristikám	126

12.6.5 Doplnkové výsledky – trávení volného času u gymnazistů.....	131
12.7 Diskuze.....	134
12.7.1 Limity studie.....	135
12.8 Závěry.....	136
13 STUDIE 3: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJŮ InC-CZ A SCAI-CZ U DOSPĚLÉ POPULACE	137
13.1 Výzkumné otázky studie 3.....	137
13.2 Základní a výzkumný soubor.....	138
13.2.1 Základní soubor.....	138
13.2.2 Výzkumný soubor.....	138
13.3 Metody sběru dat.....	140
13.4 Průběh výzkumu.....	142
13.5 Etické aspekty výzkumu.....	142
13.6 Výsledky.....	143
13.6.1 Deskriptivní charakteristiky použitých nástrojů.....	143
13.6.2 Faktorová struktura a reliabilita Škály Intrapersonální zvidavosti InC-CZ u výzkumného souboru dospělých.....	145
13.6.3 Faktorová struktura a reliabilita Škály zvidavosti vůči sobě SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých.....	151
13.6.4 Validita nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a jejich vztah k pětifaktorovému modelu osobnosti a dalším charakteristikám.....	155
13.6.5 Doplnkové výsledky.....	158
13.7 Diskuze.....	159
13.7.1 Limity studie.....	162
13.8 Závěry.....	162
14 DISKUZE.....	164
14.1 Zvidavost v kontextu pozitivních a negativních emocí.....	164
14.2 Intrapersonální zvidavost.....	165
14.3 Zvidavost vůči sobě.....	166
14.4 Dynamika intrapersonální zvidavosti a zvidavosti vůči sobě.....	167
14.5 Zvidavost zaměřená na sebe v kontextu typologie zvidavých jedinců.....	168
14.6 Implikace.....	169
14.7 Silné stránky.....	170
14.8 Limity disertačního projektu.....	170
14.9 Doporučení pro budoucí výzkum.....	171
15 ZÁVĚRY.....	173
SOUHRN.....	177
SUMMARY.....	182

LITERATURA	187
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A SCHÉMAT.....	211
PŘÍLOHY	213
<i>PŘÍLOHA 1: Abstrakt disertační práce.....</i>	<i>214</i>
<i>PŘÍLOHA 2: Abstract of the thesis.....</i>	<i>215</i>
<i>PŘÍLOHA 3: Česká adaptace Škály zvidavosti vůči sobě (SCAI-CZ)</i>	<i>217</i>
<i>PŘÍLOHA 4: Česká adaptace Škály intrapersonální zvidavosti (InC-CZ).....</i>	<i>218</i>

ÚVOD

Zvídavost a zívavost vůči sobě provází člověka od raného dětství. První úsměv dítěte, chvíle, kdy udrží poprvé v ruce hračku, chvíle, kdy se pokouší o první kroky, přes zkoumání vztahů mezi věcmi a lidmi, spojené s otázkou „proč?“, přes experimenty ve škole, zkoušení všemožných alternativ v pubertě, přes adolescentní rozvažování o sobě, kým jsem a kam patřím, po hledání a vytváření vlastního zázemí, profesního ukotvení a úspěchu, přes vědecké objevy v makrokosmu i mikrokosmu, přes hledání alternativ, když se život neodvíjí tak, jak bychom chtěli, po letmá i hlubší ohlédnutí za životem ve zralém věku s otázkou po jeho smyslu... Všechny tyto životní kroky jsou spojeny se zívavostí vůči sobě, druhému i světu. Díky zívavosti vůči sobě dosahujeme sebepoznání, a zároveň, spolu se sebepoznáním na každé zastávce na našem životním oblouku znovu hledáme a nacházíme smysl našeho životního putování.

V předkládané disertační práci, která se zívavosti a zívavosti vůči sobě věnuje, tak chci s respektem k mnohoznačnosti povahy vnitřního i vnějšího světa člověka probádat a zachytit podstatu zívavosti a zívavosti vůči sobě. Práce tak v teoretické části přináší v českém kontextu ojedinelý přehled modelů zívavosti včetně nejnovějších zahraničních empirických zjištění a přehled současných modelů zívavosti směřované do vnitřního světa člověka. Práce kriticky reflektuje podobnosti, překryvy i rozdíly modelů zívavosti a zívavosti vůči sobě i vztažných konceptů. S cílem zachytit přesný význam konceptů a neovlivnit ho nepřesným překladem v některých případech ponechávám anglické názvy konceptů, případně původní anglické názvy uvádím v závorce kurzívou. Tam, kde existují české ekvivalenty, v některých případech diskutuji vhodnost české terminologie. Pojmy jedinec, klient a pacient označují v textu totéž, a ilustrují kontext, ve kterém vznikly konkrétní empirické studie.

Vlastní disertační projekt přináší otázky po povaze specifického typu zívavosti - zívavosti vůči sobě a intrapersonální zívavosti - a odpovědi na ně, prostřednictvím ověření české adaptace dvou nástrojů: Škály zívavosti vůči sobě a Škály intrapersonální zívavosti, pro soubor dospívajících a dospělých a prostřednictvím hledání vztahů obou konceptů k dílčím dimenzím pětifaktorového modelu osobnosti. Práce směřuje do oblasti klinické psychologie, a tak je jejím smyslem spíše než nahlédnout na modely pouze statisticky, ptát se po podstatě konceptů a nástrojů k jejich měření a zjistit, zda a jak je možné uplatnit je v klinické psychodiagnostice a psychoterapii.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ZVÍDAVOST

1.1 Zvídavost, její definice a otázky

Zvídavost je touha vědět (*desire to know*), touha po nových vědomostech a zkušenostech. Je definována také jako touha po poznání, touha po nových znalostech a informacích (Berlyne, 1954; Berlyne, 1960; Litman & Mussel, 2013; Aschieri et al., 2020; Grossnickle, 2016). Současní autoři ji chápou jako intrinsickou motivaci dozvědět se více pouze pro poznání samotné (Aschieri et al., 2016; Kashdan et al., 2018).

Zvídavost je vnímána jako součást mnoha lidských aktivit, které provázejí člověka od kolébky ke hrobu. Od prvních dětských krůčků, stavění kostek a zkoumání objektů v batolecím věku, přes poznávání prvních písmen a toho, jak fungují zákonitosti přírody, školním věku, přes poznávání druhých a vzájemných odlišností v adolescenci, po vědecká zkoumání, ale i vyzvídání o druhých ve věku dospělém, i po zralé rozlišování důležitého a nedůležitého v pozdní dospělosti – tak zvídavost provází život.

Z vývojového pohledu zvídavost úzce souvisí s adaptací dítěte na vnější svět. Přítomnost podnětů, vůči kterým zvídavost zaměřujeme, je základní vývojovou potřebou. Matějček ji označil jako potřebu stimulace a vyzdvihl ji jako jednu ze základních psychických potřeb dítěte (Matějček & Langmeier, 1974). Dítě má potřebu určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů, které zajišťují jeho zdravý vývoj a adaptaci (Matějček, 2013). Podobně Berne (2011) umístil potřebu podnětů do centra svého pojetí motivace. Hlad po podnětech je jedním ze 6 psychologických hladů, jak Berne potřeby metaforicky nazývá. Lidé podle Berneho „hladoví“ po vzrušení a zrakové, sluchové, hmatové, čichové a chuťové aktivaci. Podobně Cloninger vidí novelty seeking jako jednu ze základních dimenzí temperamentu, úzce napojenou na zvídavost (Cloninger et al., 1993).

Zvídavost je hnací silou vývoje společnosti. Pisula (2009), který nahlížel zvídavost především z etologického pohledu, zdůraznil, že „*hlad po informacích o světě kolem nás je často považován za faktor, který určuje naše místo v přírodě*“ (2009, s. 129). Bývá charakterizována také jako touha prozkoumávat podněty či věci nové, nejisté, komplexní či víceznačné (Kashdan et al., 2018). Zvídavost je zdrojem nových poznatků, pozitivních emocí, odolnosti i životní pohody (Schutte & Malouff, 2019; Fredrickson & Joiner, 2002; Litman, 2005; Kashdan & Steger, 2007; Kashdan et al., 2009). Kashdan et al. (2004) potvrzují souvislost zvídavosti se hrou, latentním učením, touhou po nových informacích. Zvídaví lidé také touží vyhledávat nové zkušenosti, prozkoumávat, co se v nich děje, jak reagují oni sami a také, jak v nich reagují ostatní lidé. Vykládá se také jako chování zaměřené na vyhledávání informací. Je považována za důležitý zdroj pro přemýšlení a učení

(Dubey & Griffiths, 2020) a ovlivňuje také zapamatování získaných informací (McGillivray et al., 2015; Swirsky et al., 2021; Kang et al., 2009).

Zvídavost vědce v mnoha ohledech fascinuje, vracejí se k ní od už dob W. Jamese (1890) v několika vlnách. Její důležitost v současném světě s ohledem na množství podnětů, které každý jedinec musí absorbovat, a množství změn, na které se každý z nás adaptuje, výrazně roste. A přestože je předmětem výzkumů již dlouho, jako bio-psycho-sociální fenomén zůstává dosud nepříliš objasněna, podobně jako není zcela objasněna interakce mezi zvídavostí jako osobnostní charakteristikou a aktivací zvídavosti v konkrétní situaci s konkrétními podněty (Jach et al., 2021). Zvídavost je zkoumána v rozmanitých teoretických rámcích a z různých úhlů pohledu. Je možné ji nahlížet z pohledu vývojového a sledovat rozmanité projevy zvídavosti a jejích různých facet v závislosti na vývojových úkolech jedince. Jako osobnostní charakteristika bývá vnímána v kontextu otevřenosti vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu (*openness to experience*; Woo et al., 2014) a bývá označována za žádoucí vlastnost, důležitou pro učení a pracovní flexibilitu a schopnost uchopit pracovní úkoly komplexně (Peterson et al., 2010).

Jako vlastnost je spojována s dalšími charakteristikami jak rysové, tak emočně-motivační podstaty. Autoři v různé míře akcentují fyziologický a afektivní doprovod zvídavosti (Murayama, 2022; Jach et al., 2021; Birenbaum et al., 2019).

Otazníky kolem zvídavosti víří také fakt, že v empirických studiích, které jsou obsahově zaměřeny na zvídavost a tendenci vyhledávat nové podněty a zpracovávat je, jsou obsahově podobným procesům a charakteristikám přiřazeny odlišné názvy. Někteří výzkumníci zvídavost považují za součást širší kategorie *information seeking* (Kidd & Hayden, 2015). Ke konceptům, které se se zvídavostí v různé šíři překrývají, lze řadit zájem (*interest*), touhu po poznání (*need for cognition*), vyhledávání novinek (*novelty seeking*), *sensation seeking* (Murayama, 2022; Gocłowska et al., 2019; Furnham & Thorne, 2013; Zuckerman, 1994). Dalšími blízkými charakteristikami jsou frustrační tolerance (*frustration tolerance*), tolerance nejednoznačnosti (*tolerance of ambiguity*) a další koncepty (Lauriola et al., 2015; Kashdan et al., 2018; Birenbaum et al., 2019). Na nejednoznačnost v označení upozorňují například Grossnickle (2016) nebo Aslan et al. (2021) v kvalitativní studii o vnímání rozdílu mezi pojmy zvídavost a zájem (*interest*). Shin a Kim (2019) také zdůrazňují nutnost rozlišení zvídavosti od prostého zájmu.

1.2 Zvídavost a touha poznávat

Zvídavost lze nahlížet z mnoha úhlů pohledu. Je-li zvídavost označována jako touha, je možné ji považovat za stav excitace a vzrušení z poznávání. V raném dětství se zvídavost jeví jako přirozený stav, který provází proces poznávání u zdravého dítěte. Předškolní dítě tedy zažívá

velmi často stavy zvědavosti, mimo jiné také proto, že jeho prostředí je pro něho neznámým terénem. Pro zvědavost jako stav svědčí také jisté vzrušení a zároveň soustředěnost, které dítě, dospívající i dospělý zažívá, jestliže je v jeho okolí předmět jeho zájmu (Fandakova & Gruber, 2021).

Existuje celá řada autorů, kteří zvědavost chápou také jako trvalou charakteristiku (Silvia, 2012; Ryakhovskaya et al., 2022), která může být významná v klinickém kontextu (Włodarczyk, 2017). Už Berlyne, významný teoretik zvědavosti, který při svých vývodech o zvědavosti vycházel z experimentů na krysách, uznával její rysovou komponentu. Definuje ji jako sklon jedince zažívat zvědavost, když se setká s novými, neobvyklými nebo nejednoznačnými podněty (1960). V posledních 30 letech se objevilo velké množství různorodých konceptů zvědavosti jako stabilní charakteristiky a stejně tak velké množství sebehodnotících nástrojů. Některé z nich vyrůstají z Berlynova pojetí zvědavosti jako *drivu*, který je zapotřebí redukovat, a navazují na jeho rozlišení epistemické a percepční zvědavosti (Berlyne, 1954), a později *diverzivní* a *specifické* zvědavosti (Berlyne, 1960). Další koncepty zvědavosti jako vlastnosti propojují zvědavost s pozitivním afektivním doprovodem (Litman, 2005; Aschieri et al., 2020). Zvědavost jako vlastnost chápou také například Litman (2005) nebo Silvia a Christensen (2020). Velká většina výzkumníků vztahuje zvědavost jako vlastnost k otevřenosti vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu osobnosti (McCrae, 1997), což se odráží i v častém používání pětifaktorového modelu pro ověření validity nástrojů zaměřených na zvědavost (Jach et al., 2021; Friedlová et al., 2018). Zvědavost jako vlastnost se může měnit v průběhu vývoje osobnosti, v dětství je ovlivňována rodičovskými kompetencemi (Shah et al., 2021), vlivem stárnutí se může snižovat (Robinson et al., 2017; Chu et al., 2021).

Kashdan et al. (2004) udávají, že zvědavost má *dispoziční* komponentu (*dispositional*, tj. *trait*), i *situační* komponentu (*situational*, tj. *state*). Dispoziční facetu zvědavosti považují za stabilní „*odlišnosti ve zvědavém chování*“ (Kashdan et al., 2004, s. 483), situační komponentu definují jako „*stav vyvolaný probíhající interní nebo externí aktivitou, který naznačuje transakci mezi jedincem a prostředím*“ (tamtéž). Podobně Schutte a Malouff (2019), kteří navazují na Kashdana a Stegera (2007) a Silviu (2012) s nimi shodně udávají, že zvědavost může být chápána jako vlastnost i jako stav. Jedinci, jejichž charakteristikou je vyšší zvědavost, pak častěji zažívají stav, ve kterém se chovají zvědavě. Lydon-Staley s kolegy naznačují, že stav zvědavosti se v průběhu cirkadiálního rytmu mění (2021). Noordewier et al. (2019) spojují stav zvědavosti s kvalitou podnětu.

Pozoruhodně se s rysovou a stavovou komponentou zvědavosti vypořádali Spielberg a Reheiser (2009). Řadí zvědavost ke klinicky důležitým ukazatelům patologie, resp. zdraví, spolu s hněvem, úzkostí a depresí. Jejich nově připravený nástroj pro měření zvědavosti po vzoru State-Trait Anxiety Inventory reflektuje jak rysovou, tak situační komponentu.

Jeví se jako pozoruhodné, že ačkoli na jedné straně prudce narůstá počet výzkumů, které se zvědavosti věnují, jen málo z výzkumníků se jasně vyjadřuje k dynamice zvědavosti – jestliže je zvědavost vlastnost i stav, který zároveň motivuje jedince k chování, jak přesně ovšem rys zvědavosti ovlivňuje či facilituje stav, ve kterém jedinec zažívá zvědavost? Výjimkou jsou experimenty, které navrhl Silvia (2008) na základě Lazarusovy teorie kognitivního zhodnocení vnějších podnětů během procesu adaptace organismu na okolí (1991).

Jako ještě pozoruhodnější se ukazují výsledky důkladné rešerše zdrojů ke zvědavosti: v mnoha výzkumných počinech zaměřených na podstatu zvědavosti je zdůrazněna souvislost zvědavosti s intrinsickou motivací. Zvědavost je označována jako touha poznávat pouze pro poznání samotné (*for it's own sake*, Aschieri & Durosini, 2015), ovšem většina empirických studií nevztahuje zvědavost k teoriím motivace. Převažuje hledání vztahů zvědavosti s osobnostními aspekty (Peterson & Seligman, 2004; Kashdan et al., 2013) nebo učením (von Stumm et al., 2011). V některých studiích je zvědavost vztahována k Maslowově teorii motivace (Kashdan et al., 2018). Tento rozpor ještě více vystupuje do popředí, když vezmeme v úvahu názory R. M. Ryana a E. L. Deciho (2020; 2021). Svoji slavnou teorii sebedeterminace (*self-determination theory*) v kontextu nových empirických zjištění stále aktualizují (Ryan & Deci, 2017). Intrinsicky motivované chování spojují se hrou, explorací a aktivitami založenými na zvědavosti (Ryan & Deci, 2020). Zdůrazňují přitom benefity intrinsické motivace pro formalizované i neformalizované učení v průběhu života, stejně jako teoretici zvědavosti, zvláště ti, kteří zkoumali zvědavost epistemickou (Mussel, 2010).

Ačkoli je tedy zvědavost považována za důležitou vlastnost, existuje mnoho způsobů, jak na zvědavosti nazírat (Kidd & Hayden, 2015). Pohledy výzkumníků souvisejí s jejich paradigmatickým zakotvením, s tím, jak vnímají strukturu i dynamiku lidské osobnosti. Loewenstein o zvědavosti píše jako o emočně-motivačním konstruktu (1994). Schutte a Malouff (2019) vyzdvihují zvědavost jako pozitivní emoci, která má vztah k zájmu (*interest*).

Aschieri s kolegy (2020) i McGillivray, Murayama a Castel (2015), kteří zdůrazňují vztah mezi zvědavostí a zapamatováním, naopak mezi zvědavostí a zájmem nerozlišují kvalitativně, považují je za pozitivní emoční stavy. Ve zvědavosti akcentují spíše časové hledisko a vydělují počáteční zvědavost ohledně tématu (*initial curiosity*) od zájmu, který přetrvává po zodpovězení otázky (*postanswer interest*). Zájem, zvědavost a zmatení do vzájemného vztahu uvádějí Fayn et al. (2019).

Vnímání zvědavosti jako pozitivního emočního naladění, které směřuje k získání nových informací, se odlišuje od zvědavosti doprovázené jistou tenzí. Už James definoval zvědavost jako „*inkonzistenci nebo mezeru ve věděni*“ (1890, s. 430). Berlyne na něj navázal a spojoval zvědavost, která v jeho pojetí může mít negativní emoční valenci, se situacemi, kdy jsou zvířata vystavená nedostatku informací nebo nejistotě (1960). Loewenstein o 30 let později (1994) nabídl teorii

zvídavosti jako důsledku nedostatku informací (*information gap theory of curiosity*). S odstupem další generace není možné nevidět spojitost tohoto pojetí zvídavosti s postřehem Blumy Zeigarnikové, že neukončené úkoly, tedy i kognitivně nedokonalá uchopení problému, ve kterých některá z informací schází, motivují jedince k akci a navýšení snahy informaci získat. Tento proces v reálném životě vědce může ilustrovat například autobiografická verze příběhu objevování struktury DNA z pohledu J. D. Watsona (Watson & Sládeček, 1966).

Jak porozumět takovému nesouladu v chápání zvídavosti? Jedním ze zdrojů přemýšlení o zvídavosti, mimo detailního prozkoumání a kritického srovnání konceptů, které uvádíme níže, se může stát také jazykový exkurz k etymologickému základu slova zvídavost, který kupodivu může mnohé naznačit.

1.2.1 Jazykové a obsahové souvislosti termínu zvídavost

Ponořit se do jazykových, a tím i obsahových souvislostí pojmu zvídavost je v kontextu výše řečeného velmi zajímavé. Etymologický základ slova zvídavost (*curiosity*) podporuje řadu asociací, spojených se současným významem zvídavosti. Termín „*curiosity*“ vychází z latinského pojmu *cura* s významem *péče, pečlivost, také dbalost a horlivost* (Sedláček et al., 1999). V dalším významu nabývá *cura* také významu *pozornost, rovněž vědecké péče, vzdělání* či *spisu*.

Při rešerši a revizi současných pohledů na zvídavost v psychologickém kontextu je zvídavost spojena jak s pozitivní, tak s negativní emoční valencí. Pozitivní emoční doprovod je možno vysledovat u zvídavosti jako touhy po poznání pouze pro poznání samé. Negativní emoce naopak doprovázejí zvídavost, zaměřenou na chybějící část informace. Tuto dvojí povahu zvídavosti zachytil už Berlyne (1954; 1960; 1966), později na něj navázali Litman a Jimerson (2004) a například také Kashdan et al. (2018). Z etymologického hlediska je pozitivní denotace péče a horlivost doplněna dalšími významy výrazu *cura* – *starost, starostlivost, úzkostlivost nebo strast*. *Curiosus*, v angličtině *curious*, které do češtiny překládáme jako *zvědavý* či *zvídavý*, pak v klasické latině nese následující škálu významů: *pečlivý, bedlivý, horlivý, horlivě zvídavý, pátravý, bádavý*, při zúženém, konkrétním užití také *zvědavý a všetečný*. České dublety *zvídavý* a *zvědavý*, které vznikly při jazykovém vývoji jako ekvivalenty (srv. podobně *zpěv/zpívám, bída/bědovat, víra/věřit*), používáme rozdílně. Zvědavost je touha poznávat primárně s negativní konotací, pít se po informacích utajených, nezřejmých. Zvědavost tak podněcuje různé tabuizované obsahy, například sexuální tabu. Ilustrují ji i česká úsloví „*jsi zvědavá jako stará bába*“, „*nebuď zvědavý, budeš brzo starý*“. V angličtině existuje přísloví s podobným významem „*curiosity killed the cat*“.

Termín zvídavost, ke kterému se přikláním, vyjadřuje spíše pozitivní emoci, v některých případech až nadšení (srv. také Blatný, 2010). Označení zvídavost užívají také Slezáčková et al. (2015).

Nelze přehlédnout, že významy latinských výrazů *cura* a *curiosus* v mnohém předznamenávají přemýšlení nad zvědavostí v posledních desetiletích: zvědavost jako motiv založený na zájmu, zvědavost jako horlivé bádání, zvědavost jako pozitivní pozornost vůči okolí, a ovšem také zvědavost jako úzkostné hledání v situaci, kdy schází poslední, ovšem důležité dílky skládky. Etymologický význam pojmů *cura* a *curiosus* podporuje například i Pankseppovo chápání vyhledávání nových podnětů (*seeking/expectancy system*) jako jednoho ze základních emočních systémů (Panksepp, 1998; 2005).

Při detailním zkoumání obsahu pojmů *curiosity* a *self-curiosity* se lze setkat s psychologickými konstrukty, procesy, emocemi, způsoby chování, a dokonce i osobnostními charakteristikami, se kterými se zvědavé zkoumání a pozornost překrývají. Vzhledem k multiparadičmatičnosti psychologie koexistují vedle sebe, aniž by byly ve výzkumném kontextu uvedeny do vztahu. Rovněž různorodost jejich názvosloví a okolnosti jejich vzniku podporují jejich oddělené fungování. S těmito vztahy se pokouším vyrovnat v následujícím textu.

1.3 Typy a dimenze zvědavosti

Zvědavost jako touha po vědění může nabývat různých forem, které se liší obsahem zvědavosti nebo jeho objektem, dále různou šíří zaměření zvědavosti a emočním doprovodem. Přináším zde kategorizace zvědavosti, které zčásti navazují již na Berlyna (1954), a které jsou v současnosti rozvíjeny v kontextu nových poznatků. Prvním rozlišením je dichotomie epistemické a percepční zvědavosti.

1.3.1 Epistemická zvědavost

Termín epistemická zvědavost se vztahuje k exploraci intelektuálního typu. Epistemická zvědavost je motivací, se kterou organismus zjišťuje informace o světě kolem sebe (Berlyne, 1954). Jejím cílem je intelektuální obohacení, doplnění chybějících informací, pokud má jedinec vědomosti, které považuje za nekompletní. Epistemická zvědavost je směřována také na poznávání nových konceptů (Berlyne, 1954; Berlyne, 1966; Litman, 2008; Loewenstein, 1994), řešení hádanek či rébusů. Název epistemický pochází z řeckého výrazu *epistémé*, které označuje vědu, znalost nebo také porozumění. Také Grossnickle ve svém rozsáhlém review (2016) definuje epistemickou zvědavost jako touhu po vědění, která je vyvolána zážitkem nebo vyhledáváním tzv. kollativních proměnných, tedy podnětů, které lze označit jako nové, příliš komplexní a odlišující se od očekávání. Navazuje tak na Berlyna a jeho čtveřici faktorů, které ovlivňují konceptuální konflikt, a tím navození zvědavosti: novost, překvapivost, komplexitu a nejistotu (Berlyne, 1957).

Epistemickou zvědavost chápou jako dispoziční charakteristiku například Litman (2008) i Mussel (2010). Epistemická zvědavost významně souvisí s inteligencí jedince (Moutafi et al., 2006) a s jeho vzděláním (Litman et al., 2010).

Epistemická zvědavost založena na dvou konstruktech, které se sice částečně překrývají, ale které lze od sebe jednoznačně odlišit: „I“ typ zvědavosti jako pocit zájmu (zvědavost typu *interest*) a „D“ typ zvědavosti jako pocit deprivace, strádání (zvědavost typu *deprivation*; Karandikar et al., 2021). Epistemická zvědavost typu *interest* je charakterizována jako touha po vědění, jejímž doprovodem je situační zájem o nové poznatky a kladná emocionalita (Renninger & Hidi, 2011). Karandikar et al. (2021, s. 69) popisují I typ epistemické zvědavosti jako „relativně umírněnou touhu po znalostech“, naopak například pro von Stumma s kolegy (2011) je tento typ zvědavosti silnou touhou neukožené mysli. Epistemická zvědavost typu *deprivation* je motivována silnou touhou porozumět věcem, jevům a procesům. Tato touha je umocněna, pokud jedinec stojí před problémem, kterému téměř rozumí. Epistemická zvědavost se umocňuje, pokud existuje pouze malý rozdíl mezi vlastním věděním a nevěděním. Pokud je rozdíl mezi věděním a nevěděním příliš velký, zvědavost není indukována.

Snahou Schmidta a Rotganse (2021) bylo prozkoumat, nakolik epistemická zvědavost souvisí se situačním zájmem. Popisují epistemickou zvědavost spíše jako kognitivní motivační faktor, zatímco u situační zvědavosti zdůrazňují afektivní doprovod. Situační zvědavost jako afektivní reakci na novou informaci nebo situaci, které jedinec okamžitě nerozumí, definovali také Ainley et al. (2002). Schmidt a Rotgans (2021) publikovali výsledky experimentu, ve kterém čtyřikrát zkoumali úroveň epistemické zvědavosti a situačního zájmu v kontextu vzdělávání. Experimentální skupina pak měla možnost přečíst text, který o řešení předloženého problému pojednával, kontrolní soubor postupoval v obráceném pořadí. Míra epistemické zvědavosti i situačního zájmu se u experimentálního souboru prudce navýšila při prezentování cvičného problému. Po přečtení textu, který problém vysvětloval a řešil, došlo u výzkumného souboru ke snížení zvědavosti i situačního zájmu. Výsledky studie tedy podle autorů naznačují, že oba procesy mohou být živeny stejným mechanismem.

Novodobé pojetí epistemické zvědavosti stále navazuje na Berlyna (Litman & Spielberger, 2003; Litman & Mussel, 2013; Lauriola et al., 2015). Poslední výzkumy, zaměřené na pětifaktorový model osobnosti, zejména na dimenzi otevřenosti vůči zkušenosti (Christensen et al., 2019) také ukazují, že jednou z facet otevřenosti je intelektuální zvědavost, která se může s epistemickou zvědavostí značně překrývat. Porozumění dynamice zvědavosti jako současně kognitivní i afektivní charakteristice přináší až poslední výzkumy neurobiologických mechanismů zvědavosti (van Lieshout et al., 2021).

1.3.2 Percepční zvědavost

Percepční zvědavost je podle Berlyna (1954) tendencí zakoušet nové, zejména prostřednictvím vizuální, sluchové nebo hmatové stimulace. Berlyne ji považoval za drive, který je možné uspokojit percepcí (1957). Podle jeho teorie optimální úrovně aktivace podněty, které vyvolávají exploratorní chování, leží ve střední úrovni aktivace organismu. Percepční zvědavost jako drive je vyvolána skupinou stimulů, která navozuje srovnávání. Dalšími faktory, které ovlivňují úroveň aktivace, jsou psychofyzikální proměnné, které lze hypoteticky vztáhnout také k temperamentu jedince, a ekologické proměnné. Ty Berlyne spojuje s ohrožením organismu nebo pocitem odměny. Prozíravě je také vztahuje k viscerálním nebo hormonálním změnám. Berlyne tak o mnoho let předběhl dobu, současné výzkumy spojují zvědavost s aktivací systému odměny (Murayama et al., 2019; Murayama, 2022).

Podle Berlyna může mít redukce percepční zvědavosti jako drivu formou exploratorního chování následující formy: 1. podporu jedné z vzájemně nekompatibilních reakcí přidáním, nalezením další informace, která rozpor rozřeší; 2. navýšení intenzity vnímání nebo prodloužení času vnímání; 3. rozšíření vnímání s cílem získání uspokojivé reakce. Myšlenku percepční zvědavosti rozvinuli dále Spielberg a Starr (1994; in Voss & Keller, 1983). Collins et al. (2004) vyvinuli nástroj k jejímu měření, Perceptual Curiosity Scale. Při zkoumání obsahové validity zjistili, že tento typ zvědavosti dle jejich konceptualizace vykazuje středně silnou souvislost se Sensation seeking scale (Zuckerman, 1964) i s Novelty experiencing scale (Pearson, 1970). Výsledky tak implikují, že percepční zvědavost zahrnuje jak vyhledávání poznání i smyslového zážitku. Může to rovněž implikovat spojitost percepční zvědavosti s konceptem mindfulness. V edukativním kontextu zkoumali percepční zvědavost Frumos a Labăr (2013).

1.3.3 Diverzivní a specifická zvědavost

Další kategorizace odlišuje šíři či zaměřenost zvědavosti. Lze tak rozlišit diverzivní a specifickou zvědavost. Diverzivní zvědavost označuje všeobecnou tendenci jedince vyhledávat informace bez konkrétního nasměrování. Diverzivní zvědavost je vyhledáváním nových zážitků a nejistoty, které je doprovázeno navýšením arousalu. Jeho cílem je vyhnout se nudě (Berlyne, 1960; Grossnickle, 2016). Je charakterizována velkým množstvím myšlenek a flexibilitou, tedy odlišností a různorodostí jednotlivých myšlenek (Hagtvedt et al., 2019; Yager & Kay, 2020).

Specifická zvědavost je aktivována specifickou, konkrétní informací. Je vyvolána tenzí, jejím cílem je snížit nejistotu, poskládat skutečnosti do smysluplného obrazu.

Berlyne zjistil, že mezi diverzivní a specifickou zvědavostí existuje rozdíl, a provedl experimenty, aby uchopil podstatu obou konceptů. Zjistil nicméně, že oba typy zvědavosti se i přes různost značně překrývají (Berlyne, 1960).

Podobným rozlišením, ovšem bez rozdílu afektivního doprovodu, je vydělení šířky a hloubky zvědavosti (*breadth curiosity vs. depth curiosity*; Loewenstein, 1994), kde se šířkou rozumí zvědavost zaměřená na mnoho odlišných témat, myšlenek nebo zkušeností, nebo jejich různých kombinací, zatímco hloubkou se rozumí zvědavost zaměřená na konkrétní téma nebo konkrétní oblast.

2. VÝVOJ POHLEDŮ NA ZVÍDAVOST V PRŮBĚHU 20. STOLETÍ

Zkoumání zvědavosti, podobně, jako je tomu i u jiných konceptů nebo osobnostních charakteristik, v konkrétních obdobích vývoje psychologické vědy a v jejích odlišných paradigmatech získávalo různě velký prostor. Uvádím pouze výraznější z nich, protože detailní přehled by si vyžádal plochu výrazně přesahující tuto práci. Pod hlavičkou psychologie se zvědavost objevila už v dílech W. Jamese (1890). James si všiml, že reakcí na nové podněty je potěšení ve formě „morálních, intelektuálních a estetických pocitů“ (1890, s. 458). Rozlišil také dva typy zvědavosti, které se v empirické literatuře opakovaně vrací: jako první typ zvědavosti vydělil zvědavost spojenou se nadšením z explorační, která může zahrnovat také projevy tísně či úzkosti. Tuto dichotomii později reflektovali Berlyne (1954), Litman (2008) nebo Kashdan et al. (2018). Druhým typem zvědavosti byla pro Jamese vědecká zvědavost (*scientific curiosity*), spojená se zážitkem bytí, která je dnes označována jako zvědavost epistemická (Schmidt & Rotgans, 2021; Lauriola et al., 2015).

Hullova teorie drivů

Protože následující léta byla plna psychologického zkoumání v prostoru ohraničeném na jedné straně psychoanalýzou a na straně druhé behaviorismem a pátráním po podstatě učení, zvědavost a její podstata v tomto poli nepřitáhly mnoho pozornosti. To se změnilo ve chvíli, kdy se Clark L. Hull, psycholog, který měl ve své době obrovský vliv, začal zabývat motivací. Jádrem motivace pro Hulla byly drivy, biologicky zakořeněné motivy. Drive byl tedy biologickým požadavkem organismu, Hullovo pojetí motivace se plně rozvinulo v *drive-reduction* modelu (1943). V tomto modelu postuloval, že organismy zakoušejí drivy, tedy stavy motivace díky vnitřním nedostatkům nebo silné stimulaci z okolí. Organismy pak tendují k redukci drivu opakováním činností, které drive a nepříjemné pocity oslabí. Snížení drivu, tedy naplnění neuspokojivého stavu potřeby je spojeno s odměnou (*reward*). Toto pojetí bylo východiskem pro Berlynův pohled na zvědavost (1954; 1960), jak je prezentováno dále, a lze konstatovat, že současné studie, které se věnují mechanismu naplnění zvědavosti a odměny, potvrzují Hullovy postuláty (Murayama, 2022; Del Giacco et al., 2022).

2.1 Daniel Berlyne a jeho pojetí zvědavosti

Jednu z prvních teorií, o které se opírá také současný výzkum, vytvořil Berlyne (1954a, 1954b, 1957, 1960, 1962, 1965, 1966; Frick & Cofer, 1972). Daniel Berlyne navázal na Hullovu teorii drivů.

Zvídavost popsal nejprve jako drive, který je uspokojen přijetím a následným ověřením nové informace, nového poznání (1954a).

Berlyne se ve své souhrnné teorii zvídavosti (1954b) zabýval dvěma zásadními otázkami: 1. proč jedinci věnují tolik času a námahy získávání poznání; 2. proč jsou „mezi nekonečným rozsahem položek, které lze ve vesmíru poznat některé části poznání přitažlivější a vyhledávanější než jiné“ (Berlyne, 1954b, s. 180). Ve své studii Berlyne zároveň věnoval pozornost rozdílu mezi typy zvídavosti, který dodnes nebyl uspokojivě zodpovězen (Kidd & Hayden, 2015), i přes množství studií, které se nyní zvídavosti věnují. Velmi prozíravě totiž upozornil na rozdíl mezi zvídavostí, kterou lze zasadit do kontextu drivů – tuto zvídavost lze nasytit nebo redukovat zjištěnou informací, a mezi zvídavostí – exploračním chováním, „které lze pozorovat u nižších zvířat“ (1954b, s. 180). Berlyne studoval zvídavost extenzivně v 50. letech, kdy dominoval názor, že prožívání člověka a zvířete má odlišnou dynamiku. V posledních 30 letech (nejen) evoluční psychologie zdůrazňuje, že člověk má svoji biologickou podstatu, v mnohých ohledech podobnou s nejvyššími primáty. Základní myšlenku evoluční biologie shrnul Wright do obrazu člověka jako „morálního zvířete“ (2011). Výzkumy zaměřené na souvislosti vyhledávání informací (*information seeking*) a systému odměny tyto podobnosti ověřují (např. Fitzgibbon et al., 2020).

Z hlediska pozorování proměn paradigmat je pro mě osobně také pozoruhodné, jakým způsobem Berlyne označuje dynamiku exploračního chování. Hovoří o drivu, který je vyvolán na základě nového stimulu. Drive je naplněn tím, že organismus zůstává podnětu vystaven, a Berlyne dodává, že redukce drivu posílí (!) exploratorní chování. Pro popis dynamiky exploratorního chování neměl Berlyne ve své době v kontextu teorií motivace potřebnou terminologii, takže propojení drivu, který je potřeba redukovat, a explorační, která znamená naopak rozšiřování (percepce, pozornosti, získaných informací), působí z hlediska současného poznání poněkud krkolomně, zejména s ohledem na rozdílný fyziologický doprovod obou typů zvídavosti.

Berlyne (1954b) tedy rozlišil, jak jsem uvedla výše, tzv. percepční zvídavost (*perceptual curiosity*), která vede ke zvýšené percepce podnětů z vnějšího prostředí, a epistemickou zvídavost (*epistemic curiosity*), jejímž výsledkem je poznání. Tu definuje jako drive, který je možné redukovat opakovaným poznáváním. Poznávání má dle Berlyna v kontextu v té době převládající behaviorální teorie dvě základní charakteristiky: 1. množství otázek, které aktivují drive a na které jsou navázány smysluplné odpovědi; 2. souvislost s konfliktem, který vyvolávají podivné, překvapující nebo nejasné situace nebo otázky.

Jedním z Berlynových experimentů, které přinesly světlo do chápání zvídavosti jako drivu, byly 2 studie o dětských otázkách, pro které zvolil jako výzkumný soubor děti v předškolním věku (1957). Dotazování (*questioning*) považoval Berlyne za formu tzv. epistemického chování (*epistemic behavior*), kde je drive posilován získáním nějaké znalosti. Epistemické chování je motivováno

epistemickou zvědavostí (*epistemic curiosity*). Tento typ zvědavosti je podnícen konceptuálním konfliktem, který o 40 let později jako zdánlivou novinku uvedl Loewenstein ve své *information gap theory* (1994). Konceptuální konflikt vzniká díky „novosti (*novelty*), překvapivosti (*surprisingness*), komplexnosti (*complexity*), nesouladu (*incongruity*) a síle navodit subjektivní nejistotu (*power to induce subjective uncertainty*)“ (Berlyne, 1957, s. 178).

Berlyne konstatoval, že poskytování odpovědí po otázkách nijak neposiluje kladení otázek s výjimkou mírné tendence u nejmenších dětí. Hypotetizoval, že tedy pro posílení kladení otázek ze strany dětí musí existovat jiný faktor než odpověď. Za zásadní výsledek studie považoval důkaz, že některé proměnné, zejména novost, nesoulad a překvapivost povzbuzují u dětí produkci otázek. Tento výsledek můžeme považovat za náznak pozdějších konceptualizací zvědavosti v rámci pozitivní psychologie (Kashdan et al., 2004), protože zde ukojení zvědavosti nevede k nivelizaci drivu.

Ve studii publikované r. 1966 komentuje Berlyne rozdíly v dimenzích zvědavosti odlišným způsobem. Berlyne zde obhájí biologickou podmíněnost zvědavosti. K tomuto přesvědčení ho vedly dva zásadní důvody. Prvním byla ustavičná, nikdy nekončící spontánní aktivita centrálního nervového systému, kdy jsou smyslové orgány bez přestání vystaveny nejrůznějším podnětům. Druhým důvodem je pro Berlyna je interpretace reality díky mozkovým funkcím, kdy mozek zajišťuje stálou adaptaci na vnější prostředí. Tyto dva důvody utvrdily Berlyna v chápání dvou typů exploračního chování jako dvou odlišných biologických potřeb. V situaci, kdy je zvíře zmatené nedostatkem informací nebo zasaženo nejistotou či percepčním konfliktem, a dostane se do diskomfortu, se objevuje specifické explorační chování (*specific exploratory response*). Zvědavost je pro Berlyna v takovém kontextu „podmínkou diskomfortu z důvodu neadekvátních situací“ (1966, s. 26). Druhou biologickou potřebou, která je společná vyšším živočichům i lidem, je „zachování a udržování optimálního objemu novosti, překvapivosti, komplexity, změny nebo různorodosti“ (1966, s. 26). Berlyne navrhl pro tento typ chování termín *diversivní explorace* (*diversive exploration*), jak bylo uvedeno výše.

Pro tuto studii Berlyne navrhl celou řadu experimentů. Přestože v dřívějších studiích zkoumal explorační chování na krysách, v této studii byly jeho experimenty zaměřeny na lidské, dospělé subjekty. Berlynovým záměrem bylo zjistit, které podněty vnímá lidské oko jako zajímavější než jiné. V jedné dílčí studii prezentoval subjektům dva obrázky, z nichž jeden se stále opakoval, druhý se měnil, a pomocí oční kamery zjišťoval, kolik času subjekty věnují jednotlivým obrázkům. Zjistil, že čím více se jeden z obrázků opakuje, tím méně času mu subjekt věnuje, a naopak, tím více času si prohlíží vedlejší, nový obrázek.

2.2 Berlynův model optimálního nabuzení

Berlyne při konceptualizaci zvědavosti vytvořil model optimálního nabuzení (*optimal arousal model*, 1960). Zvědavost se podle Berlyna objevuje, když stimulace jedince klesne pod optimální úroveň. Vyvolá tak chování, které vyrovná pokles stimulace tím, že se jedinec chová zvědavě, a tedy absorbuje širší okruh podnětů. Toto Berlynovo pojetí je nejbližší výše uvedenému konceptu diverzivní zvědavosti (*diversive curiosity*). Diverzivní zvědavost souvisí spíše s exploračními okolními podmínkami, podle stupně lidského vývoje může souviset s hravostí nebo odpočinkem (Berlyne, 1966).

Ačkoli za Berlynova experimentem stojí mnoho úsilí a pečlivé výzkumné práce, je překvapivé, že svá zjištění ve své době neuvádí do souladu s tvarovými zákony organizace percepčního pole, které formuloval Wertheimer (1938). Nejasné nebo komplexní vizuální podněty vyžadují mnohem vyšší úsilí při organizaci vnímané informace, která může být doprovázena fyziologickou excitací a potřebou porozumění. Důvodem může být, že subjekt není schopen v krátkém čase uspokojivě rozhodnout o konkrétní části podnětového obrázku jako o figuru a rozlišit tak figuru a pozadí. Lze také hypotetizovat, že důležitost rozlišení figury a pozadí je spojeno s primární vnitřní touhou po bezpečí – jestliže se subjekt setká s podněty, které považuje za známé, dokáže je vyhodnotit a zjistit, zda je v bezpečí, či zda je přítomno ohrožení.

Uvažujeme-li o uchopení vnějšího světa subjektem v širším kontextu, než nabízí oblast vizuální percepce, a tedy přítomného bytí ve světě, je vhodné připomenout tvrzení Kahnemana: „*Mysl, která vytváří příběhy ohledně minulosti, je orgán citlivý na smysl – vše musí dávat smysl. Když dojde k nějaké nepředvídané události, okamžitě upravíme svůj pohled na svět tak, aby pojal i toto překvapení.*“ (Kahneman & Nevrlá, 2012, s. 216). A dále, při posuzování možnosti a nemožnosti existence jevů spoléháme na četnost výskytu jevu. Co je vysoce nepravděpodobné, jeví se téměř jako nemožné, podobně jako fenomén černé labutě.

Na tomto místě se nabízí také otázka, proč se tak detailně zabývat podstatou zvědavosti, jestliže předmětem empirické části disertační práce je primárně koncept zvědavosti vůči sobě a intrapersonální zvědavosti (Aschieri et al., 2020; Litman et al., 2017). Bylo by možné přehlédnout, jako se tomu v řadě studií děje (Aschieri et al., 2016), že jestliže objektem zvědavosti může být vnější prostředí člověka i jeho vnitřní svět, je také možné, že podstata zvědavosti směřované vně jedince a podstata zvědavosti směřované dovnitř se mohou lišit. Možné rozdíly mezi zvědavostí směřovanou do vnějšího světa a zvědavostí směřovanou dovnitř, do vlastního nitra, nechci zanedbat. Je-li objektem zvědavosti intrapsychický svět jedince, lze přepokládat, že je zvědavost podnětována jinými zdroji. Vyplývá to ovšem i z klinického pozorování, existují vysoce zvědaví lidé, kteří však svoji zvědavost směřují vně sebe, naopak v klinické praxi se psycholog často setkává s lidmi,

kteří ruminují, a kteří dlouhé hodiny tráví posuzováním vhodnosti a nevhodnosti svých rozhodnutí, pátráním po vlastní podstatě, aniž by jevíli stejně košatý zájem o vnější svět.

Důvod propojovat zvědavost se zvědavostí vůči sobě a intrapersonální zvědavostí v disertačním projektu je ovšem zcela jiný, zásadnější. Spojnicí je kromě samotného názvu také fakt, že zvědavost vůči sobě i intrapersonální zvědavost jsou doprovázeny vzrušením a odlišným afektivním doprovodem, pozitivním i negativním, podobně, jako samotná zvědavost orientovaná na vnější svět. Dále, neujasnění terminologie ve výzkumu zvědavosti jako vlastnosti (Silvia komentuje množství výzkumů na téma zvědavosti a snahu o vytvoření vhodného nástroje k jejímu měření jako „*hurly-burly world of self-report curiosity scales*“, 2012, s. 162) a nedostatečná reflexe afektivního doprovodu jednotlivých typů zvědavosti se pak následně odráží ve velmi rozmanité konceptualizaci zvědavosti vůči sobě a, lze-li to tak označit, také v jisté inflaci konceptů zvědavosti obecné. Naopak rozlišení podstaty různých typů zvědavosti podporuje citlivou distinkci afektivního doprovodu zvědavosti, a tím i podstaty a afektivního doprovodu konceptů zvědavosti vůči sobě a intrapersonální zvědavosti. To umožňuje její přesnější operacionalizaci, a také zpřesňuje možnost či nemožnost využití nových konceptů i adekvátních nově vytvořených škál k jejich měření v klinické praxi.

2.3 Loewensteinův model zvědavosti

Loewensteinův pohled, který přinesl rovněž kvalitní a často citované review dosavadního výzkumu zvědavosti (1994), navázal na Berlyna (1954b, 1960, 1966) a Hebba (1955, in Loewenstein, 1994). Rozdělil teorie zvědavosti předcházejícího období do 3 směrů: teorie zvědavosti zaměřené na nesoulad, teorie zaměřené na zvědavost jako kompetenci a teorie chápající zvědavost jako drive. První proud teorií zvědavosti vyzdvihuje, že je aktivována, když se objeví nesoulad mezi očekáváním nebo současným věděním a novou informací (Hebb, 1949). Druhý proud teorií zvědavosti jako kompetence jí rozumí jako intrinsické motivaci, zaměřené na uchopení prostředí jedince. Poslední proud teorií zvědavost chápe jako drive, který může být vyvolaný tenzí uvnitř organismu, podobně jako žízeň či hlad, nebo zvnějšku prostřednictvím vnějších podnětů.

Loewenstein se v review zaměřil na čtyři základní otázky, které považoval ve výzkumu zvědavosti za nejvýznamnější: definici zvědavosti a její možné dimenze; zdroj zvědavosti; vysvětlení pro úmyslné vystavování se podnětům, které zvědavost otevírají (například proč lidé milují záhady nebo puzzle). V neposlední řadě zvažoval situační determinanty zvědavosti a jejich vliv na chování jedince. Výsledkem Loewensteinova uvažování nad zvědavostí byl návrh *information-gap theory* zvědavosti, která je ovšem pouze integrovaným náhledem na specifickou epistemickou zvědavost,

což ovšem z názvu článku není patrné. Loewenstein v *information-gap theory* integruje předchozí modely zvědavosti, založené na teorii drivů, s Gestalt přístupem a sociální psychologií.

Pro Loewensteina byla zvědavost stavem jisté frustrace, která je podnícena nedostatkem nebo mezerou ve věděni: „zvědavý jedinec má motivaci získat chybějící informaci, aby snížil nebo eliminoval pocit deprivace“ (Loewenstein, 1994, s. 87). Zvědavost je tedy následkem frustrace z nedokončeného „gestaltu“ konkrétní informace. Výsledkem zvědavého chování je pak ucelená, smysluplná informace, což souhlasí s Kahnemanovými tvrzeními (2012).

Loewenstein tak podle svých slov zodpovídá 3 nerozřešené otázky předchozího výzkumu: ze svého pohledu vysvětluje, proč se člověk dobrovolně vystavuje zvědavosti, osvětluje situační zdroje zvědavosti, a ozřejmuje, proč je zvědavost tak intenzivní a přechodná a proč může souviset také s impulzivitou.

Zvědavost je pro Loewensteina vlastnost a chování, které je ovlivněno referenčním rámcem konkrétního jedince. Nezáleží tedy na tom, kolik má jedinec vědomostí, nebo kolika nedokonalostmi v poznání je obklopen. Zvědavost je tak navozena tou nedokonalostí v poznání, která je pro konkrétního jedince relevantní. Zvyšuje se podle Loewensteina v případě, když současný rozsah znalostí převyšuje znalost jedince v referenční oblasti. Přitažlivost konkrétní informace je dle téhož autora závislá na možnosti, s jakou informace může pomoci vyřešit nejistotu. Čím vyšší je možnost uzavřít díky konkrétní informaci problém s dosud nejistým výsledkem, tím je zvědavost vyšší. Loewenstein situační determinanty zvědavosti zkoumal také experimentálně (Loewenstein et al., 1992, nepublikováno, in Loewenstein, 1994).

Koncept zvědavosti, kterému se věnoval Loewenstein, je tak blízký základním potřebám, například hladu. Později upřesňují Wojtowicz a Loewenstein (2020), že zvědavost vytváří vztah mezi vnitřními potřebami jedince a jeho externími možnostmi, jako u jiných motivačních stavů. Vzdáleně tak Loewensteinovo pojetí reflektuje Hullovo pojetí potřeby jako drivu.

Ve studiích následujících dvou desetiletí, které Loewensteina až na výjimky citují, se ovšem obvykle neuvádí důležitý fakt. Ačkoli v titulu Loewensteinova článku stojí „*A Review and Reinterpretation*“ (1994), Loewensteinem nabízená teorie se zabývá výhradně konkrétním typem zvědavosti, intrinsicky motivovanou touhou po konkrétní, specifické informaci. Loewensteinův pohled ovšem nevysvětluje zvědavost doprovázenou pozitivními emocemi, která je zároveň touhou zkoumat věci čistě pro ně samotné. Ta je ovšem, jak uvidíme dále, typem zvědavosti, se kterým se vyrovnává většina nových studií (Aschieri et al., 2016; Grossnickle, 2016; Kashdan et al., 2018; Kashdan et al., 2020; McGillivray et al., 2015).

Kritikou Loewensteina se netajil Silvia (2012), který poznamenává, že „*kardinálním problémem (Loewensteinova) information-gap modelu je, že je podmnožinou (subset) Berlynova modelu*“ (2012, s. 159). Kromě zmíněného je Loewensteinova studie předělem, od kterého vzniklo mnoho studií k

tématu zvědavosti. Autoři v nich různým způsobem řeší dichotomii jejího emočního doprovodu (např. Litman & Silvia, 2006), pouze některé ze studií ovšem zohledňují fyziologický doprovod explorační (Murayama, 2022; Del Giacco et al., 2022).

2.4 Směry výzkumu zvědavosti v současnosti

Výzkum zvědavosti posledních dvaceti let navazuje na předchozí tradici. Výzkumnými cíli jsou podstata zvědavosti, její vymezení a možnosti jejího měření, souvislost zvědavosti s dalšími koncepty, například zájmem (*interest*), neuropsychologie zvědavosti. Z odstupů tak lze vysledovat v současnosti několik proudů výzkumného snažení, zaměřeného na zvědavost.

Prvním proudem je výzkum zaměřený na konceptualizaci zvědavosti jako trvalé osobnostní charakteristiky, na její strukturu, dimenze a možnosti jejího měření. O zachycení struktury zvědavosti se pokusili např. Litman a Jimerson (2004), Litman a Silvia, (2006), Reio Jr. et al. (2006), lze sem zařadit také snahy Kashdana (Kashdan et al., 2004; Litman & Silvia, 2006). Zvědavost jako trvalá charakteristika je zkoumána stále častěji i v klinickém kontextu a v kontextu kvality života (Włodarczyk, 2017). K tomuto prvnímu myšlenkovému proudu lze přiřadit i popis zvědavosti pod hlavičkou pozitivní psychologie, zejména v kontextu silných stránek, formulovaných Petersonem a Seligmanem (2004). Novějším počinem v této oblasti je návrh konceptualizace zvědavosti jako trvalé charakteristiky s 5 dimenzemi (Kashdan et al., 2018) a jeho zpřesňování (Kashdan et al., 2020) a kritika (Birenbaum et al., 2019).

Druhým proudem ve výzkumu zvědavosti je chápání zvědavosti jako prostředku a cíle (*means, end*). Tomuto pojetí se věnovali například Szumowska a Kruglanski (2020).

Další možností náhledu na zvědavost je její chápání jako epistemické emoce, jak ho například prezentují Vogl et al. (2019). Při realizaci své studie vytvořili model, kde pohlížejí na dynamiku zvědavosti jako na funkci sebevědomí, zklamaného očekávání a překvapení. Navazují tak okrajově na Pankseppova (Panksepp et al., 2012) a Damasiova (2010) zjištění.

Čtvrtým významnějším proudem je výzkum zvědavosti pohledem neuropsychologie, který přináší bližší vhled do biologického doprovodu zvědavosti (Del Giacco et al., 2022; Gruber et al., 2014; Kidd & Hayden, 2015; Lustberg et al., 2020), zvědavost je v tomto kontextu spojována se systémem odměny.

Vzhledem k zaměření disertační práce v následující kapitole šířeji popisují první proud výzkumu zvědavosti jako trvalé osobnostní charakteristiky. Zvědavost jako prostředek a cíl, zvědavost jako epistemickou emoci i zvědavost v kontextu systému odměny uvádím pro úplnost a možné souvislosti se zkoumanými koncepty.

3 SOUČASNÉ MODELY ZVÍDAVOSTI

Současní teoretici zvědavosti se shodují, že zvědavost je žádanou lidskou charakteristikou téměř ve všech oblastech lidského působení (Grossnickle, 2016; Kashdan et al., 2004; Gallagher & Lopez, 2007; Chang & Shih, 2019; Dubey & Griffiths, 2020). Úkol definovat zvědavost se ovšem stal nečekaně tvrdým oříškem, i přes masivní zájem, který je zvědavosti v posledních 15 letech věnován.

V následující kapitole postupně představím směry současného výzkumu zvědavosti s výběrem nejdůležitějších zjištění. Přes výše zmíněné výraznější proudy ve výzkumu zvědavosti se přesunu k nejnovějším integrativním modelům, které respektují kognitivní i afektivní povahu zvědavosti, stejně jako možné interindividuální rozdíly.

3.1 Modely zvědavosti jako trvalé osobnostní charakteristiky

3.1.1 Modely zvědavosti J. Litmana

Strukturu zvědavosti a její dílčí facety zkoumal ve svých studiích J. Litman. Vyvinul nástroj pro měření epistemické zvědavosti a jejích komponent (Litman & Spielberger, 2003), přispěl k vývoji nástroje pro percepční zvědavost (Collins et al., 2004), pokusil se vysledovat skrytou strukturu této charakteristiky (Litman & Silvia, 2006). Později svůj zájem obrátil k interpersonální zvědavosti (Litman & Pezzo, 2007). Zatím poslední studií, která je významná v kontextu této práce, je studie zaměřená na intrapersonální zvědavost (Litman et al., 2017).

Podstatným počinem Litmana ve spolupráci s Jimersonem (Litman & Jimerson, 2004) bylo dvoudimenzionální pojetí zvědavosti. Autoři navrhli I/D model zvědavosti, který rozlišuje mezi zvědavostí jako pocitem zájmu (I, *interest*) a zvědavostí jako pocitem deprivace (D, *deprivation*) a zároveň je propojuje, přemostňuje. Autoři reflektovali, že ačkoli jejich současníci spojují zvědavost s pozitivním emočním doprovodem, zatímco teoretici zaměřeni na optimální úroveň nabuzení upozorňují na negativní emoční valenci, lze obě teoretické tradice propojit.

Zvědavost typu *interest* zachycuje interindividuální rozdíly v očekávání potěšení a ve vzrušení, které přináší učení se novému. Je spojena s pozitivním emočním doprovodem. Zvědavost typu *deprivation* navazuje na dlouhou řadu Berlyneho výzkumů (1954; 1966) a Loewensteinovu *information gap theory* (1994). Odráží frustraci, kterou jedinec zažívá, jestliže mu chybí důležitá informace, nebo jestliže je soubor informací matoucí a postrádá smysl.

Litman a Jimerson (2004) považují za důležitý rozdíl mezi oběma subtypy zvědavosti jejich dynamiku. Zvědavost typu *interest* posiluje exploratorní chování a pozitivní emoční zkušenost.

Naopak zvědavost typu deprivace je uspokojena získáním chybějící informace a další exploratorní chování neposiluje, ale oslabuje.

Litman a Jimerson dále zkoumali vztah takto odlišných typů zvědavosti. Nejprve navrhli a ověřili škálu CFD, která zachycovala zvědavost jako pocit deprivace. Jako dílčí subškály se zformovaly Intolerance, Kompetence a Řešení problémů. V dalším výzkumu zadali participantům baterii z nově zkonstruované škály CFD a 3 dílčích škál, které mapovaly zvědavost typu interest, konkrétně epistemickou zvědavost, percepční zvědavost a zvědavost jako potřebu stimulace. Zjistili, že nejvhodnějším modelem vztahu mezi CFD a CFI je model bifaktorový, kdy vztah mezi jejich pojetím zvědavosti typu interest a zvědavosti typu deprivace vykazoval $r = 0,69$ ($r^2 = 0,48$, $p < 0,001$). I/D model zvědavosti se za dobu své existence stal jedním z nejvýznamnějších pohledů na zvědavost jako osobnostní charakteristiku (Grossnickle, 2016). Pro precizní porozumění je ovšem potřebné upozornit na to, že těsný vztah obou faktorů byl dán výběrem specifických škál zvědavosti typu interest. Litman se vztahu obou typů zvědavosti věnoval i v pozdějších letech (2010).

3.1.2 Reioův třídímní model zvědavosti

Reio Jr. S kolegy (2006) konceptualizovali zvědavost jako třídímní. Vycházeli přitom z odlišných zdrojů a odlišných konceptů než Litman a Jimerson (2004). Ve svém teoretickém ukotvení zvědavosti navázali, ovšem pouze teoreticky, na třífaktorový model Bymanův (1993) s dimenzemi vyhledávání informací (*information seeking*), vyhledávání zkušeností (*experience seeking*) a hledání fyzického vzrušení (*physical thrill seeking*). Za důležité rozlišení považovali také šířku a hloubku zvědavosti Langevina (1971) a návaznou práci Ainleyové (1987). Připomněli také model Kreitlerových (Kreitler & Kreitler, 1994) s jeho 5 facetami: zvědavostí manipulační, percepční, koncepční, dále se zkoumáním nejednoznačnosti a s přizpůsobivostí.

Pro zjištění dimenzí zvědavosti použili nástroje Melbourne Curiosity Inventory (MCI; Naylor, 1981), State-Trait Personality Inventory (STPI; Spielberger et al., 1980, in Reio Jr. et al, 2006), Sensation Seeking Scale (SSS; Zuckerman, 1994), Novelty Experiencing Scale (NES; Pearson, 1970) a Academic Curiosity Scale (ACS; Vidler & Rawan, 1975).

Výsledný model je třífaktorový s jedním faktorem kognitivní zvědavosti a dvěma faktory smyslové zvědavosti. Dvěma faktory smyslové zvědavosti jsou hledání fyzického vzrušení (*physical thrill seeking*) a hledání vztahového vzrušení (*social thrill seeking*), oba tyto faktory jsou spojeny s riskováním.

Jedním z členů výzkumného týmu byl Reio Jr., který se později věnoval zvědavosti v personalistice (Reio, 2012) a během vynořující se dospělosti (Reio & Sanders-Reio, 2020).

Třífaktorový model Reia et al. (2006) se dále příliš neuchytil, je málo citován. Ve světle nejnovějších výzkumů zvědavosti jako osobnostní charakteristiky se však jeví důležitým předchůdcem pětifaktorového modelu Kashdana et al. (2018), zároveň zdůrazňuje vzrušení jako fyziologický doprovod zvědavosti.

3.1.3 Pětidimenzionální pojetí zvědavosti, jeho kritika a dopady

V roce 2018 publikovali Kashdan s širším týmem (Kashdan, et al., 2018) výsledky výzkumu, jehož cílem bylo znovu prozkoumat podstatu zvědavosti a konceptualizovat zvědavost, která bude zahrnovat faktory deprivace i zájmu. Ambicí autorů bylo najít možné styčné body mezi doposud soupeřícími teoriemi zvědavosti a vytvořit jednotný vícedimenzionální model zvědavosti, a zároveň redefinovat zvědavost jako jednu z klíčových charakteristik jedince, potřebných ve světě vzdělávání, marketingu, obchodu i terapie, a určit její nejvýraznější facety. Je pozoruhodné, že vize a záměr vytvořit jeden souhrnný vícedimenzionální koncept zvědavosti byly tak silné, že autoři odradily od pečlivého odstupu od své vlastní práce, jak je zřetelné dále.

Výzkum se sestával ze 3 studií. Podstatou první studie bylo navrhnout pool položek k nově vznikajícímu nástroji na měření zvědavosti a ověřit fungování položek na reprezentativním vzorku americké populace. Dalším cílem bylo prozkoumat fungování položek a exploratorní faktorovou analýzou zjistit počet formujících se faktorů. Do základního poolu otázek byly zařazeny položky z již existujících nástrojů pro měření zvědavosti typu *interest*. Tyto položky byly doplněny o další, které reflektovaly další domény, jako otevřenost ke zkušenosti, potřebu poznávání (*need for cognition*), sklon k nudě (*boredom proneness*), vyhledávání vzrušení (*sensation seeking*) a další. Různorodý materiál byl následně obohacen o dosud nezachycené potencionální facety zvědavosti, podložené rozmanitými teoretickými pohledy na zvědavost. Finální soubor obsahoval celkově 103 položek.

Povšimněme si, že způsob vývoje položek a jejich výběru do prvotní sady příliš neakcentoval pohled na zvědavost jako na *drive*, který je zapotřebí uspokojit, tedy zvědavost jako reakci na frustraci. Převážná část položek nového modelu, jak bude zřejmé dále, kotví ve zvědavosti typu *interest* nebo ve vyhledávání vzrušení. Významnější otazník nad modelem ovšem vzbuzuje zařazení subškály Sociální zvědavosti. Krok vyznívá nesystémově, poněvadž ostatní zařazené položky spíše zachycují spíše emočně-motivační základ zvědavosti a částečně emoční seberegulaci. Je však možné, že autoři tímto výběrem odkazují latentně na model Reia et al. (2006).

Výsledky první studie na výzkumném souboru, který čítal 508 participantů ve věku 18-64 let, ukázaly na přítomnost 5 nezávislých dimenzí zvědavosti. Autoři článku udávají, že „*dříve izolované soubory byly poprvé integrovány do společného rámce*“ (Kashdan et. al, 2018, s. 134). Pět dimenzemi zvědavosti v tomto novém modelu jsou Radostné zkoumání (*Joyous Exploration*),

Citlivost na deprivaci (*Deprivation Sensitivity*), Tolerance stresu (*Stress tolerance*), Sociální zvědavost (*Social curiosity*) a Hledání vzrušení (*Thrill Seeking*). Při bližším pohledu na obsah dimenzí lze konstatovat, že Radostné zkoumání v sobě obsahuje mnoho z dříve konceptualizované epistemické zvědavosti. Je sklonem k učení i uprostřed náročných situací. Citlivost na Deprivaci zachycuje tendence k frustraci jedince při nevyřešení problému, a odpovídá jako jediná dimenze Litmanově zvědavosti typu *deprivation*. Subškála Tolerance ke stresu mapuje stabilitu jedince v nových, zátěžových, nejasných nebo překvapivých situacích a je schopností zvládat projevy úzkosti a nejistoty v kontaktu s novými podněty. Sociální zvědavost naznačuje tendenci jedince dozvědět se podrobnosti o druhých, jejich záměrech a důvodech jejich chování. Takto formulovaná fazeta zvědavosti je velmi podobná Interpersonální zvědavosti (Litman & Pezzo, 2007). Poslední facetou je Hledání vzrušení, které odpovídá Zuckermanovu *sensation seeking* (1964), nebo také oběma faktorům smyslové zvědavosti Reia et al. (2006). Hledání vzrušení odráží tendenci jedince vrhat se do rizikových situací a dobrodružství, které jsou spojeny s mírnou úzkostí. S osobní pohodou (*well-being*) pak nejvíce souvisejí Radostné zkoumání a Tolerance ke stresu. Druhá ze studií opět exploračně ověřila strukturu konceptu s přidánými položkami a zaměřila se na jejich další souvislosti.

Novinkou mezi výzkumnými snaženími zaměřenými na zvědavost byla snaha autorů vymezit různé typy zvědavých lidí. Podrobili kritice přístup zaměřený na proměnné (*variable-centric approach*), který pro ně byl nedostatečně vypovídajícím a neodpovídá realitě. Upřednostnili proto na osobu zaměřený přístup (*person-centric approach*). Cílem autorů tak bylo pomocí clusterové analýzy a analýzy latentní struktury zachytit a rozpoznat různé skupiny zvědavých lidí.

Ve třetí studii tak autoři analyzovali vztahy a souvislosti dílčích faset s cílem zjistit opakující se typy zvědavých osobností. Výzkumnému souboru, který zahrnoval více než 3000 osob, administrovali autoři výsledný nástroj, Pětidimenzionální škálu zvědavosti (*Five-dimensional curiosity scale, 5DC*) s 25 položkami. Clusterovou analýzou dospěli ke 4 podtypům zvědavých osob: 1. Fascinovaným (*Fascinated*); 2. Řešitelům problémů (*Problem solvers*), 3. Vcitujícím se (*Empathizers*) a 4. Vyhýbavcům (*Avoiders*). Jde o stabilní profily se specifickou kombinací zjištěných facet zvědavosti. Jedinci, kteří patří k podtypu Fascinovaných, se ponořují do nových a neobvyklých zkoumání, jsou nadšeni prozkoumáváním, odhalováním souvislostí, a za doprovodu pozitivních emocí odhalují svůj potenciál. Jsou silně odolní vůči úzkosti a rádi riskují. Druzí lidé jsou pro ně zdrojem informací k odhalování jejich skrytých možností. O něco méně jsou citliví ke scházejícím detailům. K této skupině se řadí lidé, kteří stále posouvají své limity.

Skupina Řešitelů problémů naproti tomu má vysokou citlivost k chybějícím informacím a nesrovnalostem. Snaží se o vyřešení problémů a zajištění scházejících informací. Řešitelé problémů jsou ovšem daleko méně zvědaví sociálně, méně je zajímají problémy a témata druhých.

Vykazují velmi vysokou nezávislost. Lze hypotetizovat, že jde o lidi s vyhýbavou citovou vazbou, pro které přehlednost světa a pocit kontroly navyšují pocit bezpečí.

Třetí skupina, Vcítující se, jsou lidé, kteří stále monitorují své vztahové okolí a rádi se dozvídají podrobnosti o druhých. Často sledují chování druhých, s oblibou využívají sociální sítě. Není překvapivé, že jednou z jejich vysoce postavených hodnot je sociální status, naopak nejsou angažováni v prosociálním chování. Jsou méně než první dvě skupiny odolní vůči stresu a úzkosti z neznámého, prakticky nevyhledávají situace, ve kterých by riskovali. Pohledem teorie attachmentu by se mohlo jednat o jedince s některým z nejistých typů citové vazby, kteří potřebují opakované sebezpotvrzení prostřednictvím zařazení do skupiny nebo uznání vlastní výjimečnosti.

Posledním čtvrtým typem jsou Vyhýbaví, kteří na všech subškálách nového modelu skórují nejméně. Tito nejméně zvědaví lidé jen obtížně tolerují stres a úzkost, jsou uzavřenější, spíše setrvávají v rutině, neradi se vzdělávají, bývají méně přívětiví i méně svědomití. Zajímavostí je, že ze všech čtyř skupin mají nejnižší socioekonomický status, což ale v kontextu popisovaných charakteristik nepřekvapí.

Pokus autorů Pětidimenzionální škály zvědavosti o typologizaci lidí podle typů zvědavosti je významný také tím, že podtypy jedinců, založené na rozdílech ve zvědavosti, uvedl do vztahů s mnoha dalšími charakteristikami. Autoři tak zjistili, že lidé s různými profily zvědavosti se liší „přístupem k životu, hodnotami, způsobem, jakým využívají pozornost, finance i čas“ (Kashdan, et al., 2018, s. 130).

Kashdan s kolegy pětidimenzionální koncept zvědavosti rozvíjejí dále (Kashdan et al., 2020). V další studii se pokusili vyvážit limit subškály Sociální zvědavosti, která nevykazovala v předchozím výzkumu zcela uspokojivé charakteristiky. Sociální zvědavost, tedy zvědavost vůči druhým je podstatnou součástí lidské existence, její podstatě a jejím dílčím charakteristikám se před Kashdanem et al. (2018) věnovali Renner (2006) a Litman a Pezzo (2007), v současné době je předmětem zájmu Wu et al. (2019).

V kontextu vývoje osobnosti Erikson (1999) postuloval, že jedinec formuje svoji identitu v kontextu života s druhými. Sociální prostředí je komplexní a rychle se mění, o to důležitější je získávat informace o druhých (Foster, 2004). Tím, že nasloucháme hovorům druhých, revidujeme vlastní názory na sebe, druhé a svět (Dunbar, 2004). Pozorování druhých je formou učení (Humphrey, 2013; Frey et al., 2019).

V pokusu o revizi a lepší zachycení dimenzí sociální zvědavosti Kashdan et al. (2020) upozorňují, že zvědavost vůči druhým, jejich prožívání a pocitům, se liší od zvědavosti vůči druhým ve smyslu shromažďování zajímavých informací a klepů. Nově tak rozdělují skrytou sociální zvědavost (*covert social curiosity*) a zjevnou sociální zvědavost (*overt social curiosity*) ve smyslu pátrání po zajímavých

informacích o druhých až šmírování. O německou adaptaci revidované verze nástroje 5DCR se pokusili Grüning a Lechner (2022).

Birenbaum et al. (2019) zachytili slabiny pětifaktorového modelu Kashdana et al. (2018) a pomocí clusterové analýzy se pokusili zjistit profily zvědavých lidí, které by respektovaly šíři i směr zvědavosti. Autoři odhalili následující profily: mnohsměrnou zvědavost (*multi-directional curiosity*), zvědavost orientovanou na sebe (*self-oriented curiosity*), zvědavost orientovanou směrem k lidem (*people-oriented curiosity*) a výzkumnou zvědavost (*research-oriented curiosity*).

Souvislost jednotlivých zvědavostních profilů se subškálami prvotního konceptu Kashdana et al. (2018) shrnuje následující tabulka:

Tabulka 1 Souvislost zvědavostních profilů se subškálami pětidimenzionálního modelu zvědavosti

Profile	N	Curiosity scale ^b				
		JE	DS	ST	SC	TS
1. Multi-directional curiosity	55	H	H	M	H	H
2. Self-oriented curiosity	69	M	M	M	L	M
3. People-oriented curiosity	76	L	M	M	H	M
4. Research-oriented curiosity	63	H	M	H	M	M

Zdroj: Birenbaum et al. (2019, s. 61), JE = Radostné zkoumání, DS = Citlivost na deprivaci, ST = Tolerance stresu, SC = Sociální zvědavost, TS = Hledání vzrušení; H/M/L = skórování jedince v daných subškálách (H = vysoko, M = středně, L = nízko)

Pětidimenzionální model i jeho revize tak nasvětlily významné problémy zkoumání zvědavosti a zvědavosti vůči sobě. Zvědavost se ve svých rozmanitých valérách může lišit šíří, směrem, obsahem i emoční valencí.

3.1.4 Zvědavost v pozitivní psychologii

Zvědavost, její podstata a vztahy s dalšími charakteristikami byly zkoumány také v kontextu pozitivní psychologie (Slezáčková et al., 2015). Peterson a Seligman (2004) rozpracovali klasifikaci 24 silných stránek charakteru, které vybírali podle několika kritérií a soustředili je do 7 základních ctností: moudrosti (*wisdom*), odvahy (*courage*), lidskosti (*humanity*), spravedlnosti (*justice*), střídmosti (*temperance*) a přesahu, transcendence (*transcendence*). Zvědavost jako silnou stránku zařadili do ctnosti Moudrost, kde jsou spolu se zvědavostí zařazeny kreativita, soudnost, láska k učení a perspektiva. Jde o charakterové rysy, tedy stabilní charakteristiky, které lze dále dle autorů rozvíjet. Přesněji, jedním, konkrétně pátým kritériem pro výběr silných stránek byla podmínka, že silná stránka „*má být jako vlastnost ve smyslu stupně trvání napříč situacemi a stability v čase*“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 23).

Peterson a Seligman souhrnně označují zvědavost, zájem (*interest*), vyhledávání nových podnětů (*novelty-seeking*) a otevřenost vůči zkušenosti jako „vnitřní touhu po zkušenosti a vědění“ (2004, s. 125). Zvědavost se podle autorů projevuje denními aktivitami, z nichž některé nápadně připomínají koncept flow (Csikszentmihalyi, 1990): „dokončení křížovky bez ohledu na plynoucí čas, ponoření do filmové zápletky“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 126).

Při hledání vztahů mezi souvisejícími koncepty zvědavosti, zájmu, vyhledávání nových podnětů a otevřenosti s lehkostí překračují urputné cizelování definic a otázky po zjištění její podstaty. Konstatují, že zvědavost a zájem jsou zaměnitelné pojmy, vnímají je jako emočně-motivační stavy(!). Zvědavost, zájem, vyhledávání novinek (*novelty-seeking*) a otevřenost vůči zkušenosti chápou hierarchicky: vyhledávání novinek je pro autory konceptem nejužším. *Novelty-seeking* ztotožňují s diverzivní zvědavostí (*diversive curiosity*) a spolu se specifickou zvědavostí ji podřazují zvědavosti, která je pro ně zastřešujícím pojmem. Podobně jako Litman a Jimerson (2004) tak ilustrují rozdíl mezi zvědavostí typu *interest* a zvědavostí typu *deprivation*. Peterson a Seligman reflektují, že v šíři a frekvenci zvědavého chování, a také v délce jeho trvání lze mezi lidmi nalézt značné rozdíly.

Ještě zajímavější je postoj autorů k vztahu mezi zvědavostí a doménou otevřenosti vůči zkušenosti. Otevřenost vůči zkušenosti je pro ně nadřazenou kategorií. Zvědavost považují spíše za „mechanismus, který jedince kognitivně, emočně i behaviorálně podpoří k akci“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 127), zatímco otevřenost je pro ně spíše obecnou psychologickou predispozicí, která zahrnuje také imaginaci a umělecké sklony. Peterson a Seligman spojují otevřenost, zvědavost i hledání nových podnětů s pozitivními důsledky pro jedince, pouze hledání nových podnětů (*novelty seeking*) může také ústít do negativních projevů chování jako užívání návykových látek nebo rizikového sexuálního chování.

V Petersenově a Seligmanově modelu je zcela vydělena další silná stránka „Láska k učení“, která se při porovnání s modely zvědavosti zdá být velmi podobná epistemické zvědavosti. Stejně jako Zvědavost je podřazena pod ctnost Moudrosti a zachycuje způsob, jakým jedinec integruje nové informace a nové dovednosti, nebo se jedná o specifický zájem jedince o konkrétní obsah. Také lásce k učení připisují Peterson a Seligman pozitivní emoční doprovod – jedinci s výraznou láskou k učení „typicky zažívají pozitivní pocity v procesu, kdy získávají dovednosti, uspokojují svou zvědavost, rozvíjejí existující znalosti a/nebo se učí něco zcela nového“ (Peterson & Seligman, 2004, s. 163). Pravděpodobná tvrzení nositelů této silné stránky, která autoři přidávají, aby vyjasnili její podstatu, citlivé rozlišení zvědavosti a lásky k učení neusnadňuje. Tvrzení „*I like to learn new things; learning is a positive experience*“ je nápadně podobné tradičním popisům zvědavosti, zejména diverzivní. Tvrzení „*I will do whatever it takes in order to do ask correctly*“ (2004, s. 163) je odrazem touhy po celistvém a jednoznačném uchopení znalosti nebo dovednosti. To je v tradici výzkumu o

zvědavosti spojeno se zvědavostí specifickou (Berlyne, 1954) a s Lowensteinovým pojetím zvědavosti (1994). Další charakteristiky autorů propojují lásku k učení a zájem (*interest*), v jiné kapitole propojený se zvědavostí.

Ke klasifikaci silných stránek, a konkrétně zvědavosti v Petersenově a Seligmanově modelu přispěl T. B. Kashdan, výrazný a publikačně plodný autor, který zkoumal a zkoumá zvědavost a její souvislosti v různých kontextech. V jedné ze svých prvních publikací ke zvědavosti Kashdan s kolegy (2004) zasazují empirická zjištění o zvědavosti do překvapivého rámce. Informují o dvoudimenzionální struktuře zvědavosti, navržené Berlynem (1960), kdy diverzivní zvědavost (*diversive curiosity*) podporuje kontakt s novými podněty a příležitostmi a kdy specifická zvědavost je aktivována nejasnými a komplexními podněty, jak dříve popsal i Berlyne. A ačkoli autoři poznamenávají, že autoři prvních škál k měření zvědavosti nebrali ohled na přítomnost obou dimenzí, ve své podstatě se při teoretickém zarámování své tehdejší práce vydali podobnou cestou. Jako argument uvádějí zjištění, že míra senzitivity k podnětům, které přinášejí odměnu, je „relativně nezávislá od touhy vyhnout se bolesti a diskomfortu“ (Kashdan et al., 2004, s. 291). S odkazem na Csikszentmihalyie (1992) uzavírají, že zvědavost je pouze „intenzivní příjemný zážitek“.

Kashdan et al. (2004) rozdělili proces, který zvědavost facilituje, do 4 fází: v první fázi vzrůstá pozornost vůči novému nebo neobvyklému podnětu, druhá fáze přináší kognitivní i behaviorální prozkoumávání podnětu, ve třetí fázi se jedinec může ponořit až do flow, při kterém se podnětem zabývá, a ve čtvrté fázi dochází k integraci nového podnětu prostřednictvím akomodace nebo asimilace. Všechny fáze procesu jsou ovlivňovány dostupností a seberegulací zdrojů pozornosti. Flow, které ve studii autoři označují jako absorpci, je tedy pro autory součástí procesu, kdy na základě podnětů zvědavosti subjekt zpracuje nové podněty. Na základě svého procesálního pojetí vytvořili dvoudimenzionální model zvědavosti, který je spojen s pozitivními osobními zážitky a osobním růstem. První dimenzí modelu je tendence vyhledávat nové informace a zkušenosti, druhou dimenzí je absorpce nebo tendence plně se ponořit do této prospěšné činnosti, která je završena odměnou (nová informace, nová zkušenost). Podle autorů je tak velmi zvědavým takový jedinec, který „*má sklon snadněji poznávat, následovat a být ponořený do nových a náročných zkušeností*“ (2004, s. 292). Pro měření takto definované zvědavosti navrhli nový nástroj Curiosity and Exploration Inventory (CEI), který podrobněji popisujeme níže. Autoři jsou toho názoru, že zvědavost je možné rozvíjet i přesto, že ji vnímají spíše jako vlastnost. Důležitým doprovodem zvědavosti a explorační jsou pro ně pozitivní emoce, a zvědavost tedy vnímají jako vnitřně posilující. Pozitivním dopadem růstu díky zvědavosti je pak vyšší adaptabilita a vyšší vnímaná vlastní zdatnost. Studie tak obrací pozornost čtenáře k procesu zpracování nového nebo náročného podnětu a dopadům zvládnutí a adaptace na nový podnět. Stěžejí lze ovšem přijmout poznámku

z diskuze studie, že autoři poskytli teoretické argumenty pro to, že vyšší úroveň zvědavosti vytvářejí velmi příjemný rozměr lidského fungování, a že toto tvrzení podložili daty. S veškerým respektem k autorům konstatuji, že daty potvrzují autoři své vlastní vymezení konceptu.

3.2 Zvědavost jako prostředek a cíl

Szumowska a Kruglanski představili ve svém nedávném review (2020) svůj pohled na zvědavost z systemické perspektivy cílů (*goal systemic perspective*). Rozlišují zvědavost jako metu nebo cíl, která je zdrojem různorodých aktivit s cílem uspokojení, a chování zaměřené na vyhledávání informací, jehož zdrojem může být zvědavost, ale také jiná motivace. Naopak, „*lidé si mohou osvojit různé způsoby chování, aby uspokojili svoji zvědavost*“ (2020, s. 35). Teorie cílových systémů (*goal system theory*), kterou prezentoval Kruglanski před dvěma dekádami (Kruglanski et al., 2002) a rozvinul s kolegy v posledním desetiletí (Kruglanski et al., 2015), pracuje s hierarchizací cílů, kdy na vrcholu pomyslné pyramidy stojí nejvyšší cíl, svrchovaná potřeba. Tento nejvyšší cíl v sobě může zahrnovat cíle nižšího řádu. Lidské chování je potom vnímáno jako prostředek k dosažení cíle. Autoři teorie s vnějším místem řízení, podíváme-li se na tyto vztahy Rotterovou teorií *locus of control* (1966), ovšem přiznávají, že část lidského chování může být motivována také intrinsicky. Vzdáleným pohledem by taková teorie mohla připomínat projektové řízení s jednoznačným, svrchovaným cílem.

Szumowska a Kruglanski propojují tradiční, Litmanem a Jimersonem dostatečně podložené rozlišení zvědavosti jako zájmu a zvědavosti jako deprivace (2004), a Elliotův motivační systém (Elliot et al., 2013) – motivaci přiblížit se (*approach*) a vyhnout se (*avoidance*). V tomto kontextu připomínají také Higginse (1998) s jeho zaměřením na podporu nebo prevenci (*promotion focus, prevention focus*).

Část zvědavého chování může podle Szumowské a Kruglanského pramenit z jiného zdroje, než je zvědavost, zvědavé chování je tedy v takových situacích instrumentální. Mezi příklady, když zvědavé chování slouží jako prostředek (*means*) k naplnění jiných potřeb, uvádějí získání jídla, získání uznání, získání vlivu či vyřešení nejasnosti, dvoznačnosti (*ambiguity*), zde tedy to, co Berlyne označoval jako *curiosity as deprivation* (1954). Vydělování zvědavosti jako nejvyššího cíle (*end*) a zvědavého chování jako prostředku (*means*) tak nápadně opět připomíná dvoudimenzionální model Litmana a Jimersona (2004) v jiném teoretickém rámci. Podobně, rovněž afektivní doprovod těchto typů zrcadlí již dříve nalezené rozdíly.

3.3 Zvídavost jako epistemická emoce

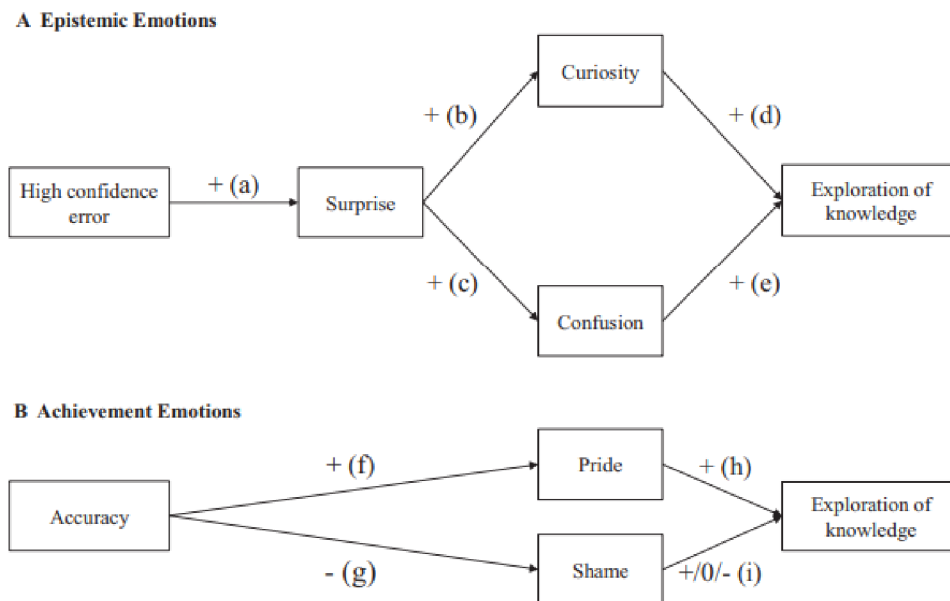
Voglová s kolegy (2020) se přiklání k chápání zvídavosti jako epistemické emoce, tedy emoce, která podporuje poznávání. Výraz epistemický je významově spojen s výrazem epistemologie, tedy teorií lidského poznání, která se zabývá jeho strukturou, postupy a platností. Epistemologie pojednává o duševních jevech lidského života: myšlení, vnímání a vědění. Znovu propojit epistemologii s emocemi se pokusili Brun a Doguoglu (2016), a navazují tak na dřívější úvahy Bruna (Brun et al., 2008), v kontextu kognitivních věd na Damasia (2001; Damasio & Carvalho, 2013).

Epistemické emoce silně podněcují poznávání světa i sebe samého (Brun & Doguoglu, 2016). Termín byl původně vytvořen ve filozofickém kontextu a odkazuje k afektivním stavům, které podporují a motivují kritickou reflexi. Pekrun a Stephens (2012) definují epistemické emoce jako emoce, které se týkají kognitivní aktivity a získávání znalostí. Jako příklad epistemické emoce popisují frustraci studenta, který nenalezl řešení matematického problému. Epistemické emoce, mezi které kromě zvídavosti řadí autoři také například požitek/potěšení (*enjoyment*), nudu (*boredom*) nebo zmatenost (*confusing*), jsou spojeny s procesem akvizice vědomostí. Jak znovu připomínají také Voglová s kolegy (2020), epistemické emoce jsou navozeny nejasnými nebo protichůdnými informacemi. Kognitivní nesoulad nastává, jestliže se nové informace odchylují od dřívějších očekávání jedince, nebo jestliže jedinec zjistí, že jeho předpoklady jsou zcela nesprávné. Následkem zpracování protichůdných informací mohou být facilitovány nebo naopak přerušeny kognitivní procesy. Při tomto procesu dochází k přenesení pozornosti, obvykle ve smyslu zaměření na neočekávanou informaci. O kognitivních diskrepancích, které aktivují zvídavost, informoval - ovšem v kontextu zvídavosti - Berlyne (1954), Loewenstein (1994) a později v popisu svého dvoufaktorového modelu zvídavosti také Litman (2008).

Lze namítnout, že jmenované emoce řazené k emocím epistemickým se v klasických kategorizacích emocí nevyskytují (například Ekman, 1999). Ovšem Panksepp (1998) podporuje exploratorní chování jako samostatný emoční systém, *seeking system* označuje jako základ všech dalších emočních systémů.

Škála epistemických emocí, aktivovaná kognitivním nesouladem, sahá od frustrace na jednom pólu kontinua až po potěšení na pólu druhém. Voglová s kolegy (2020) se jejich vzájemný vztah pokusili prozkoumat v sérii experimentů. Hlavním předpokladem studie bylo, že překvapení (*surprise*), zvídavost (*curiosity*) a zmatení (*confusion*) se vyskytují po zklamání velmi vysokých očekávání. Jestliže se očekávání nenaplní, následuje explorace, je tedy jejich funkcí.

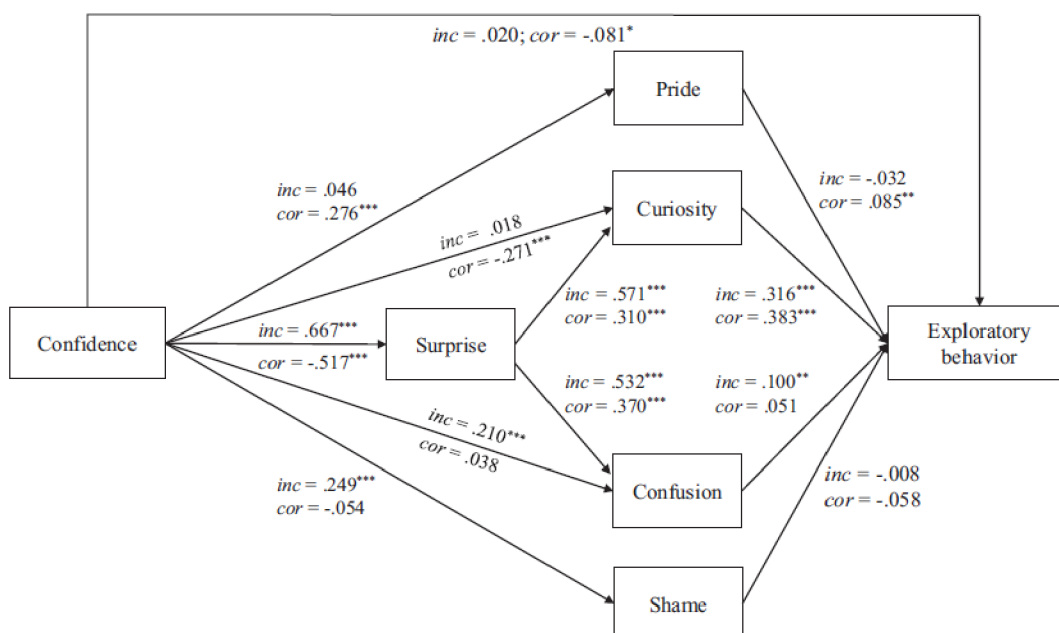
Schéma 1 Hypotéza vztahu očekávání, překvapení, zvědavosti, zmatení a explorační

Zdroj: Vogl et al. (2020, s. 628)

Výsledný diagram jednoho z experimentů dává tušit, co je předpokladem pro rozvoj zvědavosti jako emoce (cor/inc znamenají správné/chybné odpovědi respondentů). Zvědavost souvisí silně s překvapením, jestliže jí předchází nesprávná odpověď, a nejsilněji vede k exploratornímu chování.

Schéma 2 Vztah mezi sebevědomím, nesprávnými odpověďmi, epistemickými emocemi a explorační

Zdroj: Vogl et al. (2020, s. 633)

3.4 Biologické modely zvědavosti, systém odměny

V posledním desetiletí se celá řada neurovědců začala zabývat také biologickými mechanismy zvědavosti. Pohledem zvědavosti jako osobnostní charakteristiky se v biologicky orientovaných výzkumech uplatňuje jak pojetí zvědavosti typu *interest*, tak zvědavost typu *deprivation*, chápané a označované jako *novelty seeking* či *information seeking*, okrajově také zvědavost.

3.4.1 Biologické souvislosti

Kang s kolegy (2009) na základě funkční magnetické rezonance spojují zvědavost (posuzovanou sebehodnocením) s činností mozkových struktur *nucleus caudatus*, *střední mozek* a *nucleus accumbens*. Tato centra jsou spojena se systémem odměny, Kang s kolegy tedy podporují apetitivní podstatu zvědavosti.

Costa et al. (2014) spojují zvědavé chování s funkcí dopaminu. Experimentálně zjistili, že dopamin zvyšuje subjektivní hodnotu nových možností a podporuje hledání novinek. Tento mechanismus pak spojuje s impulzivitou a závislostním chováním., podobně jako před nimi Kashdan a Hofmann (2018). Gottlieb a Oudeyer (2018) se rovněž domnívají, že zvědavost souvisí s komplexním motivačním systémem, který zahrnuje také pozornost a paměť. Zvědavost popisují jako vnitřní touhu vědět, nezávislou na stimulech zvnějšku.

Kobayashi a Hsu (2019) spojují adaptivní hledání novinek s chováním, které je zaměřeno na konkrétní cíl. Zdůrazňují, že „*důležitost vnitřních motivů, jako jsou zvědavost, nebo potřeba novinek, zpracovaná přes dopaminergní systém, je důležitá pro hledání informací*“ (2019, s. 13061).

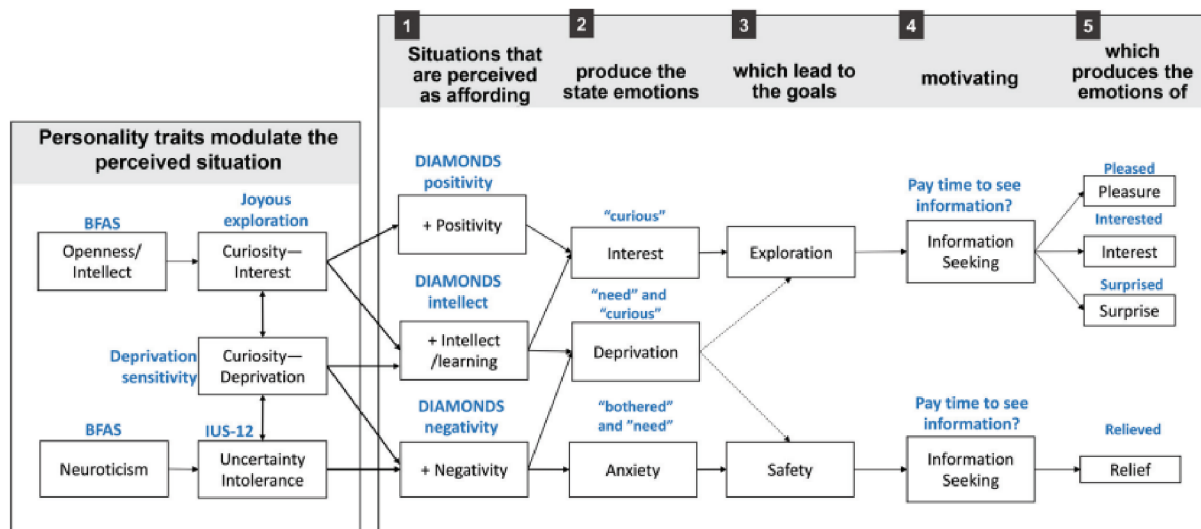
Jedinci vyhledávají kromě informací s jasným instrumentálním ziskem také informace, které se zdají být neužitečné, ale které souvisí s některými faktory intrinsické motivace. Kobayashi a Hsu toto propojení instrumentálních a neinstrumentálních motivů, které vedou ke zvědavému chování, nazývají subjektivní hodnotou informace (*subjective value of information*; SVOI). Subjektivní hodnota informace v sobě spojuje jak instrumentální zisk, tak očekávání užítku, který informace poskytuje. SVOI tak nápadně připomíná propojení instrumentálních a neinstrumentálních motivů v modelu Szumowské a Kruglanského (2020).

3.4.2 Integrativní modely s experimentální bází

Jach s kolegy (2021) publikovali model, ve kterém se pokoušeli vyrovnat s dichotomií emocí, které doprovázejí zvědavé chování. Rozlišili mezi shromažďováním informace, jejichž následkem je odměna nebo vyhnutí se trestu a neinstrumentální informací, tj. takovou, která takové zisky nepřináší. Specificky se zaměřili na hledání neinstrumentálních informací. Hledání informací je podle nich vyvoláno tehdy, pokud umožňuje buďto exploraci, nebo bezpečí. To, kterou

alternativu jedinec zvolí, je pak funkcí osobnosti: zvědavější jedinci volí spíše exploraci, úzkostnější využijí informací k posílení bezpečí. Jejich cílem bylo rozlišit reaktivnost vůči různým typům podnětů na základě charakterových rysů, což výsledky jejich studií potvrdily pouze zčásti.

Schéma 3 Konceptuální model vztahu mezi osobností a situační percepcí na chování typu information seeking

Zdroj: Jach et al., 2021, s. 936

Při pohledu na model si lze povšimnout, že je proti sobě stavěna dichotomie zvědavost-zájem (*curiosity-interest*) a tolerance nejistoty (*uncertainty intolerance*). Ty plynou ze základních dimenzí osobnosti, kdy otevřenost směřuje k zvědavosti, pozitivě, následně k exploraci a ve výsledku potěšení, zájmu či překvapení. Naopak neuroticismus, který souvisí s nízkou tolerancí nejistoty je spojen s negativními emocemi, úzkostí, a tedy potřebou bezpečí (*safety*). Vyhledání informací pak má za následek úlevu (*relief*) od tíživého stavu. Tento model odkazuje k dichotomii *approach oriented* a *avoidance oriented* chování, které zmiňují níže (Sansone & Thoman, 2005) a k dichotomii seeking systému a systému strachu, jak je popsal Panksepp (Panksepp, 2005). Zároveň může být přehledným znázorněním, jak jistota nebo nejistota bytí ve světě, daná kromě epigenetického vlivu zejména typem attachmentu, proměňuje lidské chování s dalekosáhlými následky.

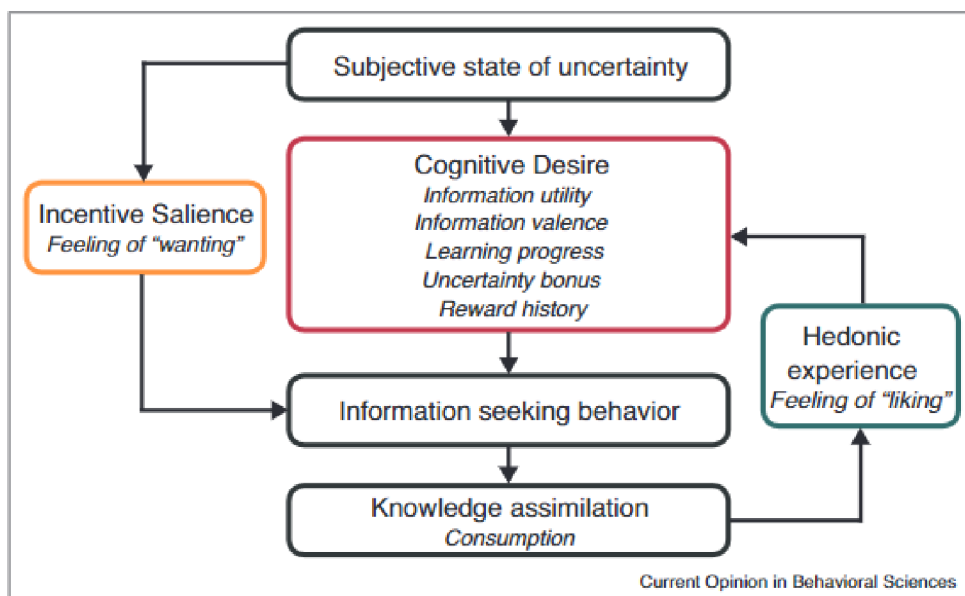
Kidd a Hayden (2015) se domnívají, že zvědavost je součástí kategorie *information seeking*, kdy zvědavost je motivována pouze intrinsicky, zatímco *information seeking* intrinsicky i extrinsicky. Klání se k definici zvědavosti jako stavu drivu po informaci.

Van Lieshout s kolegy (2021) experimentálně zkoumali ovlivnění zvědavosti nejistotou výsledku, očekávanou hodnotu a valencí výsledku (ziskem nebo ztrátou). Zjistili, že zvědavost roste s mírou nejistoty, ať již jde o možný zisk nebo ztrátu, a domnívají se, že motivace snížit nejistotu a

motivace navýšit pozitivní informace odrážejí dva na sobě nezávislé drivy. V jiné studii svá zjištění doplňují o informaci, že se zvýšenou nejistotou sice roste zvědavost, ale klesá pocit štěstí (van Lieshout et al., 2021). Přiznávají, že zjištěná informace souvisí se zvědavostí jako aversivním drivem (zde lze odkázat na Loewensteinovu *information gap theory*, 1994), ale naopak nevysvětluje hypotézu informace jako odměny.

Fitzgibbon s kolegy (2020) zkoumali dopad stavu nejistoty jedince na kognitivní a emoční procesy. Schéma 4 ilustruje jejich model vztahu mezi subjektivním pocitem nejistoty a touhou dozvědět se, kterou dělí na emoční a kognitivní komponentu, a informaci vnímají jako „svůdnou, lákavou odměnu“ (2020, s. 21).

Schéma 4 Vztah nejistoty, kognitivní touhy vědět a emočního doprovodu k následnému chování

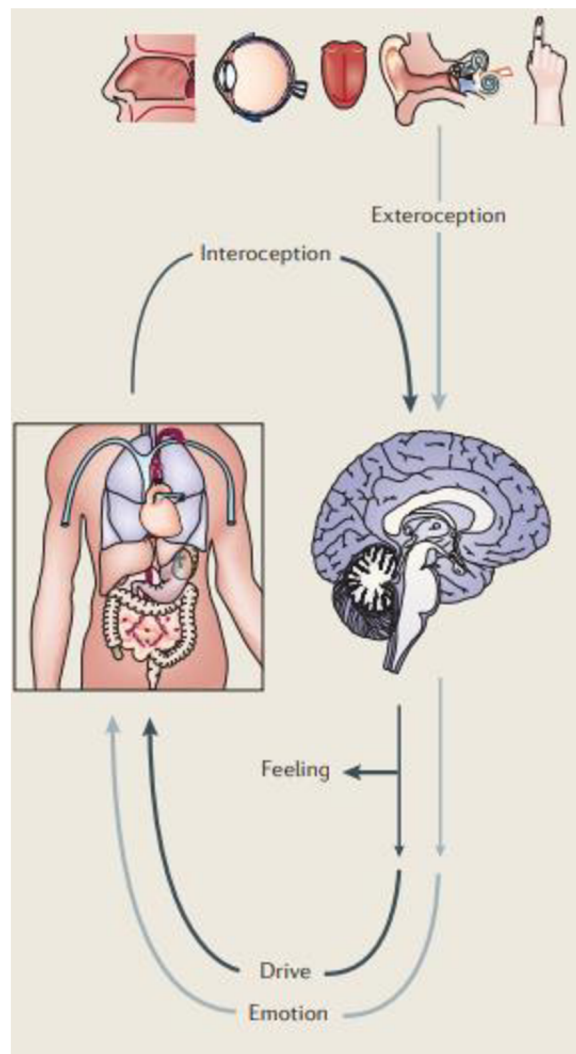
Zdroj: Fitzgibbon et al., 2020, s. 23

3.5 Zvědavost v kontextu biopsychosociálního modelu

Současný vývoj výzkumu zvědavosti a souvisejících konstruktů tedy v některých aspektech přináší opětovné propojení zkoumání kognitivních a afektivních procesů spolu s jejich fyziologickým doprovodem a neuronálními procesy.

Damasiovy názory (Damasio, 2010; Damasio & Carvalho, 2013) i Pankseppův přístup k emocím (Panksepp et al., 2012) tak podporují biopsychosociální model, který dříve nastínil Engel (1977). Damasio a Carvalho (2013) se kloní k tomu, že pocity jsou mentální zážitky na základě tělesných stavů, kde percepce vnějších podnětů i interocepce spoluvytvářejí emoce a drivy, jak znázorňuje schéma 5. Jsou také vodítkem pro rozhodování (Bavořár & Mihál, 2019).

Schéma 5 Klíčové koncepty v homeostatické regulaci: drivy, emoce a pocity

Zdroj: Damasio a Carvalho, 2013, s. 144

Současné výzkumy o dopadech kvality střevního mikrobiomu na psychické zdraví (např. Hartman et al., 2019; Minuto & Clarke, 2017) podporují toto uchopení lidského prožívání jako procesů, které mají svoji biologickou, psychickou, vztahovou (a nakonec i spirituální) podstatu, kdy se všechny složky cirkulárně ovlivňují navzájem. Výzkumy ukazují, že kvalita střevního mikrobiomu ovlivňuje rozvoj psychických i neurologických onemocnění, včetně například Alzheimerovy nemoci (Hu et al., 2016). Poznatky o reintegraci kognitivních a afektivních procesů s jejich biologickým doprovodem si už nacházejí cestu v populárně vědecké literatuře i mimo odbornou veřejnost (Honzák, 2017).

Ať již tedy vnímáme zvědavost jako vlastnost, jako epistemickou emoci, jako prostředek k dosažení cíle nebo jako biologicky determinovaný drive, projevuje se na tělesné úrovni prostřednictvím nabuzení, nese s sebou emoce pozitivní nebo negativní, subjektivní interpretaci podnětů a konkrétní chování nebo jeho inhibici. Zvědavost (a zvědavost vůči sobě, které se věnuji

v empirické části) je tak vlastností, kterou mají různí jedinci v různém měřítku, zásadně ovšem interaguje s pocity jistoty a nejistoty, které systémově závisí na epigenetické výbavě, vývoji vztahové vazby a případných traumatech (Van der Kolk, 2014) a celkovým homeostatickým rozložením organismu.

Lidská nemoc, její vznik, léčení i úzdava jsou také spojeny s náhledem na nemoc a na vyhodnocení, nakolik je možné s nemocí bojovat. Svě místo si na základě Seligmanova konceptu naučené bezmocnosti (1975) na straně jedné a Snyderových prací o naději na straně druhé (1995; 1998) získává fenomén naděje v medicíně. Pozitivní kognitivní interpretace vlastních možností, spojená s pozitivním emočním doprovodem a adekvátními hormonálními a neuronálními procesy má dopad nejen na pacientovu kvalitu života, ale také na faktickou úzdavu (Bartůněk & Ptáček, 2020).

3.6 Diagnostické nástroje pro měření zvědavosti

Následující kapitola přináší přehled jednodimenzionálních i vícedimenzionálních škál k měření zvědavosti. Ačkoli přehled nástrojů k měření zvědavosti příliš nesouvisí s empirickým zaměřením disertační práce, vzhledem k ojedinělosti zkoumání zvědavosti a zvědavosti vůči sobě v českém prostředí ho uvádím. V kontextu práce tak bude možné znovu reflektovat nejednoznačnost konceptů zvědavosti, jejich obsahové odlišnosti i přesahy. Přehled obsahuje také výběr nástrojů k měření příbuzných konceptů, které jsou popsány v jiné literatuře (Blatný, 2010; Slezáčková & Škrabská, 2013; aj.). Názvy nástrojů, jejich autory, vročení nástrojů i základní charakteristiku uvádím v tabuře č. 2.

Tabulka 2 Diagnostické nástroje pro měření zvědavosti a příbuzných konceptů

Sensation-Seeking Scale (SSS)	Zuckerman et al., 1964, 1979, 1994	Nástroj procházel vývojem, verze V má subškály: Thrill and Adventure Seeking, Experience Seeking, Disinhibition, and Boredom Susceptibility
Novelty Experiencing Scale (NES)	Pearson, 1970	Subškály nástroje: vnitřní cítění, vnější cítění, vnitřní kognitivní touhy, vnější kognitivní touhy; 80 položek (20 položek /subškála)
State-Trait Curiosity Inventory (STCI)	Spielberger a Butler, 1971	Subškála STCI-S reflektuje, jak se respondent cítí v aktuálním momentu, subškála STPI-T mapuje zvědavost jako vlastnost
Ontario Test of Intrinsic Motivation	Day, 1971	Subškály diverzivní zvědavosti a specifické zvědavosti; celý nástroj má 110 položek
State-Trait Personality Inventory Inventory (STPI)	Spielberger et al. 1979	Subškály nástroje: úzkost/úzkostnost, hněv, depresi a zvědavost jednak jako aktuální stav, jednak jako trvalejší osobnostní dispozici; 80 položek

Sensation-Seeking Scale (SSS-V)	Zuckerman, 1964	Subškály: vyhledávání vzrušení a dobrodružství, vyhledávání zážitků, nedostatek zábrán, citlivost k nudě
Curiosity Trait Scale (T-Cur)	Naylor, 1981	Zvídavost jako zájem a zvýšené nabuzení; 20 položek
Need for Cognition scale	Cacioppo a Petty, 1982	Need for cognition jako potřeba porozumět a smysluplně uchopit svět zkušenosti; 34 položek
Epistemic Curiosity Scale	Litman a Spielberg, 2003	Zvídavost, která aktivuje kognitivní procesy
Perceptual curiosity Scale	Collins et al., 2004	Škála pro měření smyslové zvědavosti
Curiosity/Interest in the World (C/IW scale)	Peterson a Seligman, 2001	Zvídavost/zájem jako jedna z 24 silných stránek charakteru, spojená se zájmem a potěšením; počet položek, které se vztahují ke konkrétní silné stránce, se různí dle varianty nástroje
Curiosity and Exploration Inventory (CEI I)	Kashdan et al., 2004	Subškály: explorace (tendence vyhledávat nové informace a zkušenosti) a absorpce (tendence plně se ponořit do nové zkušenosti nebo zážitku)
Curiosity as a Feeling of Deprivation Scale (CFD scale)	Litman a Jimerson, 2004	Subškály: kompetence, řešení problémů, intolerance, 15 položek, zvědavost typu <i>deprivation</i>
Sensory Curiosity Scale	Litman et al., 2005	Senzorická zvědavost jako preference senzorické stimulace
3dimensional curiosity scale	Reio et al., 2006	Subškály: kognitivní zvědavost, hledání fyzického vzrušení, hledání vztahového vzrušení
Interpersonal curiosity scale	Litman a Pezzo, 2007	Zvídavost v sociálním kontaktu, tendence "dělat drby"
Interest and Deprivation Scale	Litman, 2008	Subškály: diverzivní a specifická zvědavost
Curiosity and Exploration Inventory II (CEI II)	Kashdan et al., 2009	Subškály: explorace (tendence vyhledávat nové informace a zkušenosti) a absorpce (tendence plně se ponořit do nové zkušenosti nebo zážitku)
German Work-Related Curiosity Scale	Mussel et al., 2012	Škála zvědavosti v pracovním kontextu
Entrepreneurial Curiosity	Jeraj a Antoncic, 2013	Subškály: podnikatelská zvědavost, sociální zvědavost, epistemická zvědavost, senzorická zvědavost, zvědavá angažovanost
Wilderness Novelty Seeking Scale	Próchniak et al., 2014	zvědavost jako tendence prozkoumávat divokou přírodu; 10 položek
Nature Curiosity Scale	Próchniak, 2017	Škála zaměřená na tendenci vyhledávat zážitky v přírodě
Five-Dimensional Curiosity Scale (5DC)	Kashdan et al., 2018	25 položek zvědavosti v 5 dimenzích: Radostné zkoumání (<i>Joyous Exploration</i>), Citlivost na deprivaci (<i>Deprivation Sensitivity</i>), Tolerance stresu (<i>Stress tolerance</i>), Sociální zvědavost (<i>Social curiosity</i>) a Hledání vzrušení (<i>Thrill seeking</i>)
Five-Dimensional Curiosity Scale Revised (5DCR)	Kashdan et al., 2020	Revidovaná verze předchozího nástroje s rozčleněním sociální zvědavosti na <i>overt</i> a <i>covert curiosity</i>

4 ZVÍDAVOST V KONTEXTU OBSAHOVĚ BLÍZKÝCH KONCEPTŮ

Obtížná uchopitelnost podstaty zvědavosti se odráží také v tom, že podstatu zvědavosti – vyhledávání podnětů čistě pro ně samé nalezneme v modelech osobnosti, modelech temperamentu, v některých případech s akcentováním emočního doprovodu zvědavosti, jindy s akcentací kognitivního zpracování, jindy se zaměřením na neurobiologickou podstatu.

4.1 Tomkinsovo pojetí zájmu a vzrušení jako primárního motivačního systému

Když při rozvažování nad zvědavostí budu akcentovat její emoční základ, zastavím se nejprve u díla Silvana Tomkinse (1962, 2008). Tomkins vnímal emoce jako primární motivační systémy. Zájem-vzrušení (*interest-excitement*) komentuje jako první z emocí s komentářem, že „je vhodné začít tím afektem, který je nejméně zanedbávaný“ (1962, s. 186). U každého z afektů udává typický neverbální doprovod, tedy obličejovou expresi afektu. Zájem-vzrušení řadí spolu s potěšením-radostí (*Enjoyment-Joy*) a překvapením-vyplašením (*Surprise-Startle*) k pozitivním afektům. Zájem-vzrušení se podle Tomkinse projevuje obočím staženým dolů, sledováním, sledováním, posloucháním. Taková obličejová exprese se výrazem podobá stavu flow.

Fascinující na Tomkinsových postřezích byly jeho poznámky k pravděpodobným vztahům afektů ke konkrétním mozgovým strukturám. U zájmu-vzrušení předpokládal spojitost s nesespecifickým nabuzením retikulární formace a hippocampu. Svými odhady předběhl o 50 let moderní výzkumy, které sledují právě funkci hippocampu u projevů zvědavosti (Gruber et al., 2014).

Funkcí zájmu-vzrušení je podle Tomkinse „zájem o to, co je pro organismus nutné, a o to, co je možné“ (Tomkins, 2008, s. 188). Tomkins zájem-vzrušení předřazuje před drivy – považuje je za prvotní a drivy za druhotné. Argumentuje například, že jestliže je erekce spojena se strachem nebo hanbou, vzrušení (a následně i pohlavní styk) jsou inhibovány. Zájem-vzrušení Tomkins připisuje klíčovou funkci. Dodává například, že i „většina nešikovnosti nemotorných lidí je dána nedostatkem zájmu“ (2008, s. 189). Afekty tak podle Tomkinse organizují chování a prioritizují jednotlivé kroky, úkoly nebo situace. Tomkins tak připisoval afektům zásadní adaptační funkci (Tomkins, 2008; Silvia, 2012). Zvědavost považoval za součást intrinsické motivace, která má významný vliv na lidské chování.

4.2 Zuckermanův koncept Sensation seeking

Velmi podobným konceptem ke zvědavosti je Zuckermanovo Sensation seeking, které Zuckerman chápe jako „vlastnost definovanou vyhledáváním různorodých, nových, komplexních a intenzivních pocitů a zkušeností a ochotu jít do fyzického, sociálního, právního, finančního rizika, aby takové zkušenosti získali“ (Zuckerman, 1994, s. 27). Blatný (2010) s kolegy překládají název konceptu jako „hledání vzruchu“ a zařazují ho k moderním teoriím temperamentu, vzhledem k možné nepřesnosti významu při překladu zde ponechávám nepřeložený název *sensation seeking*.

V pozdějších studiích Zuckerman rozlišuje 4 dílčí vlastnosti sensation seeking: vyhledávání vzrušení a dobrodružství (*Thrill and Adventure Seeking, TAS*), vyhledávání zážitků/zkušeností (*Experience Seeking, ES*), nedostatek zábran/disinhibice (*Disinhibition, Dis*) a citlivost k nudě (*Boredom susceptibility, BS*). Vyhledávání vzrušení a dobrodružství je spojeno s náchylností vyhledávat extrémní sporty, jako (před 50 lety, kdy své práce Zuckerman publikoval) seskok s padákem nebo potápění. Zuckerman sám popisuje, že jde spíše o tendence a záměr, než o skutečnou zkušenost (2009). Vyhledávání zážitků vyjadřuje tendenci zakoušet nové smyslové zkušenosti a myšlenková obohacení, zvláště prostřednictvím hudby, umění, cestování a druhých lidí. Disinhibice odráží vyhledávání nových intenzivních a neobvyklých zkušeností, zvláště ve skupinách lidí, jako skupinové pití nebo sex, může být spojena s porušováním právních norem. Citlivost k nudě znamená intoleranci k opakujícím se podmínkám a chování, které v jedinci plodí vnitřní neklid a nepohodu (Blatný s kolegy tento dílčí koncept nazývají „náchylnost k nudě“, 2010, s. 37, přesnější překlad do češtiny je pravděpodobně citlivost k nudě nebo citlivost na nudu). Zuckerman také vyvinul nástroj Sensation Seeking Scale, který v pozdějších verzích zachycuje i jmenované dílčí koncepty (1971).

Při porovnání Zuckermanova konceptu sensation seeking a některých novodobých konceptů zvědavosti nalezneme až překvapivé překryvy. Svojí podstatou sensation seeking částečně odpovídá podstatě zvědavosti typu interest (Litman & Jimerson, 2004) kdy spojnicí je vyhledávání novosti, neobvyklosti. Podobnost se zvědavostí vynikne ještě více, když uvažujeme pětidimenzionální koncept zvědavosti Kashdana et al. (2018). Autoři přiznávají, že při formulaci konceptu využili některé položky z příbuzných konceptů, jako sensation seeking. Dimenze Radostné zkoumání a Sociální zvědavost u Kashdana et al. (2018) se v mnohém překrývají s Zuckermanovou dimenzí Vyhledávání zážitků. Kashdanova dimenze Hledání vzrušení (*Thrill seeking*) je téměř totožná s Zuckermanovým Vyhledáváním vzrušení a dobrodružství (*Thrill and adventure seeking*), podobně je velmi podobná dimenzím Hledání fyzického vzrušení a hledání vztahového vzrušení u Reio et al. (2006) Méně podobností už pak nacházíme u Kashdanových dimenzí Sociální zvědavosti, Tolerance ke stresu a Citlivosti na deprivaci. V posledním případě je

důvodem odlišný zdroj zvědavosti – deprivace z neucelenosti informací. Jako koncept se objevila u Berlyna (1954), Loewensteina (1994), Litmana (2008) a jmenovaného Kashdana et al. (2018; 2019). Zuckerman hledání informací s negativním emočním doprovodem ve svém konceptu nezahrnuje.

4.3 Seeking system podle Pankseppa jako možný emoční podtext zvědavosti

Panksepp (2005) proslul pohledem na emoce, který respektuje jejich fyziologickou podstatu a vývoj. Jako jeden ze základních emočních systémů označil *seeking system* (1998), který dříve nazýval systémem očekávání, Gray ho nazýval systémem aktivace chování (*behavioral activation system*, BAS; Gray, 1990), Gray své myšlenky rozpracoval také v kontextu odměny a trestu (Wilson et al., 1989). Panksepp vnímá *seeking system* jako jeden ze sedmi základních emočních systémů, kterými mimo *seeking system* jsou systém vzteku, systém strachu, systém chuti, systém péče, systém smutku/zděšení a systém hry.

Panksepp přiznává, že ačkoli by lidé rádi viděli sami sebe jako vrchol tvorstva, zcela kvalitativně odlišný od zvířat, *seeking system* jako starý systém aktivace a explorační má člověk podobný jako vyšší savci (1998). Ostatně, Berlyne své experimenty o zvědavosti prováděl nejprve na zvířatech, až později na dospělých a dětech (1966). Směr Pankseppova uvažování je tak v souladu s podněty evoluční psychologie (Wright, 2011; Barrett et al., 2007).

Jedince, kteří mají tento systém silně aktivovaný, ve vyhraněné formě dříve sloužili jako šamani nebo nebo posvátní klauni, v negativní formě byli odsouzeni jako blázni a nemocní. Jedince, jejichž *seeking system* je nadměrně aktivovaný, ale v lehčí formě, považuje většinová společnost dle Pankseppa za umělce, tvůrce nebo génie.

Seeking system je základem lidských činností ve vysoké variabilitě, pokud jde o jejich složitost – je základem shánění potravy, explorační, zvědavosti, zájmu, pátrání, očekávání, tedy jakéhokoli vyhledávání. To vede k specifickým projevům chování a zároveň specifickému emočnímu doprovodu. Panksepp ho popisuje jako psychickou energizaci, kterou zažíváme při očekávání, vyhledávání vzrušení a vyhledávání odměny.

Seeking system „nepodmíněně reaguje na homeostatickou nerovnováhu“ (1998, s. 145) a pobídky z vnějšího prostředí. Panksepp se domníval, že *seeking system* souvisí s aktivací okruhů hippocampu. V oblasti emocí spojuje Panksepp *seeking system* s pocity, které u lidí odrážejí nabuzení, jako jsou „intenzivní zájem, zaujatá zvědavost či dychtivé očekávání“ (1998, s. 148). Sám diskutuje dvě vlastní námítky. První je, že v aktivaci tohoto systému se liší dospělí od dětí, a tedy nepřetrvává do vyššího věku (což lze ovšem vysvětlit principy socializace), druhá námítka je zajímavější: Panksepp přiznává, že zvědavost a zájem se zdají být spíše stabilními osobnostními

charakteristikami, což souhlasí s pojetím Petersona a Seligmana (2004), Kashdana et al. (2013), Birenbauma et al., (2019).

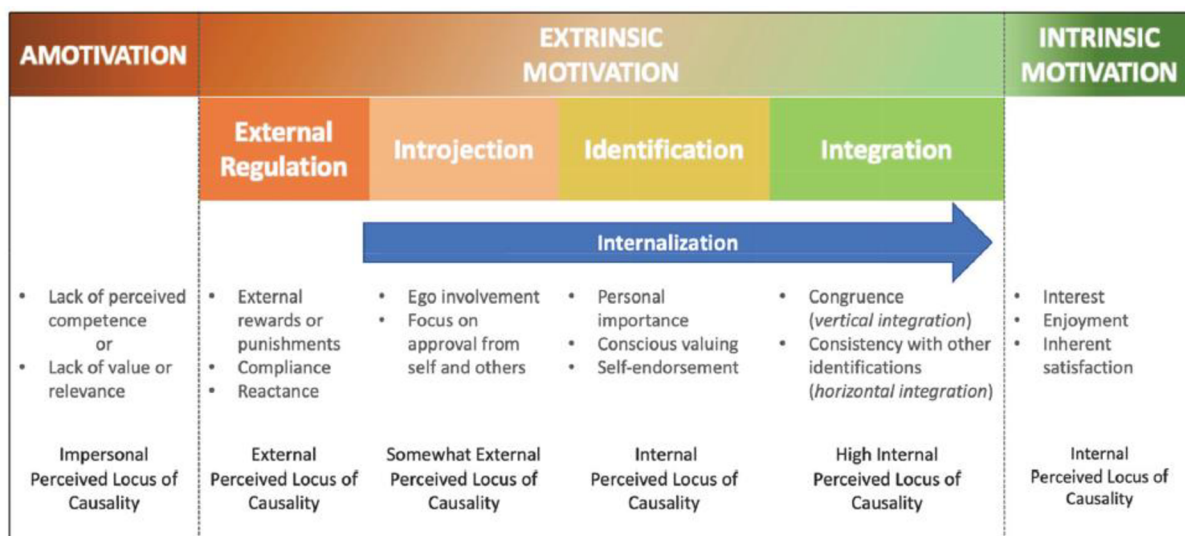
Panksepp et al. (2012) ve své pozdější práci přidává, že seeking system lidem umožňuje hledat (potravu, informace) „s potěšením“ (2012, s. 67). Pomáhá uspokojovat nejen tělesné potřeby, ale také potřeby vyššího řádu, jako jsou například estetické zážitky. Další Pankseppovy emoční systémy nezávisí podle autora na tomto homeostatickém principu. Jejich ukojení je ovšem spojeno s vyhledáváním zdrojů zvnějšku, například vhodná reakce na aktivovaný systém strachu znamená vyhledání bezpečí.

4.4 Zvídavost v kontextu teorie sebedeterminace

Teorie sebedeterminace (*self determination theory*; Ryan & Deci, 2000; Deci & Ryan, 2000) se stala jednou z nejlivnějších teorií motivace posledních desetiletí. Je založena na organismické teorii (Deci et al., 1985) a osvětluje vrozené zdroje pro emoční seberegulaci a regulaci chování a pro osobnostní vývoj. Vrozenými třemi základními lidskými potřebami jsou potřeba sounáležitosti, potřeba autonomie a potřeba kompetence, kde Ryan a Deci navazují na Hartera (1978). Naplňování těchto potřeb považují autoři za klíčové pro optimální fungování, adaptivní reakci na životní změny a well being. Teorii determinace autoři stále aktualizují a doplňují (Ryan & Deci, 2017; Ryan et al., 2019) a spojují s aplikačními oblastmi, kromě psychoterapie také například s psychologíí organizace (Gagné et al., 2017) či s managementem (Ryan & Deci, 2019).

Spolu se základními potřebami Ryan et al. (2021) uvažují o povaze motivace. Extrinsickou a intrinsickou motivaci vidí jako kontinuum. Jejich pojetí intrinsické motivace je založeno na dříve prezentované kognitivní evaluační teorii (*cognitive evaluation theory, CET*; Deci et al., 1985). Podle ní je intrinsická motivace buďto posilována nebo zeslabována sociálními a environmentálními faktory. Intrinsickou motivaci tak oslabuje vnější vnější oceňování, podobně jako výhrůžky, deadlines nebo nařízení. Naopak, intrinsická motivace roste, pokud má jedinec možnost volby, pokud jsou akceptovány jeho emoce, a pokud má příležitost podílet se na vlastním řízení a směřování. Přehled jednotlivých podob extrinsické motivace, od externí regulace na jednom pólu, po integraci a vysokou mírou internalizace, až k výsostně intrinsické motivaci podává následující schéma (Ryan et al., 2021). Odrazem intrinsické motivace v chování je podle Ryana et al. (2021) zájem (*interest*), potěšení (*enjoyment*) a vnitřní uspokojení (*inherent satisfaction*), což jsou kvality, které jsou spojeny se zvídavostí (Peterson & Seligman, 2004; Kashdan et al., 2013). Z vývojového hlediska je zvídavost spojena se zdravým vývojem, kdy je dítě aktivní, hravé a otevřené exploraci a poznávání.

Schéma 6 Taxonomie motivace dle teorie sebedeterminace

Zdroj: Ryan et al., 2021, s. 99

Stejně tak Ryan et al. (2021) uvádějí, že podle teorie sebedeterminace se zdraví jedinci proaktivně zajímají o své okolí a o své zkušenosti, jsou přirozeně zapojeni do dění a jejich chování je adaptivní. Tyto názory lze propojit se zjištěními Kashdana o odolnosti zvědavých jedinců proti vztahové agresi (Kashdan et al., 2013), o jejich odolnosti a schopnosti flexibility (Kashdan et al., 2013).

4.5 Cloningerovo pojetí Novelty Seeking

Obtížná uchopitelnost podstaty zvědavosti se odráží také v tom, že podstatu zvědavosti – vyhledávání podnětů čistě pro ně samé nalezneme mimo modely motivace také v modelech osobnosti, modelech temperamentu, v některých případech s akcentováním emočního doprovodu zvědavosti, jindy s akcentací kognitivního zpracování, jindy se zaměřením na neurobiologickou podstatu.

Dalším z konceptů, se kterými se zvědavost překrývá, je Novelty Seeking, jedna ze sedmi výsledných dimenzí Cloningerova neurobiologického modelu temperamentu a charakteru. (Cloninger et al., 1993). Cloninger byl jediným teoretikem, který na základě svého předchozího výzkumu zařadil dimenzi vyhledávání nového k základním temperamentovým dimenzím osobnosti.

Cloninger ve svých úvahách o neurobiologických základech osobnosti navázal na Eysencka (1976, in Cloninger et al., 1993) a Sjobringa (1973, in Cloninger et al., 1993). Vyšel z předpokladu, že mozek jedince ustáleným způsobem aktivuje, držuje nebo inhibuje konkrétní chování v reakci na specifické kategorie podnětů a že tato reaktivnost je ukotvena biologicky. Prvními třemi

dimenzemi temperamentu byly tedy vyhledávání nového (*Novelty Seeking*), vyhýbání se poškození (*Harm Avoidance*) a závislost na odměně (*Reward Dependence*). Později byla na základě faktorové analýzy doplněna čtvrtá temperamentová dimenze Persistence/ Odolnost (*Persistence*), která původně spadala pod dimenzi závislosti na odměně jako její dílčí fazeta. Na 4 temperamentové dimenze nasedají 3 dimenze charakterové. Od temperamentu se liší tím, že zahrnují vědomou reflexi sebe sama a volní chování (Cloninger et al., 1993). Cloninger rozlišil 3 charakterové dimenze: sebe-řízení (*Selfdirectedness*), kooperativnost (*Cooperativeness*) a sebezpřesah (*Self-transcendence*).

Dimenze vyhledávání nového je spojená s vysokou aktivací chování při nových zkušenostech a prožitcích, což produkuje dle Cloningera odměnu nebo úlevu (Cloninger et al., 1993; také Blatný, 2010). Jedinci s vysokou mírou *Novelty Seeking* mají tendenci být „vzrušiví, zkoumaví, zvědaví, nadšení, horliví, snadno znudění a nepořádní“. K pozitivním dopadům vysoké úrovně *Novelty Seeking* je velmi rychlé zapojování jedince do čehokoliv nového nebo neznámého, což podporuje další exploraci případné odměny (Cloninger, 1987).

Dimenze vyhledávání nového má 4 dimenze nižšího řádu. První z nich je kontinuum exploratorní vzrušivost – stoická strnulost (*Exploratory Excitability – Stoic Rigidity*, faktor NS1), dále impulsivita - reflexe (*Impulsiveness – Reflection*, NS2), extravagance – rezervovanost (*Extravagance – Reserve*, NS3), nepořádnost - ukázněnost (*Disorderliness – Regimentation*, NS4). Preiss (2007), který se věnoval možnostem využití Cloningerovy teorie v klinickém prostředí, překládá dimenze nižšího řádu jako Vzrušení z průzkumu vs. Stoická strnulost, Impulzivita vs. Reflexe, Výstřednost vs. Odstup a Neukázněnost vs. Usměrnění.

Lidé s vysokou hodnotou Exploratorní vzrušivosti rádi objevují nové situace a nové kontexty, rádi cestují, velmi rychle se nadchnou pro nové nápady. Vyhýbají se rutině, zavádějí nové postupy, uvádějí věci do nových kontextů (zde připomeňme podobnost s Zuckermanovou Citlivostí k nudě (*boredom susceptibility*)). Jsou vnímáni jako tvořiví a nekonvenční (Preiss, 2007). Lidé s vysokou mírou impulsivity snadno podléhají nutkáním, které přinášejí nové podněty, dělají rychlá rozhodnutí, hůře se soustředí, jejich pozornost těká. Rozhodují se rychle a na základě momentálních pocitů, jak zdůrazňuje Preiss (tamtéž). Jedinci, kteří skórují vysoko na škále extravagance či výstřednosti, mohou dělat na ostatní dojem marnivých, galantních, okázalých nebo nevázaných. Mají rádi život na hraně, neváhají vynakládat finanční prostředky či energii, neumějí spořit. Jedinci s vysokou hodnotou Nepořádnosti či (v Preissově překladu) Neukázněnosti dávají přednost činnostem, které nejsou regulovány jasnými pravidly. Rychle ztrácejí trpělivost, rychle se jim mění nálada, snadno dají najevo svůj hněv a frustraci, když věci nejdou, jak by si představovali.

Podobně jako u Zuckermana (1974; 1984), také Cloningerovo pojetí temperamentové domény *Novelty seeking* vykazuje značné podobnosti se zvědavostí, zvláště se zvědavostí typu *interest* (Litman, 2008). Ačkoli teoretici zvědavosti ke Cloningerovi téměř neodkazují, paralely nelze skrýt. Pro srovnání lze opět využít pětidimenzionální model Kashdana et al. (2018). Cloningerova subdimenze Vzrušení z průzkumu v mnohém odpovídá Kashdanově Radostnému zkoumání (*Joyous Exploration*) v kombinaci s Vyhledáváním vzrušení (*Thrill seeking*). Na rozdíl od Zuckermanova konceptu *Sensation seeking* najdeme u Cloningera podobnost také pro Kashdanovu subdimenzi Tolerance stresu (*Stress tolerance*) – obsahově je jí částečně subdimenze Výstřednosti. Kashdanovy subdimenze sociální zvědavosti (*Social curiosity*) a Citlivost na deprivaci (*Deprivation sensitivity*) v Cloningerově modelu oporu nemají.

Při srovnání modelů zvědavosti vůči sobě a intrapersonální zvědavosti s Cloningerovým pojetím *Novelty seeking* lze konstatovat, že afektivní podobnost s *Novelty Seeking* vykazuje spíše koncept *Self-Curiosity* (Aschieri & Durosini, 2015; Aschieri et al., 2020) než intrapersonální zvědavost Litmana et al. (2017).

4.6 Další obsahově blízké koncepty

Existují i jiné koncepty, které by bylo možno vztáhnout ke zvědavosti, omezím se však na poslední z nich, vzhledem k vhodnému rozsahu práce. Jako blízký můžeme vidět koncept autotelické osobnosti, který navrhl Csikszentmihalyi v souvislosti se svým konceptem prožitku *flow* (Csikszentmihalyi, 1999). *Flow* je zvláštním typem zkušenosti, která je příjemná a pohlcující, kdy se jedinec věnuje nějaké aktivitě natolik, že je do ní ponořen, bez ohledu na to, jestli ta činnost má vnější důsledky (Csikszentmihalyi, 1990). Csikszentmihalyi označil osobnosti, které tento stav *flow* zažívají poměrně často, jako autotelické, a zkoumal s kolegy dopady prožívání *flow* na kvalitu života (Tse et al., 2020).

Vezmeme-li v úvahu koncept zvědavosti typu *interest* (Litman, 2008) nebo deklamaci Aschieriho a Durosini (2015), že zvědavost vůči sobě je touha poznat svůj vnitřní svět pro poznání samo (*for it's own sake*), tedy zvědavost *per se*, pak má osobnost jedince s vysokou zvědavostí k autotelické osobnosti, která se věnuje činnostem jen pro ně samé, také blízký vztah. Annalakshmi s kolegy (2020) jako jeden ze základních prediktorů *flow* u výzkumného souboru adolescentů označili otevřenost z pětifaktorového modelu. Csikszentmihalyi (1999) poznamenává, že ačkoliv se naše vnitřní i vnější motivy se mísí a nelze je zcela jednoznačně oddělit, člověk, který je schopen častěji zažívat *flow*, je šťastnější. Podobnou souvislost je možné nalézt v empirických článcích o zvědavosti (Gallagher & Lopez, 2007). O dalších souvislostech zvědavosti pojednává následující kapitola.

5 SOUVISLOSTI ZVÍDAVOSTI

5.1 Vztah zvědavosti a emocí ve výzkumech zvědavosti jako vlastnosti

Autoři, kteří se zabývají zvědavostí jako vlastností, ve které jedinci nabývají interindividuálních rozdílů, se shodují, že vyšší zvědavost je propojená s pozitivními emočními dopady a s motivací typu approach (Sansone & Thoman, 2005; Kashdan et al., 2004). Tyto charakteristiky jsou propojeny zejména se zvědavostí typu interest dle Litmanova modelu (2019, in Hidi & Renninger, 2019). Intenzivní pozitivní prožitky zakoušení nového a neobvyklého mají pozitivní dopad na sebeúctu jedince a na jeho vnímání světa i budoucnosti (Birembaum et al., 2019) a aktivizují tak jedince k dalšímu pozitivnímu jednání směrem k sobě i k druhým. V terapeutickém kontextu se tomuto pojetí blíží Satirová se svojí metaforou detektivního klobouku jako symbolu pátrání po nových pohledech a možnostech v intrapsychem, interpersonálním i kontextuálním (Satirová et al., 1994). Satirovský model, který zapojuje zvědavost v terapeutickém vztahu i při sebereflexi, popsal nověji také Banmen (2002), který popsal dopad zvědavosti v terapii na pozitivní emoce klienta.

Na druhé straně, Berlynovo pojetí zvědavosti; jako *drivu* (1954), na který navazuje například Loewenstein (1994) a který pak ve svém modelu epistemické zvědavosti reflektuje Litman (2008), je spojeno s averzivními pocity a rozladěností, která může přerůst až v tenzi a úzkost. Dvojí emoční valence zvědavosti byla v posledním desetiletí potvrzena také výzkumy mozku, které dokládají, že dvojí typ zvědavosti se liší také v aktivaci odlišných mozkových struktur (Kidd & Hayden, 2015).

Motivace spojená se zvědavostí může vést jednotlivce k tomu, aby vcházeli do nových situací a aby se ponořili do nových aktivit. Novost podnětů tak ústí do získávání nových znalostí a dovedností, zejména u zvědavosti typu *interest*. Zvědaví lidé mají tendenci k posilování vztahů a zpracování nových podnětů navyšují i svoji kreativitu (Kashdan et al. (2018). Anderson et al. (2020) spojují zvědavost s úžasem, pracovním zapojením a akademickým *self-efficacy*. Podobně Harrison et al. (2017) vnímají zvědavost jako klíčový faktor v přijímání zpěné vazby u mladých umělců, s citelným dopadem pro jejich další profesní rozvoj. Öztekin a Bayraktar (2019) vnímají souvislost zvědavosti a rozhodnosti se *self-efficacy* a nadějí u studentů.

Oba Litmanovy typy zvědavosti – zvědavost typu *interest* i zvědavost typu *deprivation* (2008), které Litman sám vztahuje pouze k epistemické zvědavosti, mohou ve výsledku navodit pozitivní emoce. Jejich zdrojem je nové poznání, tedy doplnění znalostí a vědomostí tak, aby byly celistvé (Litman et al., 2010; Mussel et al. 2012). Gallagher a Lopez (2007) hovoří o dopadu vyšší zvědavosti na životní pohodu, štěstí a osobní růst. Hirose a Kotani (2022) formulovali koncept zvědavosti označené *inquisitiveness*, která zahrnuje jednak zvědavost označenou *curiosity* a jednak

i přijetí odlišnosti a jinakosti. Dle autorů je inquisitiveness klíčovým zdroje pro prožívání štěstí a pro generativitu.

Podle Fredricksonové a Joinera (2002), kteří myšlenky o souvislosti zvědavosti a osobní pohody systemicky rozvíjejí, je následkem zvědavosti navýšení vnitřních zdrojů, které vedou k vyššímu well-being a dalším změnám v životním stylu, které dále zvyšují úroveň životní spokojenosti a pohody. Zvědavost tedy vede k pozitivní spirále zvyšování kompetence, pohody, vnitřních zdrojů a změn. Peterson a Seligman (2004) se na zvědavost dívají podobně. Jejich pojetí zvědavosti jako silné stránky charakteru spojuje zvědavost s pozitivními pocity, orientací na štěstí a životní spokojeností (Peterson et al., 2007). Vyhledávání novinek (*novelty-seeking*), zvědavost a otevřenost vůči zkušenosti chápou hierarchicky (Peterson & Seligman, 2004): vyhledávání novinek je konceptem nejužším, otevřenost vůči zkušenosti konceptem nejširším, zastřešujícím. Všechny tři vlastnosti považují za pozitivní. Spojují zvědavost s ochotou zpochybňovat stereotypy a preferovat výzvy v práci i mimo ni. Zvědavost podle autorů souvisí také se schopností hry, s kreativitou a s pocitem vnímané kreativitou a s pocitem vnímané kontroly. V širším kontextu tak můžeme zvědavost spojit s odolností: v koncepci hardiness podle Kobasové (Kobasa, 1979; Kobasa et al., 1982) je faktorem jak výzva (*challenge*), tak řízení (*control*). Velmi podobně, jen jinou terminologií o tomtéž hovoří Dweck (2007; 2017; Yeager & Dweck, 2020), když komentuje své postřehy o nastavení mysli (*mindset*).

5.2 Zvědavost jako indikátor psychického zdraví

Spielberger a Reheiser (2009) rozpracovali svůj pohled na zvědavost jako emoci, která má vysokou důležitost v klinickém kontextu. Zvědavost zařadili společně s úzkostí, hněvem a depresí k důležitým projevům distresu a well-beingu s potenciálem v psychodiagnostice. Důležitost sledování těchto emocí opodstatňují upozorněním Světové zdravotnické organizace na klinickou významnost emocí: „*Za normálních okolností, emoce, jako úzkost, hněv, bolest nebo radost motivují člověka k jednání s určitým cílem. Pokud ovšem jisté emoce převažují a dále přetrvávají až za hranice své užitečnosti, kdy motivují lidi jednání vstříc cíli, stávají se chorobné a patologické.*“ (WHO, 2006). Spielberger a Reheiser tedy považují sledování intenzity a trvání těchto čtyřech emocí za podstatnou informaci o mentálním zdraví jedince. Svůj pohled na klinickou významnost zvědavosti zcela nevyjasňují. Odkazují pouze k Freudovi, který vztah zvědavosti a úzkosti zachytil (1936, in Spielberger & Reheiser, 2009) a navazují typicky na Jamese, který zdůrazňoval adaptivní funkci zvědavosti. Poznávají ovšem, že James i Freud „*rozpoznali potencionálně protikladný vztah mezi zvědavostí a strachem*“ (Spielberger & Reheiser, 2009, s. 274) a že tento vztah ústí do současného nabuzení obou emocí, které ovšem dle autorů působí protikladně. Autoři odlišují

zvědavost jako vlastnost a zvědavost jako stav. Ke sledování intenzity a trvání zvědavosti jako indikátoru psychického zdraví doporučují škálu STCI (State-Trait Curiosity Inventory, Spielberger & Butler, 1971). Nástroj má zachytit jednak sílu zvědavosti jako přechodného emocionálního stavu, jednak interindividuální rozdíly ve zvědavosti jako lidské vlastnosti.

Hledání a nacházení vztahů mezi dispozicemi osobnosti a situačními procesy přitahuje v psychologii mnoho pozornosti. V situacích, kdy na jedince s konkrétním dispozičním vybavením působí podněty, zažívá emoce, které ho nasměrují k akci. Roli emocí v adaptaci jedince na vnější prostředí zdůrazňuje i Lazarus (1991). Proces, při kterém působí emoce, rozdělil do 4 stadií: anticipace, vyvolání, rozvoj a výsledek. Zdůraznil roli zhodnocení, appraisalu (*appraisal*), a definoval ho jako „zhodnocení důležitosti toho, co se děje ve vztahu jedince a prostředí, pro osobní pohodu“ (Lazarus, 1991, s. 87). Podle Lazaruse prvotní zhodnocení informuje jedince, zda to, co se děje, pro něho je či není důležité, druhotné zhodnocení směřuje k možnostem zvládnutí situace a k jejímu dalšímu vývoji. Svě úvahy rozvinul v pozdější práci, kde svůj přístup k emocím a stresu označuje jako kognitivní, motivační a vztahový (2006). Na základě Lazarusovy systémové teorie se Silvia (2008) věnoval tomu, jakou měrou a jakým způsobem zvědavost jako vlastnost přispívá k odhadu, zhodnocení situace, vyhodnocení prostředí, jehož podněty na jedince působí.

5.3 Zvědavost a kvalita emocí jako ukazatel fyziologického stavu v kontextu polyvagální teorie

Kořeny polyvagální teorie lze vysledovat do r. 1969, kdy Porges začal studovat v rámci své magisterské práce variabilitu srdečního rytmu (HRV) a její souvislost s pozorností. Teorie je nazvána po bloudivém nervu (*nervus vagus*).

Porges objasnil (2011), že organizace struktury a funkce autonomního nervového systému (ANS) pramení z fylogeneze člověka jako organismu. V organismu interagují percepce a neurocepce. Tímto termínem Porges označuje způsoby, jakými organismus reaguje na vnitřní známky bezpečí, nebezpečí nebo přímo ohrožení života. Neurocepce probíhá nepřetržitě a nevědomě.

Autonomní nervový systém člověka odpovídá na pocity v těle skrze tři základní systémy (od nejstarší po nejmladší systém), kterými jsou 1. dorzálně vagální systém, 2. sympatický nervový systém a 3. ventrálně vagální systém. Vyhodnocení bezpečí nebo ohrožení má za následek aktivaci konkrétního neuronálního okruhu. Porges a Danová (2018) postulují, že pracovním principem ANS je, že každá jeho reakce slouží přežití.

V případě ohrožení života je aktivován nejstarší, dorzálně vagální komplex (DVC, dorsal vagal complex), který při ohrožení života zajišťuje imobilizaci jako ochranu před hrozbou (podobnou jako u vývojově starších živočichů). Organismus v té chvíli předstírá smrt, mizí aktivní chování.

V psychopatologii a terapii lze aktivitu dorzálně vagálního komplexu spojit s disociací, která zhusta následuje během traumatu nebo po něm, a v některých případech i s depresivní symptomatikou. V případě nebezpečí, které neurocepce vyhodnotí tak, že pro zachování života je optimální něco vykonat, následuje stav mobilizace sympatického nervového systému (SNS, sympathetic nervous system). Následuje aktivita směřovaná k ochraně života, útěk nebo boj. Při takovém ohrožení se zvýší metabolická aktivita a srdeční aktivita, aby tělo mělo dostatek energie pro jednu z těchto variant. Aktivaci nejmladšího ventrovagálního komplexu (VVC, ventral vagal complex) nutně musí předcházet neurocepce bezpečí. Organismus se tak dostane do stavu sociální komunikace / sociálního zapojení. Porges upřesňuje, že „sociální chování spojené s péčí, reprodukcí a vytvářením silného párového pouta vyžaduje imobilizaci bez pocitu strachu“ (2011, s. 17), kterou umožňuje sekrece oxytocinu. Pocit bezpečí, spojený s aktivací ventrovagálního komplexu, je klíčový pro odpočinek organismu, pro jeho obnovu včetně imunitních procesů a pro sociální vazby. Regulace organismu autonomním nervovým systémem propojuje psychiatrické potíže pacientů a gastrointestinální dysfunkci (Kolacz et al., 2019). Pocit bezpečí je v současnosti uznáván je klíčový pro duševní zdraví a wellbeing (Morton et al., 2022).

Nahlížíme-li tedy na zvědavost a zvědavost vůči sobě pohledem polyvagální teorie, lze hypotetizovat, že při projevech zvědavosti typu *interest* a při hře je organismus ve stavu sociálního zapojení, při zvědavosti typu *deprivation* je spíše ve stavu mobilizace. Podobně Berant a Obegi (2009) spojují bezpečí a možnost explorační, reaktivitu autonomního nervového systému na emočně nabitý obsah u jedinců s nejistou vztahovou vazbou zkoumal například Silva s kolegy (2015).

Polyvagální teorie má dopad na psychoterapii, zvláště pro jedince, kteří utrpěli trauma, spojení symptomů jedince a úrovně fungování jeho autonomního nervového systému se věnuje například Danová (2018).

6 ZVÍDAVOST VŮČI SOBĚ A PŘÍBUZNÉ KONCEPTY

Od lidské zvědavosti, zaměřené na podstatu věcí, jevů, na složitost světa, ve kterém žijeme, se nyní obrátím ke zvědavosti směřované do neméně složitého vlastního nitra. Otázky po zkoumání vlastní identity, rozkrývání podstaty toho, kým jsme a jaké vnitřní dynamice podléháme, provázejí člověka od nepaměti. Už Sokrates často uváděným citátem „*nosce te ipsum*“ (poznej sám sebe) podtrhl důležitost sebepoznání a náhledu na sebe a Sókratovy dialogy nejsou ničím jiným než otázkami a odpověďmi po podstatě světa a člověka v něm (Novotný, 1940; Patočka et al., 1991; Jínek, 2019). Dějiny filozofie jsou protkány rozmanitými ontologickými pohledy, v tomto textu však obrátíme pozornost k psychologickému chápání sebepoznání. K sebepoznání však nedostačuje kognitivní uchopení, není dostatečné ho pojmout pouze intelektem, součástí sebepoznání je postupné objevování vlastní podstaty, její přijímání na bázi emocí a vyrovnavání se s ním.

Proces sebepoznání směřuje k odhalení pravého self jedince. Jak upozorňuje Damasio (2001), kognitivní procesy není možné oddělit od emocí, jako to bylo snad následkem karteziánského a kantovského pojetí myšlení běžné v průběhu 20. století, k výjimkám z pravidla řadí Ch. Darwina, W. Jamese a S. Freuda. Proces sebepoznání je tak nutně provázen emocemi. O důležitosti afektivní složky v kontextu sebepoznávání v psychoterapii je přesvědčen Finn (2007), stejně jako ho intuitivně komentovala Satirová (Satirová et al., 2005). O afektivním jádru samotného Já pohledem neurobiologie informovali Alcaro et al. (2017). Naše vědomé pole souvisí se vznikem afektivních stavů, které vznikají v subkortikálních středových strukturách. Ty následně vedou ke vzniku specifických pocitů a nálad, které následně hrají klíčovou roli v organizaci osobnosti. Alcaro a Carta (2019) hovoří o seberefrenčním zpracování (*self-referential processing*), jehož důležitou funkcí je abreakce silných emocí, které probíhá, když organismus není zapojen do vnějšího světa. Prvotní seberefrenční zpracování tak ústí v imaginaci, a vzhledem k regulační funkci může mít výrazné dopady na psychoterapeutickou praxi. Dále lze v klinickém kontextu hypotetizovat, že nemožnost seberefrenčního zpracování díky pocíťované nejistotě v citové vazbě může být jedním z důležitých předělů při etiopatogenezi poruch osobnosti se základem v raném dětství.

Damasio (2010) upozorňuje na obtížnost sebepoznání a o self jako svědku, tedy pozorujícím já, které je jeho podmínkou. Vidí self jako přirozený prostředek k poznávání vlastní mysli. Poznání je tak závislé na přítomnosti self, jeho schopnostech i jeho omezeních. Podle Damasia mají aspekty našeho já, které nám umožňují formulovat interpretaci naší existence (i interpretaci světa), psychický, kulturní, ale i biologický základ, což dokazují i nejnovější výzkumy zvědavosti (Kidd & Hayden, 2015).

Damasio také rozlišuje protoself, core self a autobiografické self (2010). Z protoself vycházejí prvotní pocity, které si lze představit jako elementární pocity, že existujeme. Nástavbou je self, které interaguje s objekty, to označuje Damasio jako core self. Protoself a core self jsou propojeny v materiálním self. Výsostnou nástavbou je pak autobiografické self, které je založeno na znalosti vlastního života, a to již jak prožité minulosti, tak na očekávání budoucnosti. Damasio ho spojuje se sociální já a spirituálním já člověka. A ačkoli Damasio vychází z biologické perspektivy, lze hypotetizovat, že všechny úrovně self lze propojit se systemickým pohledem na jedince (Schlippe et al., 2006). Podobnost lze nalézt i u autobiografického self a narativní identity. Combs a Freedman (2016, s. 213) chápou identitu jako vztahovou, distribuovanou, performativní a fluidní. „Vztahová (relační) znamená, že příběhy o tom, kým jsme byli a kým můžeme být, nemohou existovat mimo vztahy s lidmi; jsou utvářeny zkušeností s ostatními a tím, jak vnímáme, že nás ostatní vidí a reagují na nás“ (Combs & Freedman, 2016, s. 213; in Hesoun, 2021).

Konceptualizací pravého self se zabývalo mnoho psychologů, kteří pro vývoj a identifikaci pravého self definovali a rozvíjeli řadu konceptů jako self-identifikaci (Weiss, 2015), individuaci self (Jung, 2014; Vaughan, 2013). Hledání identity je možno nazírat také vývojovým pohledem, jak učí Erikson (1999). Prožívání svého pravého self nachází svůj odraz také v mnoha konceptech. Prožívání pravé podstaty sebe sama a smyslu svého života zdůraznil už Maslow, když formuloval sebeaktualizaci jako naplnění bytostné potřeby (1971), Frankl (Frankl et al., 1994) a jiní.

Ardeltová a Grunwaldová (2018) upozorňují, že vlastní nitro může být nahlíženo dualisticky, jestliže ho vztahujeme k druhým, participativně, jestliže ho nahlížíme společně s druhým, nebo zcela vnitřně, imanentně. Způsob nahlížení pak formuje myšlenky, výsledná přesvědčení, přispívá k odhalování vnitřních hodnot či dynamice chování. Dalším výrazným aspektem, který ovlivňuje sebepoznání, jsou nepříjemné emoce, jako strach, úzkost, hanba, vina, které mohou blokovat přístup k poznání pravého já. Výrazné emoce mohou způsobit, že se jedinec sebepoznání bude vyhýbat, což v klinickém kontextu můžeme vidět u některých pacientů s úzkostnými symptomy nebo některými poruchami osobnosti.

Výzkum zaměřený na intrapersonální svět člověka pod hlavičkou psychologie se nejprve soustředil na míru, s jakou lze svůj intrapsychický svět poznat. Gardner ve své teorii mnohočetné inteligence uvádí jako jeden z typů inteligence intrapersonální inteligenci (1983). Ta je zaměřená na rozpoznávání pocitů, na pokročilé úrovni intrapersonální inteligence se dokáže jedinec zorientovat i ve velmi komplexních emocích. Gardner sám při reedici své teorie v r. 2011 komentoval, že v současné době by v rámci intrapersonální inteligence namísto rozpoznávání pocitů zdůraznil důležitost mít životaschopný model sebe sama a vycházet z něho při rozhodování o svém životě (Gardner, 2011). V tomto smyslu se jeho novější pohled na intrapersonální inteligenci překrývá s touhou poznat sám sebe (a mít svoji mentální reprezentaci) toho, kým jsem.

Gardnerovy původní myšlenky rozvinuli Mayer, Salovey a Mayer ve své teorii emoční inteligence (Mayer et al., 2004) jako porozumění vlastním emočním stavům, která má vliv na prožívání, akademickou výkonnost i kvalitu vztahového chování.

Brackett a Mayer (2003) dali do souvislosti intrapsychické poznání a emoční regulaci jedince. Stejně tak Bandura už dříve (1984; 1993) vyjádřil předpoklad, že pro fungování jedince není potřebná jen určitá míra znalosti, ale celková schopnost řídit vlastní fungování. Ta závisí na přesvědčení o svých schopnostech, *self-efficacy*, tedy vnímané vlastní zdatnosti. Vnitřní zhodnocení svého potenciálu ke zvládnání má za následek odlišnou sílu regulace i odlišné chování, a tím i výsledky. Nízké *self-efficacy* může mít dopad na etiopatogenezi deprese (Bandura et al., 1999).

V široké oblasti sebepoznání a sebepoznávání se vyskytuje celá řada dalších blízkých konceptů, které se vztahují k procesu sebepoznání a k touze dozvědět se více o sobě samém. V následujícím textu se tak zaměřuji na koncepty klíčové pro empirickou část, zvědavost vůči sobě (*self-curiosity*) a intrapersonální zvědavost (*intrapersonal curiosity*), a ukotvuji rozdíl mezi nimi a koncepty obsahově blízkými: *self-inquisitiveness* a *self-reflective curiosity*. Doplnuji je dále o vztah s těmi teoretickými nebo procesuálními koncepty, které považuji za významné pro zvědavost ve vztahu k sobě samému: sebereflexi, introspekci, sebeuvědomění, *mindfulness* a mentalizaci.

6.1 Zvědavost vůči sobě: dispozice, stav nebo kompetence? Definice a možné kontexty

V posledních několika letech se zvědavost vůči vlastnímu nitru stala předmětem zkoumání a byly sestaveny nástroje k jejímu měření. V empirické části práce se zabýváme dvěma klíčovými koncepty, zvědavostí vůči sobě (*self-curiosity*; Aschieri & Durosini, 2015) a intrapersonální zvědavostí (*intrapersonal curiosity*; Litman et al., 2017). Na první pohled by bylo možné přepokládat, že oba koncepty přinášejí velmi podobný pohled na specifický typ zvědavosti, při bližším ohledání však vykazují jisté odlišnosti – především na základě teoretického ukotvení konceptů, ale také na základě porovnání formulací originálních položek škál, které byly pro měření obou charakteristik sestaveny. Dokladem toho, že se téma zvědavosti vůči sobě živě diskutuje v koncepčních i aplikačních kontextech, je existence souvisejících konceptů: *self-inquisitiveness*, *self-reflective curiosity* a dalších (pro jasné odlišení uvádíme názvy konceptů v angličtině), které budu komentovat níže.

Zvědavost vůči sobě konceptualizovali Aschieri a Durosini jako jednu z facet zvědavosti obecné. Jejím cílem je „*zvyšování vědomostí o svém psychologickém fungování*“ (Aschieri & Durosini, 2015, s. 328). Vnímají ji dispozičně jako tendenci prozkoumávat vlastní vnitřní svět a zájem lépe

porozumět sám sobě (Durosini et al., 2018). Zvídavost vůči sobě je podle svých autorů blízka introspekci, sebereflexi a mentalizaci. Autoři konceptu v prvním článku o konstrukci nástroje pro její měření uvádějí, že zvídavost vůči sobě má emočně motivační povahu (Aschieri & Durosini, 2015).

Pro měření interindividuálních rozdílů ve zvídavosti vůči sobě autoři vyvinuli škálu zvídavosti vůči sobě (*Self-Curiosity Attitude-Interest scale*; Aschieri & Durosini, 2015). Jde o nástroj o sedmi položkách s dvoudimenzionální faktorovou strukturou (Aschieri & Durosini, 2015; Aschieri et al., 2016). Faktor Postoj ke zvídavosti vůči sobě (*Attitude toward Self-Curiosity, ATT*) udává tendenci jedince kognitivně zkoumat vlastní psychické fungování. Faktor Zvyšování povědomí o sobě (*Increasing Knowledge of Self, INT*) zachycuje motivaci porozumět svému vnitřnímu světu. Při skórování odpovědí respondenta se u prvních čtyř položek, které tvoří subškálu Postoj ke zvídavosti vůči sobě, boduje míra souhlasu jedním až sedmi body na Likertově škále, kdy vysoké hodnoty značí souhlas a nízké nesouhlas s tvrzením. U zbývajících tří položek, které tvoří subškálu Zvyšování povědomí o sobě, je skórování reverzní. Sedmipoložková verze nástroje vznikla postupným zkracováním seznamu o 51 položkách, kdy jako kritérium pro vyřazení byly použity směrodatné odchylky položkového skóru, vzájemné korelace položek a faktorové náboje. Výhodou stručnosti finálního nástroje o sedmi položkách je v případě ověření faktorového složení a reliability metody rychlá a nenáročná administrace, díky které by mohl být nástroj dobrým vodítkem pro klinickou praxi.

Autoři konceptu původně pokládali zvídavost vůči sobě primárně za dispoziční. Již v procesu tvorby nástroje byl autory zaznamenán rozdíl mezi faktory nástroje, kdy původní první faktor Postoj ke zvídavosti vůči sobě více souvisí s otevřeností z pětifaktorového modelu osobnosti, a je možné se tedy domnívat, že první faktor má charakter dispoziční, zatímco faktor Zvyšování povědomí vůči sobě spíše vyjadřuje situační aspekt zvídavosti vůči sobě. Při důkladném zkoumání formulace položek je ovšem možné zdůraznit jinou souvislost: položky druhého z faktorů zachycují spíše motivační složku zvídavosti vůči sobě a expresi vlastních emocí směrem k druhým. Jsou tak dosti odlišné od konceptu otevřenosti, což dokládá i poměrně slabý vztah subškál nástroje už v původních článcích tvůrců škály (Aschieri & Durosini, 2015; Aschieri et al., 2020; Aschieri et al., 2021).

Původní nástroj *Self-Curiosity Attitude-Interest scale* a jeho psychometrické vlastnosti byly ověřeny nejprve na italských výzkumných souborech, posléze jeho ověřování probíhalo v Kolumbii (Durosini et al., 2018) a České republice (Friedlová et al., 2018) a v Japonsku (Ushiyama et al., 2022).

Zvídavost vůči sobě je jedním z předpokladů pro to, aby se jedinec mohl zaměřit na zkoumání vlastní povahy a vlastního vnitřního světa. Pokud je zvídavost vůči sobě nízká, může docházet

k nižšímu poznání sebe sama. Lze namítat, že sama touha poznat sám sebe a svůj vnitřní svět nemusí nutně souviset s reálným výsledkem sebepoznání, sama touha zvědavost vůči sobě však predikuje, že jedinec věnuje sebepoznávání delší čas a že vyhledává aktivity, které k sebepoznání směřují. Je pak pravděpodobné, že výsledkem těchto aktivit je restrukturalizace náhledu na sebe, doprovázená pozitivními emocemi z prohloubení zkušenosti se sebou.

Je ovšem namístě zamýšlet se dále, zda zvědavost vůči sobě může být nějak facilitována a zda tedy zvědavost vůči sobě může nabývat různých stavových variant v závislosti na okolních podnětech či na interpersonální realitě (například při psychoterapii). Stejně tak je vhodné se zamýšlet, jakým způsobem se zvědavost vůči sobě mění v průběhu životního vývoje jedince a zda a nakolik souvisí touha poznávat sebe sama s dosaženými vývojovými fázemi. Ve světle Eriksonových vývojových stadií (Erikson, 1966; Erikson, 1999) lze hypotetizovat, že vývojovým pohledem by zvědavost vůči okolnímu světu dominovala v batolecím a předškolním věku. Zvědavost vůči sobě by pak byla silnou komponentou v období dospívání a základního konfliktu identity proti zmatení rolí. Existenciální otázka, kterou Erikson vkládá pro toto období do úst dospívajícího, je „kdo jsem?; kým mohu být?“, a tedy se značně překrývá s touhou po znalosti svého psychického fungování. Znamená to, že dospívající, nebo i dospělí, kteří dosud nevyřešili svůj vnitřní konflikt ohledně sebeuvědomění a vlastní identity, mají zvědavost vůči sobě vyšší než výzkumné soubory v jiném věku?

Důležitost zvědavosti vůči sobě podtrhl Finn (2007) ve své charakteristice terapeutického assessmentu (psychologického assessmentu s prvky terapie). Označuje zvědavost vůči sobě jako klíčový faktor k započatí léčby a ke koncentraci na své vnitřní cíle.

6.2 Intrapersonální zvědavost

Intrapersonální zvědavost formulovali v roce 2017 Robinson, Litman a Demetre jako zvědavost, která je zaměřená na vlastní prozkoumávání vnitřního já, s primárním cílem lepšího poznání a porozumění svému vnitřnímu já. Autoři konceptu intrapersonální zvědavosti komentují, že předchozí modely se spíše zaměřovaly na rozpoznání způsobů, jak intrapsychický svět rozpoznat, jak se mu co nevíce přiblížit. Autoři tak chtěli navrhnout koncept, jehož cílem nebude užitečnost poznání sama sebe, ale model, který zachytí motivační faktory jedince zahájit sebepoznávání a vytrvat v něm. Poznání sama sebe je v konceptu autorů cílem *per se*.

Definice intrapersonální zvědavosti se tak téměř shoduje s definicí zvědavosti vůči sobě Aschieriho a Durosini (2015), při bližším pohledu na konceptualizaci obou konceptů však vidíme značné rozdíly. Autoři konceptu intrapersonální zvědavosti při prezentaci konceptu pozoruhodným způsobem navazují na předchozí výzkumy zvědavosti typu *interest* a typu *deprivation* s tvrzením,

že zvědavost vůči lidem (ať druhým, či vůči sobě) je navázána na zvědavost typu *deprivation*. Argumentují studií Hana (Han et al., 2013), jejíž výstupy podporovaly myšlenku, že D typ epistemické (intelektuální) zvědavosti, interpersonální zvědavost a zvědavost vůči sobě (v Hanově studii *inquisitiveness about the self*) mají společný základ.

Konceptualizace intrapersonální zvědavosti dle Litmana et al. (2017) tak přímo navazuje na D typ zvědavosti. Jeho charakteristikou je snaha identifikovat mezery v současném stavu poznání o sobě, a zaplnovat je. Emoční valencí tohoto typu zvědavosti jsou negativní emoční projevy (Litman, 2010). Intrapersonální zvědavost podle Litmana s kolegy má být dispoziční tendencí introspektivně zjišťovat povahu vlastního já tím, že „*nejprve identifikuje a následně zaplní informační mezery v poznání sama sebe, s primárním cílem dosáhnout lepšího, plnějšiho porozumění svému vnitřnímu já*“. Konceptualizace vylučuje jakýkoli jiný účel zkoumání sama sebe, než výše uvedené porozumění. V tomto kontextu ovšem poněkud může zarazit vystavění jednotlivých subškál nástroje Škála intrapersonální zvědavosti (*Intrapersonal curioity Scale, InC*), který má intrapersonální zvědavost měřit, stejně jako může být překvapivým obsah a význam položek nástroje.

K subškálám nástroje InC patří UEM – Porozumění vlastním emocím a motivům (*Understanding emotions and motives*), ROP – Reflexe minulosti (*Reflecting on past*), a EPI – Zkoumání smyslu a identity (*Exploring purpose and identity*). Formulace položek zdůrazňuje deprivaci, touhu po zaplnění prázdných míst v poznání o sobě. Příkladem mohou být položky s formulací: „*snažím se najít zdroj svých emocí*“ (UEM), „*snažím se dávat smysl tomu, jak se cítím*“ (UEM). Subškála ROP ještě více zachycuje vnitřní nejistotu: položky reflektují obsah „*přemýšlím o jiných volbách, které jsem mohl udělat*“, „*představuju si, jaký by můj život byl, kdyby šel jinými cestami*“. Nepřekvapuje proto, že z prezentovaných vztahů mezi intrapersonální zvědavostí a dalšími konstrukty nástroj v původní studii pozitivně koreluje s neuroticismem a negativní afektivitou (Litman et al., 2017).

Koncept intrapersonální zvědavosti také vzbuzuje otázky, jak se jeho autoři staví k otázkám vývoje osobnosti. Pokud má být intrapersonální zvědavost rysem, a pokud je to charakteristika zaměřená na zaplňování chybějících míst v poznání vnitřního já, není zřejmé, jak autoři vnímají dynamiku vývoje, jestliže má mít poznání sebe jasně vymezený prostor a hranice ve smyslu doplňování chybějících informací při zvědavém chování typu D (zvědavost vyvolaná deprivací z nejasnosti nebo chybějící informace). Ačkoli autoři konceptu výslovně uvádějí aplikační oblasti, ve kterých může být poznání vnitřního já užitečné (seberegulace, způsob nakládání s pocity), vynořují se otázky, jaký vztah má intrapersonální zvědavost například k narativní identitě jedince, kdy s přibývajícím věkem roste důležitost autobiografického pojetí vlastního příběhu (Chrz et al., 2016), které se proměňuje.

Definice konceptu intrapersonální zvědavosti také podněcuje pátrání, jaký vztah mají jeho faceti k jiným osobnostním charakteristikám, jaký vztah mají k zvědavosti vůči sobě a jak přesněji je možno koncept využít v klinickém kontextu.

6.3 Blízké koncepty: self-inquisitiveness a self-reflective curiosity

6.3.1 Self-inquisitiveness

Dalším z příbuzných konceptů je self-inquisitiveness, který byl publikován v převážně filozofických Acta Analytica (Miščević, 2018). Miščević koncept definuje jako motivující, kognitivní zájem o sebe sama. Považuje ji za bazální epistemickou (vzdělanostní) ctnost, je pro něj základem intelektových schopností i ctností potřebnou k dosažení důležitých částí sebepoznání. Při hledání názvu konceptu považuje název self-curiosity (preferovaný v psychologickém kontextu; Aschieri & Durosini, 2015) jako podivný, self-inquisitiveness a curiosity about oneself využívá jako dublety, přičemž posledně jmenovaný se mu jeví příliš jazykově neobratný. Miščević komentuje podstatu zvědavosti odlišně od současně preferovaného psychologického pojetí (např. Wojtowicz & Loewenstein, 2020) Podle Miščeviće může self-inquisitiveness naplňovat jak praktickou potřebu dozvědět se konkrétní, užitečnou informaci, tak „bytostnou potřebu dozvědět se“ (2018), zdrojem pro ni může být i smíšená potřeba praktická a vnitřní.

Miščevićův pohled na self-inquisitiveness jako na motivující epistemickou/vzdělanostní ctnost, která řídí další ctnosti, koresponduje více se zvědavostí typu interest (Litman, 2005; Kashdan et al., 2020; Birenbaum et al., 2019) než s pojetím intrapersonální zvědavosti Litman et al. (2017), které stojí na zvědavosti typu D.

Miščević dále přisuzuje self-inquisitiveness velmi důležitou funkci při organizaci dalších ctností, na jedné straně při podpoře exekutivních schopností, na druhé straně posílení charakterových ctností podstatných pro vzdělání (*epistemic character virtues*), které jsou zásadní pro poznání příčin a dispozic jevů.

6.3.2 Self-reflective curiosity v kontextu klinické zvědavosti

Zvědavostí při formaci mediků, kteří směřují ke specializaci v oboru psychiatrie, se věnovali Yager a Kay (2020). Na základě pětidimenzionálního konceptu zvědavosti Kashdana et al. (2018) a charakteristiky jeho jednotlivých facet navrhli a definovali tzv. klinickou zvědavost jako „obecnou (diverzivní) i specifickou zvědavost pracovníků ve zdravotnictví směřovanou na porozumění a řešení problému, který se vztahuje k péči o pacienta.“ (2020, s. 91) Klinickou zvědavost u studentů medicíny autoři podrobili pozorování. Zachytili, že u mediků, kteří směřují do oblasti psychiatrie, se více vyskytují jedinci se sociální zvědavostí, a že se liší převažující typ zvědavosti u studentů

podle šíře jejich specializace. Přiznávají ovšem cirkulární ovlivňování studenta a specializace samotné.

Za nejzdatnější a nejefektivnější mediky považují ty, kteří „mají silnou biopsychosociální zvědavost“ (2020, s. 91). Vyznačují se diverzivní i specifickou zvědavostí, silnou touhou uvádět informace do vzájemného vztahu a nalézt řešení. Takoví praktikanti se vyznačují odolností, jsou schopni čelit nejistotě a ve svých úvahách o pacientech chodit po nevyšlapaných cestách, přemýšlet v kontextu.

Mimo klinickou zvědavost autoři u mediků vydělují sebereflektivní zvědavost (*self-reflective curiosity*). Je zaměřena na to, jak medicové zpracovávají kladné i záporné zkušenosti svého života, které ovlivňují paměť, učení a současné pocity, což pak dále ovlivňuje jejich kontakt s pacientem a hloubku i šířku získané anamnézy i zdrojů.

Autoři studie vyzdvihují, že klinická zvědavost ovlivňuje kvalitu vztahů mezi lékařem a pacientem, a tak i výsledky léčení. Jejich doporučením je věnovat větší pozornost kvalitě klinické zvědavosti při výběru stážistů a adaptovat vzdělávací metody pro klinickou praxi. Cílem je tedy posilovat u mediků a stážistů klinickou zvědavost, která vede k efektivnějším léčebným výsledkům i celkové vyšší spokojenosti pacienta i jeho rodiny.

Tento typ zvědavosti, obsahem adaptovaný na odlišný profesní kontext, je žádanou charakteristikou i v jiných profesních oblastech – klinické psychologii, psychoterapii, vzdělávání, personalistice i sociálních službách. Lze si položit řečnickou otázku, na kterou není jednoduchá odpověď: nakolik současné pregraduální příprava studentů psychologie, pedagogiky, sociální práce a dalších teoretických i aplikovaných společenských věd splňuje toto kritérium a zaměření? Podobně se lze tázat na totéž u pregraduální přípravy klinických psychologů a psychoterapeutů.

6.4. Zvědavost vůči sobě, introspekce a sebereflexe

Zvědavost vůči sobě je jedním z předpokladů pro to, aby se jedinec mohl zaměřit na zkoumání vlastní povahy a vlastního vnitřního světa, a je konstruktem emočně-motivační povahy. Blízkými koncepty jsou introspekce a sebereflexe, tedy psychické procesy, jejichž objektem je vlastní nitro. Sebereflexe může být nahlížena různými způsoby. Ardeltová a Grunwaldová (2018) prozíravě dělí sebereflexi na ty typy sebereflexe, které akcentují především kognitivní zhodnocení vnitřních obsahů a jsou tak oddělené od tělesného prožívání, a na tzv. *embodied reflection*, tedy sebereflexi ve smyslu interocepce, která zahrnuje tělesné prožívání, emoční rozpoložení a naopak přiřkládá méně významu kognitivnímu hodnocení vnitřního světa jedince.

Kognitivně zaměřená introspekce vyrůstá z filozofické tradice. Klasická introspektivní psychologie je zaměřena na analýzu vědomých vnitřních obsahů, které se mohou dále rozčleňovat nebo slučovat (srv. Cakirpaloglu, 2009). Cakirpaloglu později definuje (2012, s. 14), že introspekce je „vědecká metoda zabývající se zkoumáním vlastních metálních pochodů a zkušeností“.

Filozofické uchopení vnitřního světa člověka podnítilo už Wundtovo pojetí introspekce. Wundt analyzoval obsahy vědomé mysli primárně kognitivně. Psychologie by podle něho měla „zkoumat to, co lze nazvat vnitřní zkušeností, tedy vlastní vjemy a pocity, myšlenky a přání.“ (Woodworth & Sheehan, 1964, in Cakirpaloglu, 2009). Introspekce může být také předmětem tréninku, pozorovatel se může učit zpřesňovat popis myšlenek, pocitů a emocí. Wundt také odlišil tuto experimentální introspekci od každenního pozorování sama sebe, které považoval za nepřesné. Costall (2006) k tomu zmiňuje, že introspekce dle Wundta zdůrazňuje roli pozorovatele, self se stává objektem, jehož myšlení a cítění jsou posuzovány kognitivně. Stanley (2016) uvažuje, že tento typ introspekce může limitovat proces změny, zvláště v kontextu traumatu, a že může znesnadňovat sebetranscendenci.

Kognitivně zaměřená introspekce hraje také roli v Bandurově konceptu self-efficacy (Bandura, 1984; Bandura et al., 1999). Sebereflexe nabývá důležitosti v mnoha profesních oblastech, zejména v profesích, kde je vztah součástí profese, ve vzdělávání, sociální práci, psychologii, psychoterapii. V českém kontextu Havrdová et al. (2020, s. 535) připomínají, že „určitý, přiměřený stupeň sebeuvědomování a informovanosti o vlastních myšlenkách, znalostech, nutkáních a výkonech je důležitým předpokladem úspěšného života.“ Důležitost sebereflexe pro profesi psychoterapeuta a pro výsledky psychoterapeutického procesu nastínil Yalom (2017).

Naopak v rámci druhého typu sebereflexe, která zahrnuje interocepci, jedinec zakouší senzorické a pohybové informace, které přicházejí z těla, vnímá emoční zážitky a představy. Vnitřní svět je vnímán a přijímán (nikoli hodnocen). Zvláštní pozornost pak zasluhuje zkoumání tělových změn, pocitů a myšlenek, když self zevnitř přichází do kontaktu s druhými a okolním světem (Ardelt & Grunwald, 2018). Pozorovatel už není oddělen od procesu sebepoznávání, ale je součástí procesu sebepoznání. Reflexe je tak stavem bytí, který je plně spjat s tělesnými projevy (Varela et al., 1991). Je charakterizován vnímáním přítomnosti, uvědoměním a přijetím tělesných počitků, zároveň se neváže na self jako jednoznačnou, neměnnou entitu. Je tedy zdrojem k možné transformační změně a k osobnímu růstu. Této embodied sebereflexi je blízký koncept mindfulness, ke kterému se vrátím níže.

Zajímavý sociologický pohled na různé typy lidské reflektivity prezentovala v nedávné době Caetano (2015; 2017), která reflexivitu chápe jako sociální kompetenci. Caetano hledala souvislosti mezi reflexivitou, kterou lze jako kompetenci také trénovat, a sociálním původem, socializací a sociální třídou. Jako socioložka se příliš nevěnuje intrapsychickým faktorům, které mohou vést

k různým typům reflexivity, jako jsou inteligence nebo stadium kognitivního vývoje dle Piageta (1999).

Caetano vydělila 5 typů reflexivity, *sebereferenční, pragmatickou, funkcionální, resistantní a resilientní*. *Sebereferenční reflexivita (self-referential reflexivity)* je schopnost porozumět důvodům, důsledkům a rozsahu minulého rozhodování jedince. Sebereferenční reflexivita je schopností porozumět svým volbám a míře, se kterou jedinec své rozhodování mohl či nemohl ovlivňovat, Caetano ho popisuje jako rozsáhlé přemítání, které zahrnuje různé sféry lidského života. *Pragmatická reflexivita* je zaměřená na praktické otázky každodenního života. Myšlení lidí s pragmatickou reflexivitou směřuje k zajištění základního okruhu potřeb a klade důraz na materiální zajištění, pracovní oblast a rodinný život. *Funkcionální reflexivita* je zaměřená na aktivní chování, je charakterizována jako způsob myšlení o světě se silnou orientací na řešení problémů a rozhodování. Jedinec se tedy zaměřuje na dobře vydefinované cíle, a řeší postupnou cestu za těmito cíli, za pomoci vysoké koncentrace na omezený fokus. Tento typ reflexivity je velmi podobný zvědavosti typu deprivace (Litman, 2008). *Resistentní reflexivita* se dle Caetano (2017, s. 43) je „způsobem přemýšlení o sobě ve světě, který je zaměřen na udržení socioekonomických podmínek, které jedinec už jednou dosáhl.“ Lidé s tímto typem reflexivity mohou být více zasaženi změnami ekonomických a sociálních podmínek, změnou zaměstnání, bývají zasaženi obavami. *Resilientní reflexivita* je způsob přemýšlení o sobě ve světě, který byl zasažen traumatickou událostí. U těchto jedinců jsou aktivovány vzorce, jejichž výsledkem je adaptativní reakce na trauma a příprava životu po něm.

Sociální souvislosti uvedených typů reflexivity ilustruje originální tabulka A. Caetano (2017, s. 38).

Schéma 7 Typy reflexivity ve vztahu k socioekonomickému zázemí a základnímu životnímu zaměření

	Reflexivity				
	Self-referential	Pragmatic	Functional	Resistant	Resilient
Socioeconomic background	Highly qualified	Disadvantaged	Diverse	Disadvantaged	Diverse
Contextual activation of reflexivity	Strong stimuli in different contexts	Weak stimuli in different contexts	Moderate stimuli in different contexts	Social differentiation as a stimulus	Contingency as a strong stimulus
Main concerns in life	Personal accomplishment	Work and family	Academic and professional projects	Work and economic situation	Health, family, sociability
Reflection on the past	Ongoing questioning	No questioning	Sure of their past options	Moderate questioning	Accept past options without remorse/regret
Projects	Long-term	Short-term	Short/medium-term	Short-term	Short-term
Decision-making process	Extensive pondering	Little pondering	Very focused, moderate pondering	Great pondering for financial issues, less for other issues	Moderate pondering
Dominant exercise of reflexivity	Internal conversations; autobiographical writing	Internal conversations; interaction (family)	Internal conversations	Internal conversations; interaction (family, friends)	Internal conversations; interaction (family, friends)

Zdroj: Caetano, 2017, s. 38

Tradiční sociologickou typologií sebereflexe reprezentuje Archerová, která konceptualizuje reflexivitu jako vnitřní konverzaci (2003; 2007; 2008). Je způsobem, jakým člověk rozumí sobě samému, druhým a svému okolí. Archerová rozlišuje 4 typy reflexivity: *reflexivitu komunikativní*, která vyžaduje vnější uznání druhými, *reflexivitu autonomní* (samostatný vnitřní dialog, do kterého druzí nezasahují; takový vnitřní rozhovor se nejvíce překrývá s psychologickým pojetím sebereflexe), *meta-reflexi* (rozhovor se svým vnitřním kritikem); a „zlomenou“ (*fractured*) *reflexivitu*, která dle autorky připravuje jedince pro konkrétní akci, tedy nemá dopad na chování.

Uváděné sociologické koncepty sebereflexe by v disertační práci, zaměřené na klinickou psychologii, mohly vyznít nepatříčně. Pouze ovšem do té doby, do které bychom nevnímali člověka v jeho vztahovém kontextu. Sociologické pohledy na sebereflexi připomínají důležité faktory: člověk je do jisté míry produktem svého sociálního prostředí, na které má vliv množství zdrojů. Jeho zvědavost vůči sobě i celková kapacita sebereflexe je ovlivněná nejen stadiem vývoje myšlení, které zčásti závisí na inteligenci (Piaget, 1999), ale také sociálním kontextem (Caetano, 2017) a dostupností zdrojů. Naplnění či nenaplnění potřeby bezpečí, které souvisí s typem rané citové vazby konkrétního dítěte, má výrazný vliv na jeho osobnost (Berant & Obegi, 2009) a také na kapacitu, se kterou je jedinec schopen zkoumat svůj vnitřní svět, i na emoční valenci takového zkoumání.

Při propojování psychologického a sociologického pohledu na sebereflexi lze najít významné podobnosti konceptů, například u metareflexe Archerové (2003) a stavů ega (Berne & Nová, 2011), nebo Archerové pojetím komunikativní reflexivity a pohledem Satirové na ingredience komunikace (Satirová et al., 2005). Oba pohledy však respektují, že introspekce a sebereflexe je poznávací proces, zatímco zvědavost vůči sobě i intrapersonální zvědavost jsou konstrukty emočně motivační povahy a osobnostní charakteristiky (Aschieri & Durosini, 2015).

6.5 Zvědavost vůči sobě, sebeuvědomění a mindfulness

Sebeuvědomění (*self-awareness*) a všímavosti vůči sobě jsou procesuální a stavové entity, kterým někteří autoři přiznávají také rysovou komponentu. Definice sebeuvědomění a všímavosti vůči sobě se překrývají.

Srovnání konceptu zvědavosti vůči sobě, intrapersonální zvědavosti a sebeuvědomění vynikne rozdílem mezi prvními dvěma koncepty. Zatímco zvědavost vůči sobě (Aschieri et al., 2020) se svým emočně motivačním základem může sebeuvědomění podněcovat a facilitovat, intrapersonální zvědavost (Litman et al., 2017) se v jedné své facetě spíše blíží konceptu objektivního sebeuvědomění (Duval & Wicklund, 1972; Silvia & Duval, 2001).

6.5.1 Sebeuvědomění (self-awareness)

Sebeuvědomění (*self-awareness*) je dalším z konceptů příbuzných zvědavosti vůči sobě, respektive je procesem, který zvědavostí vůči sobě může být vyvolán. Jedním z prvních konceptů sebeuvědomění je již klasická teorie objektivního sebeuvědomění Duvala a Wicklunda (1972), která zkoumá kognitivní, emoční a motivační dopady zaměření na self.

V teorii objektivního sebeuvědomění je self srovnáváno s vnitřním standardem. Duval a Wicklund definovali vnitřní standard jako „*mentální reprezentaci správného chování, správných postojů a charakteristik (...). Všechny shromážděné standardy správnosti definují, jak má vypadat „správný“ člověk*“ (Duval & Wicklund, 1972, s. 3-4). Jestliže se mezi skutečným self a standardy objeví velký rozpor, vede to k negativnímu afektu. Duval a Wicklund také definovali *subjektivní sebeuvědomění*, kdy jedinec „*zakouší sebe jako zdroj vnímání a chování*“ (1972, s. 3). *Objektivní sebeuvědomění* vede ke dvěma scénářům chování. Prvním scénářem je, že jedinec se snaží vyvinutím úsilí dosáhnout vnitřních standardů. Druhý scénář, pravděpodobný v případě, že je výsledek prvotního sebeuvědomění zahlcující, přináší vyhýbavé chování jedince. Pokud se jedinec vyhne další konfrontaci se standardem, není zraňován.

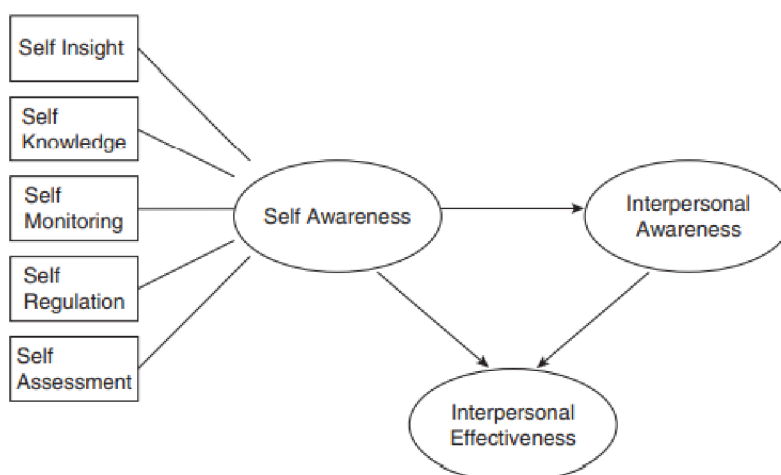
Duval a Wicklund (1972) uvádějí dva základní faktory, které ovlivňují následné chování, tedy to, zda se jedinec bude snažit standardy dorovnat, nebo zda se nárokům a standardům bude vyhýbat. Prvním faktorem je vnitřní posouzení, zda jedinec cítí, že by mohl standardu dosáhnout, druhým faktorem je rozdíl mezi reálným self a standardy. První faktor by tedy bylo možné vnímat také jako self-efficacy podle Bandurova konceptu (Bandura, 1993), nebo také jako naděje na změnu. Druhý faktor souvisí s internalizovaným superegem – kde jsou nároky na standardy vysoké, je obtížné jich dosáhnout, jedinec pak prožívá stabilně negativní afektivní stavy, protože vysokých standardů dosáhnout nelze.

Teorie objektivního sebeuvědomění prodělala za dobu své existence bouřlivý vývoj. Silvia a Duval (2001) se domnívali, že soustředění pozornosti na self vyvolává srovnávání sebe sama se standardy, a že tomuto srovnávání je obtížné zabránit, je obtížné ho nějakým způsobem řídit nebo ho narušit. Výsledkem srovnávání mohou být sebekritické myšlenky a snížení sebeúcty jako stavu. Carver (2011, in (Leary & Tangney, 2011) upozornil na důsledky objektivního sebeuvědomění na motivaci a seberegulaci. Silvia a Phillips (2013) provedli další experimenty, ve kterých měnili pozornost směřovanou k self. Zjistili, že sebeuvědomění samotné není zdrojem vnitřního hodnocení. Sebehodnocení je podle nich funkcí pozornosti obrácené k sobě.

Klimoski a Hu (2011) ve svém souhrnném pojednání o sebeuvědomění upozornili, že na sebeuvědomění lze nahlížet, podobně jako na mnoho dalších psychologických charakteristik, jako

na stav nebo jako na rys. Udávají, že míra sebeuvědomění a jeho přesnost je velmi ovlivněna psychickým stavem, ve kterém se jedinec nachází, který zase souvisí se situačním kontextem, který obnáší například požadavky na náš výkon, chování a jednání. Mor a Winkvist (2002) už dříve upozorňovali, že každý kontext různou měrou podněcuje pozornost vůči sobě. Vyšší pozornost směrem k sobě zaměříme v situaci ohrožení nebo v situacích se zvýšenými nároky, například v kompetitivním kontextu (Rohleder et al., 2016). V klinickém kontextu může být stav zvýšeného sebeuvědomění spojen se sociální žádoucností, a tedy s výchozí nízkou mírou sebehodnocení. Sebeuvědomění lze chápat také jako rys, který Klimoski a Hu (2011) nevnímají jako neměnný, lze ho rozvíjet. K jeho udržení nebo jeho posilování potřebují lidé mnoho souvisejících dovedností, jako je sebekontrola, seberegulace a sebehodnocení. Následující schéma prezentuje pohled autorů (Klimoski & Hu, 2011) na vztah sebeuvědomění k dalším self-konstrukcím včetně sebepoznání.

Schéma 8 Klíčové koncepty spojené se sebeuvědoměním

Zdroj: Klimoski a Hu, 2011, s. 53

Ayduk a Kross (2010) upozorňují, že rozvoj sebereflexe a sebeuvědomění může facilitovat léčebné procesy u jedince zasaženého traumatem a nacházet konstruktivní řešení v krizových situacích. Rozlišují ovšem dva způsoby, kterými jedinec k sebereflexi přistupuje: ponoření do sebe (*self-immersion*) a odstup od sebe (*self-distancing*), které můžeme vnímat jako dva póly kontinua. To, zda sebereflexe a sebeuvědomění slouží svému nositeli adaptivně nebo maladaptivně, autoři spojují s psychologickou vzdáleností od self. Pokud je jedinec do sebe ponořen, a tedy je psychologická vzdálenost od sebe nízká, a nahlíží na své prožívání u emočně negativně nabitých zkušeností, vede sebereflexe a sebeuvědomění k maladaptivní ruminaci. Ruminace je spojena s negativním psychofyziologickým dopadem na tělesné funkce, jako je například zrychlený tep

(Ayduk & Kross, 2008). Pokud jedinec ve stejné situaci přistupuje ke své minulé negativní zkušenosti s vnitřním odstupem od sebe, jeho sebereflexe je adaptivní, emoce neprožívá tak silně, a náhled na své prožívání v minulosti z perspektivy odstoupení od sebe může vést k začlenění minulé zkušenosti jako východiska k novým řešením pro současný život.

Jestliže je tedy možné přistupovat k minulé zkušenosti z perspektivy ponoření do sebe nebo odstupu od sebe, Ayduk a Kross (2010) navrhuje, že v terapeutickém kontextu je možné zaměřit se právě na posílení vnitřního odstupu od sebe s cílem pozitivního začlenění minulé zkušenosti. Podle autorů může vnitřní odstup od sebe podpořit vnitřní řeč (Kross et al., 2014).

Při čistě a pouze teoretické komparaci konceptu sebeuvědomění a zvědavosti vůči sobě, resp. intrapersonální zvědavosti se jako nejvýše podobné jeví objektivní sebeuvědomění a faceta intrapersonální zvědavosti Reflection on Past (ROP).

6.5.2 Všímavost (mindfulness)

Od sebeuvědomění je velmi blízko ke konceptu mindfulness, který se v současné době stále více stává předmětem výzkumu (Blackburnová & Epelová, 2017). Stav sebeuvědomění v konceptu mindfulness zaujímá výsadní postavení (Klimoski & Hu, 2011), jeví se ovšem, že zde jde o sebeuvědomění subjektivní. V následující kapitole používám pojmy mindfulness a všímavost jako zaměnitelné.

Koncept mindfulness je založen na buddhistickém učení 4 vznešených pravd (Světlák, 2019). Podle nich je utrpení nedílnou součástí života, je způsobeno touhou a bažením. Teasdale & Chaskalson (Kulananda) (2011) upřesňují, že klíčovým konceptem je *dukkha*, které je někdy nesprávně překládáno pouze jako utrpení. Zůstanu tedy u označení, jež v jazyce Pali nese význam široké škály fyzického a psychického nepohodlí. Toto nepohodlí může být různě intenzivní. Zahrnuje jemné náznaky tíže lidského života a nejasný smysl lidské existence, které zmiňuje buddhistická i křesťanská tradice: „*Marnost nad marnost, vše je marnost.*“ (Zelina, 2009). Součástí *dukkhy* je ovšem i druhý pól, silné fyzické utrpení, bolest, umírání.

Mindfulness je způsob směřování pozornosti a způsob prožívání, který vede z nepohodlí *dukkhy*. Cardaciotto et al. (2008, s. 205; in Havrdová et al., 2020, s. 537) definují všímavost jako „*tendenci být si vysoce vědom/a svých vnitřních a vnějších zkušeností v kontextu pojetí přijímajícího, neodsuzujícího postoje k těmto zkušenostem*“. Tato definice je založena na konceptualizaci autorů Bishop et al. (2004, in Cardaciotto et al., 2008), kteří poukázali na to, že všímavost má dvě složky, a to trvalou pozornost současnému okamžiku (uvědomování/*awareness*) a otevřený postoj k vlastní zkušenosti a její přijímání (přijímání/*acceptance*). Cardaciotto s kolegy (2008) vyvinuli nástroj Philadelphia Mindfulness Scale (PHLMS) s cílem zachytit obě výše uvedené dimenze

(konfirmační faktorová analýza bohužel ukázala velmi slabý vztah mezi oběma faktory). Výslednicí cesty z *dukkhy* za použití mindfulness je pocit úplného míru, lehkosti a celistvosti.

Všímavost je v posledních dekáдах spojena se sebepoznáním, terapeutickou praxí i se somatickou medicínou. Světlák (2020, s. 139) sdílí přesvědčení, že „*kultivace schopnosti vědomě pozorovat, jak vzniká naše zkušenost v přítomném okamžiku, představuje jeden ze základních pilířů duševního zdraví*“.

V kontextu sebepoznání a péče o duševní zdraví Carlsonová (2013) uvádí, že mindfulness umožňuje hlubší sebepoznání prostřednictvím překonávání tradičních limitů sebepoznání. Prvním z těchto limitů je podle Carlsonové množství a kvalita informací o sobě, druhý limitem jsou obranné mechanismy, které díky vulnerabilitě ega neumožní sebepoznání.

Souvislostí zvědavosti a mindfulness se zabývali Kashdan et al. (2011). Předpokládali, že zvědavost posiluje roli všímavosti při reakci na existenciální hrozbu. Výsledky experimentální studie potvrdily hypotézu pouze částečně. Přínosným výsledkem ovšem bylo potvrzení faktu, že vyšší zvědavost a vyšší míra mindfulness zvyšují pravděpodobnost vnímavého a otevřeného přístupu k lidem, kteří svou jinakostí zpochybňují kulturní i jiné hodnoty jedince.

Klinický kontext mindfulness a možnosti jeho využití jsou hodnoceny zatím rozporuplně. Světlák (2019) se věnuje aplikaci přístupu mindfulness v různých kontextech. Tezi, která vychází také z Damasiova rozlišení forem self (Damasio, 2010), uvádí do kontextu moderní paliativní péče. Oddělení autobiografického, narativního self během mindfulness, od prožívajícího self, které pociťuje somatickou nerovnováhu nebo přímo bolest, zastavuje produkci kognitivní interpretace bolesti, a umenšuje úzkostnou reakci a její následky.

Všímavost vůči sobě a soucit se sebou jsou v současnosti i dalšími výzkumníky považovány za protektivní faktory, například u postnatální deprese (Tharwat et al., 2022) nebo jako chrana proti stresu ze stárnutí (Okamoto, 2015).

Ovšem, Morgan et al. (2020) upozorňují, že role všímavosti u klinických souborů není vyjasněná. Empirické studie částečně přinášejí podklady, že uvědomění (awareness) jako jedna z důležitých facet všímavosti může souviset s navýšením úzkosti (Curtiss & Klemanski, 2014). Protikladně působí zjištění Carmody et al. (2009), kteří zkoumali účinky programu redukce stresu založeného na mindfulness. Zjistili, že mindfulness pozitivně ovlivňuje seberegulaci, vyjasnění vlastních hodnot, flexibilitu v myšlení i chování a ochotu se vystavit i negativním vnitřním pocitům. Všechny tyto faktory spojují se salutogenezí.

Domnívám se, že nejednoznačnost klinického dopadu sebeuvědomění může mít podobný základ jako nejednoznačnost v konceptualizacích zvědavosti směřované do vlastního nitra, z důvodu, že

každý z konceptů souvisí s jiným typem fungování autonomního nervového systému i kvalitativně jinými emocemi.

Shapirová (2009) zkoumala styčné plochy mindfulness a psychoterapie. S ohledem na v posledních dvou dekádách bouřlivě se rozvíjející výzkum psychoterapeutického využití všímavosti existuje dle S. Shapirové v budoucnu možnost vytvoření komplexního modelu „*optimálního fungování všímavosti pro podporu zdraví, štěstí a svobody všech bytostí*“ (Shapiro, 2009, s. 559).

Poslední poznámka k tématu mindfulness je spíše krátkým filozofickým povzdechem či zastavením nad omezeností označení vnitřní i vnější reality našeho světa. Teasdale a Chaskalson (Kulananda) (2011), Světlák (2019) i další autoři samozřejmě spojují mindfulness s Buddhovým učením, ze kterého vychází. Při pohledu *ad fontes*, jak praví latiníci, tedy k pramenům, při poznávání vzorců, které jsou přítomny pod naším různorodým označováním věcí, jevů a procesů, nelze skrýt, že fyziologicky podobné fungování člověka je také cílem původního výkladu křesťanství. V současném terapeutickém kontextu ho V. Satirová nazývala také tzv. čtvrtým narozením člověka (přednáška M. de Little na kongresu Satir in Europe, 11.6.2021). Podobné nazírání na fyziologické, psychické a vztahové fungování člověka koresponduje také s nejnovějšími poznatky z psychotraumatologie (Porges, 2011; Porges & Dana, 2018; Callaghan et al., 2019).

6.6 Zvídavost vůči sobě pohledem mentalizace

Teorie mentalizace je spojena se jménem P. Fonagyho (Fonagy et al., 2005). Definuje ji jako schopnost reflektovat vlastní emoce a počitky. Uvědomování si vlastních emocí lze na jedné straně vztáhnout k všímavosti, resp. k subjektivnímu sebeuvědomění, na druhé se částečně překrývá s emoční inteligencí, jak ji definují Mayer et al. (2004a). Lepší emoční sebeuvědomění je podmínkou emoční seberegulace. Zvídavost vůči sobě tak zde podobně hraje úlohu motivační složky, která podněcuje proces mentalizace.

Nedostatečná mentalizace, kdy jedinec neodděluje sebe a svoje emoce od emocí druhé osoby, je zřetelná u některých poruch osobnosti (Luyten et al., 2020). Emočně nestabilní poruchu osobnosti, resp. její hraniční typ, kdy self není zcela vyděleno, tak provází pocity splynutí na jedné straně, a pocity ztráty vlastní existence při odmítnutí vazebnou osobou (zde navazuji na Poláka, poznámky k přednášce o strukturách osobnosti, 1999). Díky nefunkční mentalizaci, nerozlišení vlastních emocí a emocí druhých takoví jedinci zcela selhávají v emoční regulaci. Jewell s kolegy (2016) v systematickém review potvrdili souvislost nejisté vztahové vazby, nedostatečné mentalizace a poruch příjmu potravy.

Z Fonagyho pojetí mentalizace se rychle vyvinul terapeutický přístup Terapie založené na mentalizaci (*Mentalization based treatment; MBT*). Jørgensen et al. (2021) ho považují za přístup vhodný k terapeutické práci s hraničně organizovanými osobnostmi, Bateman, který se společně s Fonagym podílel na konceptu MBT (Bateman et al., 2008; Bateman & Fonagy, 2013), spolu s kolegy v prospektivní komparaci upozorňuje na její pozitivní výsledky po 8 letech od původní terapie (Bateman et al., 2021). Lüdemann et al. (2021) v systematickém review zjistili, že ačkoli je princip mentalizace přítomen ve více psychoterapeutických směrech, kapacita mentalizace jedince zásadně ovlivňuje psychoterapeutický proces.

6.7 Diagnostické nástroje pro měření zvědavosti vůči sobě

V posledních letech byly sestaveny nástroje pro měření zvědavosti vůči sobě. Protože se v empirické části věnuji možnostem využití těchto nástrojů v klinickém kontextu, přináším zde bližší popis obou nástrojů.

6.7.1 Škála zvědavosti vůči sobě (*Self-curiosity Attitude-Interest Scale*)

Zvědavost vůči sobě byla definována jako motivace jedinců k poznávání sebe samých a k odhalování nových aspektů svého psychického fungování. Zvědavost vůči sobě dle tohoto konceptu je zjišťována nástrojem Škála zvědavosti vůči sobě (*Self-Curiosity Attitude-Interest Scale, SCAI*), který vytvořili Aschieri a Durosini (2015). Zvědavost vůči sobě se částečně dle autorů překrývá s introspekci a mentalizací, oproti nim má však užší rozsah a konkrétnější cíl: prohloubit znalosti o svém vlastním psychickém fungování. Tento typ zvědavosti je autory chápán jako dispozice, což argumentují v další studii vysokou stabilitou výsledku nástroje v čase (Aschieri et al., 2020). V porovnání s konceptem intrapersonální zvědavosti má zvědavost vůči sobě pozitivní afektivní doprovod, jak lze usoudit z formulace položek, a souvisí spíše se zvědavostí typu *interest*, zaměřeným na pátrání po nových informacích.

Původní nástroj v italském originále vznikl deskripcí konstruktů v 51 položkách, postupnou eliminací slabých položek a následnou explorační, a poté konfirmační faktorovou analýzou (Aschieri & Durosini, 2015). Původní položky byly odvozeny z deskripce konceptů introspekce, sebeuvědomění a zvědavosti a z výzkumu autorů ve spolupráci s Therapeutic Assessment Institute (Austin, Texas). Po prvotním testování bylo vyloučeno 18 položek s nízkou variantností odpovědí. Zbývajících 33 položek bylo podrobena exploratorní faktorové analýze. Výsledky EFA s původními 5 faktory poukázaly na nutnost reformulace položek a nahrazení adverbii adjektivními vazbami. V další sérii analýz autoři využili 24 položek, dále eliminovali položky s nízkou faktorovou zátěží

(< 0,35). Faktorová analýza odhalila dvoudimenzionální strukturu finálního nástroje, která byla potvrzena konfirmační faktorovou analýzou.

Výsledný nástroj Self-Curiosity Attitude-Interest Scale je škála Likertova typu o 7 položkách s dvoudimenzionální faktorovou strukturou (Aschieri & Durosini, 2015; Aschieri, et al., 2016; Aschieri et al., 2020). Prvním faktorem je Postoj ke zvědavosti vůči sobě (*Attitude toward Self-Curiosity*, ATT), který zachycuje tendenci jedince kognitivně zkoumat vlastní psychické fungování. Druhým faktorem je Zvyšování povědomí o sobě (*Increasing Knowledge of Self*, INT), který odhaluje motivaci a touhu jedince porozumět svému vnitřnímu světu.

Zhodnocení konstruktové validity Self-Curiosity Attitude-Interest Scale provedli Aschieri a Durosini (2015) korelací naměřených výsledků SCAI s výsledky souvisejících konstruktů, zejména s Curiosity and Exploration Inventory (CEI II; Kashdan et al., 2009) a NEO FFI. Výsledky ukázaly středně silnou pozitivní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a všeobecnou zvědavostí, měřenou CEI II ($r=0,38$, $r^2=0,14$, $p<0,001$), a to zejména u subškály ATT, Postoj ke zvědavosti vůči sobě (Aschieri & Durosini, 2015). U NEO FFI našli autoři vzájemnou relaci mezi výsledky na subškále ATT a dimenzí Otevřenosti vůči zkušenosti ($r=0,34$, $r^2=0,12$; $p<0,001$). Slabší souvislost vykazovala škála s extravertizací a přívětivostí ($r=0,20$, $r^2=0,04$; resp. $r=0,19$; $r^2=0,04$; $p<0,001$). Aschieri a Durosini (2015) zkoumali test-retestovou reliabilitu nástroje, a zjistili, že původní italská verze vykazuje vysokou stabilitu v čase. Výsledky test-retestové reliability byly $r=0,81$ pro faktor Postoj ke zvědavosti vůči sobě a $r=0,67$ pro faktor Zvyšování povědomí o sobě. Autoři škály z toho vyvozují, že první faktor silněji zachycuje dispoziční tendenci porozumět sám sobě.

V italském prostředí byly diskutovány odlišnosti konceptu zvědavosti vůči sobě u adolescentů a dospělé populace (Aschieri et al., 2014). Rozdíly mohou být dány tendencí dospívajících otevírat se novým zkušenostem, zatímco dospělí se převážně zaměřují spíše na nové znalosti a informace. Psychometrické vlastnosti Škály zvědavosti vůči sobě byly dále ověřovány na kolumbijském výzkumném souboru (Durosini et al., 2018) a mexickém výzkumném souboru (Aschieri et al., 2021). V obou studiích se jednalo o dospělou populaci.

Vzhledem k výsledkům studie zvědavosti vůči sobě v Kolumbii autoři komentují, že zvědavost vůči sobě může mít negativní souvislost se sebepřijetím, a že tedy jistá nespokojenost se sebou může motivovat jedince k tomu, aby své vnitřní fungování lépe prozkoumali.

V disertačním projektu je adaptován nástroj SCAI do českého jazyka v původní sedmipoložkové formě, jejíž psychometrické kvality, konceptuální souvislosti a možné klinické využití jsou dále zkoumány.

6.7.2 Škála intrapersonální zvědavosti (Intrapersonal Curiosity Scale)

Intrapersonální zvědavost konceptualizovali Litman et al. (2017) s podobným odůvodněním, které o dva roky dříve uvedli Aschieri a Durosini (2015). Intrapersonální zvědavost definovali jako dimenzi zaměřenou na „zkoumání vnitřního já s primárním cílem lépe se poznat a lépe porozumět vnitřnímu já“ (2017, s. 233).

Škála intrapersonální zvědavosti (*Intrapersonal Curiosity Scale*, InC), kterou autoři konstruovali k měření této charakteristiky, je 12položkovou škálou. Vznikla na základě původního poolu 39 položek, které byly zadány 1005 probandům. Současně s InC byly rovněž zadávány další nástroje pro ověření konvergentní i diskriminační validity škály. Konvergentní validita byla potvrzena na základě pozitivních korelací škály InC s dalšími metodami pro měření zvědavosti. Diskriminační validita byla potvrzena na základě slabých souvislostí s koncepčně nesouvisejícími konstrukty. Výsledná 12položková škála obsahuje 3 dimenze, které zachycují individuální rozdíly v tendenci provádět introspekci různých oblastí intrapersonálních znalostí. Metoda zachycuje, v jaké míře se jedinec domnívá, že postrádá intrapersonální vědomosti, a dále jakou má jedinec tendenci zkoumat vlastní prožívání, s cílem snížit dopad případné nevědomosti o sobě. Škála obsahuje následující subškály: (1) Porozumění vlastním emocím a motivům (*Understanding one's Emotions and Motives*, UEM), (2) Přemýšlení o vlastní minulosti (*Reflecting On one's Past*, ROP), (3) Zkoumání vlastní identity a účelu (*Exploring one's Identity and Purpose*, EPI). Intrapersonální zvědavost slabě pozitivně koreluje s neuroticismem a otevřeností z NEO FFI, středně silně také s negativní emocionalitou. Silný vztah vykazuje k tendenci k introspekci. Autoři uvádí rovněž souvislost InC (zejména u subškál EPI a ROP) s metodami pro měření dostupného sebepoznání (prokázáno především negativními korelacemi s autenticitou self a pozitivními korelacemi s alexithymií). Významněji se k intrapersonální zvědavosti vztahuje sebehodnocení, které je s ní ve středně silném negativním vztahu.

7 ZVÍDAVOST POHLEDEM PSYCHOSOCIÁLNÍHO VÝVOJE V KONTEXTU ZDRAVÍ A NEMOCI

Zvídavost provází člověka po celý život. Vysoká míra zvědavosti je spojována především s dětským věkem (Slezáčková et al., 2015), je však charakteristikou, která je i v dalších fázích života cenným zdrojem: provází učení, vědecká bádání, celoživotní vzdělávání, nebo v současné době poněkud zprofanovaný osobnostní rozvoj. Na zvědavosti stojí všechny společenskoekonomické změny, ať již jsou pohnutky pro zvidání, které následně vede k restrukturalizaci společnosti, ekonomické, mocenské, vědecké, zacílené na životní hodnoty, pozitivní či negativní. V následující kapitole poukážu na souvislosti zvědavosti a zvidavosti vůči sobě z pohledu psychosociálního vývoje. Ve struktuře kapitoly respektuji vývojový pohled.

Úvodem považuji za potřebné zdůraznit, že zvidavost souvisí s celou řadou fenoménů napříč psychologickými jevy, obsahy a procesy. Souvisí také s řadou osobnostních a dalších charakteristik. Souvislosti zvidavosti a zvidavosti vůči sobě tak sahají od intrapsychických procesů, kognitivních i afektivních, přes vztahování se k vnějšímu světu a adaptaci na změny, po interpersonální souvislosti. Kognitivní a afektivní procesy jsou ukotveny také biologicky, jak informují Damasio (2001), Damasio a Carvalho (2013), nebo Panksepp (2005). Při náhledu na kontext zvidavosti tak respektuji biopsychosociální model Engelův (Engel, 1977), který je v současné době znovu opodstatňován empirickými zjištěními v epigenetice (Prakash et al., 2021) a psychotraumatologii (např. Nöthling et al., 2020).

7.1 Základní souvislosti zvidavosti a zvidavosti vůči sobě jako charakteristiky

Zvidavost je prediktorem otevřenosti a kreativního řešení problémů (Hardy et al., 2017). Zvidavost ovlivňuje pozornost, kterou věnujeme novým podnětům (Park et al., 2004) a souvisí s mírou vyhledávání nových výzev (Kashdan et al., 2004). Zvidavost má také vztah k rozhodovacím stylům jedince (Bavolář & Mihál', 2019). Park et al. (2004) vidí vztah mezi zvidavostí a otevřeností hierarchicky – zvidavost je otevřenosti podřazena.

Velmi významná je spojitost zvidavosti se seberegulací. Dle Kashdan et al. (2009) souvisí se schopností překonat nejistotu i aktuální úzkost. Dále se ukazuje její spojitost s adaptivním chováním. Jedinci s vyšší mírou zvidavosti snadněji zvládají zátěžové situace a mají vyšší toleranci k úzkosti (Kashdan et al., 2013). Zvidavost pozitivně souvisí s naplňováním životního smyslu a vysokou mírou životní spokojenosti (Kashdan & Steger, 2007).

Rovněž se ukazuje důležitost zvědavosti při učení, kdy její vyšší míra usnadňuje překonání mezer ve znalostech (Lowenstein, 1994) či je spojena s nekonvenčním myšlením (Kashdan et al., 2013). Hardy et al. (2017) zjistili pozitivní souvislost zvědavosti také s tvůrčím výkonem.

Koncept zvědavosti byl rovněž zkoumán v souvislosti se sociálním fungováním jedince. Dle Kashdana a Robertse (2004) je například chápána jako jeden ze základů dobře fungujících partnerských vztahů. Zvědaví lidé mohou být méně citliví na sociální odmítnutí (Kawamoto et al., 2017). Vyšší míra zvědavosti může být spojena s méně agresivním chováním (Kashdan et al., 2013) či s nižším výskytem depresivních symptomů (Kaczmarek et al., 2014). Výsledky studií, které ovšem porovnávají zvědavost z hlediska sociodemografických charakteristik (věk, pohlaví, socioekonomický status) jsou rozporuplné (Loewenstein, 1994).

Goodman et al. (2017) zkoumali zvědavost jako jednu z možných predispozic resilience. Výsledky ukazují, že zvědavost (v tomto výzkumu zkoumaná dle Kashanova konceptu, s využitím jeho škály CEI II) má vysokou souvislost s nadějí. Jak autoři postulují, odolný, resilientní člověk je „člověk naplněný nadějí“ (2017, s. 430). V jiném teoretickém rámci tak zjištění potvrzují dřívější názory Snydera (Snyder, 1995; Irving et al., 1998). Nověji se jí v reflexi své práce a svého vývoje věnuje Seligman, který hovoří přeneseně o okruhu naděje (hope circuit; Seligman, 2018; Seligman & Dieder, 2020).

7.2 Zvědavost a attachment

V raném věku zvědavost prostupuje všechny dětské aktivity. Dítě se učí, jak vypadá svět okolo něj, s překvapením zakouší mnohost a různost veškerého smyslového vnímání. Zkouší zachytit různost objektů ve svém okolí, prozkoumat vlastnosti a funkci různých předmětů, v pozdějším věku se zabývá příčinností jevů. Otázka „proč?“ v třetím a čtvrtém roku života dítěte pronásleduje rodiče na každém kroku. Kapacita zvědavosti, reakce na cizí prostředí i způsob hry jsou ovlivněny vztahovou vazbou dítěte (Berant & Obegi, 2009).

Attachment, tedy vztahová vazba, v české prostředí překládaná také jako citová vazba, citové připoutání nebo citové přilnutí, je originální koncept J. Bowlbyho (Bowlby & Müller, 2010). Lečbych vztahovou vazbu definuje jako „jedinečné citové pouto mezi dítětem a pečující osobou (nejčastěji matkou)“ (Lečbych, 2016, s. 123). Bowlby rozvíjel koncept vztahové vazby systematickým pozorováním dětí v raném věku a jejich matek během terapeutické práce. Výrazný podíl na formulaci teorie měla Ainsworthová, která zkoumala vztahovou vazbu experimentálně. Zjištění Bowlbyho a Ainsworthové (Ainsworth, 1964; Ainsworth et al., 1978) mají zásadní dopad na moderní biopsychosociální pojetí psychického i somatického zdraví. Dostupnost nebo nedostupnost matky v raném věku dítěte je zdrojem vytváření vnitřních pracovních modelů sebe i

druhých. Má také dopad na pocíťované bezpečí dítěte, které dále interaguje se zděděnými vlastnostmi dítěte a ústí do jednoho ze čtyř typů vztahové vazby: vazby bezpečné, úzkostné, vyhýbavé a bázlívě vyhýbavé.

Základní typ vztahování se k sobě a druhým se odráží v důvěře nebo nedůvěře vůči světu (Erikson, 1999). Typ vztahové vazby, založený v dětství, přetrvává do dospělosti, pokud není proměněn zásadní korektivní zkušeností.

Souvislost mezi vztahovou vazbou a zvědavostí ve smyslu explorace naznačil už Bowlby (1982), když zdůrazil existenci několika vrozených kontrolních systémů, jejich cílem je přežití a plození / tvoření. K dvěma nejdůležitějším systémům řadil vztahovou vazbu a exploraci. Elliot a Reis (2003) zkoumali souvislost typu vztahové vazby a schopnosti čelit výzvám. Za jednu ze základních myšlenek považují, že „jistá vztahová vazba dovoluje jedincům přímo na výzvy obsažené v úkolu a ponořit se do aktivity, svobodně, bez myšlenek na úspěch nebo selhání.“ (2003, s. 328). Vztahová vazba tak má dopad také na pracovní výkon a schopnost čelit novým podnětům. Souvislost vztahové vazby a zvědavosti už dříve komentoval také Mikulincer (1997), souvislost zvědavosti ve smyslu explorace a vztahové vazby v dospělosti se věnovali Wu a Yang (2012).

Vztahová vazba je ovšem ukotvena i neurobiologicky, jak nás informují četné studie z oblasti epigenetiky. Petr (2020, in Bartůněk & Ptáček, 2020) popisuje dokázaný transgenerační dopad stresu. Za dobře prostudovaný příklad transgenerační epigenetické dědičnosti považuje přenos následků stresu z rodičů na potomky. Pokud jsou otcové vystaveni silnému stresu, a to nejen těsně před početím dětí, ale dokonce i v raném dětství, „rodí se jim potomci se změněným chováním projevujícím se zvýšenou úzkostí a náchylností k depresím“ (s. 351). Vztahová vazba je výsledkem pocíťů bezpečí nebo nebezpečí ve světě. Attachmentová traumata se tak mohou velmi snadno zapisovat do genomu následujících generací.

Empiricky je tak potvrzena 20 let stará myšlenka A. Poláka (z rozhovoru se Z. Kolaříkem, 5. 5. 2022), že bude v klinickém kontextu přibývat pacientů, kteří budou mít hraniční organizaci osobnosti (která souvisí s dezorganizovanou, resp. bázlívě vyhýbavou vazbou). Lze přemýšlet nad tím, co ve vývoji společnosti zavážilo více, zda rychlost společenských změn, kterým jsme vystaveni, prodlužování délky života, spojené se zásadní změnou nároků na střední generaci i na celý systém zdravotnictví a sociální péče, následky druhé světové války, zděděné přes změny genomu, nástup internetu a trefný zásah tvůrců aplikací a sociálních sítí, kteří svými produkty oslovují dopaminergní systém odměny. Jako terapeut vycvičený v systemickém přístupu se kloním k cirkulární interakci všech změn v rovině biologické, emoční, vztahové, socioekonomické a dokonce i spirituální.

Terapeutický přístup primárně zaměřený na attachment získal svého propagátora v Danielu Hughesovi (Hughes & Lee, 2020). Tento směr je rozvíjen jako dyadická vývojová psychoterapie.

Důležitost dyadické komunikace jako podpory zdravého attachmentu zdůrazňuje například Becker-Weidmanová a Hughes (2010).

7.3 Zvídavost a hra

Z evolučního hlediska lze zvídavost vnímat jako adaptační mechanismus (Tomkins, 1962), svým popisem dvoudimenzionálního modelu zvídavosti to potvrzují i Kashdan et al. (2004).

Hra a její důležitost v životě člověka je nerozlučně spojena se jménem D. Winnicotta. Považoval hru za kreativní aktivitu a hledání self (Winnicott, 2005), které usnadňuje adaptaci self ve světě. Hra pro něho nebyla intrapsychickou realitou, ani vnějším prvkem. Náležela do intersubjektivního prostoru, kdy se self vyděluje ze symbiózy s matkou, jak informuje také teorie objektních vztahů. Hru Winnicott spojuje s důvěrou, a patří podle něj do „*potenciálního prostoru mezi dítětem a mateřskou postavou*“ (2005, s. 69). Silně ji spojuje s tělesným prožíváním, a také s kreativitou a uměním. O významu hry jsou také přesvědčeni terapeuté, kteří pracují s dětmi i dospělými se symboly a v pískovišti. Například H. Wilson a M. Pearson spojují práci v terapeutickém pískovišti s podporou objevování self u klienta a zpracováním traumatických témat (Pearson & Wilson, 2009). Výraznou postavou sandplay, která propojuje satirovský model změny s prací v pískovišti, je M. de Little. Terapeutickou práci v pískovišti spojuje s aktivitou pravé hemisféry a léčením traumatu, které vzniklo na preverbální úrovni (přednáška M. de Little na konferenci Satir in Europe, 11. 6. 2022).

O propojení terapeutické hry, která probouzí zvídavost a facilituje tak další změnu, informovali v sociálněterapeutickém kontextu Hung et al. (2019). Na dítě orientovaná hrová terapie (Child-centred play therapy, CCPT), která vznikla přispěním V. Axline (1969), propojuje vnímavost k pocitům dítěte a rozvíjení jeho myšlenek jako základ terapeutického vztahu a zároveň způsob, jak podpořit zvídavost a další rozvoj hry u dítěte. Při terapeutické práci s pacienty – sourozenci tak může dojít jednak k rozvoji další herní aktivity, jednak k posílení sourozeneckého pouta, které může to dítě, které je tzv. identifikovaným pacientem, dále stabilizovat.

Propojení symbolické hry, emoční regulace a vývoje mentalizace se věnovali v nedávné době Halfon a Bulut (2019). Důležitost hry u dětí s autismem, mozkovou obrnou nebo mentální retardací zdůrazňují Canevska a Akgün (2021). Pojetí hry u dospělých zkoumali například Russworm a Holmes (2021). Spiel et al. (2019) zdůraznili důležitost hry při zpracovávání preverbálního traumatu u dětí. Hra umožňuje expresi traumatických zážitků a zmírnění traumatických symptomů. Pohled matek dětí na důležitost hry v prvních dvou letech vývoje kvalitativně zkoumali Pioreschi et al. (2020).

Spolu s podporou hry jako důležitého vývojového prvku může dojít také k renesanci uměleckých nebo expresivních terapií nebo jejich redefinici. Jejich vymezení je nyní různorodé (Friedlová & Lečbych, 2015), jsou často považovány za pouhé techniky, některými „terapeuty“ jsou takto i provozovány. Pokud však přijmeme důležitý neurobiologický dopad zvědavosti a hry na organismus, jak nás o něm informuje také polyvagální teorie S. Porges (2011), je možné, že postupně dojde k proměně vnímání expresivních či uměleckých terapií majoritní odbornou veřejností. O využití uměleckých terapií a herní terapie pro děti s nejistou citovou vazbou pojednávají například Malchiodi a Crenshaw (2014). Conroy a Perryman nedávno zdůraznili možnosti využití hry a explorační při léčbě traumatu publikováním modelu SECURE (2022).

7.4 Zvědavost a učení

Tradičně uznávaným zdrojem motivace k učení je epistemická zvědavost, souvislosti zvědavosti a učení se věnovalo mnoho studií. Oproti exploraci a hře, které jsou spíše spojeny se zvědavostí typu interest, se v učení uplatňuje jako zvědavost typu interest, tak zvědavost typu deprivation (Litman & Spielberger, 2003).

Schmeck et al. (1977) definují, že učení je takovým postupem zpracování informací, které se děje v postupných krocích vizualizace - shrnutí - vztahování – kódování – aplikace informací. Park s kolegy se domnívali, že zvědavost ovlivňuje pozornost, kterou věnujeme novým podnětům (2004). Jeví se mi, že aktivace zvědavosti typu interest je spojena s prvotní fází učení, vizualizací, zatímco zvědavost typu deprivation je spojena s fází vztahování a je navozena, pokud vztahování narazí na nejasný nebo matoucí fakt. Zvědavost je klíčová pro rozvoj kritického myšlení u studentů. Vyšší míra zvědavosti usnadňuje překonání mezer ve znalostech (Lowenstein, 1994) či je spojena s nekonvenčním myšlením (Kashdan et al., 2013).

Na souvislost perceptuální zvědavosti s různými druhy učení se zaměřili Collins et al. (2004). Lauriola et al. (2015) hledal souvislosti zvědavosti a seberegulace. Hardy s kolegy Rosseel (2017) zjistili pozitivní souvislost zvědavosti s tvůrčím výkonem, což odpovídá také pojetí Petersona a Seligmana (2004). Zvědavost a tvořivost se tedy mohou vzájemně posilovat, pozitivní emoce pak souvisejí s lepší zapamatováním učeného.

V českém prostředí se zvědavosti ve vzdělávacím kontextu věnovala Slezáčková et al. (2015), která s kolegy zkoumala zvědavost v kontextu zdrojů štěstí u žáků základních škol. Výsledky studie zdůrazňují význam tzv. pozitivní edukace a důležitost podpory zvědavosti a kreativity u dětí.

Pokus sestavit škálu dětské zvědavosti pro kontext vzdělávání vykonali Jirout a Klahr (2012). Navázali na Loewensteinovu teorii (1994) a na základě experimentu operacionalizovali vědeckou zvědavost jako stabilní charakteristiku, která se vyskytuje v podobném rozložení u dětí jakéhokoli

věku a má souvislost s verbálním i neverbálním dotazováním u dětí. Je spojena s preferencí nejistoty a s řešením nejasných otázek. Podobně Post a Walma van der Molen (2019) se zabývali měřením zvědavosti u dětí. Von Stumm et al. (2011) prokázali, že zvědavost je důležitým prediktorem akademického úspěchu. Zvědavosti jako prediktoru kreativity v průběhu učení se věnovali Daher et al. (2021). Na roli epistemické zvědavosti při učení prostřednictvím hry (*game-based learning*) a potřebu jasně rozlišovat kvalitu výsledků upozornili Lin a Westlin (2020).

Řada autorů si kladla otázku, zda lze zvědavost nějak podpořit. Dubey a Griffiths (2020) zkoumali tuto možnost experimentálně a zjistili, že pokud vytvoří u respondentů mezeru v informacích (*information gap*), jejich zvědavost se zvýší. Zjistili také, že k podpoře zvědavosti vůči novým věcem, kdy si jedinec nevěří, že by je obsáhl, může pomoci změna prostředí, které odděluje minulou zkušenost od budoucnosti. Podobně, potřeba probudit zvědavost žák a studentů se stává integrální součástí vzdělávacích přístupů. Pro aktivaci zvědavosti je možné využít skupinové dynamiky (Dubey et al., 2021). Pařízek (2021) například popisuje Model vzdělávání učitelů pro 21. století (Teacher Education Model for the 21st Century, TE21), který navazuje na principy holistického vzdělávání, kdy cílem učitele je mj. probouzet žákovu zvědavost a navodit touhu po exploraci. Sher et al. (2019) úspěšně zkoumali podporu zvědavosti prostřednictvím aplikace, kromě zvědavosti, ať již diverzivní nebo specifické, ve vztahu k okolí je také zvědavost vůči sobě důležitým zdrojem pro učení. Rozvinutá zvědavost vůči sobě navyšuje sebeuvědomění. Sebeuvědomění patří ke klíčovým socio-emočním kompetencím, které vytyčují jako nosný základ pro úspěch studenta v rychle se měnícím světě.

7.5 Zvědavost v pracovním kontextu

Zvědavost a zvědavost vůči sobě hraje důležitou roli také v pracovním prostředí. Litman a Mussel (2013) zdůrazňovali, že zvědavost podněcuje pracovní výkonnost. Podobný názor zastávali také například Woo et al. (2014).

Zvědavost, jak bylo uvedeno výše, má také vliv na celkovou adaptabilitu. Harrison et al., (2011) ověřili tuto souvislost právě v pracovním prostředí.

Wang a Li (2015) se zaměřili na dynamiku zvědavosti v pracovním kontextu a její souvislost s pracovní spokojeností. Výsledky studie odpovídají emočně-motivační podstatě zvědavosti, kterou některé teorie zdůrazňují (Aschieri & Durosini, 2015). V modelu Wang a Li byla zvědavost odhalena jako prediktor osobní iniciativy a angažovanosti. Ta má středně silný pozitivní vztah s životní pohodou a negativní středně silný vztah s emočním vyčerpáním. Emoční vyčerpání je pak stavem, který směřuje k vyhoření pracovníka a nutným změnám v pracovní náplni nebo pracovním místě. Zvědavost tak souvisí s proaktivitou a pozitivním přístupem k práci a naopak snižuje

vyčerpání. Pokud by tedy zvědavost byla adaptivním spouštěčem iniciativního chování a pokud by bylo možné zvědavost pozitivně ovlivnit například úpravou prostředí a organizací procesů, bylo by možné podpořit jak pracovní angažovanost pracovníků, tak jejich prožívání duševní pohody prostřednictvím podpory zvědavosti.

7.5.1 Zvědavost vůči sobě a sebeuvědomění v pracovním kontextu

V dnešním světě práce se lidé potýkají s obrovským množstvím změn, zapříčiněných rychle se měnícím pracovním prostředím, rozvojem informačních technologií, poklesem hodnoty fyzické práce. Změny, kterým je současná generace vystavena, jsou tak překotné, že předpokladem pro pracovní úspěšnost je kromě vysoké adaptability také schopnost cíleně vytvářet a udržovat pozitivní vztah se sebou i s druhými. Pracovní výsledky neovlivňují pouze formální vztahy, ale také schopnost vytvářet a udržovat vztahy neformální. Schopnost dobré spolupráce s druhými se stal klíčovou kompetencí pracovníka, společně s potřebnou kvalifikací a angažovaností.

Zvědavost vůči sobě lze považovat za jednu z charakteristik, která ovlivňuje míru sebeuvědomění. Klimoski a Hu (2011) vyzvihli souvislost mezi kvalitními interpersonálními kompetencemi a sebeuvědoměním. Vyjádřili přesvědčení, že sebeuvědomění je „základním kamenem interpersonálních kompetencí“ (2011). Interpersonálními kompetencemi se zabývaly četné výzkumy v psychologii práce i mimo ni a mnohé výzkumy pod hlavičkou emoční inteligence jí věnovali Mayer, Salovey a Caruso (Mayer et al., 2004a; Mayer et al., 2004b; Mayer et al., 2008).

7.6 Zvědavost a adaptabilita

Vnímáme-li zvědavost jako emoci a soustředíme-li se na ten typ zvědavosti, který přináší emoce pozitivní, lze konstatovat, že zažívání a posilování zvědavosti, které vede k řešení problémů a získávání nových informací, může napomáhat k rozšiřování adaptivního přístupu k životu. Už Fredricksonová a Joiner (2002) upozornili, že zažívání pozitivních emocí nemá význam pouze pro kladné pocity v přítomnosti, ale zvyšuje také pravděpodobnost, že se konkrétní jedinec bude cítit dobře v budoucnu.

Fredricksonová postulovala v roce 1998 svou *broaden-and-build theory* (1998; 2001), ve které zdůrazňuje vliv pozitivních emocí na myšlení a chování jedince. Postuluje (Fredrickson, 2001), že pozitivní emoce, jako jsou radost, zájem, hrdost, láska nebo spokojenost mají schopnost navyšovat pohotovost jedince k aktivitě. Fredricksonová spojuje pozitivní emoce s posilováním vnitřních zdrojů, ať se již jedná o zdroje fyzické, psychické, intelektuální či sociální.

Tato pohotovost k akci, spojená s kladnými emocemi, může vyústit do spirálového efektu pozitivních emocí a rozvíjení možností. Psychologické rozšíření (*broadening*), vyvolané pozitivní

emocí, zvyšuje pravděpodobnost, že jedinec nalezne pozitivní význam v následujících událostech a zažije další pozitivní emoce (Fredrickson & Joiner; 2002).

Tato teorie může vysvětlit způsob, jakým pozitivní emoce podporují dlouhověkost (Danner et al., 2001). Zmíněný spirálový efekt, který v důsledku znamená rozšiřování možností, s sebou nese masivní dopad na lidské zdraví. Schutte a Malouff (2019) upozorňují, že zvědavost může vést k rozšiřování a budování pozitivních zdrojů, které vedou k posílení well-being a spirále pozitivních životních změn. V českém terapeutickém kontextu přinesl metaforu pozitivního a negativního spirálového efektu např. Kubánek ve svém chápání plus a mínus kruhů, které využívá jako jeden ze základů integrativního psychoterapeutického výcviku (Lečbych & Friedlová, 2015).

Fredericksonové vývody podporují také například zjištění Dweckové, která se věnovala nastavení mysli (*mindset*). Dwecková rozlišuje růstové a rigidní/ zafixované/strnulé nastavení mysli (Yeager & Dweck, 2020). Žádoucí růstové nastavení mysli je přesvědčením, osobnostní charakteristiky, například i intelektuální schopnosti, je možné rozvíjet. Naopak strnulé nastavení mysli je založeno na přesvědčení, že charakteristiky jsou neměnné a rozvíjet je nelze. Teorie nastavení mysli podle Dweckové nachází uplatnění i v obchodní praxi (2014). Dwecková popularizovala své poznatky i pro širokou veřejnost (Dweck & Ešnerová, 2017).

Seligman už dříve (1990; 2002) informuje, že optimismus je postojem, kterou se jedinec může naučit. Naučený optimismus je charakterizován současně působícími entitami udržitelné naděje a realistického odhadu překážek. Nové přístupy v medicíně, psychologii a sociální práci podporují tvrzení, že naučený optimismus může posilovat resilienci (Allen, 2017). Jedním z dosud posledních Seligmanových příspěvků je jeho vlastní životní cesta od komplikovaného chápání a bezmocnosti k vlastnímu postoji naučeného optimismu (Seligman, 2018).

Prvenství v myšlence stálého růstu, spojeného s pozitivními emocemi, a v myšlence facilitace změn pomocí kontinuálního učení je ovšem potřebné přiznat jiné ženě. Pionýrka rodinné terapie Virginia Satirová věřila, že člověk je schopný stálého růstu, který je podporován vysokou sebeúctou. Vysoká sebeúcta člověka je spojena s pozitivními pocity, schopností rozhodnout sám za sebe v aktuální chvíli. Růstový model, který vyvinula, se dnes podle autorky nazývá Satirovský model růstu (*Satir growth model*, Satirová et al., 2005). První postřehy svého terapeutického přístupu, který pak celý život zdokonalovala, přinesla v první publikaci *Conjoint Family Therapy* (1964; 1983), kde hovoří o pozitivním sebehodnocení u dětí a způsobech, jak je může podporovat rodič prostřednictvím validace. Validace je podle Satirové způsobem komunikace, který podporuje sebeúctu dítěte. Rodič má validaci uplatňovat v kontextu potřeb, schopností a pohotovosti dítěte. Validace musí být „jasná, přesná a specifická“ (1964, s. 60). Pokud rodič dítě validuje, je schopno zařadit se do společnosti a být za sebe odpovědné, aniž by si vyvinulo úzkostné nebo jiné

symptomy. Satirová zde s laskavostí k dětem i k rodičům postuluje, že „celý život je poháněný ke kontinuálnímu růstu“ (1964, s. 61).

Satirová přinesla také celou řadu terapeutických nástrojů, které odrážejí zvědavost, cíleně pěstovanou terapeutem i klientem, a které oslovují pravou hemisféru, tedy také preverbální a tělovou zkušenost klienta. Odraz těchto myšlenek můžeme dnes najít v polyvagální teorii S. Porgese (Porges, 2011), souhlasí ovšem i s myšlenkami Damasiovy (Damasio, 2010).

Efekty využití Satirovského modelu růstu na psychické zdraví jsou nyní předmětem velmi čilého výzkumu, zvláště v Asii (Lau et al., 2019; Shao, 2021). Satirové techniky validace jsou nyní zkoumány například v procesu párové terapie (Metcalf, 2019).

7.7 Zvědavost a osobnost

Zvědavosti jako jednomu z charakterových rysů jsem se věnovala v kapitole 3.1. V kontextu současného vývoje neurověd a epigenetiky se mi jeví jako důležité přinést několik poznámek, které se věnují interakci mezi genezí osobnosti a fyziologií. Kritický čtenář textu promine, že zde s ohledem na délku textu nezasazují široké souvislosti v kontextu psychologie osobnosti jako disciplíny.

Vývoj osobnosti je proměňující se interakcí mezi vrozeným a naučeným. Reflektuje ho známý konflikt *nature vs. nurture*, kdy psychologové a psychiatři v různé míře připisují výsledné psychické potíže jedince, ať již ve formě nemoci, dysfunkce nebo symptomů různou měrou genetiky člověka, nebo jeho prostředí, výchově a životním událostem (Daucourt et al., 2020; Marley-Payne, 2021). Tato dichotomie se označuje jako GxE (*gene X environment*).

Nese-li dítě ve své genetice stopy traumatu, jehož vliv je patrný ještě ve třetí generaci, už samotný start jeho života s sebou nese znevýhodnění, protože začíná žít „v nebezpečném těle“ (Van der Kolk, 2014). Následkem jsou fyziologické odlišnosti. Genetický základ se stopou traumatu má tendenci být posílen, jestliže mateřská osoba dítěte pro něj není jistým zázemím, a jestliže se tak vyvine jedna z nejistých forem citové vazby. Takové dítě se po stránce *tělesných procesů* (!) liší od dítěte zdravého, a takové dítě má vývojově vyšší fragilitu. Vývoj dítěte se tak hned od prvního roku života formuje zcela odlišně i v rovině biochemie, což s sebou kromě odlišného formování osobnostních charakteristik nese značné následky v rovině interpersonální, osobní a posléze i pracovní.

Traumatizované děti s tímto potenciálem k narušení zdravého vývoje mají nízkou sebeúctu a tendenci k sebeobviňování. Roli sebeobviňování a podmíněné lásky u dětí zkoumali například Heyman et al. (1992). Moderní psychoanalýza připisuje význam vztahování se v primární rodině pro formaci mozkových struktur (Perlitz, 2022). Systemickým pohledem, děti, jejichž genetická

informace nese stopy traumatu předchozích generací, dále znevýhodněné nejistou vztahovou vazbou, ve svých interpersonálních vztazích budou hledat oporu ve formě dominantních přátel nebo partnerů, častěji se tak stanou terčem šikany, častěji propadnou závislostnímu chování nebo se u nich rozvine psychické onemocnění (Rutten et al., 2013). Traumatizované, „nebezpečné tělo“, má tak dalekosáhlý vliv na vývoj osobnosti a také na somatické zdraví.

Výzkumy na uprchlících ze Sýrie například ukazují, že protektivní efekt během zažívání traumatu souvisí spíše se vztahovou vazbou, resiliencí a s genotypem než s vnější traumatickou zátěží (Mulligan et al., 2022). Podobně Rutten et al. (2013, s. 3) vyzdvihují, že jistý attachment, zažívání pozitivních emocí a životní smysl jsou „tři důležité stavební bloky resilience“, se zřejmými dopady pro psychoterapii.

8 ZVÍDAVOST V KONTEXTU PSYCHOTERAPIE

Zvídavost, spojená s hledáním informací, odpovědí, a novými možnostmi, je důležitou součástí psychoterapie. Zvláště systemická psychoterapie a rodinná terapie jsou zaměřeny na vytváření naděje a nových možností. Zvídavost vůči sobě, spojenou s otevřeným dotazováním a pátráním po vlastní identitě (a tedy akceptujícím postojem vůči sobě), lze v průběhu psychoterapie považovat za podpůrnou charakteristiku na straně klienta i terapeuta.

V následující kapitole stručně uvádím psychoterapeutické přístupy, ve kterých zastávají zvídavost a zvídavost vůči sobě podstatnou roli. Kapitola je zaměřena na dynamiku, kterou zvídavost a zvídavost vůči sobě facilitují.

8.1 Zvídavost jako esence systemického přístupu v psychoterapii

Systemický přístup v psychoterapii vidí rodinu jako systém regulovaný vlastními silami do vyváženého stavu. Rodinný systém má strukturu, hranice, svá pravidla, způsob komunikace i výměnu informací s prostředím. Každý z rodinných systémů vyvíjí celou řadu interakcí, které mají vnitřní logiku a systém udržují v rovnováze. Od doby postupného vzniku systemického pohledu na rodinu i klienta v 50. letech se vyvinula řada škol rodinné terapie. Z nich podrobněji referuji o přístupu milánské školy rodinné terapie a o systemické terapii V. Satirové, a to ze dvou důvodů. Prvním je, že zvídavost je pro obě školy jedním z nejnosnějších prvků, druhým, že obě školy, ovšem zejména model Satirové (2004), hovoří o fyziologickém dopadu zvidavého postoje spojeného s akceptací příběhu každého z členů rodiny. Zvídavost je tedy zároveň spojena s mnoha různými příběhy jednotlivých členů rodiny, které mohou popisovat stejnou interakci. Zde se postoj terapeutovy zvídavosti stává klíčem nejen k jeho neutralitě, ale také k ochotě členů rodiny pracovat na změně interakcí a změně příběhů.

Cecchin z milánské školy ve své často citované studii o tvorbě hypotéz, cirkularitě a neutralitě vyzdvihuje roli zvídavosti na straně terapeuta. Definuje, že „*neutralita je vytvoření stavu zvídavosti v mysli terapeuta*“ (Cecchin, 1987, s. 405). Zvídavost vede k exploraci a nacházení neobvyklých pohledů a umožňuje využít dosud nevyzkoušených možností. Cecchin zdůrazňuje, že cirkulárně jsou to nové pohledy a postřehy, které vytvářejí živnou půdu pro další zvídavost. Schlippe et al. (2006) hovoří o rekurzivním vztahu vytváření hypotéz, cirkulárního dotazování a zvidavého postoje. Množství alternativ zpětně podporuje zvidavý postoj. Pro Cecchina (1987) je udržení zvidavého postoje klíčovou kompetencí terapeuta.

Reed (2014) v tomto kontextu hovoří o mysli začátečníka (*beginner's mind*) a spojuje ji také se zenovým přístupem. Situace, kdy terapeut během terapeutického procesu vybaví interpretaci

klientových potíží „správným“ popisem, naopak zavírá dveře další možnostem a zastavuje proces. Terapeutův nevědoucí postoj se tak stává zdrojem a zároveň nástrojem změny.

Cecchin (1987) považuje zvědavý postoj za estetický princip, což znamená, že při zachování zvědavého postoje můžeme vytvořit změnu, jak dříve mínil Bateson, a klade ji do ostrého kontrastu s kauzálním principem, který je zdrojem instrumentálních instrukcí pro klienta. Cecchin také poznamenal, že nemůžeme být zvědaví vůči tomu, koho nerespektujeme. Jestliže je zvědavost spojena s respektem (!), je spojena s odlišnou kvalitou emocí, a tím je také spojena s odlišným fyziologickým doprovodem obou postojů, zvědavého i „kauzálního“.

Schlippe et al. (2006) dokonce ilustrují, jaké symptomy vytváří upadání zvědavosti terapeuta: jsou jimi nuda a psychosomatické potíže jako bolesti hlavy nebo bolesti zad během terapeutické práce. Kauzální, instrumentální přístup tak na fyziologické úrovni nese fyzickou zátěž pro terapeuta i klienta.

V moderním pojetí to osvětluje dříve zmíněná polyvagální teorie (Porges, 2011). Zvědavý postoj (ve smyslu zvědavosti typu *interest*) lze označit za fyziologicky odlišný stav, kdy je autonomní nervový systém primárně ovládán ventrovagální komplexem, a tedy terapeut funguje na úrovni sociálního zapojení. Oproti tomu expertní přístup s vnitřní dehonestací pacienta odpovídá spíše principu mobilizace, kdy je organismus ovládán sympatickým nervovým systémem.

Vyhraněný postoj neutrality revidoval později například Campbell (1999), s ohledem na ty rodinné systémy, kde se děje násilí nebo zneužívání a kde zachování přísně neutrálního postoje reálně ohrožuje zdraví nebo bezpečí členů rodiny.

K systemickému přístupu značně přispěli Varela a Maturana, kteří v několika fázích svého profesního života vytvořili (současným označením) think-tank, ve kterém zkoumali biologické změny ze systemické perspektivy. Maturana vytvořil neologismus *autopoieza*, proces sebevytváření, sebeorganizace, který později jednodušeji definuje jako „organizace života“ (*organization of the living*, Maturana, 2011, s. 295). Varela s kolegy své poznatky shrnuli v knize *Embodied Mind* (1991).

Jak souvisí *autopoieza* se zvědavostí a zvědavostí vůči sobě? Jestliže každý klient je *autopoietický* systém, který sám sebe organizuje v kontextu prostředí, a jestliže se dle Maturany *autopoieza* vždy děje také na biologické úrovni, otevření možností prostřednictvím zvědavosti – terapeutovy zvědavosti i klientovy zvědavosti vůči sobě – má vliv na fyziologické procesy v organismu, a tedy na emoce, a tedy na vztahy, prožívaný životní smysl a opět cirkulárně na všechny složky jedince. Moderní výzkumy etiopatogeneze psychických poruch a empirické poznatky moderní psychotraumatologie (Van der Kolk, 2014) tuto cirkularitu potvrzují.

8.2 Detektivní klobouk jako metafora zvědavosti u Satirové

Virginia Satirová byla průkopnicí rodinné terapie, která zvědavost a klientovu zvědavost vůči sobě používala kontinuálně v terapeutickém procesu. Její model je tzv. růstový a transformační, tedy založený na změně (Leung et al., 2019). Bývá označován jako Růstový model Satirové (*Satir growth model*, SGM; Satir, 1991; Wretman, 2016) nebo jako Transformační systemická terapie podle Satirové (*Satir Transformational Systemic Therapy*, STST; Leung et al., 2019). Růstový model Satirové integruje systemický přístup a humanistickou perspektivu.

Pětici základních charakteristik satirovského růstového modelu shrnují Banmen a Maki-Banmen (2014). Terapie má být systemická, kde systémem je pro Satirovou rodina, klient sám i prostředí – jde tedy podstatně o systém intrapsychický, interpersonální a kontextuální. Dále, TSTS je pozitivně orientovaná, tedy zaměřená na zdraví, na rozvíjení možností a podporu růstu. Třetí charakteristikou je, že terapie má být zážitková. Satirová využívala tělovou paměť pro znovuprožití dopadu minulých zážitků na klientův život, a napojení klienta na sebe, které umožňuje terapeutickou změnu i změnu klientova prožívání. Prožití dopadu minulé zkušenosti a jeho transformace na tělové úrovni má jednak potenciál oslovit i preverbální zážitky, jak například informuje také Van der Kolk (2014), jednak nese změny na fyziologické úrovni, které lze považovat za rychlejší a které mohou akcelarovat změny kognitivních přesvědčení. Čtvrtou charakteristikou SGM je orientace psychoterapie na změnu. Základním prostředkem změny je zde akceptující postoj terapeuta, validace klienta a terapeutova zvědavost, kterou klient zrcadlí. Pátou charakteristikou růstového modelu je terapeutova kongruence a dobré napojení na vlastní prožívání. To umožňuje terapeutovi být autentický, zapojený do procesu, akceptující i pečující. Pokud je terapeut kongruentní, klient zažívá naplňování svých základních potřeb ve vztahu s terapeutem, kdy terapeutická změna směřuje ke kongruenci klienta a přijetí zodpovědnosti za naplnění vlastních potřeb.

Satirová také s oblibou v terapii využívala metafory, které rovněž oslovují preverbální zážitky a nezatěžují expresi klienta obtížným hledáním přesného verbálního označení. Jedna z jejích metafor se týkala postoje terapeuta a klientova, kdy si terapeut má tzv. nasadit detektivní klobouk namísto nasazení klobouku soudcovského. Jinými slovy, terapeut má být ve svém postoji bytostně zvědavý a nehodnotící. Nehodnotící a zvědavý postoj terapeuta klientovi zajišťuje bezpečí, umožňuje mu uvolnění a postupné osmělení v hledání nových možností pro své fungování intrapsychicky, interpersonálně a kontextuálně.

Zvědavý postoj vůči rodičům v terapii, který Satirová používala (2005), zdůrazňují také Jackson a Weakland (2015). Zvědavý přístup terapeuta souvisí s nehodnocením pacienta, a opět také se zajištěním bazálního bezpečí, které facilituje změnu.

Satirová v terapeutické praxi zastávala přesvědčení, která dobře ilustrují její pohled na člověka a terapeutickou změnu. Jedním z nich je, že „změna je možná vždy. Když není možná změna vnější, je možná změna vnitřní.“ (Banmen, přednáška na kongresu Satir in Europe, 11.6.2022).

8.3 Motivační rozhovory Millera a Rolnicka

Motivační rozhovory (*motivational interviewing*, MI) jsou přístupem, který vytvořili terapeuté Miller a Rollnick (2002), a který připisuje zvědavosti důležitou roli. V posledním přepracování zásadní publikace o svém přístupu (Miller & Rollnick, 2013) autoři redefinují motivační rozhovory jako rozhovory o změně z pozice provázení a s důrazem na podporu klientovy vlastní motivace a jeho závazku ke změně. MI posilují osobní motivaci a závazek ke konkrétní změně propátráním klientových důvodů pro změnu a klientových zdrojů.

MI stojí na 4 principech: aktivní spolupráci, přijetí, soucitu a evokaci, vyvolávání změny. Akceptace, přijetí, obsahuje 4 aspekty: absolutní hodnotu každé lidské bytosti, empatii, podporu klientovy autonomie, a afirmaci, která je uznáním klientových silných stránek a jeho snahy. U evokace je základním přesvědčením ze strany terapeuta, že klient má vše, co pro změnu potřebuje, a že je pro něho podporou v procesu hledání.

MI procházejí několika stadii změnového procesu u klienta. Proces změny se odehrává ve stadiích: zapojení (*engaging*), soustředění (*focusing*), vyvolání (*evoking*) a plánování (*planning*).

Zvědavost je katalyzátorem ve stadiu evokace. Je postojem terapeuta, který podporuje klienta, aby postupně odhalil svoji vnitřní motivaci, která je předpokladem změny. Ve stadiu evokace terapeut posiluje jazyk změny, který je s jeho vnitřní motivací spojený. Miller a Rollnick (2013) kladení otevřených otázek považují za základní způsob, jakým u klienta proces změny podpořit a jak ho rozvinout. Při reakci na formující se jazyk změny doporučují opět zůstat angažovaný a zvědavý, a dále zdůrazňují propojení zvědavosti a soucitu. Autoři přístupu zdůrazňují, že zvědavý postoj ovšem musí být vždy doprovázen napojením na klienta, aby jeho závazek ke změně nebyl příliš rychlý, a tím i obtížně realizovatelný.

Zvědavost je tak katalyzátorem. Je pro terapeuta prostředkem, který posiluje klientův kontakt s jeho vnitřním světem, podobně jako u Satirové (2004), jeho napojení na intrinsickou motivaci a na zdroje, které změnu pomohou facilitovat. Podobně o zvědavosti jako prostředku referují Szumowska a Kruglanski (2020).

Motivační rozhovory přitahují v poslední dekádě čím dál více pozornosti. Domnívám se, že poněkud módní aplikace MI do mnoha oblastí souvisí s jistou návodností postupů a se zjednodušením. MI příliš nereflektují vztahový kontext klienta, složitý vývoj self, ani psychodiagnostiku. Eklektický přístup, který je slabinou MI, je pravděpodobně zároveň silnou

stránkou, protože díky zjednodušením našly MI celou řadu teoretických napojení Miller & Rollnick, 2012) a především aplikačních oblastí, jako ve zdravotnictví (Rollnick et al., 2008), v adiktologii (Kennedy et al., 2022), v sociální práci i ve vzdělávání (Wells & Jones, 2018).

8.4 Terapie založená na mentalizaci (MBT)

Terapii založenou na mentalizaci (*Mentalization based treatment; MBT*) vyvinuli Allen, Fonagy a Bateman (Allen & Fonagy, 2006; Bateman et al., 2008). Tento terapeutický přístup podporuje schopnost reflektovat duševní stav svůj i druhých, terapeut podporuje klienta ve zvědavosti vůči duševním dějům a stavům svým i druhých lidí, a podporuje tak jeho uvědomění svého vlastního stavu i vnitřní dynamiky druhých. Terapie založená na mentalizaci vykazuje dobré výsledky pro pacienty s poruchami příjmu potravy nebo pacienty s poruchami osobnosti (Nesnídal et al., 2020, Bateman & Fonagy, 2013). Její další možnosti se zkoumají.

Holub (2021) zdůrazňuje, že základním terapeutickým postojem v tomto modelu je nevědoucí postoj (*not knowing*), nazývá ho také „postoj nevědění, zkoumání, zvědavosti“ (2021, s. 62) a aktivní, tedy zvědavé dotazování se na klientovu vlastní vnitřní zkušenost.

Kocourková a Koutek (2020) uvažují o funkci MBT i u dalších projevů psychických poruch, posílení mentalizace doporučují u pacientů s automutilací a sebedestrukčním chováním. Papežová v kontextu mentalizace (2020) upozorňuje na přínos Bruchové, která doporučovala pro práci s pacienty s poruchou příjmu potravy „konstruktivní využití nevědomosti a zvědavost“ (2020, s. 203).

8.5 Terapeutický / kolaborativní assessment

Aschieri a Durosini (2015) zdůrazňují roli klientovy zvědavosti a její dopad pro představení diagnostických nástrojů před započítím psychodiagnostického procesu, dále pro interpretaci výsledků a pro další kroky terapeutického assessmentu (TA).

Terapeutický nebo také kolaborativní assessment navrhl Finn (1983, in Finn, 2007) a postupně ho propracovával (Finn & Tonsager, 1992). TA kombinuje psychodiagnostické zhodnocení výkonových i osobnostních charakteristik pacienta a terapeutický proces zaměřený na změnu. Jedná se o krátkodobou semistrukturovanou psychologickou intervenci, která v několika krocích odhaluje strukturu osobnosti, její dynamiku i potenciál ke změně, a která probíhá ve spolupráci mezi terapeutem a pacientem. Cílem TA je, aby klient získal nové vhledy a tvořil pozitivní změny ve svém životě. Konkrétní cíle TA vznikají ve spolupráci assessora/terapeuta a klienta. Techniky TA jsou přímo odvozeny z klíčových hodnot přístupu, kterými jsou spolupráce, respekt, skromnost, soucit a otevřenost/zvědavost (Finn, 2009 in Kamphuis & Finn, 2019).

Zvídavost je ve všechny fázích TA jedním ze základních postojů terapeuta a také jedním z klíčových faktorů facilitujících naplnění cíle TA a terapeutickou změnu. Zejména v počáteční fázi, kdy terapeut spolu s klientem tvoří otázky před samotným testováním psychodiagnostickými nástroji, se díky spolupráci a zapojení klienta do procesu vytváří prostředí důvěry, akceptace a zvědavosti.

Zvídavost klienta vůči sobě a svému vlastnímu nitru je v procesu terapeutického assessmentu podpořena a facilitována zvědavostí terapeuta. Navzdory synchronnímu zachycení struktury a dynamiky pacientovy osobnosti se terapeut ptá klienta na jeho potřeby, na souvislosti výsledků diagnostiky, které vidí klient, na klientovy návrhy řešení nebo rozvoje. Terapeut se tedy nestaví do pozice assessora, který označí pacienta konkrétní nálepkou nebo diagnózou, ale strukturální a dynamický prostor pacientovy osobnosti vybaví zvědavými otázkami po souvislostech. Před diagnostikou, například pomocí kombinace MMPI a Rorschachova testu, během ní i při konzultaci výsledků terapeut klienta podpoří v hledání řešení a ve vlastním zvědavém bádání a hledání souvislostí a možností.

Terapeutova zvědavost zaměřená na klienta je díky nastolené důvěře, nehodnocení a otevřenému hledání zdrojem klientovy zvědavosti vůči sobě. Ta u klienta facilituje hledání nových souvislostí a možností bez negativního emočního doprovodu, jako například obav z výsledku diagnostiky nebo úzkosti spojené s nízkým sebehodnocením. Oslovení klientovy intrinsické motivace tak akceleruje změnový potenciál TA.

Klíčovým poznatkem je ovšem fakt, že stav zvědavosti (terapeuta) a zvědavosti vůči sobě (u klienta) má odlišný fyziologický doprovod než stav nejistoty a ostychu. Autonomní nervový systém klienta se při hierarchickém uspořádání sezení s doprovodnými pocity nejistoty a hodnocení ocitá na úrovni mobilizace, kdy převažuje aktivita sympatického nervového systému, jak učí Porges (2011). Ovšem ve stavu zvědavosti a zvědavosti vůči sobě, spojené s pozitivně orientovaným pátráním a důvěrou, je autonomní nervový systém napojený na okruh sociálního zapojení.

Zvídavost a zvědavost vůči sobě tak může být důležitým ukazatelem, nakolik se klient cítí bezpečně a nakolik je připravený k terapeutické změně.

8.6 Psychoterapie a psychodiagnostika v kontextu současných socioekonomických změn

Současný překotný vývoj informačních technologií, v posledních dvou letech ještě akcelerovaný díky celosvětovému dopadu pandemie COVID-19, s sebou nese množství nových podnětů a nejistoty. Pro řadu lidí se změnila pracovní příležitost, způsoby komunikace s rodinou i blízkými

přáteli, způsoby prožívání komunity, jejíž vlastností bývalo zajišťování bezpečí. Změny ve společnosti, vyvolané nutností adaptovat praktický život v rodinách, potřebou rychle se přizpůsobit novým způsobům vzdělávání, často i změnit zaměstnání a dosavadní způsob a následky těžkého průběhu COVID-19 vyústily ve vysoký nárůst výskytu úzkostných poruch (Deng et al., 2021). Ohrožení dosavadního způsobu života a ekonomického standardu, které je v současnosti v západním světě ovlivňováno také propuknutím válečného konfliktu na Ukrajině, nese následky pro psychickou zátěž rodin, dětí i dospělých, nejen v Evropě. Jedním z následků rozkolísání západní společnosti je zvyšující se potřeba psychologické a psychoterapeutické péče a kvalitní psychodiagnostiky, která terapeutické práci předchází. Vzhledem k přehlčení systému roste v psychodiagnostice potřeba orientačních screeningových nástrojů, v oblasti intervencí pak postupy, které strukturovaně umožňují zahájit práci s konkrétním člověkem. V oblasti krizové intervence reprezentuje strukturovanou intervenci například protokol ASSYST, v psychotraumatologii EMDR (Parmenter, 2022). Zároveň je čím dál důležitější, pro děti i dospělé, být schopen čelit rychlým změnám a zpracovávat nové skutečnosti, které s sebou rychlý vývoj nese. Individuální resilience a schopnost flexibilně se adaptovat při změnách a vyhledávat nové zdroje a možnosti, je velmi žádaným rysem a kompetencí. Zvídavost a zvídavost vůči sobě tak může být rysem, jehož odhalení na počátku intervence může pomoci k nastavení vhodného psychoterapeutického postupu.

EMPIRICKÁ ČÁST

9 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Současná společnost je zahlcena množstvím změn, které jsou zdrojem nejistoty a obav. Zvídavost je v tomto kontextu žádanou charakteristikou, která umožňuje vyrovnávat se s negativními emočními stavy, způsobenými nejistotou, novostí nebo informačními nejasnostmi (Berlyne, 1960; Silvia, 2012). Řada autorů vnímá zvídavost jako relativně stabilní rys, jehož různá míra způsobuje nebo facilituje u různých jedinců odlišné cíle, vědomosti, zkušenosti i kompetence (Peterson & Seligman, 2004; Kashdan et al., 2020). Zvídavost je definována jako touha po vědě (Lowenstein, 1994) a může být také pojímána jako ta část intrinsické motivace, která podporuje učení a explorační chování obecně. Může být spojována s vyhledáváním nových výzev (Kashdan et al., 2004), se schopností překonávat aktuální nejistotu (Kashdan et al., 2009). Dále je dávána do souvislosti s tvůrčím myšlením (Hardy et al., 2017), otevřeností a zájmem (Peterson & Seligman, 2004; Ainley et al., 2019; Peterson & Hidi, 2019) či nekonvenčním výkonem (Kashdan et al., 2013). Zakoušení nového a neobvyklého má pozitivní dopad na sebeúctu jedince a na jeho vnímání světa i budoucnosti (Birembaum et al., 2019). V nejvyšším kontextu zvídavost souvisí se životní spokojeností (Park et al., 2004) a s naplňováním životního smyslu (Kashdan & Steger, 2007; Kashdan & Roberts, 2004). Roste objem výzkumů, kde je zvídavost zkoumána jako součást systému odměny skrze dopaminergní dráhu (Gruber et al., 2014; Kobayashi & Hsu, 2019). Pozornost je věnována různým dílčím typům zvídavosti – zvídavosti epistemické (Lauriola et al., 2015), sociální (Litman & Pezzo, 2007), percepční (Collins et al., 2004) nebo intrapersonální (Litman et al., 2017).

V klinickém kontextu je zvídavost v poslední době vnímána jako salutoprotektivní faktor. Dle Obegiho a Berantové (2009) zvídavost pozitivně souvisí s typem citové vazby. Vyšší míra zvídavosti souvisí s jistou citovou vazbou, která umožňuje pozitivní exploraci okolí (Bowlby, 2009), jejím projevem je uvolněné zkoumání nových podnětů a neobvyklých jevů. Jistá vazba se tak podílí na formování otevřeného pohledu na svět, navzdory nejistotě, kterou s sebou změna a rozšiřování obzoru nese. Typ vztahové vazby získané v dětství v průběhu celého života ovlivňuje interpretaci bezpečí a nebezpečí v osobních i profesních interpersonálních vztazích.

Porges (2011) ve své polyvagální teorii informuje, že míra vnitřní jistoty, získané interakcí percepce a neurocepce, ovlivňuje zapojení specifických neuronálních okruhů zodpovědných za sociální zapojení, mobilizaci nebo imobilizaci jako úrovní fungování nervového systému. Se zvídavostí typu *interest* je spojen stav, kdy převažuje zapojení ventrálně vagálního komplexu, autonomní nervový systém je tedy připraven k sociální komunikaci a zapojení. Zapojení ventrálně vagálního komplexu je klíčové pro tzv. imobilizaci bez přítomnosti strachu (Porges, 2011) a je spojeno s individuální

resiliencí. Kaczmarek et al. (2014) podobně spojují zvědavost s nižším výskytem depresivních příznaků.

Současné porozumění zvědavosti stále přináší řadu otázek: lze zvědavost jako jeden z faktorů resilience podpořit a jak? Jak podpořit zvědavost jako předpoklad učení (Fandakova & Gruber, 2021)? Jaký typ zvědavosti může být důležitý v klinickém kontextu? Může být využitelný v psychodiagnostice (Aschieri et al., 2020), v psychoterapii (Finn, 2007), při přípravě pracovníků pro zdravotnictví (Yager & Kay, 2020)?

Předmětem výzkumného projektu se stala zvědavost, jejímž předmětem je vlastní nitro. Zvědavost vůči sobě (Aschieri & Durosini, 2015) i intrapersonální zvědavost (Litman et al., 2017) jsou shodně definovány jako motivace porozumět svému vnitřnímu světu. Zvědavost vůči sobě dle Aschieri et al. (2020) středně silně souvisí s otevřeností z pětifaktorového modelu, slabě pak s extravertizací a přívětivostí a je doprovázena pozitivními pocity. Nesouvisí naopak s kognitivními schopnostmi a celkovou úrovní výkonu jedince. Dle Durosini et al. (2018) může mít zvědavost vůči sobě negativní souvislost se sebepřijetím. Intrapersonální zvědavost dle Litmana a kolegů (2017) slabě souvisí s otevřeností a neuroticismem z pětifaktorového modelu, středně silně s negativní emocionalitou a dále se sociální úzkostí a depresí. Středně silně souvisí s metodami pro měření dostupného sebepoznání, negativní vztah vykazuje s autenticitou self, středně silný pozitivní vztah má s alexithymií.

Předmětem mého zájmu v průběhu realizace disertačního projektu tak bylo, jakou charakteristiku oba koncepty zachycují, jaké mají podobnosti, v čem se liší a jaký mají vztah k charakteristikám pětifaktorového modelu osobnosti. A dále, zda s ohledem na časovou nenáročnost administrace škál je možné českou adaptaci nástrojů využít při orientačním screeningu v klinickém kontextu.

9.1 Výzkumné cíle

Disertační výzkumný projekt měl následující cíle:

- vytvořit české adaptace sebehodnotících nástrojů Self-curiosity Attitude-Interest Scale (Aschieri & Durosini, 2015; Aschieri et al., 2020; dále SCAI-CZ) a Intrapersonal Curiosity Scale (Litman et al., 2017; dále InC-CZ);
- ověřit a popsat podstatu konceptů v návaznosti na pětifaktorový model osobnosti a další vztažné charakteristiky a kriticky zhodnotit možné uplatnění nástrojů v klinickém kontextu (stěžejní cíl);
- ověřit faktorovou strukturu české adaptace škál a základní psychometrické vlastnosti adaptovaných verzí nástrojů.

Na základě výzkumných cílů byly postupně navrženy 3 studie. První studie se věnuje ověření faktorové struktury Self-curiosity Attitude-Interest Scale u dospívajících ve věku 15-19 let, byla publikována v Československé psychologii (Friedlová et al., 2018). Druhá studie byla zaměřena již na oba nástroje, Self-curiosity Attitude-Interest Scale i Intrapersonal Curiosity Scale u adolescentů ve věku 15-20 let. Část výsledků byla publikována v Československé psychologii (Friedlová et al., 2021). Výzkumný soubor poslední, třetí studie, tvoří dospělá populace ve věku 18-91 let a je zaměřena na podstatu konceptů a ověření psychometrických charakteristik obou nástrojů. Výsledky všech studií jsou primárně nahlíženy klinickopsychologickým pohledem, s cílem možného uplatnění nástrojů v praxi.

Přidávám zde poznámku, potřebnou pro pochopení následnosti studií. Původní disertační projekt byl zaměřen pouze na zvědavost vůči sobě (Aschieri & Durosini, 2015) u dospívajících a dospělých. Publikování podobného konceptu Litmanem et al. (2017) jednak potvrdilo aktuálnost tématu, jednak podnítilo doplnění původního disertačního projektu.

9.2 Výzkumné hypotézy

Na základě předchozího výzkumu a důkladné rešerše literatury byly pro studii 2 a pro studii 3 zformulovány následující hypotézy. Ve studii 2 byly testovány hypotézy H1-H11, ve studii 3 byly testovány hypotézy H12 –H22. U první studie hypotézy nebyly formulovány, jejím cílem bylo ověřit faktorovou strukturu nástroje SCAI-CZ.

Intrapersonální zvědavost u dospívajících (studie 2):

H1: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a otevřeností.

H2: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a neuroticismem.

H3: U dospívajících existuje negativní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a sebehodnocením.

H4: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a úzkostností.

H5: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a depresivitou.

H6: U dospívajících existuje mezi chlapci a dívkami v intrapersonální zvidavosti signifikantní rozdíl.

Zvidavost vůči sobě u dospívajících (studie 2):

H7: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a otevřeností.

H8: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a extravertí.

H9: U dospívajících existuje negativní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a sebehodnocením.

H10: U dospívajících existuje mezi chlapci a dívkami ve zvidavosti vůči sobě signifikantní rozdíl.

H11: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a zvidavostí vůči sobě.

Intrapersonální zvidavost u dospělých (studie 3)

H12: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a otevřeností.

H13: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a neuroticismem.

H14: U dospělých existuje negativní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a svědomitostí.

H15: U dospělých existuje signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a věkem respondenta.

H16: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a zvidavostí jako silnou stránkou.

Zvidavost vůči sobě u dospělých (studie 3)

H17: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a otevřeností.

H18: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a neuroticismem.

H19: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a zvidavostí jako silnou stránkou.

H20: U dospělých existuje mezi muži a ženami ve zvidavosti vůči sobě signifikantní rozdíl.

H21: U dospělých existuje signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a věkem respondenta.

H22: U dospělých existuje signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a zvidavostí vůči sobě.

10. TECHNICKÝ PRŮBĚH VÝZKUMU

Následující kapitola představuje technickou stránku výzkumu, popisuje průběh sběru a zpracování dat. Disertační projekt byl ve druhé a třetí z čtyř fází podpořen MŠMT, grantovým schématem IGA v rámci Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Druhá fáze projektu byla konkrétně podpořena grantovým schématem IGA 2016 Psychologický výzkum ve vybraných oblastech pedagogické a klinické psychologie I., třetí fáze projektem IGA 2018 Psychologický výzkum ve vybraných oblastech pedagogické a klinické psychologie III.

10.1 První fáze výzkumného projektu: příprava české adaptace nástrojů InC a SCAI a její pilotní ověření

Při adaptaci Self-curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI) a Intrapersonal Curiosity Scale (InC) do češtiny byly respektovány mezinárodně platné postupy. Proces adaptace proběhl v několika krocích. Originální verzi Self-curiosity Attitude-Interest Scale získal od spoluautora nástroje M. Lečbych, který zajistil také svolení autora k dalšímu výzkumnému využití. Po získání svolení k adaptaci škály pro české prostředí byly nejprve třemi nezávislými odborníky diskutovány obsahy konstruktů a možné varianty názvu konstruktů.

U každého z nástrojů byly získány tři nezávislé překlady škály a instrukcí k administraci. Při adaptaci nástroje SCAI-CZ vzhledem k nízké dostupnosti expertů s odbornou znalostí psychologie a zároveň znalostí italštiny alespoň na úrovni C1 byla dána přednost expertům s lingvistickou znalostí, kteří konzultovali varianty překladu položek s psychologem. Poté byl dvěma nezávislými posuzovateli vybrán adekvátní překlad. Finální podoba položek české adaptace škály SCAI-CZ je založena na shodě posuzovatelů. V případě odlišného posouzení vhodného překladu položek (1 položka) byl přizván k posouzení třetí posuzovatel s odbornými psychologickými znalostmi.

Adaptace nástroje InC-CZ proběhla stejným způsobem, výběru vhodných jazykových variant se účastnilo celkově 5 posuzovatelů.

Stejný postup byl pečlivě zachován i při adaptaci 2 škál nástroje VIA-IS-R, který byl zařazen k ověření možné souvislosti zvědavosti vůči sobě se zvědavostí a tvořivostí v kontextu silných stránek osobnosti, formulovaných Petersonem a Seligmanem (2004), konkrétně subškál zvědavosti (*curiosity*) a tvořivosti (*creativity*).

První fáze disertačního projektu proběhla pro nástroj SCAI-CZ v období říjen 2015 a pro nástroj InC-CZ v období září – říjen 2018.

10.1.1 Pilotní ověření české adaptace nástrojů

Před vlastním výzkumem proběhlo ověření připravené české adaptace obou nástrojů na souboru 24 osob. Jeho cílem bylo ověřit znění jednotlivých položek a jejich srozumitelnost. V připravené finální podobě adaptace nástrojů byla na základě předvýzkumu pozměněna 1 položka škály InC, konkrétně položka subškály ROP „*I think about alternative choices I might have made*“. Původně vybraná překladová verze zněla „*Přemýšlím o alternativních volbách, které jsem mohl/a učinit*“, při pilotáži se však ukázalo, že výraz alternativní může vzbuzovat specifické asociace a že pro část výzkumného souboru může být obtížné položku validně zodpovědět. Finální úpravou se pak stalo znění „*Přemýšlím o jiných volbách, které jsem mohl/a učinit*“.

10.2 Druhá fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástroje SCAI-CZ u dospívajících (studie 1)

Druhá fáze výzkumného projektu byla zaměřena na ověření základních psychometrických vlastností nástroje SCAI-CZ u dospívajících, konkrétně na jeho faktorovou strukturu a reliabilitu. Charakteristiky nástroje byly ověřeny na výzkumném souboru studentů gymnázií ve věku 15-19 let, N=2356. Tato fáze disertačního projektu proběhla v období listopad 2015 – prosinec 2016 a její výsledky byly publikovány v Československé psychologii (Friedlová et al., 2018). V dalším textu je tato studie označena jako studie 1.

10.3 Třetí fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ u dospívajících (studie 2)

Cílem třetí fáze výzkumného projektu bylo ověření základních psychometrických charakteristik české adaptace obou nástrojů, na výběrovém souboru studentů gymnázií ve věku 15-20 let, N= 1020 a popis podstaty konceptů intrapersonální zvládnutosti a zvládnutosti vůči sobě.

Dílními cíli tak bylo ověření souběžné validity a reliability u Škály intrapersonální zvládnutosti (InC-CZ). Dále byla u české adaptace nástroje pomocí konfirmační faktorové analýzy ověřována jeho třífaktorová faktorová prezentovaná autory originální studie. V případě významnějších odchylek převedené verze od originální verze či neshody originálního modelu s daty této fáze studie bylo cílem tyto odlišnosti popsat. U nástroje SCAI-CZ bylo cílem došetřit kriteriální validitu nástroje, která v předchozí fázi ověřována nebyla. Tato fáze disertačního projektu proběhla v období říjen 2018 – prosinec 2019. V dalším textu je tato studie označena jako studie 2.

10.4 Čtvrtá fáze výzkumného projektu: ověření psychometrických vlastností nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ u dospělé populace (studie 3)

Čtvrtou fází výzkumného projektu bylo ověření základních psychometrických charakteristik nástrojů InC-CZ i SCAI-CZ u dospělé populace nad 18 let. Ačkoli se předcházejících studií zúčastnili také dospělí (ve věku 18-20 let), jejich procentuální zastoupení bylo velmi nízké. Lze předpokládat, že v průběhu dospělosti se zvědavost vůči sobě a intrapersonální zvědavost mohou měnit, výsledky pro dospělé tedy nebyly validní. Dalším limitem studií byla výběrovost souboru – druhá i třetí fáze disertačního projektu se soustředila na dospívající, kteří studují na gymnáziu. Záměrem čtvrté fáze bylo popsat podstatu konceptů a zjistit psychometrické kvality obou nástrojů u co nejrůznorodějšího souboru dospělých. Výsledný soubor dospělých pokrývá jak široké věkové spektrum dospělé populace (18-91 let), tak všechny typy běžného vzdělání, od základního až po vysokoškolské. Z tohoto důvodu považuji tento soubor a jeho výsledky za relevantní při popisu podstaty a možného využití obou konceptů a vztažných diagnostických nástrojů. V dalším textu je tato studie označena jako studie 3. Výzkumná studie zaměřena na dospělou populaci proběhla v období září 2019 – říjen 2020.

11 STUDIE 1: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJE SCAI-CZ U DOSPÍVAJÍCÍCH

Cílem studie 1 bylo ověřit faktorovou strukturu nového nástroje, Škály zvědavosti vůči sobě (Self-Curiosity Attitude-Interest Scale) u souboru českých dospívajících, na základě originální studie (Aschieri & Durosini, 2015). Předpokladem tedy bylo dvoufaktorové řešení, kdy faktor 1 Postoj ke zvědavosti vůči sobě (*Attitude toward Self-Curiosity*) zachycuje tendenci jedince kognitivně zkoumat vlastní psychické fungování, faktor 2 Zvyšování povědomí o sobě (*Increasing Knowledge of Self*) zachycuje motivaci a touhu jedince porozumět svému vnitřnímu světu. Na základě originální studie byl předpokládán středně silný vztahem obou faktorů nástroje.

11.1. Výzkumné otázky studie 1

Na základě vytyčeného cíle byla stanovena výzkumná otázka studie 1:

- Jakou faktorovou strukturu má česká adaptace nástroje Self-Curiosity Attitude-Interest Scale u výzkumného souboru studentů gymnázií?
- Jaká je reliabilita české adaptace nástroje Self-Curiosity Attitude-Interest Scale u výzkumného souboru studentů gymnázií?

11.2 Výzkumný soubor

Základní soubor, vůči němuž vztahujeme výsledky této studie, studie tvoří studenti gymnázií v České republice ve věku od 15 do 19 let. Na základě údajů Českého statistického ústavu ve školním roce 2014/2015 střední stupeň vzdělávání na gymnáziích navštěvovalo 86 796 studentů. Výzkumný soubor tvoří studenti 30 gymnázií, což odpovídá přibližně 8 % z celkového počtu 381 gymnázií v České republice. Gymnázia, kde probíhalo testování, byla vybrána na základě stratifikovaného náhodného výběru dle krajů ČR. Zvolený počet gymnázií v jednotlivých krajích byl určen poměrem počtu všech gymnázií, která v daném kraji působí. Ze seznamu škol v daném kraji byl generátorem náhodných čísel vybrán požadovaný počet škol. Tento výběr jsme využili z důvodu možnosti rozčlenit populaci do skupin (v našem případě do krajů a následně do školních ročníků).

Výběrový soubor celkem zahrnoval 2 356 respondentů. Ve vzorku bylo 950 chlapců (průměrný věk 17,02, sm. odchylka 1,05) a 1406 dívek (16,94, sm. odchylka 1,05) v procentuálním zastoupení 40,3 % chlapců a 59,7 % dívek. Největší počet respondentů se vyskytoval ve věkové kohortě 16letých. Na druhém místě byli nejvíce zastoupeni studenti a studentky ve věku 17 let, dále ve věku 18 let a

nejméně ve vzorku bylo 19letých. Výsledný počet respondentů, kteří byli zapojeni do studie, odpovídá 2,7 % celkové sledované populace.

11.3 Metody sběru dat

První studie byla jednou ze součástí širšího výzkumného projektu, realizovaného J. Suchou a M. Dolejšem. Respondenti byli dotazováni na základní demografické údaje, výzkumná baterie obsahovala novou českou adaptaci Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ, relevantní pro studii 1, a další diagnostické nástroje, například Rosenbergovu škálu sebehodnocení (RŠS), Výskyt rizikového chování u adolescentů (VRCHA), Škálu agrese Dolejš, Suchá, Skopal (SADSS), které byly součástí jiných výzkumných projektů, které nebyly v disertační studii předmětem analýz.

Škála zvědavosti vůči sobě (Self-Curiosity Attitude-Interest Scale, SCAI-CZ)

Škála zvědavosti vůči sobě sleduje touhu jedince porozumět svému vnitřnímu světu. Originální škála má 7 položek a dvoudimenzionální faktorovou strukturu, kterou je v této studii ověřována. Odpovědi na položky zachycuje 7bodová škála Likertova typu (*vůbec nevystihuje – zcela vystihuje*). Prvním faktorem definovaným autory je Postoj ke zvědavosti vůči sobě (*Attitude toward Self-Curiosity*), který zachycuje tendenci jedince zkoumat vlastní psychické fungování. Druhým faktorem je Zvyšování povědomí o sobě (*Increasing Knowledge of Self*), který odhaluje motivaci a touhu jedince porozumět svému vnitřnímu světu.

11.4 Průběh výzkumu

Administrace škály proběhla primárně metodou tužka-papír v přítomnosti administrátora výzkumníka (celkově 2186 respondentů) v průběhu září – listopad 2015. Data byla doplněna online šetřením (170 respondentů) za přítomnosti vyškoleného pedagoga.

11.5 Etické aspekty výzkumu

V průběhu realizace výzkumu byly dodrženy etické normy a zásady, požadované Evropskou federací psychologických asociací (EFPA, 2005). Dále byly respektovány Etické principy pro výzkum s lidmi, které deklaruje Americká psychologická asociace (APA, 2008) a současně platné zákonné normy dle Zákona 101/2000 Sb (GDPR).

Při oslovování gymnázií byly na instituce zaslány podrobné informace o základním zaměření výzkumu, informace o využitých metodách sběru dat, a kontakty na výzkumníci a garanta výzkumu. Před započítáním sběru dat byl získán informovaný souhlas respondentů, u respondentů do věku 15 let také informovaný souhlas rodičů. Účast ve výzkumu byla dobrovolná a anonymní, bez možnosti identifikace výzkumných subjektů.

11.6 Výsledky

V celkovém počtu 2356 vyplněných záznamových archů 13 respondentů vynechalo vždy po jedné položce. Chybějící hodnoty byly doplněny s pomocí regresní imputace. Popisné statistiky odpovědí na jednotlivé položky shrnuje tabulka 3, popisné statistiky subškál Postoj ke zvědavosti (F1, ATT) a Zvyšování povědomí o sobě (F2, INT) shrnuje tabulka 4. Abychom vyloučili vliv způsobu administrace (online / tužka-papír), ověřili jsme shodu empirických distribučních funkcí obou skupin pomocí Kolmogorova-Smirnovova testu. Statisticky významný rozdíl nebyl nalezen ($D = 0,086$; $p = 0,204$).

Tabulka 3: Deskriptivní statistiky položek pioložek SCAI-CZ, dospívající ($n = 2356$)

Položka	M	SD	γ_2	Rel. četnost odpovědi						
				1	2	3	4	5	6	7
1.	4,86	1,67	-0,51	4	8	11	15	23	21	19
2.	4,58	1,61	-0,33	3	9	13	19	25	19	12
3.	4,07	1,68	0,02	6	14	20	18	19	14	9
4.	4,99	1,58	-0,56	2	7	9	17	21	25	19
5.	5,26	1,56	-0,88	2	5	8	11	19	31	24
6.	4,88	1,71	-0,66	4	8	11	11	19	30	17
7.	5,49	1,45	-1,11	2	4	5	10	17	35	27

Pozn.: Relativní četnost odpovědí udává procentuální zastoupení respondentů, kteří vybrali daný stupeň odpovědi. M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost.

Tabulka 4: Deskriptivní statistiky subškál SCAI-CZ

Škála	Muži		Ženy		Celý soubor	
	M	SD	M	SD	M	SD
Postoj ke zvědavosti (ATT)	17,637	4,968	19,092	4,582	18,506	4,794
Zvyšování povědomí o sobě (INT)	15,022	3,780	16,053	3,403	15,638	3,595
Zvědavost vůči sobě (TOT)	32,659	6,813	35,146	6,050	34,143	6,483

Pozn.: M = průměr, SD = směrodatná odchylka.

Faktorová struktura SCAI-CZ

Metoda SCAI byla konstruována jako dvoufaktorový inventář, kdy oba faktory představují dvě složky téhož konstrukt (Aschieri & Durosini, 2015). Tento předpoklad byl ověřen prostřednictvím konfirmační faktorové analýzy. Použitý model obsahuje dva vzájemně korelované latentní faktory,

každý sytící čtyři, respektive tři, položky ve shodě se subškálami inventáře. Vzhledem k ordinální povaze položkových skóre a jejich zeškmení, byla jako metoda odhadu zvolena robustní metoda vážených nejlepších čtverců (WLSMV), které pracuje s polychorickými korelačními koeficienty. Výpočty byly prováděny ve statistickém programu R (R Core Team, 2017) s využitím balíčku *lavaan* (verze 0.5-23.1097, Rosseel, 2012). Pro zhodnocení shody modelu s daty byla kromě statistiky χ^2 využita střední čtvercová chyba aproximace (RMSEA) včetně svého 90% konfidenčního intervalu a Bentlerův komparativní index shody (CFI). Za dobrou shodu obvykle považujeme takové situace, kdy RMSEA dosahuje hodnoty menší než 0,05 a CFI vyšší než 0,95.

Model vykazuje vysokou shodu s daty: $\chi^2(13) = 41,02$, RMSEA = 0,030 (0,020; 0,041), CFI = 0,990. I přes dobrou shodu jsme prozkoumali hodnoty indexů modifikace (modification indices), které naznačují možnost propojení prvního faktoru s pátou položkou testu nebo umožnění korelace reziduí položek 6 a 7 ($\Delta\chi^2 = 25,312$), případně propojení prvního faktoru s šestou položkou nebo umožnění korelace reziduí položek 5 a 7 ($\Delta\chi^2 = 13,279$). Tyto změny však nejsou ve shodě s původní konceptualizací metody. Faktorové náboje (standardizované regresní koeficienty) jednotlivých položek shrnuje tabulka 5.

Překvapivá je poměrně nízká vzájemná korelace prvního a druhého faktoru rovna hodnotě 0,259. Korelační koeficient hrubých skóre obou subškál testu je roven 0,177.

Tabulka 5: Standardizované faktorové náboje SCAI-CZ

Položka	Postoj ke zvídavosti SCAI_ATT	Zvyšování povědomí o sobě SCAI_INT
1	0,545	
2	0,730	
3	0,691	
4	0,518	
5		0,547
6		0,512
7		0,782

Reliabilita SCAI-CZ

Reliabilita jednotlivých subškál i škály hlavní byla vypočítána z výše uvedeného strukturního modelu jako podíl veškerého rozptylu hrubého skóre, který lze vysvětlit působením faktorů, dělený součtem rozptylu vysvětleného a chybového. Takto definované ukazatele reliability jsou označovány jako koeficienty omega a na rozdíl od hojně využívané Cronbachovy alfy nejsou

vázány předpokladem tau ekvivalentních položek. Reliabilita faktoru Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT) je rovna hodnotě 0,718, faktoru Zvyšování povědomí o sobě hodnotě (INT) 0,650 a celé škály 0,717.

Pro účely srovnání jsme vypočítali hodnoty Cronbachova koeficientu alfa, který vyšel 0,713 pro první jmenovanou škálu a 0,632 pro druhou. Vnitřní konzistence celého inventáře při použití Cronbachovy alfy pro vícedimenzionální škálu je rovna 0,686.

Srovnání výsledků chlapců a dívek

Mezi průměrnými výsledky chlapců a dívek existuje nápadný rozdíl ve prospěch dívek [$t(1870,94) = -9,087$; $p < 0,001$; Cohenovo $d = -0,390$]. Tento rozdíl je přibližně stejně velký na subškále Postoj ke zvědavosti vůči sobě [$t(1923,834) = -7,196$; $p < 0,001$; Cohenovo $d = -0,307$] i na subškále Zvyšování povědomí o sobě [$t(1890,096) = -6,759$; $p < 0,001$; Cohenovo $d = -0,290$]. Průměry a směrodatné odchylky hrubého skóru skupin jsou uvedeny výše v tabulce 3.

Pro vyloučení možnosti, že nalezené rozdíly neplynou z rozdílných úrovní měřeného rysu u chlapců a dívek, ale že jsou spojené s rozdílnou latentní strukturou konstruktů, byl prozkoumán rozdíl v průměrech latentních proměnných. Velikost posunutí je téměř stejná jako u součtových škál: na škále Postoj ke zvědavosti má standardizovaný rozdíl velikost -0,358 ($p = 0,048$) a na škále Zvyšování povědomí o sobě -0,313 ($p = 0,049$).

Pro zkoumání invariance modelu pro chlapce a dívky byla využita funkce measurementInvarianceCat knihovny lavaan (Rosseel, 2012). V postupných krocích bylo testováno pět modelů lišících se počtem parametrů, jejichž hodnoty jsou mezi skupinami svázány. Nejméně restriktivním modelem je model konfigurální invariance, který předpokládá stejnou strukturu modelu v obou skupinách, nicméně hodnoty libovolných parametrů se mohou lišit. Druhým stupněm je slabá faktorová invariance, kdy je do modelu přidána restrikce na stejné faktorové náboje mezi skupinami. Model silné faktorové invariance přidává podmínku shody prahů při výpočtu polychorických korelačních koeficientů. Za model striktní faktorové invariance označujeme takové modely, kde jsou kromě výše uvedeného fixovány hodnoty rozptylu reziduí (v tomto případě na jedničku). Nejpřísnější model připojuje k uvedeným podmínkám podmínku stejných středních hodnot latentních proměnných. Pro každý z pěti modelů byla vypočtena hodnota testové statistiky χ^2 a její změny při každém zpřísnění požadavků na invarianci, dále pak hodnoty ukazatelů CFI a RMSEA. Nalezené hodnoty shrnuje tabulka 6.

Tabulka 6: Srovnání modelů invariance (SCAI-CZ, n = 2356)

Typ invariance	Kvalita modelu a její změna		CFI	RMSEA
Konfigurální	$\chi^2(26) = 58,420$		0,990	0,041
slabá faktorová	$\chi^2(31) = 65,674$	$\Delta\chi^2(5) = 10,211$	0,989	0,040
silná faktorová	$\chi^2(64) = 240,719$	$\Delta\chi^2(33) = 277,092$	0,947	0,061
striktní faktorová	$\chi^2(71) = 299,186$	$\Delta\chi^2(7) = 63,933$	0,936	0,064
středních hodnot	$\chi^2(73) = 792,910$	$\Delta\chi^2(2) = 49,856$	0,860	0,094

Pozn.: Vyjma srovnání konfigurální a slabé faktorové invariance, kde pokles shody modelu s daty není signifikantní ($p = 0,069$), všechny další rozdíly v tabulce signifikantní jsou ($p < 0,001$)

Již při přechodu na úroveň silné faktorové invariance je zde patrná ztráta přesnosti. Pokud by byly uvažovány prahové hodnoty doporučené v Browne a Cudeck (1992), pak u modelů s RMSEA v intervalu 0,05 až 0,08 hovoříme o uspokojivé (*fair*) shodě, data tedy nejsou v příkrém rozporu ani se striktně invariantním řešením, ač výsledky naznačují, že vhodnější je o testu přemýšlet jako o slabě invariantním.

11.7 Diskuze

Výše uvedené analýzy odhalily přednosti i slabá místa metody SCAI-CZ. Uspokojivá je zejména dobrá shoda teorií dané dvoufaktorové struktury s pozorovanými hodnotami a to, že tento model je platný pro muže i ženy. Metoda se chová velmi podobně u obou jmenovaných skupin. Našli jsme přesvědčivé důkazy pro slabou faktorovou invarianci, nicméně i model striktní invariance vykazuje uspokojivou kvalitu.

Silným místem předkládané studie je rozsáhlý reprezentativní soubor. Určitou slabinou je fakt, že nalezené poznatky se vztahují pouze na populaci studentů gymnázií. Jiné vrstvy adolescentní populace se můžou v míře zvědavosti vůči sobě odlišovat. Přestože tato studie nenabízí potřebné údaje, lze hypotetizovat, že studenti negymnaziálních typů škol budou vykazovat citelně nižší hodnoty hrubých skóre.

11.7.1 Limity studie

Za slabé místo lze označit reliabilitu nástroje. Koeficient omega pro hlavní škálu o málo přesahuje hladinu 0,7. Tento nedostatek vrhá stín pochybnosti na možnost využití metody pro vyšetření jednotlivce, a i při práci se skupinami, například v rámci výzkumu, je množství chybového rozptylu

poměrně velké. Důvodem je zejména subškála Zvyšování povědomí o sobě, která obsahuje jen tři položky, z nichž dvě mají v české adaptaci standardizovaný faktorový náboj kolem 0,5.

Druhé problematické místo je překvapivě nízká míra sdíleného rozptylu mezi subškálami testu, respektive mezi měřenými latentními proměnnými. Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu je rovna 0,18 (respektive 0,26 pro latentní proměnné), Aschieri a Durosini (2015) uvádí hodnotu 0,15 (respektive 0,42). Určitou roli zde ovšem může hrát fakt, že subškála Zvyšování povědomí o sobě obsahuje jen inverzně skórované položky, zatímco subškála Postoj ke zvědavosti žádnou takovou položku neobsahuje. Toto uspořádání může mít hned několik důsledků. Předpokládejme, že v datovém souboru existují respondenti, kteří, ať už z důvodu nedbalosti či kvůli specifickému odpověďovému stylu, mají sklon souhlasit s libovolným tvrzením bez ohledu na jeho obsah, nebo naopak s žádným tvrzením nesouhlasit. Takovéto záznamy obvykle shodu modelu s daty poškozují; u testu uspořádaného jako SCAI-CZ by však paradoxně přítomnost takových záznamů shodu zlepšilo. Druhým očekávaným důsledkem by bylo právě posunutí hodnoty korelačního koeficientu subškál testu směrem k záporným hodnotám. Ač na základě získaných dat existenci tohoto jevu není možné rozhodnout, oba jeho příznaky lze pozorovat – strukturální model vykazuje vysokou míru shody a korelační koeficient subškál naopak překvapivě nízké hodnoty.

Dalším limitem studie je převzetí potvrzení konstruktové validity zvědavosti vůči sobě z originálních studií autorů konstruktů. Tento nedostatek však řeším v následující studii 2.

11.8 Závěry

Výsledky studie 1 potvrzují dvoufaktorovou strukturu Škály zvědavosti vůči sobě (Self-Curiosity Attitude-Interest Scale) u souboru českých dospívajících ve věku 15-19 let, s prvním faktorem Postoje ke zvědavosti vůči sobě (ATT) a druhým faktorem zájmu Zvyšování povědomí o sobě (INT). Faktorové řešení je ověřeno na reprezentativním souboru českých studentů gymnázií. Podobně jako v originální studii Aschieriho a Durosini (2015) spolu subškály nástroje souvisejí slabě, což může limitovat interpretaci.

Reliabilita odhadovaná pomocí McDonaldovy omegy je u celé škály 0,717, u faktoru Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT) je rovna hodnotě 0,718, u faktoru Zvyšování povědomí o sobě (INT) hodnotě 0,650. Cronbachova alfa celé škály je rovna 0,686, pro Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT) je rovna 0,713 a pro Zvyšování povědomí o sobě hodnotě (INT) 0,632 pro druhou. Vnitřní konzistence celého inventáře při použití Cronbachovy alfy pro vícedimenzionální škálu je rovna 0,686.

12 STUDIE 2: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJŮ INC-CZ A SCAI-CZ U DOSPÍVAJÍCÍCH

Cílem třetí fáze výzkumného projektu bylo ověření základních psychometrických charakteristik české adaptace nástrojů Škála intrapersonální zvědavosti (*Intrapersonal Curiosity Scale*, InC-CZ) a Škála zvědavosti vůči sobě (*Self-Curiosity Attitude-Interest Scale*, SCAI-CZ), na výběrovém souboru studentů gymnázií ve věku 15-20 let, N= 1020 a zejména popis podstaty konceptů intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě.

Ve studii 2 jsem sledovala několik dílčích cílů. Prvním cílem studie 2 bylo ověřit faktorovou strukturu nástroje InC-CZ u výzkumného souboru studentů gymnázií. Druhým cílem studie bylo ověřit souběžnou validitu u nástrojů jak u InC-CZ, tak u SCAI-CZ, protože ve studii 1 validita české adaptace nebyla zkoumána. Zásadním cílem studie bylo zjistit, s jakými charakteristikami pětifaktorového modelu oba koncepty souvisejí a jak se jeví podstata obou konceptů na výzkumném souboru adolescentů i její případné využití v klinické praxi. Tato fáze disertačního projektu proběhla v období říjen 2018 – prosinec 2019. V dalším textu je tato studie označena jako studie 2.

Předpokladem pro Škálu intrapersonální zvědavosti InC-CZ bylo třífaktorové řešení, publikované v originální studii (Litman et al., 2017), u obou nástrojů souvislost s otevřeností vůči zkušenosti z pětifaktorového modelu, u InC-CZ souvislost s neuroticismem, úzkostností a prožíváním negativních emocí ve smyslu depresivní symptomatiky.

12.1 Výzkumné otázky studie 2

Na základě vytýčených výzkumných cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky pro studii 2:

- Jakou faktorovou strukturu má česká adaptace nástroje *Intrapersonal Curiosity Scale* u výzkumného souboru studentů gymnázií a jaká je reliabilita české adaptace nástroje?
- Jaká je validita české adaptace nástrojů *Intrapersonal Curiosity Scale* a *Self Curiosity Attitude-Interest Scale* u výzkumného souboru studentů gymnázií?
- S jakými charakteristikami pětifaktorového modelu osobnosti zvědavost vůči sobě a intrapersonální zvědavost souvisí a zda a jak lze nástroje využít v kontextu klinické psychologie a psychoterapie?

12.2 Výzkumný soubor

Základní soubor, vůči němuž vztahujeme výsledky této studie, tvoří studenti gymnázií v České republice. Vzhledem k časovému průběhu studie je k němu relevantní údaj o počtu studentů ve školním roce 2018/2019. Na základě údajů Českého statistického úřadu ve školním roce 2018/2019 střední stupeň vzdělávání na gymnáziích navštěvovalo 88 255 studentů. V rámci studie proběhl náhodný výběr zúčastněných gymnázií ve všech krajích ČR. Generátorem byla vybrána vždy 3 gymnázia z každého kraje, která byla postupně oslovena s dotazem na výzkumnou účast 1.-4. ročníku vyššího gymnázia, resp. 5.-8. ročníku nižšího gymnázia. Výsledně se studie zúčastnili studenti gymnázií z 9 krajů České republiky, konkrétně z krajů Středočeského, Jihočeského, Karlovarského, Plzeňského, Libereckého, Královhradeckého, Olomouckého, Zlínského a z Hlavního města Prahy. Celkově byla data sesbírána od 1081 účastníků výzkumu.

Po vyčištění dat výběrový soubor tvořilo celkem 1020 participantů (1,2 % základního souboru), z toho bylo 353 (34,6 %) chlapců, 665 dívek (65,2 %) a dva participantů svůj gender ani věk neuvedli (0,2 %). Věk participantů byl od 15 do 20 let, přičemž průměrný věk celého souboru byl $M = 16,9$ let ($SD = 1,20$), u chlapců $M_{ch} = 16,7$ ($SD_{ch} = 1,18$) a u dívek $M_d = 16,9$ ($SD_d = 1,21$). Ve všech případech se jednalo o studenty gymnázií.

Tabulka 7: Deskriptivní charakteristiky výzkumného souboru studentů gymnázií

	N	Min.	Max.	M	SD
Věk	1020	15	20	16,90	1,20

Pozn.: N = 1020, Min. = minimální hodnota věku, Max. = maximální hodnota věku, M = průměr, SD = směrodatná odchylka

Tabulka 8: Rozdělení chlapců a dívek ve výzkumném souboru (n = 2356)

	N chlapci	M	SD	N dívky	M	SD
Věk	353	16,7	1,18	665	16,9	1,21

Pozn.: M = průměr, SD = směrodatná odchylka

Co se týká aktuálně navštěvovaného ročníku školy, bylo rozložení četností následující: 1. ročník 315 (31 %), 2. ročník 274 (27 %), 3. ročník 263 (26 %) a 4. ročník 168 (16 %) participantů. Sběr dat probíhal od prosince 2018 do června 2019.

K dotazům na sociometrické charakteristiky byly přiloženy další otázky. Protože intrapersonální zvidavost a zvidavost vůči sobě souvisí s afektivním doprovodem a afektivita dospívajících v rodinném a školním kontextu se může ovlivňovat, byly proto položeny prosté otázky na to, jak se dospívající studenti gymnázií cítí doma a jak ve škole a na způsob trávení volného času.

12.3 Metody sběru dat

12.3.1 Důvody pro volbu nástrojů k ověření souběžné validity

K realizaci studie byly k českým adaptacím Škály intrapersonální zvidavosti InC-CZ a Škály zvidavosti vůči sobě SCAI-CZ zvoleny psychodiagnostické nástroje, které mohly poskytnout informace o kriteriální validitě nástrojů. Předpokladem byla pravděpodobná pozitivní souvislost obou škál a pozitivní souvislost obou zkoumaných škál a jejich subškál s konkrétními osobnostními charakteristikami z pětifaktorového modelu osobnosti.

Na základě originální studie (Litman et al., 2017) jsem předpokládala souvislost Škály intrapersonální zvidavosti zejména s neuroticismem a s otevřeností z pětifaktorového modelu. Dalším předpokladem, který byl stanoven rovněž na základě originální studie a na základě znění položek, byla také souvislost s negativní emocionalitou, tedy pozitivní souvislost s úzkostností a depresivitou a negativní souvislost se sebehodnocením. U Škály zvidavosti vůči sobě byla předpokladem pozitivní souvislost s Otevřeností z pětifaktorového modelu.

Ke zkoumaným nástrojům – škále intrapersonální zvidavosti InC-CZ a Škále zvidavosti vůči sobě SCAI-CZ tak byly doplněny nástroje NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI), Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS), Škála depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS) a Rosenbergova škála sebehodnocení (ROS).

Důvody pro zařazení zmíněných nástrojů reflektují česká specifika v psychodiagnostice a organizační realitu českých gymnázií. Z té vyplývá, že celá baterie musela být designována tak, aby časový rámec i pro pomalejší probandy nepřesáhl 45 minut jako možné, organizačně schůdné maximum. Z variant pětifaktorového modelu tak byla zvolena 60položková varianta, NEO-FFI. Doplnění nástrojů pro uchopení postaty konceptů a ověření souběžné validity nástrojů bylo limitováno jednak zmíněnou časovou náročností, dále také faktem, že existuje omezený počet skupinově administrovatelných nástrojů pro měření úzkostnosti a depresivity mimo klinický kontext, standardizovaný na české populaci adolescentů. Z tohoto důvodu byly označeny jako vhodné nové a nově standardizované nástroje Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS) a Škála depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS). Celá baterie ve shodě s předpoklady studie byla doplněna tradiční Rosenbergovou škála sebehodnocení (ROS).

Dospívající studenti gymnázií spolu se základními demografickými charakteristikami uváděli i informace k převažujícímu emočnímu ladění v domácím prostředí, prožívání ve školním prostředí, a dále jsem spíše ze zájivosti sledovala způsoby trávení času mimo školu. Motivovalo mě k tomu to, že v osobním i profesním životě terapeuta jsem se setkávala s otázkami nad vhodným způsobem výchovy dospívajících v měnícím se prostředí nad vhodností způsobu vzdělávání na gymnáziích. Ačkoli se nejedná o výsledky, které se vztahují k výzkumným otázkám disertačního projektu, výsledky prezentuji jako doplnění na konci výsledkové části.

12.3.2 Použité metody

Škála intrapersonální zvědavosti (Intrapersonal Curiosity, InC), kterou detailněji popisujeme výše, je 12položkový nástroj, který měří tendence zvědavě zkoumat své vlastní prožívání, s cílem lépe porozumět vlastnímu nitru. Škála obsahuje 3 dimenze: (1) Porozumění vlastním emocím a motivům (*Understanding one's Emotions and Motives*, UEM), (2) Přemýšlení o vlastní minulosti (*Reflecting On one's Past*, ROP), (3) Zkoumání své identity a účelu (*Exploring one's Identity and Purpose*, EPI).

Škála zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ (Self-Curiosity Attitude-Interest scale, SCAI) je 7položkový nástroj, který slouží k měření hladiny zvědavosti vůči sobě (Aschieri & Durosini, 2015; Friedlová et al., 2018). Škála obsahuje 2 faktory, prvním je Postoj ke zvědavosti vůči sobě, který zachycuje tendenci jedince kognitivně zkoumat vlastní psychické fungování, druhým je faktor Zvyšování povědomí o sobě, zjišťující míru touhy porozumět svému vnitřnímu světu.

NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI) je 60položkový nástroj, který zachycuje 5 osobnostních dimenzí: neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenosti, přívětivost a svědomitost (Hřebíčková, Urbánek, 2001). Dimenze neuroticismu zachycuje, jak prožíváme negativní emoce (strach, rozpaky aj.). Je možným ukazatelem náchylnosti k psychickému vyčerpání. Dimenze extraverte zahrnuje společenskost, hovornost, energičnost, optimismus aj. Otevřenost vůči zkušenosti se projevuje zaujetím pro nové zkušenosti, fantazií, tvořivostí či zvědavostí. Dimenze přívětivost zahrnuje altruismus, tendenci spolupracovat či důvěřovat ostatním. Svědomitost je charakterizována cílevědomostí, systematickostí, pořádností či spolehlivostí.

Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS) je 24položkový nástroj určený pro zjištění míry úzkostnosti (Dolejš, Skopal, 2016). V této škále je úzkostnost chápána jako osobnostní rys. Jedinci

s vyšší mírou úzkostnosti jsou nejistí a zranitelní, v některých případech mají tendenci vyhýbat se nepříjemným situacím.

Škála depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS) je metoda, která měří míru aktuální deprese (Dolejš, Skopal, Suchá, Charvát, 2018). Může se projevat smutkem, zhoršenou koncentrací, sebeobviňováním aj. Skládá se z 20 položek.

Rosenbergovu škála sebehodnocení (ROS) koncipoval M. Rosenberg, její česká adaptace byla publikována Blatným a Oseckou (Blatný, Osecká, 1994). Rosenbergova škála sebehodnocení je 10 položkovou škálou, která sleduje 2 faktory: sebeúctu a sebesnižování. Při posuzování kriteriální validity byl posuzován celkový skór škály.

12.4 Průběh výzkumu

Výběr gymnázií proběhl na základě stratifikovaného výběru. V každém kraji byla oslovena 3 gymnázia, určených generátorem náhodných čísel. V případě odmítnutí byla oslovena další gymnázia, určená generátorem. Ředitelé gymnázií byli kontaktováni nejprve emailem, po zaslání informací k výzkumu také telefonicky. Celkově bylo osloveno 56 gymnázií, výzkumu se zúčastnilo celkově 19 gymnázií.

Administrace výzkumné baterie proběhla metodou tužka-papír v přítomnosti vyškoleného pedagoga, který měl v reálném čase možnost se mnou řešit případné dotazy studentů. Zcelkového souboru 19 zapojených gymnázií byla tato možnost využita pouze v jednom případě. Sběr dat studie 2 proběhl v období říjen 2018 – červen 2019.

12.5 Etické aspekty výzkumu

V průběhu realizace výzkumu byly dodrženy etické normy a zásady, požadované Evropskou federací psychologických asociací (EFPA, 2005). Dále byly respektovány Etické principy pro výzkum s lidmi, které deklaruje Americká psychologická asociace (APA, 2008) a současně platné zákonné normy dle Zákona 101/2000 Sb., včetně GDPR.

Před spuštěním studie byly diskutovány etické otázky výzkumu a konzultovány s Právním oddělením Univerzity Palackého. Výsledkem byla schválená verze informovaného souhlasu s výzkumem, který byl spolu s informacemi o výzkumu zaslán na gymnázia. Informace k výzkumu obsahovaly základní zaměření výzkumu a výzkumné otázky a kontakty na výzkumníci v případě, že by se pedagogičtí pracovníci gymnázií chtěli hlouběji o výzkumu informovat.

Před započítáním sběru dat byl získán informovaný souhlas respondentů, u respondentů do věku 15 let také informovaný souhlas rodičů. Účast ve výzkumu byla dobrovolná a anonymní, bez možnosti identifikace výzkumných subjektů. Respondenti mohli kdykoli v průběhu výzkumu odstoupit. Výzkumné šetření a výzkumné cíle nebyly v konfliktu s právy účastníků výzkumu.

Dotazníkové baterie byly evidovány pod unikátními 6místnými kódy, všechny data byla plně anonymizována. Bylo zachováno právo účastníků na důvěrnost informací. Studenti a studentky obdrželi informaci, že po ukončení studie budou mít přístup k souhrnným výsledkům studie v podobě výsledných článků. Po celou dobu byl respondentům k dispozici vyškolený pedagog, dále i výzkumnice formou telefonního kontaktu pro zodpovězení případných dotazů. Respondenti byli před sběrem dat informováni o možnosti obrátit se na výzkumnici prostřednictvím e-mailu.

12.6 Výsledky

Výsledky jsou řazeny v následující posloupnosti:

1. základní deskriptivní charakteristiky jednotlivých položek nástroje InC-CZ;
2. faktorová struktura InC-CZ a reliabilita české adaptace škály;
3. základní deskriptivní charakteristiky všech použitých nástrojů;
4. souběžná kriteriální validita a vztah nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ k pětifaktorovému modelu a dalším charakteristikám;
5. doplňkové výsledky o vztahu gymnazistů ke škole a o způsobu trávení jejich volného času.

12.6.1 Deskriptivní charakteristiky položek škály InC-CZ u souboru dospívajících

Tabulka 9 uvádí označení položek, jejich příslušnost k jednotlivým subškálám, české znění, a dále pak základní deskriptivní charakteristiky. Každá položka je označena písmeny identifikujícím příslušnost k subškále (Epi = hledání identity a smyslu; Rop = reflektování minulosti; Uem = porozumění vlastním emocím a motivům) a pořadovým číslem určujícím pořadí v dotazníku, tak jak byl participantům předkládán.

Tabulka 9: Položky dotazníku InC-CZ a jejich deskriptivní charakteristiky u adolescentů (n = 1020)

Pol.	Znění	Téměř nikdy (1)	Někdy (2)	Často (3)	Téměř vždy (3)	M	SD	γ_2	γ_3
epi01	Uvažuji o smyslu svého života.	9,2	35,2	42,4	13,2	2,60	0,83	-0,10	-0,55
epi04	Zjišťuji, že přemýšlím o důvodech své existence.	32,5	33,5	23,7	10,3	2,12	0,98	0,42	-0,90
epi07	Pochybují o tom, jestli vím, kdo jsem.	48,2	25,8	17,2	8,8	1,87	0,99	0,81	-0,56
epi10	Ptám se sám/sama sebe „Kdo doopravdy jsem?“	50,1	29,7	13,4	6,8	1,77	0,92	0,99	-0,03
rop02	Představuji si, jaký by byl můj život, kdybych se vydal/a jinou cestou.	13,1	39,4	37,5	9,9	2,44	0,84	0,02	-0,60
rop05	Přemýšlím o jiných volbách, které jsem mohl/a učinit.	9,7	37,6	38,3	14,3	2,57	0,85	0,00	-0,64
rop08	Uvažuji o tom, jaká dobrá a špatná rozhodnutí jsem v životě udělal/a.	11,4	43,1	32,3	13,2	2,47	0,86	0,17	-0,64
rop11	Zajímalo by mě, jaký by teď byl můj život, kdybych se v minulosti rozhodoval/a jinak.	16,9	41,6	28,9	12,6	2,37	0,91	0,21	-0,74
uem03	Snažím se vyznat se v tom, jak se cítím.	13,3	26,4	39,2	21,1	2,68	0,95	-0,25	-0,86
uem06	Snažím se pochopit zdroj svých emocí.	21,9	33,0	30,2	14,9	2,38	0,99	0,11	-1,02
uem09	Uvažuji nad svými činy a přemýšlím o tom, co o mně vypovídají.	11,3	37,5	36,5	14,8	2,55	0,88	0,01	-0,72
uem12	Snažím se analyzovat a interpretovat důvody pro to, co dělám nebo říkám.	16,6	40,2	30,2	13,0	2,40	0,91	0,17	-0,77

Pozn.: N = 1020, M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Výsledky vzájemných korelací položek

Výchozím bodem dalších analýz je korelační matice všech položek, uvedená v tabulce č. 10, která je rozvržena tak, že vlevo pod diagonálou jsou polychorické korelace a vpravo nad diagonálou korelace Pearsonovy ($p < 0,05$). Polychorické korelace lze považovat za vhodnější vzhledem

k tomu, že jednotlivé položky mají ordinální charakter a že v několika případech mají šikmost či špičatost blízkou hodnotě 1. Průměrná polychorická korelace všech položek InC-CZ mezi sebou byla 0,42. Průměrná polychorická korelace mezi položkami u subškály EPI byla 0,62, u ROP 0,59 a u UEM 0,51. Adekvátnost korelační matice pro použití faktorové analýzy potvrzuje signifikantní Bartlettův test sféricity (4984, df = 66, $p < 0,001$) a Kaiser-Meyer-Olkinova míra s hodnotou KMO = 0,855.

Tabulka 10: Vzájemné korelace položek InC-CZ

	epi01	epi04	epi07	epi10	rop02	rop05	rop08	rop11	uem03	uem06	uem09	uem12
epi01	1	0,64	0,40	0,45	0,42	0,25	0,24	0,26	0,44	0,34	0,26	0,31
epi04	0,73	1	0,44	0,53	0,39	0,29	0,25	0,24	0,41	0,37	0,26	0,31
epi07	0,48	0,52	1	0,69	0,36	0,31	0,32	0,29	0,39	0,37	0,28	0,30
epi10	0,55	0,62	0,79	1	0,36	0,28	0,30	0,28	0,42	0,41	0,34	0,33
rop02	0,48	0,44	0,43	0,42	1	0,54	0,39	0,55	0,32	0,25	0,24	0,18
rop05	0,30	0,33	0,37	0,33	0,61	1	0,53	0,55	0,29	0,29	0,31	0,24
rop08	0,27	0,28	0,38	0,36	0,45	0,60	1	0,55	0,27	0,27	0,48	0,28
rop11	0,30	0,27	0,34	0,33	0,63	0,62	0,61	1	0,27	0,26	0,30	0,18
uem03	0,50	0,47	0,48	0,51	0,37	0,33	0,31	0,31	1	0,63	0,37	0,37
uem06	0,39	0,42	0,45	0,50	0,29	0,33	0,30	0,29	0,71	1	0,36	0,44
uem09	0,30	0,30	0,34	0,41	0,27	0,36	0,54	0,34	0,42	0,42	1	0,48
uem12	0,36	0,36	0,36	0,40	0,21	0,28	0,32	0,21	0,43	0,50	0,55	1

Pozn.: N = 1020; vlevo pod diagonálou jsou polychorické korelace a vpravo nad diagonálou Pearsonovy korelace, $p < 0,05$

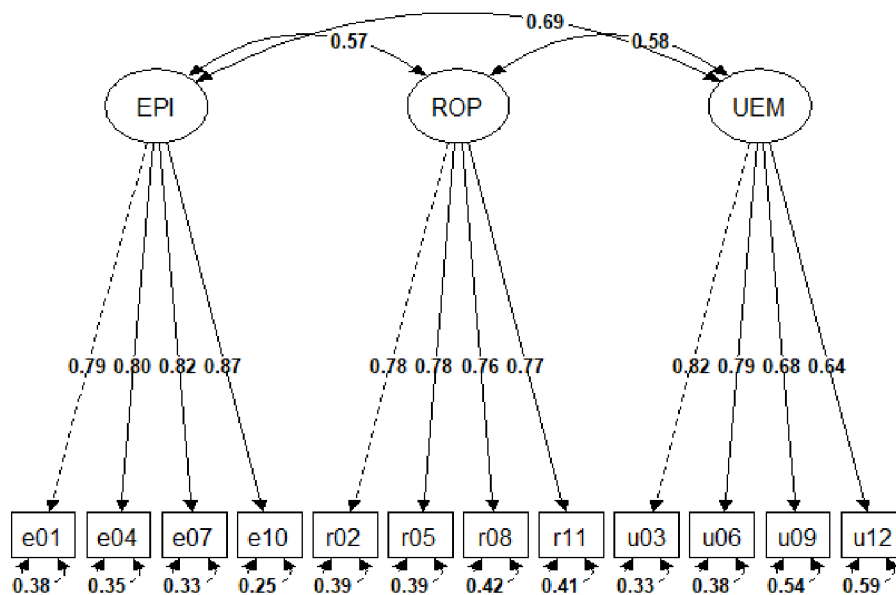
12.6.2 Faktorová struktura InC-CZ a reliabilita české adaptace Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ u dospívajících

Originální metoda Intrapersonal curiosity scale byla prezentována jako třífaktorový inventář, ve kterém všechny tři specifické faktory vzájemně korelují a představují složky téhož obecnějšího konstruktů (Litman et al., 2017). Tento předpoklad byl v této dílčí studii ověřen prostřednictvím konfirmační faktorové analýzy. Kromě původního modelu byl testován též jednoduchý unidimenzionální model a bifaktorový model. Následující úvahy jsou tedy porovnáním, nakolik tyto alternativní modely vykazují shodu s daty získanými od výzkumného souboru dospívajících, a který z nich vykazuje nejpříznivější ukazatele. Výpočty probíhaly v programovém prostředí R

pomocí funkce CFA z balíčku lavaan (Rosseel, 2012). Metodou odhadu u všech modelů byla robustní varianta WLSMV, položky byly modelovány jako ordinální.

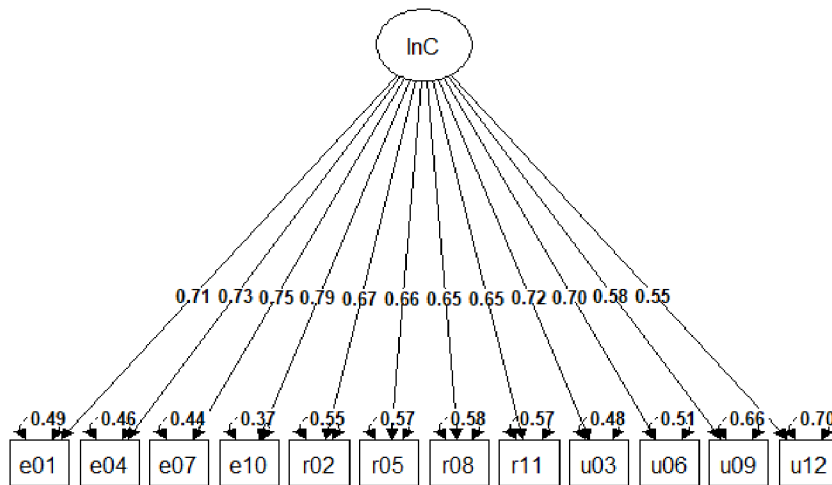
Model 1 představoval originální třífaktorový přístup, přičemž každý ze vzájemně korelovaných latentních faktorů (EPI – hledání identity a smyslu; ROP – reflektování minulosti; UEM – porozumění vlastním emocím a motivům) měl čtyři položky. Nápadné jsou v tomto modelu vysoké vzájemné korelace mezi všemi třemi faktory. Ukazatele shody u tohoto modelu jsou vzhledem k počtu právě tří faktorů totožné s těmi, které bychom dostali u hierarchického modelu, kde by byla Intrapersonální zvidavost (InC-CZ) definována jako faktor vyššího řádu ovlivňující všechny tři své subškály.

Schéma 10: CFA třífaktorového modelu škály Intrapersonální zvidavosti (InC-CZ) (Model 1)

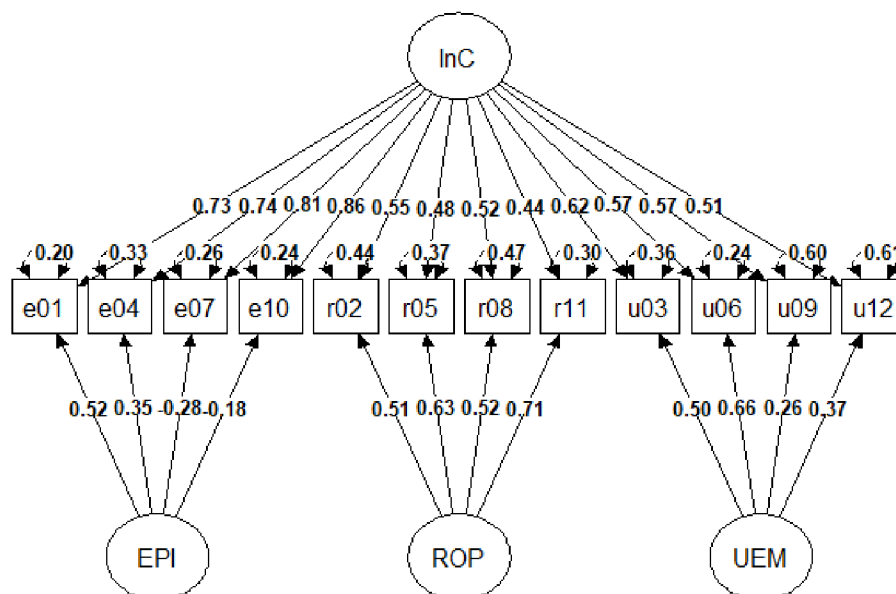
Model 2 představoval jednoduchou unidimenzionální strukturu s úplným vynecháním subškál, kde všech 12 položek je ovlivňováno hlavním latentním faktorem Intrapersonální zvidavosti (InC) a ilustruje ho schéma 11.

Schéma 11: CFA jednofaktorového modelu škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) (Model 2)

Model 3 byl bifaktorový, kde roli generálního faktoru hrál konstrukt Intrapersonální zvědavosti (InC Scale) doplněný třemi specifickými faktory (EPI, ROP a UEM).

Schéma 12: CFA bifaktorového modelu škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) se třemi specifickými faktory (Model 3)

Tabulka 11 přináší srovnání základních ukazatelů shody všech tří testovaných modelů s daty. Z tohoto srovnání vychází nejlépe model bifaktorový. Žádný z modelů však nepřinesl optimální shodu. Indicie k modifikaci u třífaktorového Modelu 1 i u bifaktorového Modelu 3 poukazují na sdílené chybové variance u následujících dvojic položek rop08 ~ uem09, epio1 ~ epio4, epio7 ~ epio10, uem03 ~ uem06, a též na nezanedbatelné sycení položky uem09 subškálou ROP. U jednofaktorového Modelu 2 by pomohlo zejména uvolnění korelace chybové variance u následujících dvojic položek: epio1 ~ epio4, uem03 ~ uem06, epio7 ~ epio10, rop05 ~ rop11, rop02 ~ rop11). Podíváme-li se na konkrétní znění či zaměření těchto dvojic položek v Příloze 4, je nutné konstatovat, že svým obsahem a formulacemi jsou si velmi podobné. V procesu přípravy škály pro využití se tedy nabízí možnost škálu redukovat a problematické položky vyřadit. U bifaktorového modelu jsou dále nápadné slabé záporné náboje položek epio7 a epio10 u specifického faktoru EPI. I když má bifaktorový model formálně nejlepší ukazatele, původnímu teoretickému pojetí příliš nevyhovuje.

Tabulka 11: Ukazatele shody porovnávaných modelů InC-CZ s daty (dospívající, n = 1020)

	χ^2	df	p	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Nezávislý (baseline) model	10185,998	66	< ,000	---	---	---	---
Model 1 – třífaktorový	716,604	51	< ,000	,934	,915	,113	,066
Model 2 – jednofaktorový	1980,878	54	< ,000	,810	,767	,187	,118
Model 3 – bifaktorový	548,668	42	< ,000	,950	,921	,109	,059
Model 1b – třífaktorový s korelovanými residui	403,623	49	< ,000	,965	,953	,084	,051

Pozn.: χ^2 CFI = comparative fit index, TLI = Tucker-Lewis index, RMSE = root mean square error of approximation, SRMR = Root Mean Square Residual

Pro případné využití škály v praxi je velmi důležité rozhodnout, zda lze tedy škálu považovat za unidimenzionální, a má tak smysl interpretovat výsledek hrubého skóru generálního faktoru, nebo zda mají svůj interpretační či diagnostický význam také dílčí skóry subfaktorů. Pro tento účel byla využita funkce *bifactorIndices* z balíčku *BifactorIndicesCalculator* pro R (Dueber, 2020), která na základě faktorových nábojů získaných z posuzovaných modelů porovnává bifaktorové (Model 3) oproti jednofaktorovému řešení (Model 2). Tato funkce zároveň umožňuje vypočítat reliabilitu měření pomocí McDonaldovy omega opět na základě posuzovaných modelů. Interpretace

jednotlivých ukazatelů vycházela z publikovaných doporučení (Rodriguez et al., 2016). Lze konstatovat, že škála InC-CZ nemá jednoznačně unidimenzionální strukturu, ale na druhou stranu není statistickými argumenty podložen ani potenciál specifických faktorů pro praktické diagnostické použití či důkaz jejich samostatné existence.

Reliabilita InC-CZ u studentů gymnázií

Celková omega celé škály InC činila $\omega_T = 0,94$. Hodnota společného rozptylu vysvětleného hlavním faktorem (*explained common variance*) $ECV = 0,63$ nepřekračuje doporučenou hranici 0,70, která by ukazovala na unidimenzionalitu. Procento nekontaminovaných korelací (*percent of uncontaminated correlations*) $PUC = 0,73$ a hierarchická McDonaldova omega $\omega_H = 0,80$. Vypočtená hodnota absolutního relativního zkreslení nábojů mezi obecným faktorem bifaktorového modelu a jednorozměrným modelem $ARPB = 0,16$ nedosahuje doporučených limitů $< 0,15$ či $< 0,10$. Pokud by bylo vhodné upravit škálu ve směru unidimenzionality, pak by na základě nízké hodnoty I-ECV bylo vhodné vypustit položky: rop11 – „Zajímalo by mě, jaký by teď byl můj život, kdybych se v minulosti rozhodoval/a jinak.“ (I-ECV = 0,28), rop05 – „Přemýšlím o jiných volbách, které jsem mohl/a učinit.“ (I-ECV = 0,37) a uemo6 – „Snažím se pochopit zdroj svých emocí.“ (I-ECV = 0,42).

Tabulka 12: Výsledky porovnání jednodimenzionálního modelu a bifaktorového řešení InC-CZ u dospívajících

	ECVSG	ω_T	ω_H	H	FD
EPI	0,07	0,91	0,02	0,39	0,82
ROP	0,19	0,86	0,50	0,70	0,87
UEM	0,12	0,82	0,32	0,57	0,83
InC	0,63	0,94	0,80	0,91	0,96

Pozn.: ECVSG = procento vysvětlené společné variance specifických faktorů; ω_T = celková McDonaldova omega; ω_H = hierarchická omega (kritérium přijatelnosti $> 0,50$ až $> 0,75$); H = index konstruktové reliability (kritérium přijatelnosti $> 0,70$); FD = Factor Determinacy index (kritérium přijatelnosti $> 0,90$).

Tabulka 12 shrnuje všechny podstatné ukazatele, které vzešly z porovnání jednodimenzionálního modelu (Model 2) a bifaktorového řešení (Model 3). Kromě již zmíněných údajů jsou zajímavé zejména ukazatele pro jednotlivé specifické faktory. Začnu-li hodnotami hierarchické omega, pak je nutné konstatovat, že po odfiltrování vlivu hlavního faktoru jsou výrazně zredukovány oproti celkové omeze. Reliabilita subškál EPI (Hledání vlastní identity a smyslu) a UEM (Porozumění vlastním emocím a motivům) vymizela a pouze u subškály ROP (Reflektování minulosti) klesla na absolutně minimální hranici přijatelnosti $\omega_{HS} = 0,50$, přičemž ani u této nejvýraznější subškály

nebude zřejmě spolehlivé počítat dílčí skóry či hledat korelace s jinými kritérii. Stejnou informaci dávají i skóry FD (Factor Determinacy), které jsou u všech subškál < 0,90.

Řešením tak může být návrat k třífaktorovému modelu (Schéma 10), který ve srovnání (Tabulka 11) sice nedopadl nejlépe, nicméně odpovídá původně uvažovanému a publikovanému teoretickému modelu měření intrapersonální zvidavosti. U úpravy modelu (*Model 1b*) byly povoleny korelace reziduí u dvou dvojic položek rop08 ~ uem09 a epi01 ~ epi04 (viz znění v Tabulce 9), čímž bylo dosaženo přijatelnějších hodnot ukazatelů shody modelu s daty: $\chi^2 = 403,623$; $df = 49$; $p < 0,001$; CFI = 0,965; TLI = 0,953; RMSEA = 0,084 (CI90% = 0,077–0,092); SRMR = 0,051. Interpretačním problémem však zůstává sdílený reziduální rozptyl u dvou položek ze dvou různých subškál. Celková omega v tomto modelu byla $\omega = 0,89$. U jednotlivých faktorů pak byly hodnoty následující: $\omega_{EPI} = 0,79$; $\omega_{ROP} = 0,81$; $\omega_{UEM} = 0,79$.

12.6.3 Deskriptivní charakteristiky použitých metod

Výsledky předkládám v následujícím pořadí: popisné charakteristiky zkoumaných nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ, dále popisné charakteristiky dalších nástrojů baterie, dále zjištěné vztahy mezi výsledky zkoumaných škál a dalších nástrojů.

Tabulka 13: Deskriptivní charakteristiky InC-CZ a jeho subškál u souboru dospívajících

	N	M	Med	Min	Max	SD	γ_2	γ_3
InC_UEM	1020	8,4	8,0	4,0	16,0	3,00	0,63	-0,31
InC_EPI	1020	10,0	10,0	4,0	16,0	2,85	0,03	-0,55
InC_ROP	1020	9,9	10,0	4,0	16,0	2,77	0,14	-0,43
InC_TOT	1020	28,2	28,0	12,0	48,0	7,03	0,36	-0,25

Pozn.: N = 1020, M = průměr, Med = medián, Min = minimální skór, Max = maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Popisné charakteristiky InC-CZ u souboru dospívajících předkládá tabulka č. 13, vizuální znázornění rozložení odpovědí přinášejí histogramy odpovědí ve všech subškálách. Je zde patrný rozdíl v distribuci odpovědí u škály UEM.

Schéma 13: Histogramy odpovědí na subškály Inc-CZ

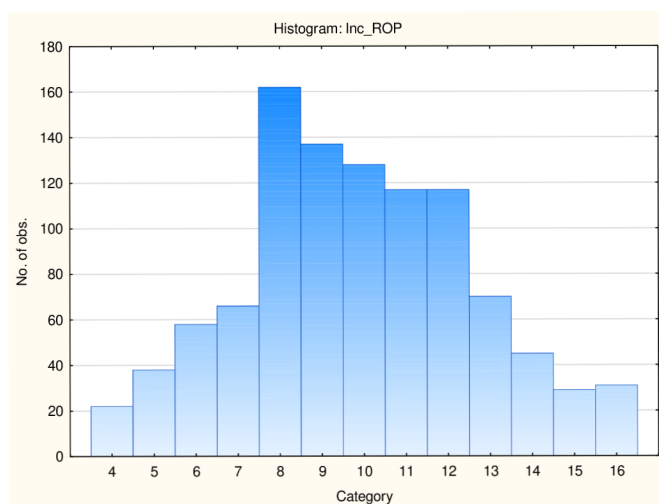
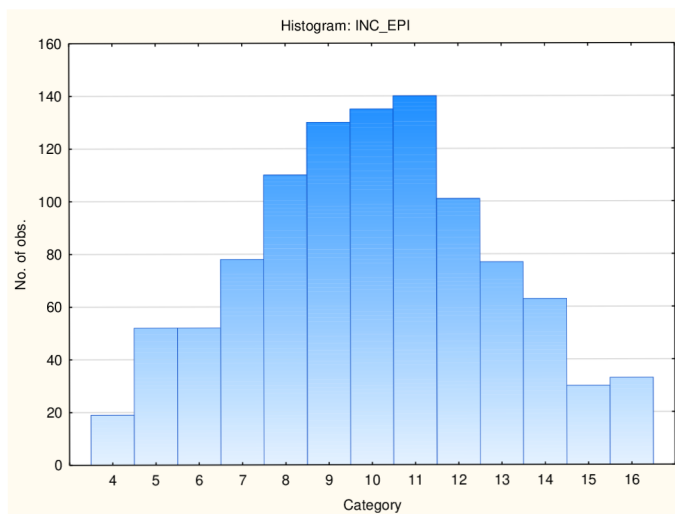
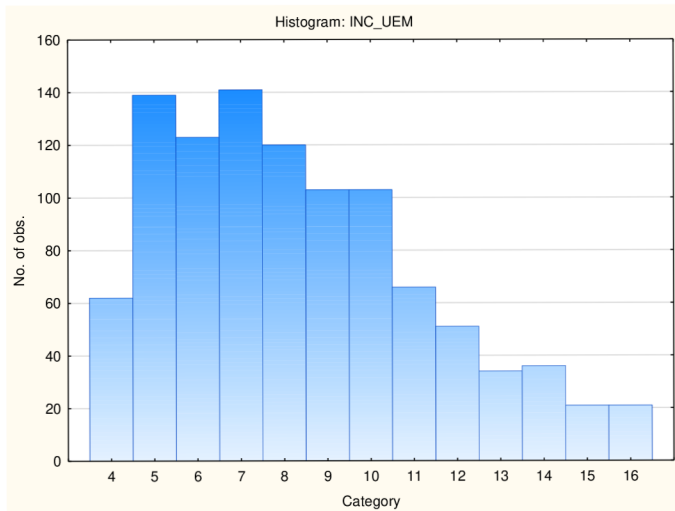
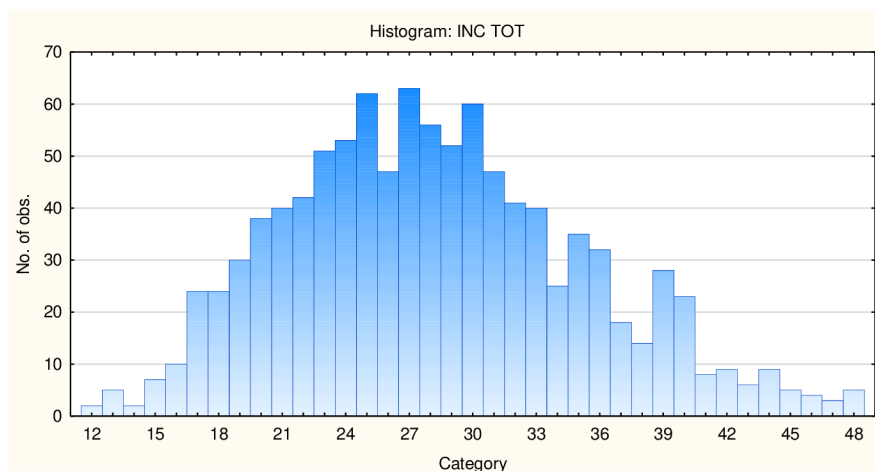

Schéma 14: Histogramy odpovědí na škály InC-CZ

Deskriptivní charakteristiky Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ

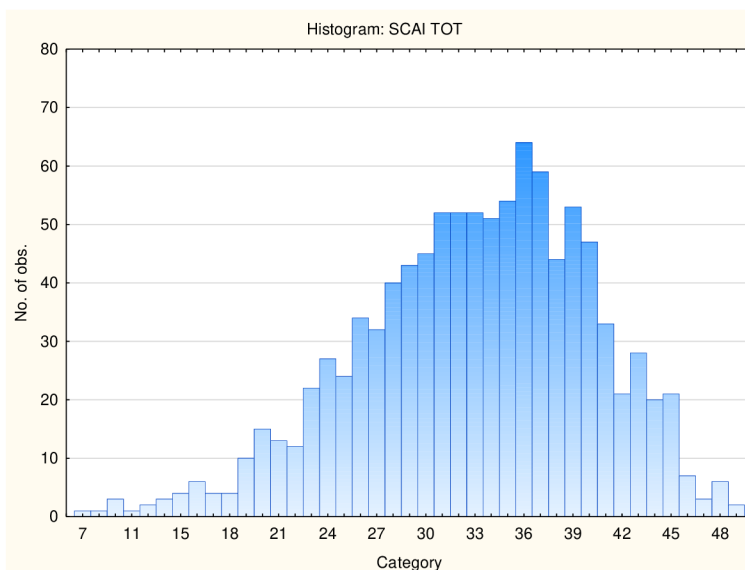
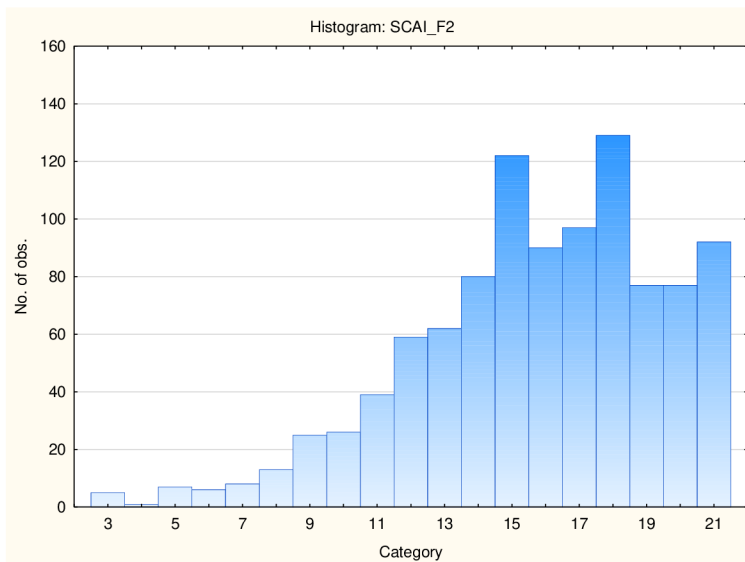
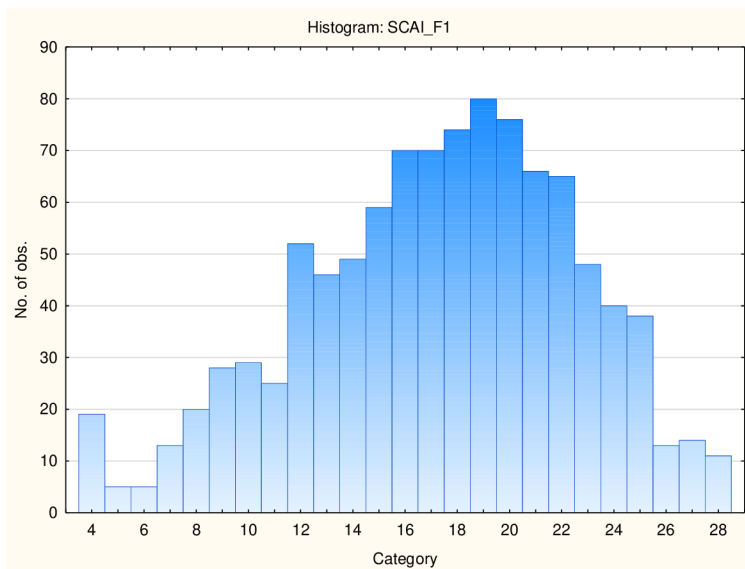
Popisné charakteristiky SCAI-CZ u souboru dospívajících předkládá tabulka č. 14, vizuální znázornění rozložení odpovědí přinášejí histogramy odpovědí obou subškál. Postoj ke zvědavosti vůči sobě je označen jako F1 /ATT, faktor Zvyšování povědomí o sobě jako F2/INT, celý nástroj TOT.

Tabulka 14: Deskriptivní charakteristiky SCAI-CZ u souboru dospívajících ($n = 1015$)

	N	M	Med	Min	Max	SD	γ_2	γ_3
SCAI-CZ_ATT	1015	17,3	18	4	28	5,25	-0,35	-0,32
SCAI-CZ_INT	1015	15,7	16	3	21	3,68	-0,70	0,30
SCAI-CZ_TOT	1015	33,0	34	7	49	7,15	-0,45	0,08

Pozn.: $n = 1015$, M = průměr, Med = medián, Min = minimální skór, Max = maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Schéma 15: Histogramy odpovědí na subškály SCAI-CZ

Deskriptivní charakteristiky NEO-FFI u souboru dospívajících

Popisné charakteristiky pětifaktorového inventáře NEO-FFI u souboru dospívajících ilustruje tabulka č. 15. Ve výsledcích nápadněji vyčnívá záporná špičatost škály neuroticismu a svědomitosti.

Tabulka 15: Deskriptivní charakteristiky NEO-FFI u souboru dospívajících ($n = 1014$)

	N	M	Min	Max	SD	γ_2	γ_3
NEO_N	1014	26,0	2,0	48	9,43	-0,11	-0,50
NEO_E	1014	29,6	4,0	48	8,17	-0,33	-0,16
NEO_O	1014	28,2	5,0	46	6,79	0,03	-0,28
NEO_P	1014	28,8	7,0	47	6,34	-0,25	-0,09
NEO_S	1014	28,0	3,0	48	8,17	-0,23	-0,38

Pozn.: N = 1014, M = průměr, Min = minimální skór, Max = maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Deskriptivní charakteristiky Škály depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS) a Škály úzkostnosti Dolejš, Skopal (SUDS)

Deskriptivní charakteristiky Škály depresivity (SDDSS) a Škály úzkostnosti (SUDS) u souboru dospívajících ilustruje tabulka č. 16, vizuální znázornění rozložení odpovědí přinášejí histogramy odpovědí obou nástrojů. Nápadná je vysoce kladná šikmost Škály depresivity Dolejš, Suchá, Skopal.

Tabulka 16: Deskriptivní charakteristiky SDDSS a SUDS u souboru dospívajících

	N	M	Min	Max	SD	γ_2	γ_3
SDDSS_TOT	1017	36,8	20	79	9,9	0,42	-0,02
SUDS_TOT	1005	54,3	25	90	11,4	-0,03	0,01

Pozn.: SDDSS_TOT = hrubý skór Škály depresivity, SUDS_TOT = hrubý skór Škály úzkostnosti, N = 1017, resp. 1005, M = průměr, Min = minimální skór, Max = maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Schéma 16: Histogramy odpovědí na Škálu depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS)

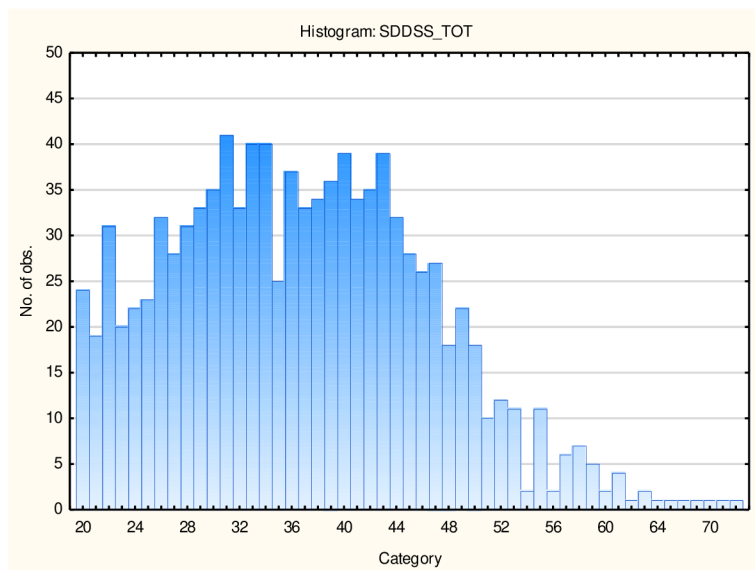
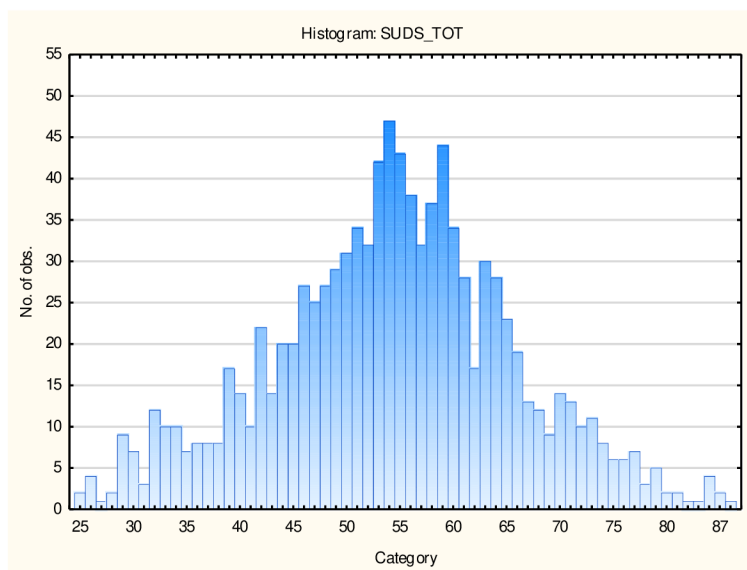

Schéma 17: Histogram odpovědí na Škálu úzkostnosti Dolejš, Skopal (SUDS)

Deskriptivní charakteristiky Rosenbergovy škály sebehodnocení (ROS)

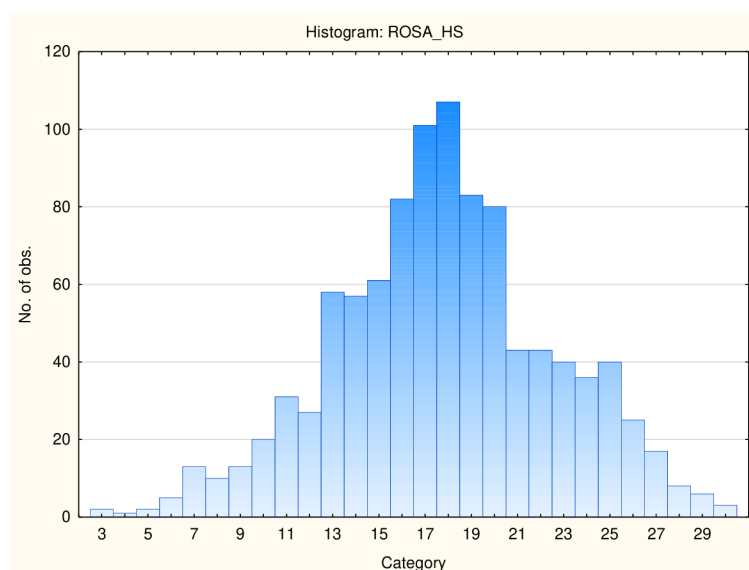
Tabulka 17 obsahuje deskriptivní charakteristiky Rosenbergovy škály sebehodnocení (Blatný & Osecká, 1994)

Tabulka 17: Deskriptivní charakteristiky ROS u souboru dospívajících ($n = 1014$)

	N	M	Med.	Min	Max	SD	γ_2	γ_3
ROS_HS	1014	17,8	18	3	30	4,77	-0,06	-0,06

Pozn.: ROS_HS = hrubý skór na Rosenbergově škále sebehodnocení, N = 1014, M = průměr, Med= medián, Min = minimální skór, Max= maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Schéma 18: Histogram odpovědí na Rosenbergovu škálu sebehodnocení u souboru dospívajících (n=1014)

12.6.4 Validita nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a jejich vztah k pětifaktorovému modelu a dalším charakteristikám

Co se týká posouzení souběžné kriteriální validity škály intrapersonální zvědavosti, předpokladem byly významné středně silné pozitivní korelace zejména s metodou SCAI-CZ měřící pozitivní aspekty zvědavosti vůči sobě dle Aschierio a Durosini (2015), a též s faktorem otevřenost vůči zkušenosti z NEO, který má ke zvědavosti teoreticky blízko. Metodou odhadu byla opět robustní varianta WLSMV, všechny položky všech škál byly modelovány jako ordinální. Tento model konvergoval s následujícími ukazateli shody s daty $\chi^2 = 115229$; $df = 8778$; $p < 0,001$; CFI = 0,842; TLI = 0,838; RMSEA = 0,045 (CI90% = 0,044–0,045); SRMR = 0,076.

Výsledky jsou prezentovány v pořadí: 1. vztah intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě mezi sebou, 2. rozdíly ve výsledcích mezi dospívajícími chlapci a dívkami, 3. souvislost obou škál s pětifaktorovým modelem osobnosti, 4. souvislost obou škál s dalšími charakteristikami.

Vztah intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě

Nejprve jsem zaměřila pozornost na vzájemný vztah obou konceptů měřených nově adaptovanými škálami. Oba koncepty mají stejnou definici: zvědavost vůči sobě i intrapersonální zvědavosti mají být z definice touhou poznávat své vlastní psychické fungování (Aschieri & Durosini, 2015; Litman et al., 2017). Na základě definice jsem tedy předpokládala středně silný pozitivní vztah, naopak rozdílný způsob vytvoření základního poolu položek, odlišná formulace

položek a odlišnost faktorových clusterů mě vedly k otázce, nakolik škály měří tutéž charakteristiku.

Výsledky, které uvádím v tabulce 18, opodstatnily pochyby o překryvu obou konstruktů. Uvažujeme-li celé škály, lze potvrdit středně silný vztah, kdy $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, na hladině významnosti $p < 0,05$, konstrukty měřené škálami InC-CZ a SCAI-CZ tedy sdílejí 14% společného rozptylu.

Při pohledu o řád níže se jako významné jeví, že nejsilnější vztah se Zvídavostí vůči sobě má z InC-CZ subškála EPI, Zkoumání své identity a účelu (*Exploring one's Identity and Purpose*), $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$. Naopak obě zbývající dimenze, tedy Porozumění vlastním emocím a motivům (*Understanding one's Emotions and Motives*, UEM) a Přemýšlení o vlastní minulosti (*Reflecting On one's Past*, ROP), mají k celkovému skóru Zvídavosti vůči sobě vztah slabý. Nejslabší vztah ke škále SCAI-CZ vykazuje dimenze Přemýšlení o vlastní minulosti (ROP), $r = 0,24$, $r^2 = 0,058$, což znamená necelých 6% sdíleného rozptylu.

Tabulka 18: Vztah zvídavosti vůči sobě a intrapersonální zvídavosti, měřený InC-CZ a SCAI-CZ

	InC_UEM	InC_EPI	InC_ROP	InC_TOT
SCAI_ATT	0,26*	0,30*	0,19*	0,31*
SCAI_INT	0,21*	0,30*	0,18*	0,28*
SCAI_TOT	0,30*	0,39*	0,24*	0,38*

Pozn.: Pearsonovy korelace ($p < 0,05$)

Na základě uvedených výsledků přijímám hypotézu H11: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi **intrapersonální zvídavostí a zvídavostí vůči sobě**.

Srovnání výsledků chlapců a dívek v InC-CZ a SCAI-CZ

Mezi průměrnými výsledky chlapců a dívek existuje nápadný rozdíl u obou nástrojů, v obou případech ve prospěch dívek. U škály intrapersonální zvídavosti se nejsilněji projevuje v subškále Porozumění vlastním emocím a motivům [$t = -4,54$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,30$], naopak výsledky škály Přemýšlení o vlastní minulosti se u pohlaví neliší. Rozdíly ve výsledcích celé škály mají sice slabší významnost, ale jsou patrné [$t = -4,03$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,27$].

Tabulka 19: Srovnání výsledků chlapců a dívek v InC-CZ a SCAI-CZ

	M chlapani	M dívký	T	Df	P	N chlapani	N dívký	SD chlapani	SD dívký	Cohen d
InC_UEM	7.77	8.66	-4.54	1016	0.000	353	665	2.74	3.09	0,30
InC_EPI	9.59	10.22	-3.37	1016	0.001	353	665	2.98	2.76	0,22
InC_ROP	9.65	9.98	-1.83	1016	0.067	353	665	2.85	2.72	--
InC_TOT	27.02	28.87	-4.03	1016	0.000	353	665	6.92	7.02	0,27
SCAI_ATT	15.45	18.23	-8.26	1011	0.000	349	664	5.25	5.00	0,54
SCAI_INT	14.99	16.14	-4.76	1011	0.000	349	664	3.62	3.66	0,32
SCAI_TOT	30.44	34.37	-8.59	1011	0.000	349	664	6.97	6.88	0,57

U škály zvidavosti vůči sobě jsou rozdíly ve výsledcích mezi chlapci a dívkami ještě patrnější, opět ve prospěch dívek. Významně se odlišují zejména výsledky subškály Postoj ke zvidavosti [$t = -8,26$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,54$]. Slabší, ale zřetelný rozdíl výsledků ve prospěch dívek vychází také u subškály Zvyšování povědomí o sobě [$t = -4,76$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,32$]. Ve výsledcích celé škály zvidavosti vůči sobě je středně silný rozdíl [$t = -8,59$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,57$].

Průměry a směrodatné odchylky hrubého skóru skupin jsou uvedeny výše v tabulce 19. Rozdíly výsledků na škále zvidavosti vůči sobě mezi pohlavími jsou u dospívajících studentů gymnázií patrnější než u výzkumného souboru dospívajících gymnazistů ve studii 1.

Na základě uvedených výsledků přijímám hypotézy o rozdílech ve výsledcích nástrojů u chlapců a dívek. Přijímám hypotézu H6: U dospívajících **existuje mezi chlapci a dívkami v intrapersonální zvidavosti signifikantní rozdíl**. Přijímám i hypotézu H10: U dospívajících **existuje mezi chlapci a dívkami ve zvidavosti vůči sobě signifikantní rozdíl**.

Vztah intrapersonální zvidavosti, zvidavosti vůči sobě a pětifaktorového modelu osobnosti

Vztah zvidavosti vůči sobě a intrapersonální zvidavosti k dimenzím pětifaktorového modelu osobnosti potvrdil existenci odlišností mezi koncepty.

Nejsilnější signifikantní vztahy mají oba koncepty k dimenzi neuroticismu a otevřenosti. Intrapersonální zvidavost InC-CZ má středně silný vztah k neuroticismu, $r = 0,46$, $r^{2*} = 0,21$ a

k otevřenosti, $r = 0,48$, $r^2 = 0,23$ ($p < 0,01$). Na signifikanci vztahu s neuroticismem se nejvíce podílí subškála UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům, na vztahu s otevřeností je to opět subškála UEM, spolu se škálou EPI, Hledání identity a smyslu.

Zvídavost vůči sobě SCAI-CZ má rovněž středně silný vztah k otevřenosti, kdy $r = 0,35$ ($r^2 = 0,12$; $p < 0,01$). Odlišnost je ovšem patrná zvláště u vztahu zvídavosti vůči sobě a neuroticismu, kde výsledky udávají pouze slabý pozitivní signifikantní vztah, $r = 0,20$ ($r^2 = 0,04$; $p < 0,01$).

U obou konceptů nacházíme odlišnost také ve vztahu ke svědomitosti a extraverci, které nabývají opačného směru. Intrapersonální zvídavost InC-CZ má slabý záporný signifikantní vztah ke svědomitosti ($r = -0,12$; $r^2 = 0,01$; $p < 0,01$), zatímco zvídavost vůči sobě SCAI-CZ má k svědomitosti slabý pozitivní signifikantní vztah ($r = 0,15$; $r^2 = 0,03$; $p < 0,01$).

Podobně je tomu u extraverce. Ta má slabý záporný vztah k celkovému skóru Intrapersonální zvídavosti, na čemž se nejvíce podílí subškála UEM, Porozumění vlastním emocím. Zvídavost vůči sobě má rovněž velmi slabý signifikantní vztah k dimenzi extraverce, ovšem v opačném směru. Obě škály mají zcela zanedbatelný vztah k dimenzi přívětivosti. Výsledky vztahu konceptů k dimenzím pětifaktorového modelu osobnosti shrnuje tabulka 20.

Tabulka 20: Vztah InC-CZ, SCAI-CZ, jejich subškál a NEO FFI ($n = 1020$)

	NEO_N	NEO_E	NEO_O	NEO_P	NEO_S
InC_UEM	0,43**	-0,16**	0,48**	-0,13**	-0,17**
InC_EPI	0,33**	-0,04	0,46**	-0,04	0,02
InC_ROP	0,38**	-0,06	0,22**	-0,07	-0,13**
InC_TOT	0,46**	-0,11**	0,48**	-0,10**	-0,12**
SCAI_ATT	0,17**	0,17**	0,29**	0,09	0,11**
SCAI_INT	0,14**	0,08	0,25**	0,05	0,12**
SCAI TOT	0,20**	0,16**	0,35**	0,09	0,15**

Pozn.: Pearsonovy korelace jsou zde uvedeny na hladině významnosti $p < 0,01$.

Na základě uvedených výsledků přijímáme hypotézy H1 a H2: U dospívajících existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvídavostí a otevřeností**. U dospívajících existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvídavostí a neuroticismem**.

Výsledky rovněž umožňují přijmout hypotézy ohledně vztahu zvídavosti vůči sobě a dimenzí pětifaktorového modelu. Přijímáme tak hypotézu H7: U dospívajících existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi zvídavostí vůči sobě a otevřeností**. H8: U dospívajících existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi zvídavostí vůči sobě a extravercí**.

Vztah intrapersonální zvidavosti, zvidavosti vůči sobě a úzkostnosti, depresivity a sebehodnocení u dospívajících

Rozdílnost konceptů intrapersonální zvidavosti a zvidavosti vůči sobě se dále odrazila v různosti jejich vztahů k depresivitě, úzkostnosti a sebehodnocení. Intrapersonální zvidavost má středně silný pozitivní vztah k depresivitě měřené SDDSS, $r = 0,44$ ($r^2 = 0,19$; $p < 0,01$), a podobně středně silný pozitivní vztah k úzkostnosti měřené SUDS, $r = 0,44$ ($r^2 = 0,19$; $p < 0,01$). Oba tyto vztahy jsou nejvíce syčené subdimenzí UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům. Naopak zvidavost vůči sobě se k depresivitě nevztahuje vůbec, k úzkostnosti a sebehodnocení má pouze slabý vztah. Na základě originálních studií byl předpokladem odlišný vztah obou škál k negativní emotivitě, výsledky ji takto potvrzují. Výsledky vztahu intrapersonální zvidavosti a zvidavosti vůči sobě k depresivitě, úzkostnosti a sebehodnocení shrnuje tabulka 21.

Tabulka 21: Vztah InC-CZ, SCAI-CZ, depresivity, úzkostnosti a sebehodnocení u dospívajících

	SDDSS	SUDS	ROS
InC_UEM	0,45**	0,42**	-0,39**
InC_EPI	0,28**	0,30**	-0,21**
InC_ROP	0,34**	0,35**	-0,30**
InC TOT	0,44**	0,44**	-0,37**
SCAI_ATT	0,09	0,14**	-0,07
SCAI_INT	0,01	0,10**	-0,13**
SCAI TOT	0,07	0,15**	-0,12**

Pozn.: Pearsonovy korelace jsou zde uvedeny na hladině významnosti $p < 0,01$.

Na základě uvedených výsledků přijímám hypotézu H3: U dospívajících existuje negativní signifikantní souvislost mezi **intrapersonální zvidavostí a sebehodnocením**. Přijímám také hypotézu ohledně vztahu intrapersonální zvidavosti a negativní emocionality. Přijímám hypotézu H4: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi **intrapersonální zvidavostí a úzkostností**. Přijímám také hypotézu H5: U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi **intrapersonální zvidavostí a depresivitou**.

U zvědavosti vůči sobě negativní emocionalita nebyla prokázána. Přijímám tedy hypotézu H9: U dospívajících existuje negativní **signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a sebehodnocením**. Tento vztah je statisticky významný, ale slabý ($r = -0,13$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,01$).

Vztah sebehodnocení a pětifaktorového modelu u dospívajících

Vzhledem k tomu, že výzkumný soubor studie 2 je poměrně rozsáhlý, ze zajímavosti uvádím také vzájemné vztahy pětifaktorového modelu (NEO-FFI), úzkostnosti (SUDS) a depresivity (SDDSS) a k sebehodnocení (ROS). Tyto přídatné výsledky ilustruje tabulka č. 22.

Výsledky ukazují silný negativní vztah sebehodnocení, měřené Rosenbergovou škálou, a neuroticismu ($r = -0,68$, $r^2 = 0,46$, $p < 0,01$), depresivity ($r = -0,71$, $r^2 = 0,50$; $p < 0,01$) i úzkostnosti ($r = 0,78$, $r^2 = 0,61$; $p < 0,01$). Naopak středně silný pozitivní vztah sebehodnocení lze nalézt s extravertí ($r = 0,40$, $r^2 = 0,16$; $p < 0,01$) a svědomitostí ($r = 0,31$, $r^2 = 0,10$; $p < 0,01$). Otázky vzbuzují výsledky signifikantního vztahu sebehodnocení a úzkostnosti měřené Škálou úzkostnosti Dolejš, Skopal, kdy je vztah konstruktů natolik silný, že se téměř překrývají ($r = -0,78$, $r^2 = 0,61$; $p < 0,01$).

Tabulka 22: Vztah sebehodnocení a pětifaktorového modelu u dospívajících

	ROS
NEO_N	-0,68**
NEO_E	0,40**
NEO_O	-0,07
NEO_P	0,05
NEO_S	0,31**
SDDSS	-0,71**
SUDS	-0,78**

Pozn.: Pearsonovy korelace jsou zde uvedeny na hladině významnosti $p < 0,01$.

12.6.5 Doplnkové výsledky – trávení volného času u gymnazistů

Dospívající studenti gymnázií spolu se základními demografickými charakteristikami uváděli i informace k převažujícímu emočnímu ladění v domácím prostředí, dále poskytli informace ohledně svého prožívání ve škole, tedy na konkrétním gymnáziu, a dále jsem ze zajímavosti sledovala způsoby trávení času mimo školu.

V tabulce 23 jsou uvedeny pocity dospívajících, které prožívají v domácím prostředí. Navzdory vývojové fázi, kterou adolescenti ve věku 15-19 let procházejí, jsou výsledky odpovědí na (sic!)

vágní otázku překvapivě pozitivní. Při uvažování v širším kontextu však zaráží, že celá 3% gymnazistů se doma cítí vysloveně špatně. Pocity, kdy dospívající doma nezažívají alespoň bazální bezpečí, se tak nikoli pouze okrajově dotýkají i dospívajících z ekonomicky nejsilnější populace.

Tabulka 23: Vztah sebehodnocení a pětifaktorového modelu u dospívajících

Jak se doma cítíte?	N	%
1 – skvěle	408	40,0
2 – dobře	435	42,6
3 – ujde to	142	13,9
4 – celkem špatně	30	2,9
5 – hodně špatně	1	0,1
Bez odpovědi	5	0,5

V kontextu změn ve školství stojí za zmínku odpovědi na otázku, jak se studenti gymnázií cítí ve škole. Silně kladný nebo spíše kladný vztah ke svému gymnáziu má pouze 11,8 % studentů. Naopak slabší i silnější negativní vztah referuje celkových 49 % studentů gymnázií, tj. téměř polovina studentů. Za alarmující výsledek považuji fakt, že odpověď „nenávidím tuto školu“ odpovědělo celkových 10,3 % studentů gymnázií (!). Souhrn postojů výzkumného souboru gymnaziálních studentů ke svému gymnáziu uvádí tabulka č. 24.

Tabulka 24: Přehled četností odpovědí na otázku, jak se studenti gymnázií cítí ve škole

	N	%
1 – skvěle, do školy se obvykle těším	26	2,5
2 – dobře	95	9,3
3 – ujde to	395	38,7
4 – celkem špatně, nechodím sem rád	395	38,7
5 – nenávidím tuto školu	105	10,3
Bez odpovědi	5	0,5

Dále jsou uvedeny činnosti, kterým se gymnazisté ve volném čase věnují. Sledovala jsem jednak aktivní trávení času, jako je čtení, pobyt venku s kamarády, učení a společné činnosti s rodinou, jednak pobyt před obrazovkou, ať již jde o sledování televize, surfování na internetu nebo hraní počítačových her. Tabulka 25 nejprve shrnuje pravidelné aktivity mimo pobytu před obrazovkou.

Tabulka 25: Přehled mimoškolních činností gymnazistů

	Čtení		Pobyt venku		Příprava do školy		Činnost s rodinou	
	N	%	N	%	N	%	N	%
0	208	20,4	151	14,8	73	7,1	60	5,9
0,5 hod.	427	41,8	210	20,6	279	27,3	389	38,1
1 hod.	272	26,6	307	30,1	330	32,3	378	37,0
2-3 hod.	89	8,7	264	25,9	280	27,4	158	15,5
4 hod. a více	22	2,2	85	8,3	55	5,4	34	3,3
Chybějící	3	0,3	4	0,4	4	0,4	2	0,2

Výsledky ukazují, že 35,4% studentů gymnázií, tedy plná jedna třetina, nestráví venku s kamarády více než půl hodiny denně. Více než 20% studentů gymnázií (20,4%), kteří se primárně během studia připravují na studium na vysoké škole, vůbec nečte. Dále, více než třetina studentů gymnázií (34,4%) nestráví školní přípravou více než půl hodiny denně. Nejvíce alarmujícím výsledkem z vývojového pohledu se jeví celková doba strávená s rodinou, která u plných 44% dospívajících dosahuje maximálně půl hodiny denně.

Tabulka 26 zachycuje pravidelné denní aktivity studentů gymnázií před obrazovkou televize, počítače nebo mobilního telefonu. Výsledky ukazují, že 20,69% dospívajících gymnazistů stráví denně více než 4 hodiny na sociálních sítích a Youtube, a 13,13% gymnazistů hraje denně počítačové hry 2 hodiny a více. Délka času stráveného před obrazovkou oproti času strávenému pohybem, v osobní konverzaci, nebo vzděláváním, se dramaticky liší.

Tabulka 26: Přehled mimoškolních činností gymnazistů se zapojením technologií

	Sledování TV		Soc. sítě, YouTube		Hraní počítačových her	
	N	%	N	%	N	%
0	378	37,06	0	0,00	661	64,80
0,5 hod.	282	27,65	61	5,98	110	10,78
1 hod.	241	23,63	218	21,37	111	10,88
2-3 hod.	109	10,69	528	51,76	100	9,80
4 hod. a více	9	0,88	211	20,69	34	3,33
Chybějící	1	0,10	2	0,20	4	0,39

Počet dospívajících studentů gymnázií z výzkumného souboru, kteří stráví denně před obrazovkou mimo výukové potřeby 4 hodiny a více, je 180, tj. 17,65% výzkumného souboru.

Tabulka 27 prezentuje rozdíly v mimoškolních aktivitách mezi chlapci a dívkami. Výsledky ukazují, že v pobytu venku, čtení, přípravě do školy nebo pobytu s rodinou není statisticky významný rozdíl mezi pohlavími. V pobytu před obrazovkou je středně silný rozdíl, kdy dospívající chlapci tráví oproti dívkám více času mimo výukové potřeby [$t = 10,07$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,64$].

Tabulka 27: Rozdíly mezi chlapci a dívkami v aktivním trávení času, pobytu před obrazovkou

	M chlapci	M dívký	t-value	df	p	N chlapci	N dívký	SD chlapci	SD dívký	Cohen d
Aktivní činnost	6.20	6.18	0.14	1017	0.892	353	666	2.25	2.14	---
Tv, sítě, hry	5.49	4.31	10.07	1017	0.000	353	666	2.00	1.65	0,64

12.7 Diskuze

Cílem studie bylo ověřit originálně třífaktorovou strukturu Škály intrapersonální zvědavosti. Český překlad proběhl podle současných nároků na jazykové adaptace metod (viz výše). Výsledky konfirmační faktorové analýzy na našich datech ovšem vyznívají mírně rozporuplně. Původní teoretické ukotvení (Litman et al., 2017) předpokládá 3 vzájemně propojené faktory. Na výzkumném souboru českých gymnazistů však má neupravený 3 faktorový model problematickou shodu s daty (tabulka 11). Po ověření dalších možností – unidimenzionálního pojetí a bifaktorového modelu je výsledným řešením třífaktorový model s drobnými úpravami v podobě povolených korelovaných residuí, který je jeví jako nejvhodnější. Podobně Litman s kolegy (2017) v originální studii prezentují, že navzdory teoretickému ukotvení výsledky sice prezentují multidimenzionální konstrukt, ovšem se silnými vzájemnými korelacemi. Autoři se přiklonili k třífaktorovému řešení s tím, že se jedná o časný výzkum konstruktů. Na základě analýz tak souhlasím s autory původní studie a přikláním se ke stejnému řešení.

Validita Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ byla v této studii ověřována pomocí standardizovaných nástrojů, vhodných pro adolescentní věk. V originální studii byl zkoumán vztah intrapersonální zvědavosti a pětifaktorového modelu, kdy středně silný vztah měla InC (celkový skóre) s neuroticismem ($r = 0,28$), slabý pozitivní vztah s otevřeností ($r = 0,15$), slabý záporný vztah se svědomitostí ($r = -0,13$) a s přívětivostí ($r = -0,13$), výzkumným souborem ovšem byli dospívající i dospělí ve věku od 15 do 90 let ($n = 1005$, $M = 30,8$, $SD = 17,1$). Data českého výzkumného souboru

dospívajících studentů gymnázií ukázala silnější souvislost celkového skóru škály s neuroticismem ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$; $p < 0,01$) i s otevřeností ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$; $p < 0,01$). Výsledky ukazují podobně jako v originální studii slabý záporný vztah s přívětivostí ($r = -0,10$, $r^2 = 0,01$; $p < 0,01$) i svědomitostí ($r = -0,12$, $r^2 = 0,01$; $p < 0,01$). Domnívám se, že rozdíl v síle vztahu k otevřenosti a neuroticismu může být způsoben dvěma důvody. V originální studii byla použita pouze 10položková verze nástroje Big Five, která reprezentuje pětifaktorový model méně citlivě. Druhým důvodem je věk výzkumného souboru. Adolescenti ve věku 15-19 let jsou vývojově ve fázi hledání vlastní identity, které s sebou nese značnou nejistotu, která se s věkem zmenšuje, i otevřené hledání. Protiargumentem by mohlo být, že se jedná o stabilní rys.

Dále, InC-CZ ukazuje u souboru dospívajících středně silný pozitivní vztah s úzkostností ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$; $p < 0,01$), depresivitou ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$; $p < 0,01$), diskriminační validitu ilustruje negativní středně silný vztah se sebehodnocením ($r = -0,37$, $r^2 = 0,14$; $p < 0,01$). Výsledky tak zcela odpovídají vztahům konstruktů, jak je prezentuje původní studie. Litman et al. (2017) uvádějí středně silný pozitivní vztah s negativní afektivitou ($r = 0,40$) a středně silný negativní vztah se sebehodnocením ($r = -0,41$).

Při ověřování souběžné kriteriální validity u Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ u dospívajících studentů gymnázií jsem v kontextu pětifaktorového modelu přepokládala vztah s otevřeností, který byl potvrzen jak u celé škály ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$; $p < 0,01$), tak u subškál Postoje ke zvědavosti vůči sobě ATT ($r = 0,29$; $r^2 = 0,08$; $p < 0,01$) a Zvyšování povědomí o sobě, INT ($r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,01$). Podobně Aschieri a Durosini (2015) uvádějí středně silnou pozitivní souvislost s otevřeností ($r = 0,35$). Také slabá pozitivní souvislost zvědavosti vůči sobě a extraverte ($r = 0,16$, $r^2 = 0,03$; $p < 0,01$) pro celou škálu odpovídá původní studii ($r = 0,20$). Překvapením je naopak slabá pozitivní souvislost s neuroticismem ($r = 0,20$ pro celou škálu, $r^2 = 0,04$; $p < 0,01$), která nebyla předpokládána.

12.7.1 Limity studie

K limitům studie patří chybějící test-retestová reliabilita a nevyváženost výzkumného souboru dle pohlaví. Ačkoli jsem v procesu sběru dat oslovovala celé třídy gymnázií a sbírala data u celých tříd, nevyváženost vznikla nerovnoměrným zastoupením chlapců a dívek v oslovených třídách a jejich rozdílným postojem a rozdílnou ochotou k výzkumu. Limitem studie pro využití adaptované škály v celé populaci dospívajících je zastoupení pouze specifického výzkumného souboru, studentů gymnázií. Vhodným pokračováním studie je rozšíření výzkumného souboru a zařazení dospívajících ze středních škol a učilišť s cílem, aby výsledek byl reprezentativní pro celou adolescentní populaci.

12.8 Závěry

Předkládaná studie si kladla za cíl ověřit faktorovou strukturu nové české adaptace Škály intrapersonální zvědavosti (Intrapersonal Curiosity Scale, InC-CZ) u výzkumného souboru českých studentů gymnázií a a ověřit její reliabilitu. Výsledky ukazují, že původní teoretický model, který počítá celkové skóre InC-CZ jakou součet tří vzájemně korelovaných subškál EPI, ROP a UEM je u české verze ověřované na souboru adolescentů stále nejistý. Verze se třemi faktory odpovídá s drobnými korekcemi datům nejlépe ze všech porovnávaných modelů, s nedostatkem důkazů pro unidimenzionalitu celkové škály InC. Pro další vývoji škály ve výzkumném kontextu je vhodné zařadit korekce položek.

Dalším cílem bylo ověřit validitu české adaptace nástrojů Intrapersonal Curiosity Scale a Self Curiosity Attitude-Interest Scale u výzkumného souboru studentů gymnázií a jejich souvislosti s charakteristikami pětifaktorového modelu osobnosti. Nejsilnější signifikantní vztahy mají oba koncepty s dimenzemi neuroticismu a otevřenosti.

Intrapersonální zvědavost InC-CZ má středně silný vztah k neuroticismu ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,01$) a k otevřenosti ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,01$). Na signifikanci vztahu s neuroticismem se nejvíce podílí subškála UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům, na vztahu s otevřeností je to opět subškála UEM, spolu se škálou EPI, Hledání identity a smyslu. Zvědavost vůči sobě SCAI-CZ má rovněž středně silný vztah k otevřenosti, pro faktor ATT $r = 0,29$ ($r^2 = 0,08$, $p < 0,01$), pro faktor INT $r = 0,25$ ($r^2 = 0,06$, $p < 0,01$).

Rozdílnost konceptů intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě se odrazila zvláště u vztahu zvědavosti vůči sobě a neuroticismu, kde výsledky zvědavosti vůči sobě udávají pouze slabý pozitivní signifikantní vztah, $r = 0,20$ ($r^2 = 0,04$, $p < 0,01$). Dále se koncepty různí ve vztahu k depresivitě, úzkostnosti a sebehodnocení. Intrapersonální zvědavost má středně silný negativní vztah k depresivitě měřené SDDSS, $r = 0,44$ ($r^2 = 0,19$, $p < 0,01$), a podobně středně silný negativní vztah k úzkostnosti měřené SUDS, $r = 0,44$ ($r^2 = 0,19$, $p < 0,01$). Oba tyto vztahy jsou nejvíce sycené subdimenzí UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům. Naopak zvědavost vůči sobě se k depresivitě nevztahuje vůbec, má pouze slabý vztah k úzkostnosti $r = -0,15$ ($r^2 = 0,02$, $p < 0,01$), a sebehodnocení $r = -0,12$ ($r^2 = 0,01$, $p < 0,01$). Na základě originálních studií byl předpokladem odlišný vztah obou nástrojů k negativní emotivitě, výsledky ji takto potvrzují.

13 STUDIE 3: PSYCHOMETRICKÉ VLASTNOSTI NÁSTROJŮ INC-CZ A SCAI-CZ U DOSPĚLÉ POPULACE

Studie 3 byla zaměřena na naplnění následujících cílů: prvním cílem studie 3 bylo ověřit faktorovou strukturu české adaptace nástroje Škála intrapersonální zvědavosti (*Intrapersonal Curiosity Scale*, InC-CZ) a Škály zvědavosti vůči sobě (*Self-Curiosity Attitude-Interest Scale*, SCAI-CZ) u výzkumného souboru dospělých, co nejpestřejšího co do různosti věku, vzdělání i krajové příslušnosti. Druhým cílem studie bylo ověřit souběžnou validitu obou nástrojů u výzkumného souboru dospělých. Posledním cílem studie bylo zjistit, s jakými charakteristikami pětifaktorového modelu oba koncepty souvisejí a zda koncepty mohou být funkčně využity v klinickém kontextu.

Předpokladem pro Škálu intrapersonální zvědavosti InC-CZ bylo třífaktorové řešení, publikované v originální studii (Litman et al., 2017). Na základě předchozí studie na výzkumném souboru dospívajících vznikla otázka, zda všechny 3 faktory mají své odpostatnění, nebo zda je vhodnější pracovat s celkovým skórem, a jak výsledky škály interpretovat.

Předpokladem pro Škálu zvědavosti vůči sobě bylo dvoufaktorové řešení. To se u českého výzkumného souboru dospívajících potvrdilo, nápadnou ovšem byla nízká korelace mezi oběma faktory škály. Z toho důvodu pak rovněž vznikla otázka, jaký silný vztah mají faktory u výzkumného souboru dospělých a dále, jakým způsobem výsledky škály interpretovat v klinickém kontextu.

Předpokladem pro vztahy škál InC-CZ a SCAI-CZ k dimenzím pětifaktorového modelu byly pravděpodobné pozitivní vztahy obou škál k dimenzi otevřenosti, u InC-CZ také k dimenzi neuroticismu. Vzhledem k potřebě detailně objasnit podstatu konceptů byla zvolena aktualizovaná verze 240položkového nástroje NEO-PI-3, aby bylo možné popsat podstatu konceptů s větší přesností.

13.1 Výzkumné otázky studie 3

Na základě vytýčených výzkumných cílů byly stanoveny následující výzkumné otázky pro studii 3:

- Jakou faktorovou strukturu má česká adaptace nástrojů *Intrapersonal Curiosity Scale* a *Self-Curiosity attitude-Interest Scale* u výzkumného souboru českých dospělých?
- Jaká jsou základní psychometrické charakteristiky české adaptace nástrojů *Intrapersonal Curiosity Scale* a *Self Curiosity Attitude-Interest Scale* u výzkumného souboru českých dospělých?
- S jakými charakteristikami pětifaktorového modelu osobnosti zvědavost vůči sobě a intrapersonální zvědavost souvisí?

- Lze využít škály při screeningu před zahájením psychoterapie nebo v jejím průběhu? Jaké možnosti využití koncepty nabízejí?

13.2 Základní a výzkumný soubor

13.2.1 Základní soubor

Základním souborem studie tvoří dospělí ve věku nad 18 let všech úrovní vzdělání. Podle Statistické ročenky České republiky (ČSÚ, 2021) bylo k 1. 1.2020 v České republice celkem 8 694 494 dospělých nad 18 let věku, z toho 4 246 946 mužů (48, 85%) a 4 447 528 žen (51,15%). Distribuce ukončeného vzdělání byla ke stejnému datu u obyvatel České republiky následující (Statistická ročenka České republiky uvádí pouze ukončené vzdělání obyvatel nad 25 let věku): obyvatel se základním vzděláním a bez vzdělání bylo v populaci 9,00%, obyvatel se středním vzděláním bez maturity bylo 35,15%, obyvatel se středním vzděláním s maturitou bylo 34,37% a obyvatel s vysokoškolským vzděláním bylo 21,48%.

13.2.2 Výzkumný soubor

Výzkumné studie se zúčastnilo celkově 902 respondentů ve věku 18-91 let. Po vyčištění dat tvořilo výsledný výzkumný soubor 869 respondentů se zastoupením všech 14 krajů České republiky. Zastoupení žen a mužů ve výzkumném souboru bylo následující: 407 mužů (46,83%) a 462 žen (53,17%). Tabulka 28 shrnuje deskriptivní charakteristiky výzkumného souboru.

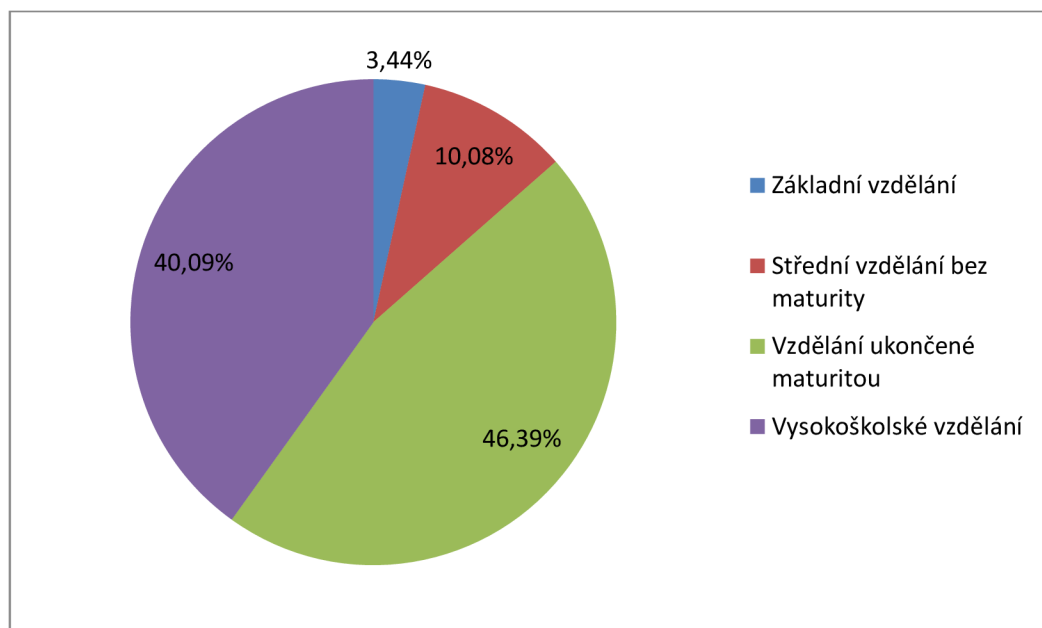
Tabulka 28: Deskriptivní charakteristiky výzkumného souboru dospělých

	N	Min.	Max.	M	SD	γ_2	γ_3
Věk	869	18	91	39,07	15,56	0,47	-0,57

Pozn.: N = 869, Min.= minimální hodnota věku, Max. = maximální hodnota věku, M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

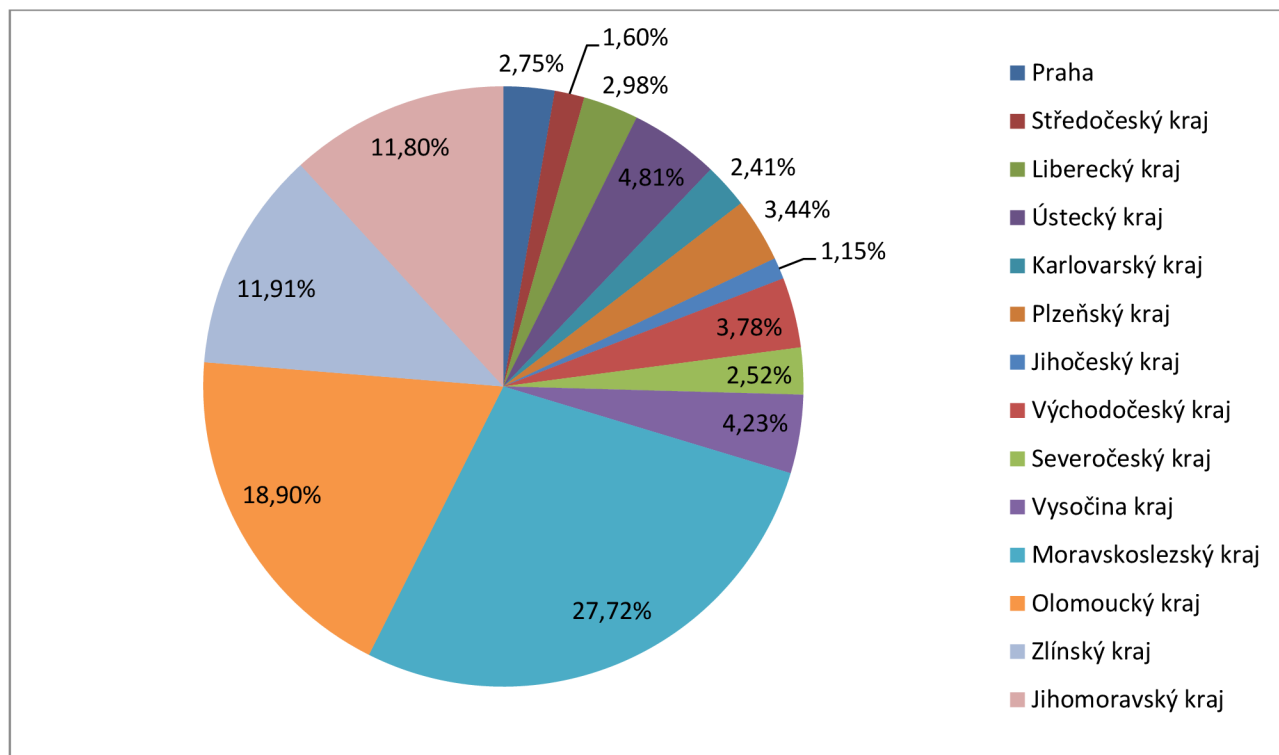
Distribuce ukončeného vzdělání byla u výzkumného souboru následující: obyvatel se základním vzděláním a bez vzdělání bylo v souboru 3,44%, obyvatel se středním vzděláním bez maturity bylo 10,08%, obyvatel se středním vzděláním s maturitou bylo 46,39% a obyvatel s vysokoškolským vzděláním bylo 40,09%. Přehled procentuálního zastoupení ukončeného vzdělání ve výzkumném souboru přehledně ilustruje graf č. 1.

Graf 1: Distribuce vzdělání ve výzkumném souboru dospělých (n= 869)

Respondenti byli rovněž dotázáni na kraj, ve kterém bydlí, místo pobytu a adresa trvalého bydliště se u řady respondentů liší. Výzkumný soubor zahrnoval respondenty ze všech 14 krajů České republiky. Místa trvalého pobytu variují od nejsilněji zastoupeného Moravskoslezského kraje (27,72%) až po nejslaběji zastoupený Jihočeský kraj (1,15%). Krajové zastoupení respondentů ve výzkumném souboru ilustruje graf 2.

Graf 2: Demografické rozdělení výzkumného souboru podle místa bydliště

13.3 Metody sběru dat

Použité metody byly voleny na základě předpokladu autorů originálních studií (Litman et al., 2017; Aschieri, Durosini, 2015), že jak zvědavost vůči sobě, tak intrapersonální zvědavost jsou charakteristiky rysové povahy. Pro zjištění validity tak k nástrojům SCAI-CZ a InC-Cz byla pro co nejcitlivější rozlišení vybrána nejrozsáhlejší verze pětifaktorového osobnostního inventáře NEO-PI-3 s 240 položkami v jeho nejnovější české adaptaci (Hřebíčková & Jelínek, 2016; Hřebíčková & Jelínek, 2019). Vzhledem k délce výzkumné baterie a vzhledem k neexistujícím českým standardizacím nástrojů, které použili autoři škál v originálních studiích a které by posloužily pro ověření souběžné a diskriminační validity, byly nástroje doplněny o rovněž nestandardizované 2 subškály revidované verze nástroje Values in Action Inventory Strengths (VIA-IS-R), které mapují zvědavost a tvořivost v kontextu silných stránek (Peterson & Seligman, 2004).

Škála intrapersonální zvědavosti (Intrapersonal Curiosity, InC), kterou detailněji popisujeme výše, je 12položkovým nástrojem, který měří tendence zvědavě zkoumat své vlastní prožívání, s cílem lépe porozumět vlastnímu nitru. Škála obsahuje 3 dimenze: (1) Porozumění vlastním emocím a motivům (*Understanding one's Emotions and Motives, UEM*), (2) Přemýšlení o vlastní minulosti (*Reflecting On one's Past, ROP*), (3) Zkoumání své identity a účelu (*Exploring one's Identity and Purpose, EPI*).

Škála zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ (Self-Curiosity Attitude-Interest scale, SCAI) je 7položkový nástroj, který slouží k měření hladiny zvědavosti vůči sobě (Aschieri, Durosini, 2015; Friedlová et al., 2018). Škála obsahuje 2 faktory, prvním je Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT), který zachycuje tendenci jedince kognitivně zkoumat vlastní psychické fungování, druhým je faktor Zvyšování povědomí o sobě (INT), zjišťující míru touhy porozumět svému vnitřnímu světu.

NEO osobnostní inventář-3 (NEO-PI-3)

NEO osobnostní inventář je tvořen 240 položkami, které mapují 5 dimenzí osobnosti: neuroticismus (N), extraverci (E), otevřenost vůči zkušenosti (O), Přívětivost (P) a svědomitost (S). Každá z dimenzí je v inventáři zastoupena 48 položkami, rozčleněnými do 6 subškál, každá subškála má 8 položek. Subškály dimenzí přehledně shrnuje tabulka č. 29.

Tabulka 29: Subškály NEO osobnostního inventáře-3 (Hřebíčková & Jelínek, 2016)

Název subškály		Název subškály	
N1	úzkostnost	P1	Důvěra
N2	hněvivost - hostilita	P2	Upřímnost
N3	depresivnost	P3	Altruismus
N4	rozpačitost	P4	Poddajnost
N5	impulzivnost	P5	Skromnost
N6	zranitelnost	P6	Jemnocit
E1	vřelost	S1	Způsobilst
E2	družnost	S2	Pořádkumilovnost
E3	asertivita	S3	Zodpovědnost
E4	aktivnost	S4	Cílevědomost
E5	vyhledávání vzrušení	S5	Disciplinovanost
E6	pozitivní emoce	S6	Rozvážnost
O1	fantazie		
O2	estetické prožívání		
O3	prožívání		
O4	novátorské činnosti		
O5	ideje		
O6	hodnoty		

Pozn.: Subškály NEO-PI3 jsou označeny počátečním písmenem dimenze a číslem pořadí dle Hřebíčkové a Jelínka (2016)

Values in Action Inventory of Strengths (VIA-IS-R)

Posledním z nástrojů testové baterie se stala revidovaná verze nástroje VIA-IS-R Inventory of Strengths (Peterson & Seligman, 2016), respektive jeho vybrané subškály. Autoři formulovali celkově 24 silných stránek, které se koncentrují do 6 ctností (Peterson & Seligman, 2004; Slezáčková & Bobková, 2014). Zvědavost (*curiosity*) i tvořivost (*creativity*) tvoří dva ze šesti pilířů ctnosti Moudrost a vědění (Peterson & Seligman, 2004). Inventář celkově obsahuje 192 položek, na každou silnou stránku připadá 8 položek, které byly vybrány na základě obsahové validity a interní konzistence. Zvědavost je v rámci konceptu silných stránek definována vyjádřením: „Vyhledávám situace, ve kterých čerpám nové zkušenosti, aniž bych se stavěl do cesty sobě nebo druhým“. Tvořivost pak autoři chápou jako vlastnost/postoj: „Jsem tvořivý/á, vytvářím něco užitečného, přicházím s myšlenkami, které ústí do něčeho cenného.“ Předpokladem pro využití škály zvědavosti a tvořivosti z VIA-IS-R bylo, že obě silné stránky konceptuálně mohou souviset s otevřeností vůči zkušenosti a mohou tak zachytit dílčí facety zvědavosti vůči sobě.

13.4 Průběh výzkumu

Výslednou testovou baterii tedy tvořila sada diagnostických nástrojů: ověřované nástroje SCAI-CZ a InC-CZ, dále osobnostní dotazník NEO-PI-3 a škály Zvídavost a Tvořivost z VIA-IS-R. Součástí baterie byly dotazy na sociodemografické charakteristiky respondentů, konkrétně věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání a kraj trvalého bydliště.

Sběr dat proběhl mezi zářím 2019 a říjnem 2020. Převážná většina dat byla sebrána metodou tužka-papír (803 respondentů, 92,4%) formou přímého kontaktu výzkumnice s respondentem. Data byla doplněna sběrem dat online, tento typ sběru dat byl zvolen na základě nízké ochoty části respondentů věnovat výzkumu vyšší časovou dotaci, kterou sběr dat při osobním kontaktu vyžaduje. Všichni respondenti, jejichž data byla získána online formou, byli respondenty ověřenými autorkou studie.

13.5 Etické aspekty výzkumu

V průběhu realizace výzkumu byly dodrženy etické normy a zásady, požadované Evropskou federací psychologických asociací (EFPA, 2005). Dále byly respektovány Etické principy pro výzkum s lidmi, které deklaruje Americká psychologická asociace (APA, 2008) a současně platné zákonné normy dle Zákona 101/2000 Sb., včetně GDPR.

Před spuštěním studie byly diskutovány etické otázky výzkumu a konzultovány s Právním oddělením Univerzity Palackého. Výsledkem byla schválená verze informovaného souhlasu s výzkumem.

Před započítáním sběru dat byl získán informovaný souhlas respondentů a byly jim předány informace k výzkumu, které obsahovaly základní zaměření výzkumu a kontakty na výzkumnici. Účast ve výzkumu byla dobrovolná a anonymní, bez možnosti identifikace výzkumných subjektů. Respondenti mohli kdykoli v průběhu výzkumu odstoupit. Výzkumné šetření a výzkumné cíle nebyly v konfliktu s právy účastníků výzkumu.

Výzkumné baterie byly evidovány pod unikátními 6místnými kódy, všechny data byla plně anonymizována. Bylo zachováno právo účastníků na důvěrnost informací. Po celou dobu byl respondentům k dispozici vyškolený pedagog, dále i výzkumnice formou telefonního kontaktu pro zodpovězení případných dotazů. Respondenti byli před sběrem dat informováni o možnosti obrátit se na výzkumný tým prostřednictvím e-mailu.

13.6 Výsledky

Výsledky jsou prezentovány v následujícím pořadí:

1. deskriptivní charakteristiky všech použitých nástrojů,
2. konfirmační faktorová analýza a reliabilita InC-CZ ,
3. konfirmační faktorová analýza a reliabilita SCAI-CZ,
4. validita nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a jejich vztah k pětifaktorovému modelu a dalším charakteristikám, možnosti klinického využití škál

13.6.1 Deskriptivní charakteristiky použitých nástrojů

Před analýzami byla data řádně pročištěna a upravena, byla stanovena maxima chybějících položek u každého z nástrojů. Pokud chybělo v nástroji více odpovědí než stanovený maximální počet, byl smazán celý řádek hodnot. Pokud chyběl takový počet odpovědí, který nedosahoval maxima možných chybějících položek, pak tyto hodnoty chyběly dle náhodného vzorce MCAR a byly dopočítány v programu SPSS pomocí Lineární regrese metodou Fully Conditional Specification. Celkově chybělo méně než 1 % hodnot. Vzhledem k délce 240 položkového NEO-PI-3 scházely odpovědi na položky nejčastěji právě u tohoto nástroje.

Deskriptivní charakteristiky českých adaptací InC-CZ a SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých shrnuje tabulka 30, deskriptivní charakteristiky NEO-PI-3 a škály zvědavosti a tvořivosti z VIA-IS-R ilustruje tabulka č. 31.

Tabulka 30: Deskriptivní charakteristiky nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a věku u výzkumného souboru

	N	Min.	Max.	M	SD	γ_2	γ_3
Věk	869	18	91	39,07	15,558	,467	-,572
SCAI_TOT	869	8	49	29,96	6,874	-,039	-,164
SCAI_ATT	869	4	28	14,37	5,387	,043	-,617
SCAI_INT	869	3	21	15,58	3,950	-,500	-,361
InC_TOT	866	12	48	25,09	6,513	,668	,259
InC_EPI	866	4	16	7,48	2,729	,912	,295
InC_ROP	866	4	16	8,58	2,392	,557	,284
InC_UEM	866	4	16	9,03	2,733	,390	-,283

Pozn.: N = 869/866, M = průměr Min = minimální skóre, Max = maximální skóre, M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Tabulka 31: Deskriptivní charakteristiky nástrojů NEO PI 3 u výzkumného souboru dospělých (n=846)

	N	Min.	Max.	M	SD	γ_2	γ_3
NEO-N	846	26	179	91,82	24,641	,259	,178
N1	846	0	32	16,44	5,986	,151	-,262
N2	846	1	32	14,77	5,244	,209	,068
N3	846	0	32	14,57	5,978	,261	,117
N4	846	0	31	15,51	5,141	,127	-,034
N5	846	6	29	17,35	3,878	,104	-,070
N6	846	0	32	13,18	5,526	,293	,087
NEO-E	846	43	167	104,79	20,658	,095	,068
E1	846	6	32	22,07	4,927	-,276	-,237
E2	846	0	31	15,20	5,955	-,152	-,372
E3	846	0	31	15,85	5,495	,000	-,031
E4	846	3	32	16,77	4,637	,024	-,280
E5	846	1	30	14,52	5,299	,216	-,234
E6	846	4	32	20,39	4,816	-,285	,139
NEO-O	846	46	170	109,80	20,780	,280	-,120
O1	846	1	32	18,08	5,753	,175	-,326
O2	846	1	31	17,65	5,403	-,263	-,245
O3	846	4	32	19,83	4,906	-,041	-,086
O4	846	1	32	16,37	4,867	,077	,167
O5	846	0	32	17,86	5,613	,115	-,351
O6	846	11	32	20,01	3,626	,263	-,084
NEO-P	846	36	168	114,78	19,329	-,370	,328
P1	846	1	32	16,44	4,904	-,213	,060
P2	846	2	32	20,93	5,413	-,491	,167
P3	846	4	32	22,49	4,430	-,365	,488
P4	846	3	31	16,42	4,146	-,062	,104
P5	846	3	32	19,27	5,420	-,198	-,074
P6	846	4	32	19,23	4,409	-,202	,272
NEO-S	846	18	169	111,59	21,818	-,144	,077
S1	846	4	31	18,26	4,144	,022	,308
S2	846	0	32	18,24	5,275	-,010	-,218
S3	846	2	32	21,93	4,519	-,514	,412
S4	846	1	32	17,30	5,264	-,148	-,132
S5	846	0	32	18,44	5,425	-,285	-,123
S6	846	0	31	17,42	5,048	-,339	-,053

Pozn.: N = 846, M = průměr Min = minimální skór, Max= maximální skór, M= průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Tabulka 32: Deskriptivní charakteristiky subškály Tvořivosti a Zvídavosti (VIA-IS-R, n = 866)

	N	Min.	Max.	M	SD	γ_2	γ_3
VIA_Tvořivost	866	7	33	19,82	2,719	,097	1,947
VIA_Zvídavost	866	13	36	24,21	2,857	,069	1,196

Pozn.: N = 866, M = průměr Min = minimální skór, Max = maximální skór, M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Srovnání výsledků InC-CZ a SCAI-CZ u mužů a žen

V intrapersonální zvídavosti měření InC-Cz se muži a ženy liší pouze v subškále Porozumění vlastním emocím a motivům ve prospěch žen [$t = 3,39$; $p < 0,001$; Cohenovo $d = 0,022$], která sytí rozdíl ve výsledcích mezi muži a ženami u souhrnného skóru škály [$t = 2,23$; $p < 0,05$; Cohenovo $d = 0,013$]. Na škálách Přemýšlení o vlastní minulosti (ROP) a Hledání smyslu (EPI) se rozdíl ve výsledcích mužů a žen nevyskytuje.

U zvídavosti vůči sobě výsledky svědčí pro výrazný rozdíl ve prospěch žen jak v souhrnných výsledcích [$t = 4,79$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,379$], tak u obou subškál. U subškály ATT výsledky naznačují rozdíl [$t = 3,68$; $p < 0,000$; Cohenovo $d = 0,229$], u subškály INT je rozdíl mezi pohlavími podobný [$t = 3,28$; $p < 0,001$; Cohenovo $d = 0,344$].

Na základě výsledků přijímáme hypotézu H15: U dospělých **existuje mezi muži a ženami v intrapersonální zvídavosti signifikantní rozdíl**. Přijímám rovněž hypotézu H20: U dospělých **existuje mezi muži a ženami ve zvídavosti vůči sobě signifikantní rozdíl**.

13.6.2 Faktorová struktura a reliabilita Škály Intrapersonální zvídavosti InC-CZ u výzkumného souboru dospělých

V této kapitole jsou předloženy výsledky konfirmační faktorové analýzy Škály Intrapersonální zvídavosti InC-CZ u výzkumného souboru dospělých a deskriptivní charakteristiky položek subškál české adaptace nástroje.

Předložené výsledky prezentují v tabulce 33 relativní četnosti odpovědí na položky Škály intrapersonální zvídavosti InC-CZ. V tabulce 34 jsou prezentovány deskriptivní charakteristiky položek InC-CZ u výzkumného souboru dospělých ($n = 866$). Položky jsou prezentovány podle subškál, EPI (Zkoumání své identity a účelu), ROP (Přemýšlení o vlastní minulosti) a UEM (Porozumění vlastním emocím a motivům).

Tabulka 33: Relativní četnosti odpovědí na škálu InC-CZ u výzkumného souboru dospělých (%)

	1	2	3	4
epi01	11,2	51,0	29,6	8,2
epi04	40,8	37,0	16,9	5,4
epi07	55,7	29,0	12,1	3,2
epi10	53,6	32,8	10,3	3,3
rop02	21,7	54,6	20,1	3,6
rop05	14,9	54,8	24,0	6,2
rop08	11,4	53,9	27,9	6,7
rop11	26,6	50,1	19,6	3,7
uem03	18,2	37,9	30,4	13,5
uem06	30,7	38,6	23,1	7,6
uem09	11,7	48,6	30,6	9,1
uem12	21,0	46,9	23,9	8,2

Tabulka 34: Deskriptivní charakteristiky položek InC-CZ u souboru dospělých

Položky	M	SD	Med	Min	Max	γ_2	γ_3
epi01	2,35	0,78	2	1	4	0,32	-0,25
epi04	1,87	0,88	2	1	4	0,73	-0,31
epi07	1,63	0,82	1	1	4	1,13	0,43
epi10	1,63	0,80	1	1	4	1,14	0,67
rop02	2,06	0,75	2	1	4	0,42	0,01
rop05	2,22	0,77	2	1	4	0,43	-0,01
rop08	2,30	0,76	2	1	4	0,37	-0,08
rop11	2,00	0,78	2	1	4	0,46	-0,18
uem03	2,39	0,94	2	1	4	0,14	-0,86
uem06	2,08	0,92	2	1	4	0,45	-0,69
uem09	2,37	0,81	2	1	4	0,27	-0,37
uem12	2,19	0,86	2	1	4	0,39	-0,45

Pozn.: N = 866, M = průměr, Med = medián, Min = minimální skór, Max = maximální skór, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

Vzájemný vztah položek ilustruje tabulka č. 35, jejich vztahy jsou snadněji čitelné ve schématu 19. Položky jsou prezentovány podle subškál. Obdobně jako ve studii 2, lze komentovat sdílené

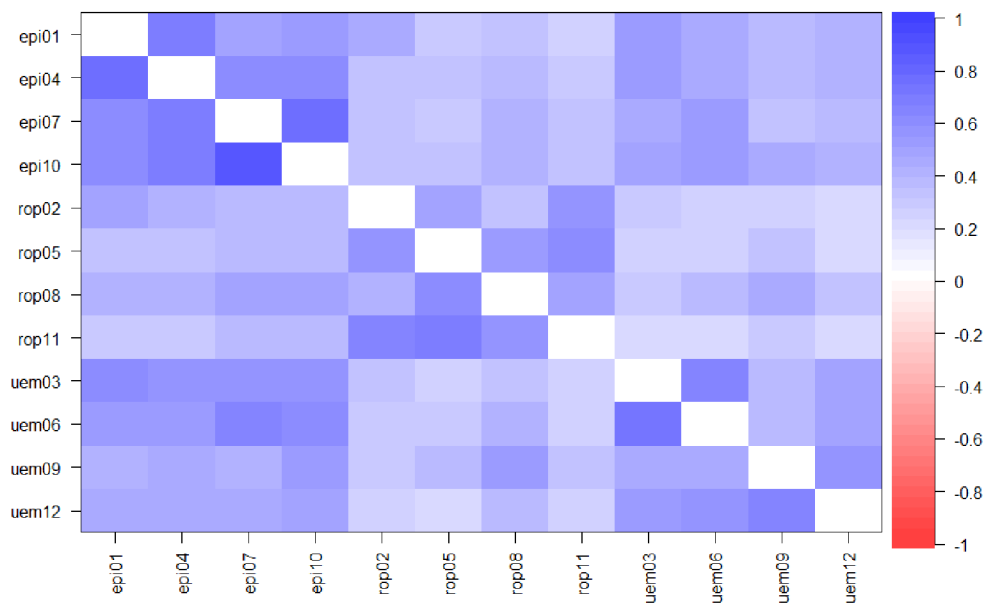
Tabulka 35: Vzájemné korelace položek InC-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 866)

	epi01	epi04	epi07	epi10	rop02	rop05	rop08	rop11	uem03	uem06	uem09	uem12
epi01	NA	0,66	0,47	0,50	0,41	0,27	0,32	0,24	0,50	0,43	0,36	0,38
epi04	0,76	NA	0,58	0,57	0,33	0,30	0,33	0,26	0,49	0,44	0,37	0,39
epi07	0,58	0,68	NA	0,74	0,31	0,29	0,38	0,31	0,44	0,52	0,32	0,36
epi10	0,59	0,66	0,84	NA	0,30	0,30	0,39	0,32	0,46	0,49	0,42	0,39
rop02	0,48	0,38	0,36	0,35	NA	0,49	0,33	0,54	0,29	0,25	0,25	0,20
rop05	0,31	0,33	0,35	0,34	0,57	NA	0,50	0,57	0,22	0,25	0,31	0,19
rop08	0,37	0,38	0,45	0,46	0,38	0,59	NA	0,47	0,28	0,34	0,44	0,31
rop11	0,28	0,29	0,36	0,36	0,62	0,66	0,54	NA	0,19	0,20	0,28	0,20
uem03	0,58	0,57	0,54	0,57	0,33	0,24	0,32	0,22	NA	0,62	0,37	0,45
uem06	0,49	0,51	0,62	0,59	0,29	0,28	0,38	0,23	0,70	NA	0,37	0,46
uem09	0,41	0,44	0,40	0,52	0,29	0,35	0,50	0,32	0,42	0,42	NA	0,54
uem12	0,44	0,45	0,44	0,47	0,23	0,20	0,35	0,23	0,52	0,53	0,61	NA

Pozn.: N = 866; vlevo pod diagonálou jsou polychorické korelace, vpravo nad diagonálou Pearsonovy korelace, $p < 0,05$.

chybové variance položek, které dávají základ pochybnostem, zda v českém překladu nejsou redundantní. Silně spolu souvisejí položky 04 a 01 ze subškály EPI, Zkoumání své identity a účelu polychondrická korelace položek je $r = 0,76$ ($r^2 = 0,58$, $p < 0,05$). Ještě silněji spolu v této subškále souvisejí položky 07 a 10, $r = 0,84$ ($r^2 = 0,71$, $p < 0,05$). Podobně v subškále ROP (Přemýšlení o vlastní minulosti) spolu těsně souvisejí položky 05 a 11, $r = 0,66$ ($r^2 = 0,44$, $p < 0,05$). Také v subškále UEM (Porozumění vlastním emocím a motivům) spolu středně silně souvisí položky 06 a 09 ($r = 0,70$, $r^2 = 0,49$, $p < 0,05$). Položky UEM 03 a 09 souvisejí středně silně s položkami škály EPI ($r = 0,49-0,62$, $r^2 = 0,24-0,38$). Sdílená chybová variance těchto řad položek se odráží v problematičnosti výběru optimálního modelu české adaptace nástroje.

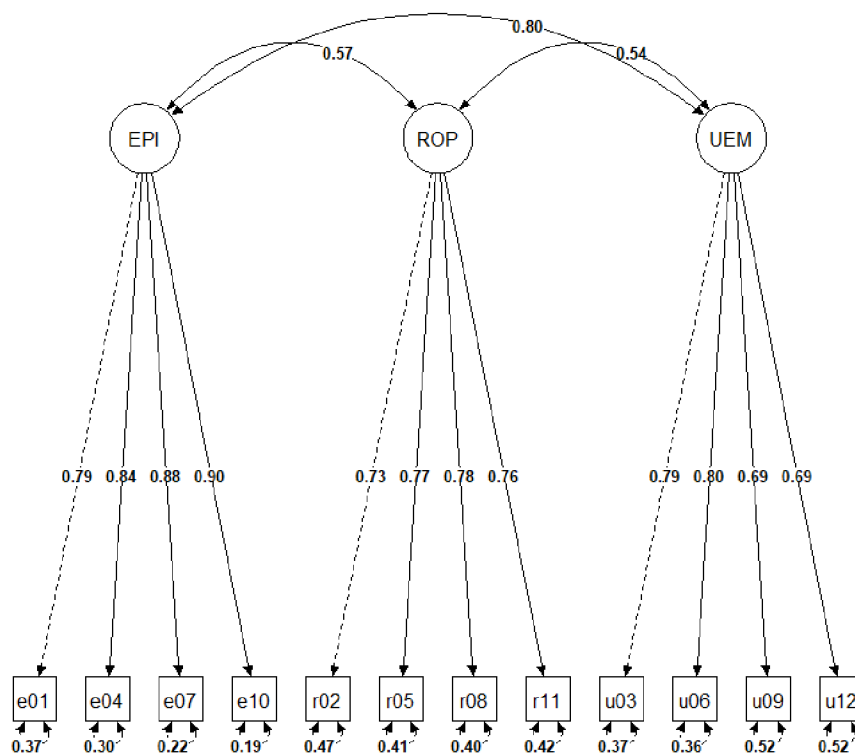
Schéma 19: Vzájemné korelace položek InC-CZ u souboru dospělých (n = 866)

Faktorová struktura škály InC-CZ u výzkumného souboru dospělých

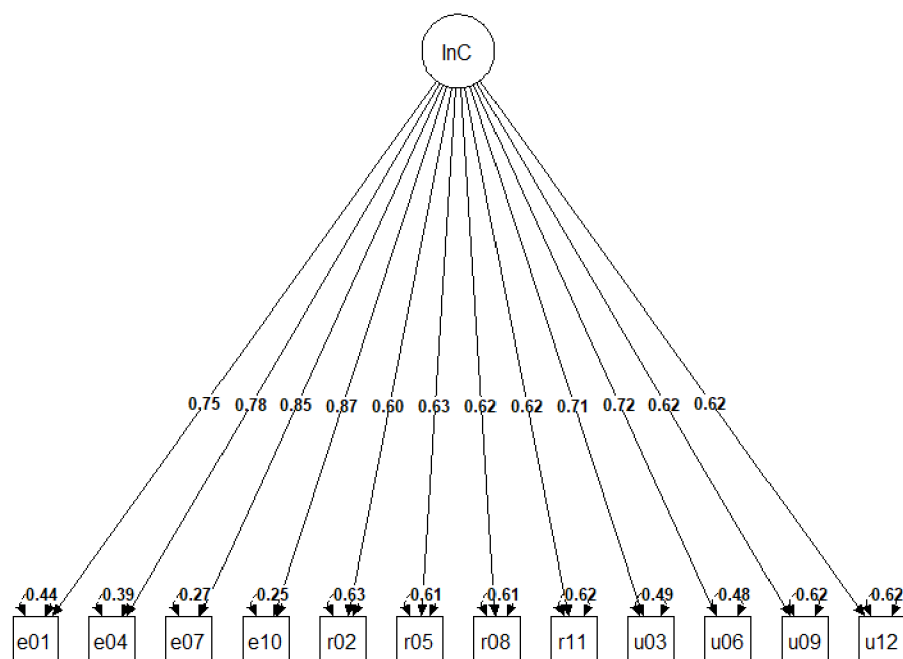
Následující schémata 20, 21 a 22 prezentují 3 modely konfirmační faktorové analýzy Škály InC-CZ.

Schéma 20: CFA třífaktorového modelu Škály Intrapersonální zvidavosti (InC-CZ) (Model 1, n = 866)

Podobně jako u souboru gymnazistů, konfirmační faktorová analýza výsledků výzkumného souboru dospělých odkazuje jisté potíže konstrukce škály.

Schéma 21: CFA jednofaktorového modelu Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ (Model 2, n = 866)

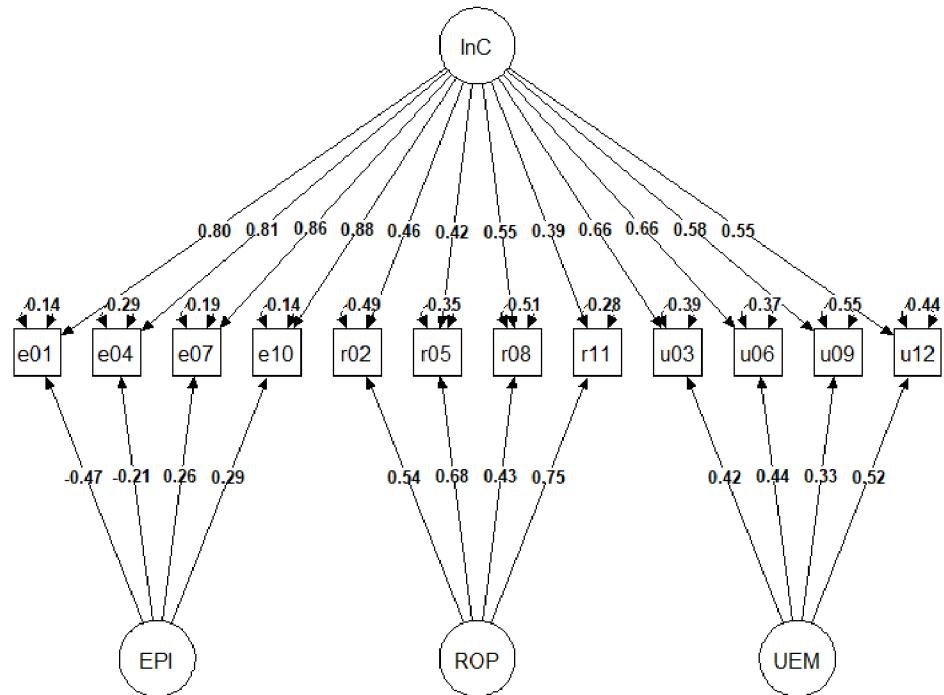
Tabulka 36 na následující straně přináší srovnání základních ukazatelů shody všech tří testovaných modelů s daty. Podobně jako u výzkumného souboru dospívajících, žádný z modelů nemá optimální shodu s daty. Třífaktorový model 1 a jednofaktorový model 2 jsou zatíženy sdílenou chybovou variancí u následujících dvojic položek: $epi01 \sim epi04$, $epi07 \sim epi10$, $uem03 \sim uem06$, jak bylo uvedeno výše. Obtížnosti opět přináší vysoká podobnost položek v českém překladu, který byl nicméně vytvořen pečlivým postupem dle mezinárodních standardů.

Nejllepší shodu s daty přináší model bifaktorový, podobně jako u dospívajících. Zde je však problematický záporný náboj u podobných položek $epi01 \sim epi04$ ze subškály EPI Hledání vlastní identity a smyslu. Nápadné je také silné sycení subškály EPI hlavním faktorem.

Při další přípravě škály je tak vhodné uvažovat o vypuštění položek se sdílenou chybovou variancí. Zvažování nad vhodným modelem české adaptace nástroje také nese otázku interpretační, kdy se jeví smysluplnější interpretovat pouze celkový skóre Škály zvědavosti vůči sobě, případně lze odděleně interpretovat subškálu ROP Přemýšlení o minulosti. Subškály EPI, Hledání vlastní

identity a smyslu, a UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům, po odfiltrování loadingů společného faktoru InC nelze interpretovat.

Schéma 22: CFA bifaktorového modelu Škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) se třemi specifickými faktory (Model 3)

Tabulka 36: Ukazatele shody porovnávaných modelů InC-CZ s daty

	χ^2	df	p	CFI	TLI	RMSEA	SRMR
Model 1 – třífaktorový	674,184	51	<,000	,942	,925	,116	,066
Model 2 – jednofaktorový	1717,740	54	<,000	,838	,802	,189	,119
Model 3 – bifaktorový	387,302†	42	<,000	,966†	,947†	,097†	,050†

Pozn.: χ^2 = chí kvadrát, CFI = comparative fit index, TLI = Tucker Lewis index, RMSEA = root mean square error of approximation, SRMR = root mean square residual

Reliabilita škály InC-CZ u výzkumného souboru dospělých

Reliabilita, odhadovaná pomocí McDonaldovy omegy, ilustruje jistou problematičnost vícefaktorového řešení české adaptace nástroje. Ačkoli celková McDonaldova omega dosahuje uspokojivých hodnot na celé Škále intrapersonální zvědavosti i na všech jejích subškálách ($\omega_T = 0,84-0,94$), hierarchická omega ω_H a index konstruktové reliability H naznačují značnou problematičnost třífaktorového řešení.

Tabulka 37: Odhad reliability české adaptace Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ (n = 869)

	ECV _{SG}	ω_T	ω_H	H	FD
InC_EPI	0,05	0,94	0,00	0,33	0,86
InC_ROP	0,19	0,85	0,54	0,74	0,89
InC_UEM	0,10	0,84	0,27	0,49	0,78
InC_TOT	0,66	0,94	0,82	0,93	0,97

Pozn.: ECV_{SG} = procento vysvětlené společné variance specifických faktorů; ω_T = celková McDonaldova omega; ω_H = hierarchická omega (kritérium přijatelnosti > 0,50 až > 0,75); H = index konstruktové reliability (kritérium přijatelnosti > 0,70); FD = Factor Determinacy index (kritérium přijatelnosti > 0,90).

13.6.3 Faktorová struktura a reliabilita Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých

Kapitola přináší výsledky konfirmační faktorové analýzy Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých a deskriptivní charakteristiky položek české adaptace nástroje. Předložené výsledky prezentují v tabulce 38 relativní četnosti odpovědí na položky Škály SCAI-CZ. V tabulce 39 jsou prezentovány deskriptivní charakteristiky položek SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 869). Položky scai01 – scai04 náleží podle originální studie (Aschieri & Durosini, 2015) do první subškály nástroje ATT, Postoj ke zvědavosti vůči sobě, položky scai05- scai07 náleží k druhému faktoru INT, Zvyšování povědomí o sobě. Položky scai05, scai06 a scai07 jsou inverzní.

Tabulka 38: Relativní četnosti odpovědí na škálu SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 869)

Položka	1	2	3	4	5	6	7
Scai_01	20,5 %	19,8 %	15,7 %	15,1 %	14,4 %	7,4 %	7,2 %
Scai_02	13,9 %	16,0 %	19,8 %	16,9 %	13,0 %	11,6 %	8,7 %
Scai_03	21,5 %	23,6 %	17,5 %	15,0 %	12,7 %	6,6 %	3,2 %
Scai_04	9,7 %	10,2 %	12,9 %	18,5 %	18,3 %	19,0 %	11,4 %
iScai_05	2,8 %	5,6 %	8,3 %	14,8 %	16,1 %	24,4 %	28,0 %
iScai_06	3,7 %	6,1 %	9,7 %	15,2 %	15,2 %	23,2 %	26,9 %
iScai_07	2,4 %	5,2 %	8,5 %	14,2 %	16,2 %	23,0 %	30,5 %

Tabulka 39: Deskriptivní charakteristiky položek SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 869)

Položka	N	M	SD	Med	Min	Max	γ_2	γ_3
Scai_01	869	3,34	1,86	3	1	7	0,39	-0,94
Scai_02	869	3,69	1,84	4	1	7	0,22	-1,00
Scai_03	869	3,06	1,69	3	1	7	0,52	-0,71
Scai_04	869	4,28	1,82	4	1	7	-0,26	-0,96
iScai_05	869	5,21	1,66	6	1	7	-0,74	-0,37
iScai_06	869	5,10	1,73	6	1	7	-0,66	-0,55
iScai_07	869	5,28	1,65	6	1	7	-0,75	-0,35

Pozn.: N = 869, M = průměr, Min = minimální skór, Max = maximální skór, M = průměr, SD = směrodatná odchylka, γ_2 = šikmost, γ_3 = špičatost

U české adaptace Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-Cz byly řešeny pouze polychondrické korelace, které jsou prezentovány v tabulce 40. Už z nich je patrné, že položky subškály ATT Postoj ke zvědavosti vůči sobě (položky Scai_01-04) nemají signifikantní vztah k položkám škály INT Zvyšování povědomí o sobě sobě (položky iScai_05-07).

Tabulka 40: Matice polychorických korelací mezi položkami SCAI-CZ

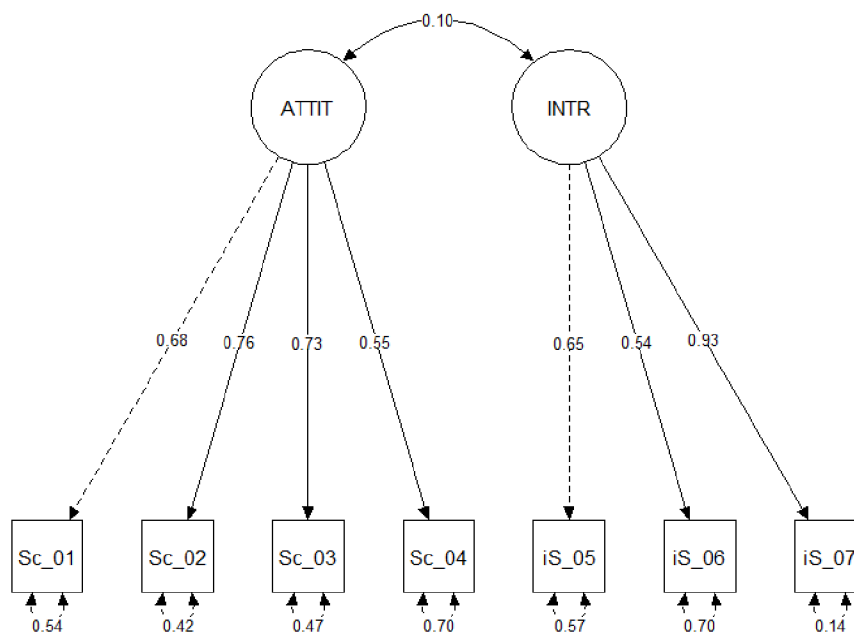
	Scai_01	Scai_02	Scai_03	Scai_04	iScai_05	iScai_06	iScai_07
Scai_01	1	0,54	0,49	0,32	0,02	-0,01	0,04
Scai_02	0,54	1	0,54	0,40	0,05	-0,01	0,11
Scai_03	0,49	0,54	1	0,43	0,00	-0,05	0,04
Scai_04	0,32	0,40	0,43	1	0,17	0,05	0,13
iScai_05	0,02	0,05	0,00	0,17	1	0,36	0,60
iScai_06	-0,01	-0,01	-0,05	0,05	0,36	1	0,51
iScai_07	0,04	0,11	0,04	0,13	0,60	0,51	1

Výpočty probíhaly v programovém prostředí R pomocí funkce *cfa* z balíčku *lavaan*. Metodou odhadu u všech modelů byla robustní varianta WLSMV, položky byly modelovány jako ordinální a soubor měl velikost $N = 869$. Ukazatele shody modelu s daty: $\chi^2 = 3852,360$; $df = 21$; $p < 0,001$; CFI = 0,991; TLI = 0,985; RMSEA = 0,056 (CI90% = 0,039–0,073); SRMR = 0,041.

Faktorová struktura škály SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých

Výsledky konfirmační faktorové analýzy ukazují na přítomnost dvou faktorů, tento dvoufaktorový model je však značně problematický. Velmi nízká je míra sdíleného rozptylu mezi subškálami testu. Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu je rovna $r = 0,097$ pro latentní proměnné, respektive $r = 0,06$ pro hrubé skóry subškál. Znamená to, že oba faktory spolu u výzkumného souboru dospělých prakticky nekorelují a je diskutabilní, jaký smysl má počítání celkového skóre tvořeného součtem dvou nesouvisejících faktorů.

Schéma 23: CFA Škály zvidavosti vůči sobě u výzkumného souboru dospělých (n = 869)

Reliabilita SCAI-CZ

Výpočty reliability Škály zvidavosti vůči sobě byly prováděny ve statistickém programu R (R Core Team, 2017) s využitím balíčku *lavaan*. Reliabilita české adaptace Škály zvidavosti vůči sobě i jejích jednotlivých subškál byla vypočítána pomocí funkce *reliability*, pro srovnání byla odhadnuta Cronbachova alfa i McDonaldova omega.

Hodnoty reliability jsou u modelu u Cronbachovy alfa i McDonaldovy omega jsou uspokojivé, a to jak u obou subškál nástroje, tak u celkového nástroje. Reliabilita (ω_T) faktoru Postoj ke zvidavosti vůči sobě je rovna hodnotě 0,75, faktoru Zvyšování povědomí o sobě hodnotě 0,73 a celé škály 0,76.

Vzhledem k tomu, že konfirmační faktorová analýza české adaptace SCAI-CZ ukázala velmi nízkou souvislost faktorů, zůstává ovšem diskutabilní, co znamená celkový skór a zda interpretovat celou škálu Zvidavosti vůči sobě jako smysluplný konstrukt. Údaje o reliabilitě (Cronbachova α) také naznačují otazníky nad interpretací celé škály, jestliže Cronbachova α s přidáním položek faktoru INT Zvyšování povědomí o sobě slábne.

Tabulka 41: Reliabilita české adaptace SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n=869)

	SCAI_ATT	SCAI_INT	SCAI_TOT
α	0,77	0,74	0,67
ω_T	0,75	0,73	0,76

Pozn.: α = Cronbachova alfa, ω_T = celková McDonaldova omega

13.6.4 Validita nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a jejich vztah k pětifaktorovému modelu osobnosti a dalším charakteristikám

Výsledky jsou prezentovány v pořadí: 1. Vztah Intrapersonální zvidavosti InC-CZ a Zvidavosti vůči sobě, měřené SCAI-CZ mezi sebou, 2. Vztah zvidavosti Intrapersonální zvidavosti InC-CZ a Zvidavosti vůči sobě k pětifaktorovému modelu osobnosti, 3. Vztah zvidavosti Intrapersonální zvidavosti InC-CZ a Zvidavosti vůči sobě k dalším konstruktům.

Tabulka 42 prezentuje vztah zvidavosti vůči sobě, měřené škálou SCAI-CZ a intrapersonální zvidavosti, měřenou InC-CZ.

Tabulka 42: Vztah zvidavosti vůči sobě a intrapersonální zvidavosti, měřený InC-CZ a SCAI-CZ

	SCAI_TOT	SCAI_ATT	SCAI_INT
InC_TOT	0,45*	0,38*	0,25*
InC_EPI	0,43*	0,38*	0,23*
InC_ROP	0,17*	0,17*	0,06
InC_UEM	0,48*	0,38*	0,32*

Pozn: jedná se o Pearsonovy korelace hrubých skóre škál, hladina významnosti $p < 0,05$

Výsledky ukazují, že rovněž u souboru dospělých spolu české adaptace škál souvisejí středně silně, vztahy mezi konstrukty jsou nepatrně silnější než u souboru dospívajících, $r = 0,45$ ($r^2 = 0,20$, $p < 0,05$).

Celková škála SCAI-CZ, podobně jako její první faktor Postoje ke zvidavosti vůči sobě (ATT) má středně silné vztahy s Intrapersonální zvidavostí, zejména se subškálami EPI, Zkoumání vlastní identity a účelu m ($r = 0,43$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům ($r = 0,48$, $r = 0,23$, $p < 0,05$). Z převážně středně silných vztahů Škály Intrapersonální zvidavosti se vymyká subškála ROP (Přemýšlení o vlastní minulosti), která podle konfirmační faktorové analýzy InC-CZ sytí hlavní faktor InC nejméně ze všech subškál. Zde tedy souvislost subškály ROP s celkovým výsledkem SCAI-CZ i dílčími faktory nabývá pouze slabých hodnot ($r = 0,17$, $r = 0,03$, $p < 0,05$), subškála ROP pak zcela nesouvisí s faktorem INT, Zvyšování povědomí o sobě.

Vezmu-li však v potaz výsledky faktorové analýzy SCAI-CZ, je nutné interpretovat souvislost každé subškály SCAI-CZ vůči InC-CZ samostatně. Z tohoto úhlu pohledu souvisí škála Postoj ke zvidavosti vůči sobě s celkovou Škálou Intrapersonální zvidavosti ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), stejně silný vztah vykazuje k subškálám EPI a UEM ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$).

Na základě výsledků přijímám hypotézu H22: U dospělých existuje **signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a zvidavostí vůči sobě**.

Korelace subškál s věkem dle pohlaví

Tabulka 43: Vztah SCAI-CZ a věku respondentů

	Pohlaví	R	P
SCAI_TOT	muži	-0,086	p=,083
SCAI_ATT	muži	-0,018	p=,722
SCAI_INT	muži	-0,123*	p=,013
SCAI_TOT	ženy	-0,165***	p=,000
SCAI_ATT	ženy	-0,059	p=,207
SCAI_INT	ženy	-0,207***	p=,000

Na základě výsledků přijímám hypotézu H21: U dospělých existuje **signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a věkem respondenta**.

Rozdíly se ovšem projevují pouze u faktoru Zvyšování povědomí o sobě, a to zejména u žen. Ačkoli jsou změny s věkem nevýrazné, lze hypotetizovat, postoj Zvyšování povědomí o sobě není stabilním rysem a že postupně s přibývajícemi životními zkušenostmi pozvolna slábne.

Důkladnější pohled na vztahy obou konstruktů k pětifaktorovému modelu osobnosti poskytuje tabulka 44.

Na základě výsledků přijímám následující hypotézy k intrapersonální zvidavosti: H12: U dospělých existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a otevřeností**. H13: U dospělých existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a neuroticismem**. Přijímám také H14: U dospělých existuje **negativní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvidavostí a svědomitostí**.

Na základě výsledků přijímám hypotézu k zvidavosti vůči sobě H17: U dospělých existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a otevřeností**.

Zároveň **zamítám** hypotézu H18: U dospělých existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi zvidavostí vůči sobě a neuroticismem**.

Tabulka 44: Vztah SCAI-CZ a InC-CZ k dimenzím pětifaktorového modelu osobnosti (n = 845)

	SCAI_TOT	SCAI_ATT	SCAI_INT	InC_TOT	InC_EPI	InC_ROP	InC_UEM
NEO-N	0,12*	0,09*	0,08*	0,45*	0,34*	0,46*	0,32*
N1	0,15*	0,08*	0,15*	0,39*	0,29*	0,37*	0,31*
N2	0,00	0,04	-0,04	0,25*	0,15*	0,33*	0,16*
N3	0,14*	0,12*	0,08*	0,46*	0,39*	0,43*	0,33*
N4	0,05	0,02	0,06	0,32*	0,25*	0,33*	0,23*
N5	0,14*	0,11*	0,10*	0,23*	0,17*	0,27*	0,14*
N6	0,05	0,04	0,03	0,36*	0,30*	0,34*	0,27*
NEO-E	0,17*	0,15*	0,08	-0,05	-0,05	-0,04	-0,04
E1	0,20*	0,13*	0,17*	-0,03	-0,03	-0,07*	0,01
E2	0,04	0,05	0,00	-0,10*	-0,10*	-0,03	-0,10*
E3	0,06	0,06	0,01	-0,09*	-0,07*	-0,10*	-0,06
E4	0,10*	0,11*	0,03	-0,02	-0,00	-0,04	0,00
E5	0,11*	0,15*	-0,00	0,11*	0,07	0,18*	0,03
E6	0,17*	0,11*	0,14*	-0,06	-0,03	-0,11*	-0,01
NEO-O	0,49*	0,35*	0,38*	0,43*	0,42*	0,18*	0,44*
O1	0,32*	0,21*	0,27*	0,37*	0,35*	0,23*	0,32*
O2	0,41*	0,36*	0,23*	0,33*	0,33*	0,14*	0,33*
O3	0,48*	0,35*	0,36*	0,44*	0,37*	0,22*	0,48*
O4	0,22*	0,18*	0,15*	0,04	0,09*	-0,08*	0,06
O5	0,34*	0,25*	0,25*	0,38*	0,38*	0,18*	0,37*
O6	0,19*	0,02	0,31*	0,15*	0,15*	0,00	0,20*
NEO-P	0,16*	0,10*	0,15*	-0,02	0,03	-0,13*	0,04
P1	0,07*	0,04	0,06	-0,07*	-0,00	-0,17*	-0,02
P2	0,03	-0,03	0,10*	-0,07	-0,04	-0,12*	-0,02
P3	0,22*	0,11*	0,23*	0,03	0,03	-0,05	0,08*
P4	0,14*	0,12*	0,09*	-0,01	0,05	-0,14*	0,04
P5	-0,02	-0,02	-0,02	-0,11*	-0,08*	-0,08*	-0,11*
P6	0,27*	0,23*	0,16*	0,20*	0,22*	0,05	0,22*
NEO-S	0,04	0,02	0,05	-0,19*	-0,19*	-0,23*	-0,07*
S1	0,07*	0,03	0,08*	-0,17*	-0,16*	-0,22*	-0,05
S2	0,03	-0,01	0,07	-0,13*	-0,12*	-0,16*	-0,04
S3	0,02	-0,02	0,07*	-0,19*	-0,18*	-0,22*	-0,07*
S4	0,11*	0,13*	0,01	0,00	-0,03	-0,01	0,05
S5	-0,01	-0,01	-0,00	-0,26*	-0,21*	-0,27*	-0,16*
S6	-0,02	-0,04	0,01	-0,13*	-0,14*	-0,14*	-0,04

Pozn: jedná se o Pearsonovy korelace hrubých skóre škál, hladina významnosti $p < 0,05$

Tabulka 45: Vztah SCAI-CZ a InC-CZ ke zvědavosti (VIA-CUR) a tvořivosti (VIA_CRE) z VIA-IS-R (n = 845)

	SCAI_TOT	SCAI_ATT	SCAI_INT	InC_TOT	InC_EPI	InC_ROP	InC_UEM
VIA_CRE	0,11*	0,19*	-0,07	0,11*	0,10*	0,06	0,13*
VIA_CUR	0,12*	0,23*	-0,10*	0,05	0,06	-0,02	0,08*

Pozn: jedná se o Pearsonovy korelace hrubých skóre škál, hladina významnosti $p < 0,05$

Výsledky umožňují přijmout hypotézu H19: U dospělých existuje **pozitivní signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a zvědavostí jako silnou stránkou**. Vztah obou konstruktů je ovšem slabý, u celé škály ($r = 0,12$, $r^2 = 0,01$, $p < 0,05$) i u škály Postoj ke zvědavosti vůči sobě ($r = 0,23$, $r^2 = 0,50$, $p < 0,05$).

Na základě výsledků dále **zamítám** hypotézu H16: U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a zvědavostí jako silnou stránkou.

13.6.5 Doplnkové výsledky

V tabulce 46 jsou prezentovány vztahy škál tvořivosti a zvědavosti jako silných stránek z nástroje VIA-IS-R k pětifaktorovému modelu osobnosti. Převod škál probíhalo dle standardních platných postupů, podobně jako u zkoumaných škál zvědavosti. Výsledky ukazují, že jak tvořivost, tak zvědavost jako silná stránka má spíše slabý pozitivní vztah k dimenzi extraverze a slaběji se vztahují k otevřenosti, zvědavost z VIA-IS-R ještě vyjazuje slabý negativní vztah k neuroticismu.

Tabulka 46: Pearsonovy korelace tvořivosti a zvědavosti (VIA-IS-R) s pětifaktorovým modelem

	VIA_CRE	VIA_CUR		VIA_CRE	VIA_CUR
NEO-N	-0,09*	-0,20*	NEO-P	-0,14*	-0,02
N1	-0,11*	-0,20*	P1	-0,01	0,07
N2	0,01	-0,12*	P2	-0,20*	-0,09*
N3	-0,09*	-0,17*	P3	0,02	0,07*
N4	-0,13*	-0,18*	P4	-0,08*	0,05
N5	0,12*	-0,03	P5	-0,28*	-0,15*
N6	-0,14*	-0,20*	P6	0,03	0,02
NEO-E	0,24*	0,26*	NEO-S	0,09*	0,24*
E1	0,11*	0,19*	S1	0,19*	0,23*
E2	0,07*	0,12*	S2	-0,02	0,11*
E3	0,22*	0,20*	S3	-0,04	0,06
E4	0,22*	0,25*	S4	0,24*	0,32*
E5	0,20*	0,10*	S5	0,02	0,18*
E6	0,14*	0,17*	S6	0,02	0,14*
NEO-O	0,18*	0,13*			
O1	0,05	-0,00			
O2	0,09*	0,14*			
O3	0,12*	0,11*			
O4	0,20*	0,13*			
O5	0,22*	0,17*			
O6	0,01	-0,03			

Pozn: jedná se o Pearsonovy korelace hrubých skóreů škál, hladina významnosti $p < 0,05$

13.7 Diskuze

Cílem studie bylo ověřit originálně třífaktorovou strukturu Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ a faktorovou strukturu Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ, ověřit základní psychometrické charakteristiky české adaptace nástrojů a zjistit, s jakými charakteristikami pětifaktorového modelu osobnosti zvědavost vůči sobě a intrapersonální zvědavost souvisí. Dalším cílem bylo zhodnotit, zda lze využít škály při screeningu před zahájením psychoterapie nebo v jejím průběhu a jaké možnosti využití koncepty nabízejí.

U Škály intrapersonální zvědavosti předpokládá původní konceptualizace 3 vzájemně vztažené faktory. Výsledky CFA ukázaly 3 faktory v těsném vztahu, podobně, jako u výzkumného souboru dospívajících ve studii 2. Byly ověřeny 3 modely Škály intrapersonální zvědavosti, třífaktorový, jednofaktorový a bifaktorový. Podobně jako u výzkumného souboru dospívajících, nejlepší shoda s daty se jeví u bifaktorového modelu (tabulka 37). V originální studii Litman et al. (2017) prezentují, že i přes teoretické zakotvení konstruktů výsledky vyznívají ve prospěch

multidimenzionálního konstruktů, ovšem se silnými vzájemnými korelacemi faktorů. Podobně jako ve studii 2 se přikláním k třífaktorovému řešení, podobně, jako autoři originální studie.

Validita Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ byla v této studii ověřována pomocí standardizovaného nástroje NEO-PI-3. Předpokládala jsem zde pozitivní souvislost s otevřeností a neuroticismem. V originální studii měla intrapersonální zvědavost měřená InC slabý až středně silný vztah s neuroticismem ($r = 0,28$, $r^2 = 0,06$) slabý pozitivní vztah s otevřeností ($r = 0,15$), slabý záporný vztah se svědomitostí ($r = -0,13$) a s přívětivostí ($r = -0,13$), kdy výzkumným souborem ovšem byli dospívající i dospělí ve věku od 15 do 90 let ($n = 1005$, $M = 30,8$, $SD = 17,1$). Data českého výzkumného souboru dospělých ukázala podobně jako u dospívajících studentů gymnázií silnější souvislost celkového skóru škály s dimenzí neuroticismu ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$) a s dimenzí otevřenosti ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,05$). Využití NEO osobnostního inventáře 3 umožnilo citlivější rozlišení, se kterými dílčími dimenzemi neuroticismu a otevřenosti výsledky na Škále intrapersonální zvědavosti souvisejí a se kterými nikoli (uvedeny jsou zde vždy Pearsonovy korelace hrubých skóre, $p < 0,05$). Rozlišení dílčích subškál dimenzí jednak slouží k ověření validity škály, jednak umožňuje blíže popsat charakteristiku konstruktů. Z dimenze neuroticismu má intrapersonální zvědavost středně silný vztah k subškálám úzkostnost ($N1$, $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$, $p < 0,05$), depresivnost ($N3$, $r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$), rozpačitost ($N4$, $r = 0,32$, $r^2 = 0,10$, $p < 0,05$) a zranitelnost ($N6$, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). Slabější souvislosti lze nalézt také u zbývajících dimenzí neuroticismu. Se subškálou $N2$ hněvivost – hostilita vykazuje InC-CZ slabý vztah ($r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$), podobně tak se subškálou impulzivnosti ($r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,05$), tuto souvislost však nesytí hlavní faktor, propojený především se subškálami UEM a EPI, ale subškála ROP. Výsledky studie 3 tak ukazují, že intrapersonální zvědavost podle konceptualizace Litmana et al. (2017) souvisí značně s různorodou paletou negativní emocionalita, kdy převažuje především inhibované chování ve smyslu sociálního stažení, úzkostnosti a rozpačitosti, která může být vázána na sociální kontakt. Výsledky studie Litman et al. (2017) ukazují rovněž středně silný vztah intrapersonální zvědavosti k negativní afektivitě ($r = 0,40$). Lze namítat, že vztah InC-CZ se neuroticismem dle originální studie není tak silný, ovšem lze uvažovat nad tím, že 10 položková verze nástroj Big Five, využitý Litmanem a kolegy zachycuje pouze některé aspekty neuroticismu. Předkládaná studie naopak mapuje detailně povahu dílčích aspektů neuroticismu, které s intrapersonální zvědavostí souvisejí.

Podobně souvislost InC-CZ s konkrétními aspekty otevřenosti umožňuje lepší představu o povaze konstruktů. S otevřeností souvisí nejsilněji na subškálách fantazie ($O1$, $r = 0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), estetické prožívání ($O2$, $r = 0,33$, $r^2 = 0,11$, $p < 0,05$), prožívání ($O3$, $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a idejí ($O5$, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). Lze zachytit, že tento vztah sytí spíše subškály EPI a EUM, zatímco subškály ROP (Reflecting on Past) má vztah se jmenovanými subškálami otevřenosti slabý.

Naopak se jeví, že intrapersonální zvědavost nemá vztah žádný k novátorským činnostem (O4, $r = 0,04$, $r^2 = 0,002$, $p < 0,05$) a vykazuje slabý vztah k hodnotám (O6, $r = 0,15$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,05$). Tyto výsledky podporuje i nulový nebo velmi slabý vztah intrapersonální zvědavosti k zvědavosti a tvořivosti jako silným stránkám dle modelu Petersona a Seligmana (2004, $r = 0,05$, $r^2 = 0,003$, resp. $0,11$, $r^2 = 0,01$, $p < 0,05$).

Slabší negativní vztah škála vykazuje s dimenzí svědomitosti ($r = -0,19$, $r^2 = 0,04$, $p < 0,05$), podobně jako v originální studii, tento vztah je nejvíce sycen subškálou disciplinovanost (S5, $r = -0,21$, $r^2 = 0,04$, $p < 0,05$).

Výsledky dále ukazují, že intrapersonální zvědavost nesouvisí s přívětivostí, jediný slabý vztah má InC-CZ k subškále jemnocit (P6, $r = 0,20$, $r^2 = 0,04$, $p < 0,05$), což ovšem podporuje obraz jedince s vysokou intrapersonální zvědavostí, který je citlivý, zahlcený negativními emocemi, může být až přecitlivělý, se starostí o druhé. Takový jedinec může rozvíjet různé fantazie, může mít sklony nebo potřebu estetického prožívání, celkově bude velmi citlivý k emočním obsahům u sebe i druhých. Výsledky této studie tak souhlasí se závěry Litmana et al. (2017). Z pohledu polyvagální teorie se tedy pravděpodobně jedná o jedince s autotonomním nervovým systémem na úrovni mobilizace, který je v napětí, dělá si starosti o sebe i o druhé, zvýšeně prožívá pozitivní i negativní emoční dopad významnějších i drobnějších životních událostí.

Škála zvědavosti vůči sobě v české adaptaci (SCAI-CZ) je konstruktem se dvěma faktory. Výsledky bohužel ukazují, že tyto dva faktory, Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT) a Zvyšování povědomí o sobě (INT) spolu na základě výsledků českého výzkumného souboru dospělých téměř nesouvisí ($r = 0,10$, $r^2 = 0,01$). Varování pro nízký vztah mezi oběma faktory lze nalézt už v originální studii Aschieriho a Durosini o konceptualizaci škály (2015). Při důkladnějším pohledu je zde zřejmé, že položky sytící první faktor mají nulový nebo slabě záporný vztah s položkami druhého faktoru. Slabší vztah obou dílčích faktorů dokládají i některé z pozdějších studií, zaměřených na zvědavost vůči sobě (Durosini et al., 2018; $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$). Ačkoli autoři škály tento vztah považují za uspokojivý, kdy v různých studiích vztah obou faktorů nabývá $r = 0,35$ až $0,50$ (Aschieri et al., 2020, Aschieri et al., 2021), výsledky na českém výzkumném souboru vzbuzují otazníky. Výzkumné soubory studie 1 i 3 jsou řádově rozsáhlejší ($n = 2356$, resp. $n = 869$) oproti výzkumným souborům autorů ($n = 138$, Aschieri & Durosini, 2015; $n = 122$, Aschieri et al., 2016; $n = 195$ / $n = 170$, Durosini et al., 2018), a tedy se může jednat o přesnější výsledky. Z důvodu nízkého společného rozptylu faktorů interpretují výsledky u obou faktorů zvlášť.

Při ověřování souběžné kriteriální validity u Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých byl předpokládán vztah s otevřeností, který byl potvrzen u obou subškál. Postoj ke zvědavosti vůči sobě ATT má s dimenzí otevřenosti středně silný vztah ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), Zvyšování povědomí o sobě, INT má také středně silný vztah ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p <$

0,05). Podobně Aschieri a Durosini (2015) uvádějí středně silnou pozitivní souvislost s otevřeností ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$) u celého nástroje. U subškály ATT je tato souvislost sycena především estetickým prožíváním (O2, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a prožíváním (O3, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a dále idejemi (O5, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$). Zvyšování povědomí o sobě, INT, se do vztahu s dimenzí otevřenosti dostává prostřednictvím subškály fantazie (O1, $r = 0,27$, $r^2 = 0,07$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a subškálou hodnot (O6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). Celá SCAI-CZ souvisí s dimenzí otevřenosti středně silně ($r = 0,49$, $r^2 = 0,24$, $p < 0,05$), posílení vztahu díky využití celé škály je dáno rozlišným sycením dílčích faktorů.

Také slabá pozitivní souvislost zvědavosti vůči sobě a extraverze odpovídá původní studii ($r = 0,20$), výsledky studie 3 ukazují slabou souvislost s vřelostí (E1, $r = 0,13$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,05$) a s vyhledáváním vzrušení (E5, $r = 0,15$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,05$) pro subškálu ATT a ještě slaběji s pozitivními emocemi a aktivností. Subškála INT má slabý vztah k vřelostí (E1, $r = 0,17$, $r^2 = 0,03$, $p < 0,05$) a pozitivními emocemi (E6, $r = 0,11$, $r^2 = 0,01$, $p < 0,05$). U faktoru ATT lze nalézt také slabou souvislost s jemnocitem (P6, $r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,05$) z přívětivosti a u faktoru INT slabou souvislost s altruismem (P3, $r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,05$) a jemnocitem (P6, $r = 0,16$, $r^2 = 0,03$, $p < 0,05$). Slabá pozitivní souvislost s neuroticismem jako u výzkumného souboru dospívajících ve studii 2 se neobjevuje.

13.7.1 Limity studie

K limitům studie patří chybějící test-retestová reliabilita. Dalším limitem, který ovšem souvisí s hlavním cílem studie 3, je soubor nástrojů k ověření souběžné kriteriální a diskriminační validity. S odkazem na stěžejní cíl, tedy popsání podstaty konceptu intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě, byl ke sběru dat pro citlivější rozlišení využit inventář NEO-PI-3. Jeho délka v kontextu sběru dat formou tužka papír u výzkumného souboru dospělých vyloučila možnost přidat další metody k ověření validity. Dalším zřejmým limitem je využití VIA_IS-R, respektive jeho subškál zvědavost a tvořivost. Česká adaptace nástroje není standardizována, souvislosti s tvořivostí a zvědavostí jako silnou stránkou proto uvádím jako okrajové.

13.8 Závěry

Cílem studie bylo ověřit faktorovou strukturu a základní psychometrické charakteristiky Intrapersonal Curiosity Scale a Self-Curiosity attitude-Interest Scale u výzkumného souboru českých dospělých, vztah konceptů k pětifaktorovému modelu osobnosti a možnosti jejich využití v klinické praxi.

Výsledky ukazují, že původní teoretický model, který počítá celkové skóre INC-CZ jako součet tří vzájemně korelovaných subškál EPI, ROP a UEM je u české verze ověřované na souboru dospělých přijatelný s výhradami. Podobně jako u dospívajících, struktura škály ukazuje na značné překryvy položek, zejména na škále EUM a EPI, naopak subškála ROP se zbylými dvěma škálami souvisí slaběji. Odhad reliability nástroje INC-CZ u výzkumného souboru za pomoci McDonalldovy omegy je $\omega_T = 0,94$. Pro další vývoji škály by bylo vhodné zařadit korekce položek.

Z dimenze neuroticismu má intrapersonální zvědavost středně silný vztah k subškálám úzkostnost (N1, $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$, $p < 0,05$), depresivnost (N3, $r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$), rozpačitost (N4, $r = 0,32$, $r^2 = 0,10$, $p < 0,05$) a zranitelnost (N6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). S otevřeností souvisí intrapersonální zvědavost nejsilněji na subškálách fantazie (O1, $r = 0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), estetické prožívání (O2, $r = 0,33$, $r^2 = 0,11$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a idejí (O5, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). Lze zachytit, že tento vztah sytí spíše subškály EPI a EUM.

Škála zvědavosti vůči sobě v české adaptaci (SCAI-CZ) je konstruktem se dvěma faktory. Výsledky studie 3 ukazují, že tyto dva faktory, Postoj ke zvědavosti vůči sobě (ATT) a Zvyšování povědomí o sobě (INT) spolu na základě výsledků českého výzkumného souboru dospělých téměř nesouvisí ($r = 0,10$, $r^2 = 0,01$). Rovněž reliabilita celého nástroje se jeví problematicky ($\alpha = 0,67$, $\omega_T = 0,76$). Cronbachova alfa nabývá ovšem u jednotlivých subškál uspokojivých hodnot ($\alpha = 0,77$, resp. $0,74$). Škálu zvědavosti vůči sobě je zapotřebí interpretovat spíše jako dva nezávislé faktory. Postoj ke zvědavosti vůči sobě ATT má s dimenzí otevřenosti středně silný vztah ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), Zvyšování povědomí o sobě, INT má také středně silný vztah ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). U subškály ATT je tato souvislost sycena především estetickým prožíváním (O2, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a prožíváním (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a dále vyhledáváním vzrušení (O5, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$). Zvyšování povědomí o sobě, INT, se do vztahu s dimenzí otevřenosti dostává prostřednictvím subškály fantazie (O1, $r = 0,27$, $r^2 = 0,07$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a subškálou hodnot (O6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). S dalšími dimenzemi pětifaktorového odělu Zvědavost vůči sobě výrazněji nesouvisí.

Výsledky naznačují, že i přes jisté metodologické nedostatky mohou pomoci při rychlém screeningu před psychoterapií nebo v jejím průběhu. Doporučením je použití obouškál současně, respektive Škály intrapersonální zvědavosti INC-CZ spolu s položkami prvního faktoru Škály zvědavosti vůči sobě, Postoje ke zvědavosti vůči sobě (ATT), implikace pro využití podrobně rozvádím v následné diskuzi k celému disertačnímu projektu.

14 DISKUZE

Cílem disertačního projektu bylo popsat koncepty Intrapersonální zvědavosti a Zvědavosti vůči sobě ve vztahu k pětifaktorového modelu osobnosti. Předpokladem bylo, že obě charakteristiky mohou nést informace o konkrétním jedinci v klinickém kontextu, které naznačují potřebný směr počátku intervence. Dílčími cíli bylo ověřit faktorovou strukturu a základní psychometrické charakteristiky Intrapersonal Curiosity Scale (InC-CZ) a Self-Curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI-CZ) u výzkumných souborů českých adolescentů a dospělých a na základě zjištění popsat možnosti jejich využití v klinické praxi. Vztah obou konceptů k pětifaktorovému modelu je obsahem diskuzí k jednotlivým studiím, souhrnná diskuze se zabývá širším kontextem výsledků, implikacemi a silnými stránkami nástrojů v klinickém kontextu a shrnuje nejdůležitější limity celého disertačního projektu.

14.1 Zvědavost v kontextu pozitivních a negativních emocí

Zvědavost se ve svých rozmanitých valérách může lišit šíří, směrem, obsahem i emoční valencí. Výsledky předložených studií 1-3 přinášejí informace o tom, že emoční valence zvědavosti vůči sobě a intrapersonální zvědavosti se liší. V kontextu emocí jako projevů funkce autonomního nervového systému (Porges, 2011) tak konkrétní typ zvědavosti vůči svému vnitřnímu světu, kterým jedinec disponuje, může odrážet jeho základní emoční ladění a jeho otevřenost ke změně. Na základě výsledků se lze domnívat, že intrapersonální zvědavost souvisí primárně s negativní emocionalitou. Kromě neuroticismu byla intrapersonální zvědavost u dospívajících (studie 2) spojena s úzkostností a depresivitou, u úzkostnosti se jedná o středně silný vztah ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$), u depresivity rovněž ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$). Výsledky tak souhlasí s originálními studiemi tvůrců konceptu (Litman et al., 2017).

Uvažujeme-li emoční doprovod u zvědavosti vůči sobě, není provázána výrazně zápornými emocemi jako intrapersonální zvědavost. Zvědaví jedinci s vysokou zvědavostí vůči sobě zažívají pravděpodobně spíše slabě pozitivní nebo případně neutrální či slabé negativní emoce (pro ty by svědčil slabý vztah subskály ATT k depresivnosti (N_3 , $r = 0,12$, $r^2 = 0,01$, $p < 0,05$) a impulzivnosti (N_5 , $r = 0,11$, $r^2 = 0,01$, $p < 0,05$). Výsledky tak souhlasí s novou studií Aschieriho et al. (2021), kde výsledky při použití Litmanovy I/D škály 2008) ukazují středně silný vztah k zvědavosti typu *interest* ($r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,01$) a slabý vztah k Litmanově zvědavosti typu *deprivation* ($r = 0,15$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,01$).

Intrapersonální zvědavost tak v širším rámci zřejmě patří ke zvědavosti typu *deprivation* (Litman, 2008), zatímco zvědavost vůči sobě je zřejmě spojena se zvědavostí typu *interest*. Litman et al.

(2017) ve studii ke konceptualizaci intrapersonální zvědavosti její vztah k negativním emocím rovněž zmiňuje.

Litman (2008) považuje za důležitý rozdíl mezi oběma subtypy zvědavosti jejich dynamiku. Zvědavost typu *interest* posiluje exploratorní chování a pozitivní emoční zkušenost. Naopak zvědavost typu *deprivece* je uspokojena získáním chybějící informace a další exploratorní chování neposiluje, ale oslabuje.

Výsledky studie 2 se dále shodují s výsledky Litmana s kolegy (2017) o negativním vztahu intrapersonální zvědavosti a sebehodnocení, měřeného Rosenbergovou škálou. Ve studii Litmana et al. byl mezi nimi prokázán středně silný negativní vztah ($r = -0,41$ pro celou škálu InC, $r^2 = 0,17$, $p < 0,01$). Výsledky studie 2 ukazují na rovněž středně silný negativní vztah intrapersonální zvědavosti a sebehodnocení ($r = -0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,01$) pro výzkumný soubor studentů gymnázií.

14.2 Intrapersonální zvědavost

Intrapersonální zvědavost má u dospělých středně silný vztah k dimenzím neuroticismu a otevřenosti. U neuroticismu má InC-CZ nejsilnější vztahy k subškálám úzkostnost (N1, $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$, $p < 0,05$), depresivnost (N3, $r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$), rozpačitost (N4, $r = 0,32$, $r^2 = 0,10$, $p < 0,05$) a zranitelnost (N6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$), u otevřenosti má středně silný vztah k subškálám fantazie (O1, $r = 0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), estetické prožívání (O2, $r = 0,33$, $r^2 = 0,11$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a idejí (O5, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). U dospívajících má podobně středně silné vztahy k neuroticismu a otevřenosti, dále středně silný negativní vztah k depresivitě měřené SDDSS ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$), a podobně středně silný negativní vztah k úzkostnosti měřené SUDS ($r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$). Oba tyto vztahy jsou nejvíce sycené subdimenzí UEM, Porozumění vlastním emocím a motivům. Rohleder et al. (2016) postulovali, že vyšší pozornost směrem k sobě zaměřujeme v situaci ohrožení - nebo v situacích se zvýšenými nároky, například v kompetitivním kontextu. Jestliže jedinec prožívá pochyby o svém životním nasměrování, což mohou v InC-CZ reprezentovat například položky „Pochybuji o tom, jestli vím, kdo jsem“ (epio7) nebo „Představuji si, jaký by byl můj život, kdybych se vydal/a jinou cestou.“ (ropo2), lze hovořit o situaci, kdy jedinec vnímá životní události jako náročné, diskomfortní. V každodenním kontaktu to pro něho může znamenat stálé porovnávání s druhými, což je pak cirkulárně zdrojem tenze. Intrapyschický život některých jedinců se tak proměňuje ve sled ruminací, jejichž obsahem jsou vlastní nedosažené možnosti a stálé sebeutvrzování. V kontextu intrapersonální zvědavosti se může jednat o jedince s vysokými skóry InC-CZ.

Lze se zamýšlet nad tím, že stav objektivního sebeuvědomění, jak ho definovali Duval a Wicklund (1972), je spojen se subjektivní interpretací vztahu s druhými jako kompetitivního prostředí.

V klinickém kontextu může být stav zvýšeného sebeuvědomování, pokud jedinec dle svého vnitřního hodnocení nedosahuje standardu, spojen s negativními emočními projevy a sociální žádoucností. Souvisí s výchozí nízkou mírou sebehodnocení, jak potvrzují výsledky studie 2 u výzkumného souboru dospívajících.

Jestliže tedy intrapersonální zvědavost středně silně souvisí se škálami úzkostnosti, depresivnosti, zranitelnosti a rozpačitosti, vysoké hodnoty intrapersonální zvědavosti dle Litmana et al. (2017) odhalují člověka s vysokou citlivostí, obavami, pocitu trapnosti a studu (Hřebíčková & Jelínek, 2016). Zde lze vidět značné odlišnosti mezi intrapersonální zvědavostí a všímavostí. Všímavost je definována jako tendence být si vysoce vědom/a svých vnitřních a vnějších zkušeností v kontextu pojetí přijímajícího, neodsuzujícího postoje k těmto zkušenostem, se složkami trvalá pozornost, věnovaná současnému okamžiku (uvědomování/*awareness*) a otevřený postoj k vlastní zkušenosti a její přijímání (přijímání/*acceptance*; Bishop et al., 2004, in Cardacciotto et al., 2008). Při kritickém posuzování podstaty konceptu intrapersonální zvědavosti bych ráda zdůraznila, že základním časem, ke kterému se koncept vztahuje, je minulost, oproti setrvání v přítomnosti, která je v jádru konceptu *mindfulness*. Dále, také druhá složka *mindfulness*, přijímání zkušenosti, je v rozporu s vyzněním Škály intrapersonální zvědavosti. Jak bylo řečeno výše jinými slovy, zvýšené hodnoty intrapersonální zvědavosti spíše souvisejí s nepřijetím sebe sama, pochybami, potřebou sebeutvrzování.

14.3 Zvědavost vůči sobě

Zvědavost vůči sobě Aschieriho a Durosini (2015) je, jak diskutujeme výše, velmi odlišným konstruktem, který s intrapersonální zvědavostí sdílí otevřený postoj k poznávání. Subškály ATT a INT Škály zvědavosti vůči sobě interpretujeme díky velmi omezenému sdílenému rozptylu zvlášť.

Postoj ke zvědavosti vůči sobě ATT má s dimenzí otevřenosti středně silný vztah ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), Zvyšování povědomí o sobě, INT s otevřeností vykazuje také středně silný vztah ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). U subškály ATT je tato souvislost sycena především estetickým prožíváním (O2, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a prožíváním (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a dále vyhledáváním vzrušení (O5, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$). Zvyšování povědomí o sobě, INT, se do vztahu s dimenzí otevřenosti dostává prostřednictvím subškály fantazie (O1, $r = 0,27$, $r^2 = 0,07$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a subškálou hodnot (O6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$).

Jak jsem poznamenala výše, zvědavost vůči sobě převážně není spojena s negativní emocionalitou. U dospívajících se k depresivitě nevztahuje vůbec, k úzkostnosti a sebehodnocení má pouze slabý vztah. Na základě originálních studií byl tento odlišný vztah obou škál k negativní emocionalitě

předpokladem, výsledky ji takto potvrzují. Slabý vztah faktoru ATT najdeme také k subškále P6 jemnocit, který se dle Hřebíčkové a Jelínka (2016) vyznačuje soucitem, starostlivostí a empatií k druhým ($r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,05$). Faktor INT vykazuje stejnou sílu vztahu ($r = 0,23$, $r^2 = 0,05$, $p < 0,05$) k facetě P3 altruismus. Tyto slabé vztahy souhlasí s výsledky původní studie (Aschieri & Durosini, 2015) i studií návazných (Aschieri et al. 2020).

Lze tedy předpokládat, že vyšší skóre zvědavosti vůči sobě budou vykazovat jedinci se zájmem o interpersonální vztahy a s pozitivním postojem k hledání nových možností, například v kontextu psychoterapie. Ovšem, není zřejmé, zda takový jedinec bude mít zájem o psychoterapii nebo zda bude mít zakázku spíše seberozvojovou.

14.4. Dynamika intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě

Jach s kolegy (2021) představili model obecné zvědavosti a její dynamiku, které souhlasí se závěry předložených studií. Autoři postulují, že dynamika zvědavosti, kterou spojují s otevřeností, se liší přítomností nebo absencí neuroticismu, a dvě linie vývoje zvědavého chování nazývají *exploration pathway* a *safety pathway*. V případě jedinců s nízkým neuroticismem je zvědavost spojena s pozitivními emocemi a exploračí, která vede k akvizici nových informací, zvláště takových, kde není přítomna konkrétní vnější odměna. Výsledky Jacha s kolegy ovšem nepotvrdily jejich hypotézu, že v případě *safety pathway* se jedinci s vyšším neuroticismem orientují na podněty, které nesou konkrétní odměnu, model však lze použít jako ilustraci kontinua, kde je otevřenost v různé míře spojena s neuroticismem.

Výsledky studií 2 a 3 disertačního projektu informují, že zvědavost vůči sobě a intrapersonální zvědavost se v míře neuroticismu u jedince liší. Zvědavost vůči sobě má pozitivní vztah k otevřenosti u dospělých (ATT, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$; INT, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$) i dospívajících, ale nevykazuje žádný nebo pouze slabý vztah k neuroticismu. Pohledem Jacha s kolegy (2021) lze tedy jedince s vysokou mírou zvědavosti vůči sobě tedy lze považovat za člověka, který má vyšší toleranci zvládat stres, jeho zkoumání vlastního psychického fungování je spojeno s pozitivními emocemi, potěšením, zájmem a překvapením. Intrapersonální zvědavost, která má středně silný vztah s neuroticismem, může ilustrovat vnitřní dynamiku jedince, který má nízkou toleranci k nejistotě. Má tedy tendenci naplnit *safety pathway*, kdy získané informace slouží k posílení bezpečí, a v jejímž závěru přichází úleva. Do prostředí klinickopsychologické péče míří především jedinci, kteří jsou zatíženi negativními emocemi v různé šíři, kvalitě a hloubce. Je tedy pravděpodobné, že na vstupu do klinickopsychologické péče budou převažovat jedinci, kteří mají vyšší skóre v intrapersonální zvědavosti.

14.5. Zvídavost zaměřená na sebe v kontextu typologie zvídavých jedinců

Kashdan s kolegy (2018) a Birenbaum (2019) publikovali typologie zvídavých osob. Kashdan s kolegy rozlišili pomocí clusterové analýzy jedince Fascinované/ Okouzlené, Řešitele problémů, Vcítující se a Vyhýbavé. V kontextu toho členění lze hypotetizovat, že lidé s vysokým skórem zvídavosti vůči sobě (ATT) mohou být podle tohoto dělení vnímáni jako typologicky příslušní k Fascinovaným, kteří mají vyšší otevřenost (u ATT $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a vysokou toleranci ke stresu (2018, s. 142). Slabý vztah zvídavosti vůči sobě a extravertizace (ATT, $r = 0,13$, $r^2 = 0,02$, $p < 0,05$) není této spojitosti na překážku. Dimenze extravertizace v NEO-PI-3 (Hřebíčková & Jelínek, 2016) se se svými subškálami vřelosti (E1), družnosti (E2), asertivity (E3), aktivity (E4), vyhledávání vzrušení (E5) a pozitivními emocemi (E6) od sociální zvídavosti Kashdanově pojetí, spojené s vyzvídáním informací o druhých, značně liší.

Naproti tomu, lidé s vysokým skórem Intrapersonální zvídavosti, kteří čelí vnitřnímu napětí, reprezentovanému neuroticismem ($r = 0,45$, $r^2 = 0,20$, $p < 0,05$), mohou být pravděpodobně spojováni s typem Vcítujících se nebo Vyhýbavých. U Vcítujících se je otevřenost ke zkoumání a sociální zvídavost vysoká, zároveň ovšem trpí nízkou tolerancí ke stresu a nevyhledávají dobrodružství. Vyhýbaví mají velmi nízkou toleranci ke stresu, velmi nízkou sociální zvídavost a mnohem nižší potřebu radostného zkoumání.

Studie Birenbaumové s kolektivem (2019) replikovala nástroj k měření Pětidimenzionálního modelu Kashdana a kolegů (2018) na izraelském výzkumném souboru. Ve studii vyčlenili 4 typy zvídavosti (a jedinců, kteří se k takovým typům zvídavosti primárně kloní): mnohostrannou zvídavost, na sebe orientovanou zvídavost, zvídavost orientovanou na lidi a zvídavost orientovanou na výzkum. Jejich subtyp 2, „*self-oriented curiosity*“ spojují ovšem jednoznačně s Kashdanovým typem vyhýbavých (2019, s. 64).

Navržené přiřazení jedinců s vysokou mírou zvídavosti vůči sobě a intrapersonální zvídavosti není exaktní, na základě výsledků studií disertačního projektu může ovšem inspirovat k dalším hypotézám ohledně zvídavosti orientované směrem k sobě. Lze hypotetizovat, že by ji bylo možné nově konceptualizovat jako vícedimenzionální, s respektem ke kvalitě emocí, které zvídavost směrem k sobě doprovázejí, a v kontextu sebehodnocení. Jestliže akceptujeme Damasiovy teze o nutně přítomném emočním náboji podnětů z vnitřního i vnějšího prostředí (2004, 2010), informace o kvalitě emocí vztažených k sobě samému, spolu s mírou otevřenosti a mírou neuroticismu mohou v kontextu psychoterapie vhodně přispět ke zvážení indikace k psychoterapii a ovlivnit strategii terapeutického procesu.

14.6 Implikace

Výsledky implikují, že využití škál lze považovat za velmi rychlý screening základní emocionality jedince a jeho základního postoje k sobě a k terapeutické změně. Jeví se, že vhodným postupem by mohlo být použití obou nástrojů současně, resp. využití Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ a ze SCAI-CZ využití položek prvního faktoru. Výsledkem může být velmi rychlé zjištění otevřenosti jedince a jeho základní emocionality, vztažené ke svému vlastnímu já. Dalším důležitým zjištěním pro psychoterapii, které plyne ze současného využití obou adaptovaných nástrojů, je informace, zda je jedinec zaměřen na minulost a budoucnost nebo zda je zaměřen na přítomnost. Čas, ke kterému se vztahují intrapsychické procesy a obsahy jedince, může ovlivnit terapeutický plán terapeuta s klientem.

Typově tak může rychlé vyhodnocení obou nástrojů přinést následující možnosti skórování na škálách:

1. jedinec s vysokou hodnotou SCAI-CZ bude zřejmě jedinec otevřený změně a novým možnostem, bude to jedinec s jistou mírou fantazie, silnějším prožíváním, bude pravděpodobně mít vztah k umění. Bude se jednat o jedince s tendencí ke starostlivosti a přátelskosti. Je pravděpodobné, že to bude člověk s autonomním nervovým systémem na úrovni sociálního zapojení dle Porgese et al. (2011), pro kterého může být snadnější navázat vztah k psychoterapeutovi. Jeho prožívání budou doprovázet spíše pozitivní pocity.
2. jedinec s nízkou hodnotou SCAI-CZ bude člověk jen omezeně otevřený kognitivní restrukturalizaci svého životního příběhu. Někteří lidé z této skupiny budou z psychoterapie benefitovat jen velmi omezeně, někteří jedinci mohou benefitovat z direktivního přístupu v psychoterapii. Budou to pravděpodobně lidé s nižším zaujetím pro emoční prožívání, kteří méně prožívají vztahy s druhými.
3. jedinec s vysokou hodnotou InC-CZ je sice otevřený ke změně, citlivý, se vztahy jako svojí vysokou hodnotou, zároveň je však pravděpodobné, že je úzkostný. Bude mít tendenci prožívat smutek, zoufalství, stud nebo trapnost. Může mít také tendenci nechat se zahltit stresujícími situacemi, často bude prožívat obavy. Takový jedinec může být fyziologicky ve stavu mobilizace (Porges, 2011), kdy může pociťovat velké vnitřní napětí, které i přes jeho otevřenost brání v terapeutické změně. Může tak v rámci psychoterapie benefitovat z postupu, kdy na jejím začátku nejprve proběhne edukace relaxačních technik a psychoedukace nebo intervence typu s cílem snížit napětí a mobilizaci jeho autonomního nervového systému. Dále může jít o jedince, který má nižší disciplinovanost a zodpovědnost, pro kterého bude obtížnější terapeutickou změnu realizovat. V průběhu

terapeutického procesu lze zodpovědnost posílit kromě kvalitně nastaveného terapeutického vztahu také vhodným způsobem nastavení a fixace drobných terapeutických úkolů.

4. jedinec s nízkou hodnotou INC-CZ bude člověkem s nižší mírou vnitřního napětí a nepříjemných pocitů, zároveň ale bude méně zaujatý pro vztahy s druhými a bude méně otevřený k poznávání. S takovým jedincem může být obtížnější navázat terapeutický vztah a může být diskutabilní, zda může z psychoterapie benefitovat.

Při zvažování typů psychoterapie, ve kterých je zvědavost považována za důležitý faktor, je možné nahlédnout, že všechny tyto druhy psychoterapie spojuje prostředí důvěry, akceptace a zvědavosti. Ta je důležitá na straně terapeuta v kontextu systemického přístupu (Satirová, 1994; Schlippe et al., 2006), může se ovšem stát také základem nového pojetí kolaborativní psychodiagnostiky (Finn, 2007), která má pozitivní výsledky pro efektivitu psychoterapie.

14.7 Silné stránky

Silnými stránkami disertačního projektu je, že téma zvědavosti je téma živé, které v současnosti v mezinárodním kontextu přitahuje pozornost, ale v České republice dosud nebylo systematicky zkoumáno. Zvědavost má celou řadu pozitivních souvislostí napříč resorty, je zdrojem pro učení, důležitou charakteristikou v pracovní oblasti, facilituje mezilidské vztahy, souvisí s vyšší resiliencí. V projektu nahlížím koncepty specifického typu zvědavosti, které při kvalifikovaném využití mohou umožnit vhodné započítí terapeutické spolupráce nebo také screening v jejím proběhu.

Silnou stránkou jsou dále rozsáhlé soubory všech tří studií disertačního projektu, ve srovnání s výzkumnými soubory autorů konceptů, a ve studii 3 také různorodost věku (18-91 let) i dosaženého vzdělání výzkumného souboru. Silnou stránkou je dále prozkoumání povahy konceptů u dospívajících i dospělých.

Dalším, ne zcela vytěženým pozitivem projektu je propojení zvědavosti s úrovní fungování autonomního nervového systému dle polyvagální teorie (Porges, 2011), s čímž je spojen způsob uvažování nad psychoterapií, který respektuje moderní neuropsychologii a psychotraumatologii (Damasio, 2010; Van der Kolk, 2014).

14.8 Limity disertačního projektu

Realizace disertačního projektu se potýkala s několika výraznými limity. Za první z nich lze označit adaptaci záměru v průběhu projektu, po publikování Škály intrapersonální zvědavosti (Litman et al., 2017). Rámcový design projektu tak může působit nejasně, protože v první studii byla ne zcela systematicky pouze ověřena faktorová struktura Škály zvědavosti vůči sobě u studentů gymnázií.

Tento limit je z opačného úhlu pohledu benefitem práce, protože výsledky nabízí srovnání zdánlivě stejných konceptů s dalšími charakteristikami a možností uplatnění. Při bližším pohledu je zřejmé, že se jedná o dva odlišné nástroje.

Dalším nezpochybnitelným limitem je pro studii 1 a 2 zastoupení adolescentů z jedné socioekonomické třídy, tedy zastoupení studentů gymnázií. Od souhrnné populace adolescentů odlišná také inteligencí a může být odlišná mírou zvědavosti. Vhodným pokračováním studie je rozšíření výzkumného souboru a zařazení dospívajících ze středních škol a učilišť s cílem, aby výsledek byl reprezentativní pro celou adolescentní populaci. Podobným limitem je u studie 2 nevyváženost výzkumného souboru dle pohlaví ve studii 2. Ačkoli byly v procesu sběru dat oslovovány celé třídy gymnázií a byla sbírána data u celých tříd, nevyváženost vznikla nerovnoměrným zastoupením chlapců a dívek v oslovených třídách a jejich rozdílným postojem a rozdílnou ochotou k výzkumu.

Dalším imitem studie ve vztahu k psychometrickým charakteristikám je chybějící test-retestová reliabilita pro oba nástroje napříč studii. Za další problematické místo lze označit reliabilitu nástroje SCAI-CZ. Koeficient omega pro hlavní škálu o málo přesahuje hladinu 0,7 u dospívajících i dospělých, Cronbachova alfa je rovna u celé škály 0,67 u dospívajících i dospělých. Tento nedostatek vrhá stín pochybnosti na využití metody SCAI-CZ jako dvoufaktorového nástroje, díky nízké míře sdíleného rozptylu mezi subškálami nástroje. S tímto limitem jsem se vyrovnala oddělenou interpretací výsledků obou dílčích škál SCAI-CZ.

Pro studii 2 i pro studii 3 je dalším jistým limitem volba nástrojů pro ověření konstruktové validity. U souboru gymnaziálních studentů byla délka testové baterie ovlivněna organizačními podmínkami gymnázií, délku testování bylo nutné přizpůsobit délce vyučovací hodiny. Dopadem je nižší rozlišení u popisu konstruktů v kontextu pětifaktorového modelu osobnosti.

U dospělých lze za limit (který je zároveň i silnou stránkou projektu) považovat využití osobnostního inventáře NEO-PI-3. Jeho délka v kontextu sběru dat formou tužka papír u výzkumného souboru dospělých vyloučila možnost přidat další metody k ověření validity.

S odkazem na stěžejní cíl, tedy popsání podstaty konceptu intrapersonální zvědavosti a zvědavosti vůči sobě, byl ke sběru dat zvolen nástroj pro citlivější rozlišení popisu konstruktů. Dalším zřejmým limitem je využití VIA-IS-R, respektive jeho subškál zvědavost a tvořivost, který pro českou populaci nebyl standardizován.

14.9. Doporučení pro budoucí výzkum

Budoucí výzkum v oblasti zvědavosti zaměřené na vlastní nitro by měl přinést novou konceptualizaci zvědavosti, která by přesněji než současně publikované modely reflektovala

fyziologickou podstatu zvědavosti a její přesahy s polyvagální teorií. Zásadním poznatkem Porgese je, že „fyziologický stav (jedince) limituje rozsah adaptivního chování a psychologických zkušeností“ (2011, s. 249). Úroveň aktivace nervového systému tedy Porges silně spojuje se smotčnř regulací a s regulací chování, která je častým požadavkem v kontextu psychoterapie.

Jestliže zvědavost vůči sobě bez pocitů strachu je tou charakteristikou, která stojí v jádru terapeutické změny (Porges, 2011; Finn, 2007), a jestliže vlastnost budeme chápat jako opakovaný projev stavu v konkrétní situaci, bylo by dále vhodné experimentálně zjistit, jakými technikami lze navýšit zvědavost vůči sobě jako stav. Stav zvědavosti vůči sobě, doprovobený otevřeným, pátravým zkoumáním, se při opakování v kontextu bezpečného prostředí může postupně stát základem formování změny. Porges (2011) pro posílení systému sociálního zapojení využítí „muzikoterapie“, nebo spíše zapojení vokální hudby v konkrétním tónickém rozsahu. Podobně, van der Kolk (2014) uvažuje o specifickém využití dramatu pro léčení traumatu.

K dalším doporučením lze přiřadit ověření test-retestové reliability k současně existujícím konceptům a nástrojům zvědavosti. K zajímavým návazným tématům může patřit přesnější zkoumání vztahu mezi intrapersonální zvědavostí, zvědavostí vůči sobě a všímavostí, měřenou nástrojem Philadelphia Mindfulness Scale (PHLMS; Cardaciotto et al., 2008).

15 ZÁVĚRY

Výstupem výzkumného projektu je česká adaptace Škály intrapersonální zvědavosti a Škály zvědavosti vůči sobě, popis vlastností obou konceptů a popis možného využití škál. Výsledky ukázaly, že se jedná o související koncepty. Koncepty se však výrazně liší v některých vztazích k pětifaktorovému modelu.

Česká adaptace škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ má u dospívajících studentů gymnázií i u výzkumného souboru dospělých charakter nástroje se 3 vzájemně značně souvisejícími faktory, EPI = hledání vlastní identity a smyslu; ROP = reflektování minulosti; UEM = porozumění vlastním emocím a motivům. Podobně jako v originále Litmanově jde o nástroj, který po zhodnocení psychometrických kvalit není jednoznačně tridimenzionální, ani není jednoznačně unidimenzionální. Po úpravách testování modelu ve smyslu korelovaných reziduí vznikl třífaktorový model s odpovídající reliabilitou, odhadovanou pomocí McDonadovy omegy. Podstatou konceptu je zvědavost ohledně svého psychického fungování, která středně silně souvisí s otevřeností u dospělých ($r = 0,43$, $r^2 = 0,18$, $p < 0,05$) i u dospívajících ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,01$). Podobně silně souvisí také s neuroticismem, u dospělých ($r = 0,45$, $r^2 = 0,20$, $p < 0,05$) i u dospívajících ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,01$).

Výsledky u výzkumného souboru dospělých ukázaly, že z neuroticismu má intrapersonální zvědavost středně silný vztah k subškálám úzkostnost (N1, $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$, $p < 0,05$), depresivnost (N3, $r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$), rozpačitost (N4, $r = 0,32$, $r^2 = 0,10$, $p < 0,05$) a zranitelnost (N6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$), u otevřenosti má středně silný vztah k subškálám fantazie (O1, $r = 0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), estetické prožívání (O2, $r = 0,33$, $r^2 = 0,11$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a idejí (O5, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). Slabší negativní vztah škála InC-CZ vykazuje se svědomitostí ($r = -0,19$, $r^2 = 0,04$, $p < 0,05$). Negativní emocionalita jedince s vysokým skórem na Škále intarpersonální zvědavosti je u výzkumného souboru dospívajících potvrzena také nástroji pro měření úzkostnosti (SUDS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$) a depresivity (SDDSS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$). Vyššího skóre na škále tedy dosahuje klient s úzkostnou a depresivní symptomatikou. Z pohledu polyvagální teorie se tedy pravděpodobně jedná o jedince s autotonomním nervovým systémem na úrovni mobilizace.

Česká adaptace Škály zvědavosti vůči sobě SCAI-CZ je potvrzena u výzkumného souboru dospívajících i dospělých jako dvoufaktorový model, se subškálami ATT (Postoj ke zvědavosti vůči sobě) a INT (Zvyšování povědomí o sobě), s uspokojivou reliabilitou. Výsledky ovšem také ukázaly, že na českém obsáhlém souboru studentů gymnázií ($n = 2356$) a dospělých ($n = 869$) je vztah obou faktorů velmi slabý až nulový. Jeví se tedy, že jde o dvě vzájemně nezávislé facety zvědavosti, a tedy interpretace obou subškál by měla být oddělená.

Zvídavost vůči sobě, resp. oba její dílčí faktory souvisejí podobně jako intrapersonální zvídavost v pětifaktorovém modelu s otevřeností. Postoj ke zvídavosti vůči sobě ATT má s dimenzí otevřenosti středně silný vztah ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), Zvyšování povědomí o sobě, INT má také středně silný vztah ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$).

U subškály ATT je tato souvislost sycena především estetickým prožíváním (O2, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a prožíváním (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a dále vyhledáváním vzrušení (O5, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$). Zvyšování povědomí o sobě, INT, se do vztahu s dimenzí otevřenosti dostává prostřednictvím subškály fantazie (O1, $r = 0,27$, $r^2 = 0,07$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a subškálou hodnot (O6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). Slabou souvislost se Zvídavostí vůči sobě má subškála P6 jemnocit, pro faktor ATT je $r = 0,23$ ($r^2 = 0,05$, $p < 0,05$), pro faktor INT $r = 0,16$ ($r^2 = 0,03$, $p < 0,05$).

Rozdíl oproti intrapersonální zvídavosti lze nalézt především u neuroticismu: oproti škále intrapersonální zvídavosti škála SCAI-CZ k neuroticismu nevykazuje žádný vztah, a výrazněji ani k žádné jiné další charakteristice z pětifaktorového modelu. Ze současných výraznějších konceptů zvídavosti tak Zvídavost vůči sobě souvisí pravděpodobně především se zvídavostí typu interest. Pohledem polyvagální teorie (Porges, 2011) může zvídavost vůči sobě signalizovat úroveň fungování autonomního nervového systému ve smyslu sociálního zapojení. Autonomní nervový systém jedince je při něm otevřený důvěře, novému učení a zkoušení nových možností, jinými slovy naději a změně.

Na základě disertačního projektu tak vznikly české adaptace dvou nástrojů Škály zvídavosti vůči sobě a Škály intrapersonální zvídavosti. Výsledky naznačují, že i přes jisté metodologické nedostatky mohou pomoci při rychlém screeningu před psychoterapií nebo v jejím průběhu. Doporučením je použití obouškál současně, respektive Škály intrapersonální zvídavosti INC-CZ spolu s položkami silnějšího prvního faktoru Škály zvídavosti vůči sobě, Postoje ke zvídavosti vůči sobě (ATT). Výsledky implikují, že při tomto využití:

- jedinec s vysokou hodnotou SCAI-CZ bude otevřený změně a novým možnostem, bude to jedinec s jistou mírou fantazie, silnějším prožíváním, bude pravděpodobně mít vztah k umění. Bude se jednat o jedince s tendencí ke starostlivosti a přátelskosti. Je pravděpodobné, že to bude jedinec s autonomním nervovým systémem na úrovni sociálního zapojení, pro kterého může být snadnější navázat vztah k psychoterapeutovi.
- jedinec s nízkou hodnotou SCAI-CZ bude jen omezeně otevřený přerámování svého životního příběhu. Někteří lidé z této skupiny budou z psychoterapie benefitovat jen velmi omezeně, někteří jedinci mohou benefitovat i direktivního přístupu v psychoterapii. Budou to lidé s nižším zaujetím pro emoční prožívání, kteří méně prožívají vztahy s druhými.

- jedinec s vysokou hodnotou InC-CZ bude sice otevřený ke změně, zároveň však bude úzkostný a bude mít tendenci prožívat smutek, zoufalství, stud nebo trapnost. Může mít tendenci nechat se zahltit stresujícími situacemi, často bude prožívat obavy. Takový jedinec může být fyziologicky ve stavu mobilizace, kdy může pociťovat velké vnitřní napětí, které i přes jeho otevřenost brání v terapeutické změně. Může tak v rámci psychoterapie benefitovat z postupu, kdy na jejím začátku nejprve proběhne edukace relaxačních technik a psychoedukace s cílem snížit mobilizaci jeho autonomního nervového systému a napětí.
- jedinec s nízkou hodnotou INC-CZ bude člověk s nižší mírou vnitřního napětí a nepříjemných pocitů, zároveň ale bude méně zaujatý pro vztahy s druhými. S takovým jedincem může být obtížnější navázat terapeutický vztah a může být diskutabilní, zda může z psychoterapie benefitovat.

Tabulka 47 na základě analýzy dat shrnuje vyjádření k výzkumným hypotézám disertačního projektu. Bylo stanoveno celkově 22 hypotéz, z nichž 20 přijímám a 2 zamítám.

Tabulka 47 Stanovisko k hypotézám na základě získaných výsledků

Studie 2 Intrapersonální zvládavost u dospívajících ve věku 15-19 let (n = 1020)		Stanovisko
H1	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a otevřeností.	Přijímám
H2	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a neuroticismem.	Přijímám
H3	U dospívajících existuje negativní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a sebehodnocením.	Přijímám
H4	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a úzkostností.	Přijímám
H5	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a depresivitou.	Přijímám
H6	U dospívajících existuje mezi chlapci a dívkami v intrapersonální zvládavosti signifikantní rozdíl.	Přijímám
Studie 2 Zvládavost vůči sobě u dospívajících ve věku 15-19 let (n = 1020)		Stanovisko
H7	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvládavostí vůči sobě a otevřeností.	Přijímám
H8	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvládavostí vůči sobě a extravertizací.	Přijímám
H9	U dospívajících existuje negativní signifikantní souvislost mezi zvládavostí vůči sobě a sebehodnocením.	Přijímám
H10	U dospívajících existuje mezi chlapci a dívkami ve zvládavosti vůči sobě signifikantní rozdíl.	Přijímám
H11	U dospívajících existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvládavostí a zvládavostí vůči sobě.	Přijímám

Studie 3 Intrapersonální zvědavost u dospělých ve věku 18-91 let (n = 866)		Stanovisko
H12	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a otevřeností.	Přijímám
H13	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a neuroticismem.	Přijímám
H14	U dospělých existuje negativní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a svědomitostí.	Přijímám
H15	U dospělých existuje mezi muži a ženami v intrapersonální zvědavosti signifikantní rozdíl.	Přijímám
H16	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a zvědavostí jako silnou stránkou.	Zamítám
Studie 3 Zvědavost vůči sobě u dospělých ve věku 18-91 let (n = 866)		Stanovisko
H17	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a otevřeností.	Přijímám
H18	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a neuroticismem.	Zamítám
H19	U dospělých existuje pozitivní signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a zvědavostí jako silnou stránkou.	Přijímám
Studie 3 Zvědavost vůči sobě u dospělých ve věku 18-91 let (n = 866)		Stanovisko
H20	U dospělých existuje mezi muži a ženami ve zvědavosti vůči sobě signifikantní rozdíl.	Přijímám
H21	U dospělých existuje signifikantní souvislost mezi zvědavostí vůči sobě a věkem respondenta.	Přijímám
H22	U dospělých existuje signifikantní souvislost mezi intrapersonální zvědavostí a zvědavostí vůči sobě.	Přijímám

SOUHRN

Zvídavost a zívavost vůči sobě je ve společnosti zdrojem změn na úrovni jednotlivce i společnosti. Je důležitou charakteristikou, která ovlivňuje rozvoj osobnosti, hledání vlastní identity, ale také vědecká poznávání, pracovní komunikaci a v konečném důsledku také zdraví. Výzkumný projekt, složený ze 3 studií, byl zaměřen na specifický typ zívavosti, zívavost směřovanou do vlastního nitra. Zde byly formulovány a publikovány 2 koncepty, zívavost vůči sobě (*self-curiosity*, Aschieri & Durosini, 2015) a intrapersonální zívavost (*intrapersonal curiosity*, Litman et al., 2017). Oba koncepty mají téměř totožnou definici: zívavostí vůči sobě i intrapersonální zívavostí se rozumí dispozice prozkoumávat vlastní vnitřní svět a zájem lépe porozumět sám sobě. Oba koncepty jsou považovány za důležité osobnostní charakteristiky, mají emočně motivační povahu a jsou blízké introspekci, sebereflexi a mentalizaci. Cílem výzkumného projektu bylo zjistit, jaká je podstata těchto konceptů a zda mohou být krátké nástroje, vytvořené autory originálních studií, využity jako screeningový nástroj v klinické praxi.

Zívavost i zívavost vůči sobě lze nahlížet z mnoha úhlů pohledu, jako na trvalou charakteristiku, která jedince disponuje v mnoha životních oblastech, jako na epistemickou emoci, v kontextu goal theory jako na prostředek k dosažení cílů či jako na způsob percepce vnějšího okolí. S ohledem na motivačně emoční základ zívavosti je různou měrou komentován také fyziologický doprovod zívavého chování, který se sebou nese aktivaci organismu, a možnost jak pozitivní, tak negativní emoční valence.

Studie zaměřené na zívavost ve smyslu trvalé osobnostní charakteristiky navazují na práce Berlyna (1954, 1960, 1966), který rozlišil základní typy zívavosti. Vydělil zívavost epistemickou, která je touhou po vědění, explorací intelektuálního typu. Percepční zívavost je tendencí zakoušet nové zážitky prostřednictvím smyslové stimulace. Berlyne upozornil také na rozdíly mezi zívavostí diverzivní a specifickou. Diverzivní zívavost označuje všeobecnou tendenci jedince vyhledávat informace bez konkrétního nasměrování, specifická zívavost je zaměřena na získání konkrétní informace a je vyvolána tenzí. Jejím cílem je snížit nejistotu a poskládat vjemy či informace do smysluplného obrazu.

Zívavost tak může mít pozitivní i negativní emoční doprovod. Diverzivní zívavost, zívavé pátrání, je spojováno s pozitivním emočním doprovodem. Touha dozvědět se víc nese libé pocity. Specifická zívavost, pátrání po chybějící konkrétní informaci, má negativní emoční doprovod: tenzi z chybějící informace a nejasnosti celkového obrazu. Tyto dva typy zívavosti spolu koexistují. Zívavost s doprovodem pozitivních emocí se uplatnila zvláště v pozitivní psychologii jako silná stránka charakteru (Peterson & Seligman, 2004) či jako vlastnost, která je spojena s udržováním kvalitních mezilidských vztahů (Kashdan et al., 2011, Kashdan et al., 2013). Zívavost

vztahovaná k chybějícím informacím našla odraz u Loewensteina v *information gap theory* (1994). V posledních letech vznikly pokusy o překlenutí této dychotomie. Litman publikoval I/D model epistemické zvědavosti (2008; I = *interest*, D = *deprivation*), Kashdan s kolegy (2018) se pokusili zkonstruovat model všeobecné zvědavosti s 5 dimenzemi. Experimentální modely se zachycením dynamiky zvědavosti a jejího emočního doprovodu vytvořili Jach et al. (2021) a Fitzbonn et al. (2020).

Emoční kontext při poznávání akcentovali Voglová s kolegy (2020). Zvědavost vnímali jako epistemickou emoci, tedy emoci, které se týká kognitivní aktivity a získávání znalostí. Vytvořili model, kde pohlížejí na dynamiku zvědavosti jako na funkci sebevědomí, zklamaného očekávání a překvapení. Szumowska a Kruglanski (2020) nahlíželi na zvědavost z systemické perspektivy cílů (*goal systemic perspective*). Rozlišují zvědavost jako metu nebo cíl, která je zdrojem různorodých aktivit s cílem uspokojení, a chování zaměřené na vyhledávání informací, jehož zdrojem může být zvědavost, ale také jiná motivace, jako získání jídla, získání uznání, získání vlivu či vyřešení nejasnosti, dvoznačnosti. Tento pohled opět, ovšem z jiného úhlu pohledu, odráží dvojjakost zvědavosti, zvědavost jako zájem a zvědavost jako deprivaci. V posledních několika letech je zvědavost spojována s dopaminergním okruhem odměny. Costa s kolegy (2014) spojují zvědavé chování s funkcí dopaminu. Experimentálně zjistili, že dopamin zvyšuje subjektivní hodnotu nových možností a podporuje hledání novinek. Tento mechanismus pak spojují s impulzivitou a závislostním chováním.

Zvědavost však primárně souvisí s celou řadou pozitivních životních procesů a výstupů. Z vývojového pohledu je nejprve spojena s jistou citovou vazbou. Dítě, které má stabilní podporu v mateřské osobě, se odvážněji, zvědavěji a s pozitivním emočním doprovodem vydává prozkoumávat svět. Základní důvěra či nedůvěra v okolní svět je tak spojena s celou řadou důležitých dopadů, s formováním pozitivního sebepojetí, schopností zakládat a pěstovat vztahy už od dětského věku, touhou učit se. Hledání vlastní identity v adolescenci a sebepoznávání otevírají možnosti k dobrému rozhodování o vlastním životě. Otevřenost vůči poznávání je také základem adaptability, důležité v pracovních vztazích i osobním životě, a souvisí s resiliencí (Goodman et al., 2017). Gallagher a Lopez (2007) hovoří o dopadu vyšší zvědavosti na životní pohodu, štěstí a osobní růst.

Zvědavost je důležitou charakteristikou pro kontext zdraví a nemoci. Spielberg a Reheiser (2009) ji zařadili s úzkostí, hněvem a depresí k důležitým projevům distresu a well-beingu s potenciálem v psychodiagnostice. Kognitivní a afektivní procesy jsou ukotveny také fyziologicky, jak informoval nejprve Damasio (2001) nebo Panksepp (2005). Damasio a Carvalho (2013) se kloní k tomu, že pocity jsou mentální zážitky na základě tělesných stavů, kde percepce vnějších podnětů i interocepce spoluvytvářejí emoce a drivy, a tedy následně chování. Emoce, které ve vnitřním

systému jedince zasahují nejen pocity, ale také patřičný fyziologický doprovod, kognitivní zhodnocení a následné chování, mohou být z jiného úhlu pohledu odrazem úrovně aktivace autonomního nervového systému, na které se jedinec nachází. Porges (2011) informuje o 3 úrovních fungování autonomního nervového systému: imobilizaci, mobilizaci a sociálním zapojení. Zvědavost typu deprivace je pravděpodobně spojena se stavem mobilizace, zvědavost typu interest je spojena s aktivací nejvyšší úrovně, tedy sociálním zapojením. Zvědavost a zvědavost vůči sobě, viděná takto systemickým pohledem, se může stát zdrojem informací o stavu autonomního nervového systému jedince a v kontextu psychoterapie je informací o jeho interpretaci naděje na změnu a o jeho připravenosti na terapeutický proces.

Cílem výzkumného projektu bylo zjistit, jaká je podstata intrapersonální zvědavosti (*intrapersonal curiosity*; Litman et al., 2017) a zvědavosti vůči sobě (*self-curiosity*; Aschieri & Durosini, 2015) jako osobnostní charakteristiky a jak je lze využít v klinické praxi. Na základě výzkumných cílů byly postupně navrženy 3 studie. První studie se věnuje ověření faktorové struktury Self-curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI-CZ; Aschieri & Durosini, 2015) u dospívajících ve věku 15-19 let. Byla publikována v Československé psychologii (Friedlová et al., 2018), výzkumným souborem bylo 2356 studentů gymnázií. Druhá studie byla zaměřena na oba nástroje, Self-curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI-CZ) i Intrapersonal Curiosity Scale (InC-CZ) u adolescentů ve věku 15-20 let, výzkumným souborem bylo 1020 studentů gymnázií. Jejím cílem bylo ověřit faktorovou strukturu InC-CZ a zjistit souvislosti obou konceptů s pětifaktorovým modelem osobnosti. Část výsledků byla publikována v Československé psychologii (Friedlová et al., 2021). Výzkumný soubor poslední, třetí studie, tvoří dospělá populace ve věku 18-91 let a je zaměřena na podstatu konceptů a ověření psychometrických charakteristik obou nástrojů u dospělé populace. Výzkumný soubor čítal 869 dospělých osob s různě silným zastoupením krajové příslušnosti, sběr dat proběhl formou tužka-papír. Výsledky všech studií jsou primárně nahlíženy klinickopsychologickým pohledem, s cílem možného uplatnění nástrojů v praxi.

Metodami sběru dat k ověření kriteriální validity nástrojů a souvislostí byly: pro výzkumný soubor adolescentů nástroje NEO pětifaktorový osobnostní inventář (NEO-FFI; Hřebíčková, Urbánek, 2001), Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS; Dolejš & Skopal, 2016), Škála depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS; Dolejš et al., 2018) a Rosenbergova škála sebehodnocení (ROS; Blatný, Osecká, 1994). Pro výzkumný soubor dospělých byly INC-CZ a SCAI-CZ doplněny o NEO osobnostní inventář-3 (NEO-PI-3; Hřebíčková & Jelínek, 2016) a škály zvědavosti a tvořivosti z Values in Action Inventory of Strengths (VIA-IS-R; Peterson & Seligman, 2016).

Výstupem výzkumného projektu je česká adaptace Škály intrapersonální zvědavosti a Škály zvědavosti vůči sobě, popis vlastností obou konceptů a popis možného využití škál. Výsledky

ukázaly, že se jedná o související koncepty. Koncepty se však výrazně liší v některých vztazích k pětifaktorovému modelu a doprovodnými emocemi.

Česká adaptace škály intrapersonální zvědavosti má u dospívajících studentů gymnázií i u výzkumného souboru dospělých charakter nástroje se 3 vzájemně značně souvisejícími faktory, EPI = hledání vlastní identity a smyslu; ROP = reflektování minulosti; UEM = porozumění vlastním emocím a motivům. Podobně jako v originální studii Litmana s kolegy (2017) jde o nástroj, který po zhodnocení psychometrických kvalit není jednoznačně tridimenzionální, ani není jednoznačně unidimenzionální. Po úpravách testování modelu ve smyslu korelovaných reziduí vznikl třífaktorový model s odpovídající reliabilitou, odhadovanou pomocí McDonaldovy omegy. Podstatou konceptu je zvědavost ohledně svého psychického fungování, která středně silně souvisí s otevřeností u dospělých ($r = 0,43$, $r^2 = 0,18$, $p < 0,05$) i u dospívajících ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,01$). Podobně silně souvisí také s neuroticismem, u dospělých ($r = 0,45$, $r^2 = 0,20$, $p < 0,05$) i u dospívajících ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,01$).

Výsledky u výzkumného souboru dospělých ukázaly, že z neuroticismu má intrapersonální zvědavost středně silný vztah k subškálám úzkostnost (N1, $r = 0,39$, $r^2 = 0,15$, $p < 0,05$), depresivnost (N3, $r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,05$), rozpačitost (N4, $r = 0,32$, $r^2 = 0,10$, $p < 0,05$) a zranitelnost (N6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$), u otevřenosti má středně silný vztah k subškálám fantazie (O1, $r = 0,37$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$), estetické prožívání (O2, $r = 0,33$, $r^2 = 0,11$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,05$) a idejí (O5, $r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). Slabší negativní vztah škála InC-CZ vykazuje se svědomitostí ($r = -0,19$, $r^2 = 0,04$, $p < 0,05$). Negativní emocionalita jedince s vysokým skórem na Škále intarpersonální zvědavosti je u výzkumného souboru dospívajících potvrzena také nástroji pro měření úzkostnosti (SUDS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$) a depresivity (SDDSS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$). Vyššího skóre na škále tedy dosahuje klient s úzkostnou a depresivní symptomatikou. Z pohledu polyvagální teorie se tedy pravděpodobně jedná o jedince s autotonomním nervovým systémem na úrovni mobilizace.

Česká adaptace Škály zvědavosti vůči sobě je potvrzena u výzkumného souboru dospívajících i dospělých jako dvoufaktorová škála, se subškálami ATT (Postoj ke zvědavosti vůči sobě) a INT (Zvyšování povědomí o sobě), s uspokojivou reliabilitou. Výsledky ovšem také ukázaly, že na českém obsaženém souboru studentů gymnázií ($n = 2356$) a dospělých ($n = 869$) je vztah obou faktorů velmi slabý až nulový. Jeví se tedy, že jde o dvě vzájemně nezávislé facety zvědavosti, a tedy interpretace obou subškál by měla být oddělená.

Zvědavost vůči sobě, resp. oba její dílčí faktory souvisejí podobně jako intrapersonální zvědavost v pětifaktorovém modelu také s otevřeností. U subškály ATT je tato souvislost sycena především estetickým prožíváním (O2, $r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$) a prožíváním (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a dále vyhledáváním vzrušení (O5, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,05$). Zvyšování povědomí o sobě,

INT, se do vztahu s dimenzí otevřenosti dostává prostřednictvím subškály fantazie (O1, $r = 0,27$, $r^2 = 0,07$, $p < 0,05$), prožívání (O3, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$) a subškálou hodnot (O6, $r = 0,36$, $r^2 = 0,13$, $p < 0,05$). Slabou souvislost se Zvídavostí vůči sobě má subškála P6 jemnocit, pro faktor ATT je $r = 0,23$ ($r^2 = 0,05$, $p < 0,05$), pro faktor INT $r = 0,16$ ($r^2 = 0,03$, $p < 0,05$).

Rozdíl oproti intrapersonální zvídavosti lze nalézt především u neuroticismu: oproti škále intrapersonální zvídavosti škála SCAI-CZ k neuroticismu nevykazuje žádný vztah, a výrazněji ani k žádné jiné další charakteristice z pětifaktorového modelu. Ze současných výraznějších konceptů zvídavosti tak zvídavost vůči sobě souvisí pravděpodobně především se zvídavostí typu *interest*. Pohledem polyvagální teorie (Porges, 2011) může zvídavost vůči sobě signalizovat úroveň fungování autonomního nervového systému ve smyslu sociálního zapojení. Autonomní nervový systém jedince je při něm otevřený důvěře, novému učení a zkoušení nových možností, jinými slovy naději a změně.

Na základě disertačního projektu tak vznikly české adaptace dvou nástrojů Škály zvídavosti vůči sobě a Škály intrapersonální zvídavosti. Výsledky naznačují, že i přes jisté metodologické nedostatky mohou pomoci při rychlém screeningu před psychoterapií nebo v jejím průběhu. Doporučením je použití obouškál současně, respektive Škály intrapersonální zvídavosti INC-CZ spolu s položkami silnějšího prvního faktoru Škály zvídavosti vůči sobě, Postoje ke zvídavosti vůči sobě (ATT).

Ačkoli by si další vývoj nástrojů zasloužil další práci a precizní postup, tento výzkum otevírá nové možnosti využití typů zvídavosti jako odhadu pravděpodobné úrovně fungování autonomního nervového systému jedince. Pochopení fyziologických souvislostí v závislosti na dominujícím typu zvídavosti směřované do vlastního nitra může být podporou pro komplexní bio-psycho-sociální přístup v léčebných postupech a vede k odlišným přístupům v intervenci a jejím plánování.

SUMMARY

Curiosity and self-curiosity are a source of change within the society at both the individual and societal levels. Curiosity is an important personality trait supporting personality development, the search for one's own identity, it also broadens research, communication in the work environment and ultimately also health. The research project, consisting of 3 studies, was focused on a specific type of curiosity, curiosity directed to one's own inner world. Two concepts were formulated and published independently, self-curiosity (Aschieri & Durosini, 2015) and intrapersonal curiosity (Litman et al., 2017). Both concepts have almost the same definition: self-curiosity and intrapersonal curiosity mean the disposition to explore one's inner world and the desire to understand oneself better. Both concepts are considered to be important personality traits, having an emotionally motivating core. They are close to introspection, self-reflection and mentalization. The goal of the research project was to reveal the essence of these concepts and find out whether the short psychodiagnostic methods created by the authors of the original studies can be used as a screening tool in clinical practice.

Curiosity and self-curiosity can be viewed and described from many points of view, as an important disposition for many areas of life, as an epistemic emotion, as a means to achieve goals based on the goal system theory or as a way of perceiving the external environment. With regard to the motivational-emotional basis of curiosity, the physiological bases of inquisitive behavior, which involves the activation of the organism, and the possibility of both positive and negative emotional valences are also commented.

Curiosity as a personality trait is based on the work of Berlyne (1954, 1960, 1966), who distinguished basic types of curiosity. He described epistemic curiosity, which is a desire for knowledge, an investigation of the intellectual type. Perceptual curiosity is the tendency to gain new experiences through sensory stimulation. Berlyne also drew attention to the differences between diversive and specific curiosity. Diversive curiosity refers to the general tendency of an individual to search for information without specific direction, specific curiosity is aimed at obtaining specific information and it is induced by frustration. The aim of the specific curiosity is to reduce uncertainty and make a meaningful complex based on existing information.

Therefore, curiosity might be related to both positive and negative emotions. Diversive curiosity, inquisitive search, is associated with a positive emotion. Desire to know activates pleasant feelings. Specific curiosity, the search for missing specific information, is related to negative emotions, especially anxiety caused by the missing information and the ambiguity of the overall picture. These two types of curiosity coexist. Curiosity with the activation of positive emotions has been considered especially within positive psychology as one of the character strengths (Peterson &

Seligman, 2004) or as a trait associated with building and maintaining deep interpersonal relationships (Kashdan et al., 2011, Kashdan et al., 2013). Curiosity related to missing information was reflected in Loewenstein's information gap theory (1994). In recent years, attempts have been made to bridge this dichotomy. Litman published the I/D model of epistemic curiosity (2008; I = interest, D = deprivation), Kashdan et al. (2018) tried to construct a general model of curiosity with 5 dimensions. Experimental models capturing the dynamics of curiosity and emotions were published by Jach et al. (2021) and Fitzbonn et al. (2020).

Vogl et al. (2020) emphasized the emotional context of curiosity. They perceived curiosity as an epistemic emotion, related to cognitive activity and the acquisition of knowledge. They created and published a model where curiosity is considered as a function of confidence, disappointed expectations, and surprise. Szumowska and Kruglanski (2020) explored a curiosity from a goal systemic perspective. They distinguish curiosity as a goal and the source of various activities with the aim of satisfaction, and curiosity as a information-seeking behavior with various motivational factors, such as obtaining food, gaining recognition, gaining influence or resolving ambiguities. Within their model, the duality of curiosity, curiosity as interest and curiosity as deprivation, is demonstrated again. Lately, curiosity has been linked to the dopaminergic reward circuit. Costa et al. (2014) relate inquisitive behavior to dopamine function. They found experimentally that dopamine increases the subjective value of new possibilities and promotes novelty seeking. The authors connect this mechanism, impulsivity and addictive behavior.

However, curiosity is primarily related to various positive life processes and outcomes. Within a developmental context, curiosity is associated with secure attachment (Bowlby, 1982; Ainsworth, 1964). A child who is raised with stable mother's support and who has secure attachment, sets out to explore the world more courageously, inquisitively and with positive emotions. There fore, the core trust or mistrust in the surrounding world is thus associated with a whole range of important impacts, with the development of a positive self-concept, ability to make, support and cultivate since the childhood, with the desire to learn.

The search for one's own identity during the adolescence and self-discovery open up possibilities for making appropriate decisions about one's own life. Openness to learning and increasing knowledge is also the source of adaptability, which is important trait for both cooperation within organizations and for personal life. Curiosity is considered ito be related to resilience (Goodman et al. (2017). Gallagher and Lopez (2007) confirmed impact of higher curiosity on well-being, happiness and personal growth.

Curiosity is an important disposition for the context of health and illness. Spielberger and Reheiser (2009) considered four traits being manifestations of distress and well-being; curiosity, anxiety, anger and depression, and considered their possibilities for the assessment. Cognitive

and affective processes are also anchored physiologically, as reported by Damasio (2001) or Panksepp (2005). Damasio and Carvalho (2013) postulated feelings are mental experiences based on bodily states, where the perception of external stimuli and interoception co-create emotions and drives, and therefore behavior.

From the another point of view Emotions with the appropriate physiological arousal, cognitive evaluation and subsequent behavior, might be a reflection of the activation level of the individual's autonomic nervous system. Porges (2011) reports on 3 levels of functioning of the autonomic nervous system: the immobilization, the mobilization and the social engagement. According to results, deprivation-type curiosity might be associated with a state of mobilization, interest-type curiosity might be associated with activation of the highest level, i.e. social engagement. Curiosity and curiosity towards oneself, seen from such a systemic point of view, might become a source of information about the state of the client's autonomic nervous system and about client's interpretation of hope for change and about his/her readiness for the therapeutic proces in the context of psychotherapy.

The aim of the research project was describe the essence of intrapersonal curiosity (Intrapersonal Curiosity; Litman et al., 2017) and self-curiosity (Aschieri & Durosini, 2015) as personality traits and to explore and assess how they can be used in clinical practice. To achieve research objectives, 3 studies were designed. The first study was aimed to assess the factor structure of the Czech adaptation of Self-curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI-CZ, Aschieri & Durosini, 2015) in adolescents aged 15-19. It was published in Czechoslovak Psychology (Friedlová et al., 2018), the research sample was 2356 high school students. The second study focused on both methods' adaptation, the Self-curiosity Attitude-Interest Scale (SCAI-CZ) and the Intrapersonal Curiosity Scale (InC-CZ) with reseach sample was 1020 high school students aged 15-20 years. The objective of the study was to verify the factor structure of InC-CZ and to find out the possible correlations of both methods with the five-factor model of personality. Partial results were published in Czechoslovak Psychology (Friedlová et al., 2021). The last study was focused on the essence of the concepts and the examination of the psychometric characteristics of both tools in the adult population aged 18-91. The research sample consisted of 869 adults from all regions of the Czech Republic, data were collected using a pen-paper test battery. The results of all studies are discussed primarily from a clinical-psychological point of view, with the aim of possible application of the tools in practice.

The research included tools to assess the criterion validity of the Czech adaptation of the tools (SCAI-CZ, InC-CZ). The battery for the research group of adolescents included the NEO five-factor personality inventory (NEO-FFI; Hřebíčková, Urbánek, 2001), the Dolejš and Skopal Anxiety Scale (SUDS; Dolejš & Skopal, 2016), the Depression Scale Dolejš, Skopal and Suchá (SDDSS; Dolejš et

al., 2018) and the Rosenberg Self-Evaluation Scale (ROS; Blatný, Osecká, 1994). The battery for the research sample of adults, consisted InC-CZ, SCAI-CZ, NEO Personality Inventory-3 (NEO-PI-3; Hřebíčková & Jelínek, 2016) and the scales Curiosity and Creativity (Values in Action Inventory of Strengths, VIA-IS-R; Peterson & Seligman, 2016).

The output of the research project is the Czech adaptation of the Intrapersonal Curiosity Scale and the Self-Curiosity Scale, a description of both concepts and, possible use of the tools in clinical practise is discussed. The results showed that these concepts are related. However, the conceptualizations differ significantly in some aspects in the context of the five-factor model.

The Czech adaptation of the Intrapersonal curiosity scale (InC-CZ) has 3 highly interrelated factors for sample of high school students as well as for a research group of adults, EPI (exploring purpose and identity); ROP (reflection on the past); UEM (understanding one's emotions and motives). According to results, and similarly to Litman's original study (Litman et al., 2017), it is a method, which cannot be assessed as conclusively three-dimensional nor unidimensional. After modifications of the model, a three-factor model was confirmed with sufficient reliability, estimated by McDonald's omega.

The essence of the concept is curiosity about one's psychological functioning, which is moderately strongly related to openness in adults ($r = 0.43$, $r^2 = 0.18$, $p < 0.05$) and in adolescents ($r = 0.48$, $r^2 = 0.23$, $p < 0.01$). It is similarly strongly related to neuroticism, both in adults ($r = 0.45$, $r^2 = 0.20$, $p < 0.05$) and adolescents ($r = 0.46$, $r^2 = 0.21$, $p < 0.01$).

The results for the research sample of adults showed that in the context of neuroticism, intrapersonal curiosity is moderately strongly associated with the subscales anxiety (N1, $r = 0.39$, $r^2 = 0.15$, $p < 0.05$), depression (N3, $r = 0.46$, $r^2 = 0.21$, $p < 0.05$), self-consciousness (N4, $r = -0.32$, $r^2 = 0.10$, $p < 0.05$) and vulnerability (N6, $r = 0.36$, $r^2 = 0.13$, $p < 0.05$). In the context of openness, intrapersonal curiosity is moderately correlated with the subscales fantasy (O1, $r = 0.37$, $r^2 = 0.14$, $p < 0.05$), aesthetics (O2, $r = 0.33$, $r^2 = 0.11$, $p < 0.05$), feelings (O3, $r = 0.44$, $r^2 = 0.19$, $p < 0.05$) and ideas (O5, $r = 0.38$, $r^2 = 0.14$, $p < 0.05$). The InC-CZ scale is weakly negatively associated with the dimension of conscientiousness ($r = -0.19$, $r^2 = 0.04$, $p < 0.05$). The negative emotionality of an individual with a high score on the Scale of Interpersonal Curiosity is also confirmed by instruments measuring anxiety (SUDS; $r = 0.44$, $r^2 = 0.19$, $p < 0.05$) and depression (SDDSS; $r = 0.44$, $r^2 = 0.19$, $p < 0.05$) in the adolescent research sample. Thus, a clients with anxiety and depressive symptoms probably will achieve a higher score of InC-CZ. In the terms of polyvagal theory (Porges, 2011), I hypothesize that these clients with high score of InC-CZ might be individuals with an autonomic nervous system at the level of mobilization.

The Czech adaptation of the Self-Curiosity Scale (Aschieri & Durosini, 2015) is confirmed as a two-factor scale in both research samples of adolescents and adults, with the subscales ATT (Attitude

toward self-curiosity) and INT (Increasing Knowledge of Self), with satisfactory reliability. However, results also showed that these two factors are only weakly associated, both in the Czech sample of high school students ($n = 2356$) and adults ($n = 869$). Thus, it appears that the method captures two mutually independent facets of curiosity, and therefore the interpretation of the two subscales should be separate.

Self-curiosity or more precisely both of SCAI-CZ sub-factors are also associated with openness from the five-factor model, similarly as intrapersonal curiosity. ATT subscale is positively correlated to aesthetics ($O2$, $r = 0.35$, $r^2 = 0.12$, $p < 0.05$) and feelings ($O3$, $r = 0.36$, $r^2 = 0.13$, $p < 0.05$) and ideas ($O5$, $r = 0.25$, $r^2 = 0.06$, $p < 0.05$). Increasing Knowledge of Self, INT, is related to the dimension of openness by the subscales of fantasy ($O1$, $r = 0.27$, $r^2 = 0.07$, $p < 0.05$), feelings ($O3$, $r = 0.36$, $r^2 = 0.13$, $p < 0.05$) and the values ($O6$, $r = 0.36$, $r^2 = 0.13$, $p < 0.05$). Subscale P6 tender-mindedness is weakly associated with both factors, for the ATT factor $r = 0.23$ ($r^2 = 0.05$, $p < 0.05$), for the INT factor $r = 0.16$ ($r^2 = 0.03$, $p < 0.05$).

Compared to intrapersonal curiosity, the difference can be found mainly in associations with neuroticism where the SCAI-CZ scale does not have any correlation to neuroticism, and more significantly to any other dimension from the five-factor model. Considering current prominent concepts of curiosity, self curiosity might be primarily associated with the interest type of the curiosity. In the term of the polyvagal theory (Porges, 2011), the high score on SCAI-CZ can signal the autonomic nervous system on the level of social engagement. The individual's autonomic nervous system functioning on this level is open to trust, new learning and testing new possibilities, in other words it is open to the hope and the change.

Presented dissertation project brought Czech adaptations of two psychodiagnostic tools, the Self-Curiosity Scale and the Intrapersonal Curiosity Scale. The results indicate that, despite certain methodological shortcomings, the methods might help in rapid screening before psychotherapy. The recommendation based on data results is to use both methods at the same time, i.e. the InC-CZ, Intrapersonal Curiosity Scale together with the items of the stronger first factor of the Self-Curiosity Scale, Attitudes towards Self-Curiosity (ATT).

Although further development of the tools would deserve further work with a precise procedures, this research opens up new possibilities for using curiosity measures as an estimate of the level of functioning of the client's autonomic nervous system. Understanding the physiological impacts depending on the dominant type of curiosity might be a support for a comprehensive bio-psycho-social approach in treatment procedures and it might lead to different approaches in therapeutic interventions and their planning.

LITERATURA

Ainley, M. (2019). Curiosity and Interest: Emergence and Divergence. *Educational Psychology Review*, 31(4), 789-806. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09495-z>

Ainley, M., Hidi, S., & Berndorff, D. (2002). Interest, learning, and the psychological processes that mediate their relationship. *Journal of Educational Psychology*, 94(3), 545-561. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.94.3.545>

Ainley, M. D. (1987). The factor structure of curiosity measures: Breadth and depth of interest curiosity styles. *Australian Journal of Psychology*, 39(1), 53 - 59. <https://doi.org/10.1080/00049538708259035>

Ainsworth, M. D. (1964). Patterns of attachment behavior shown by the infant in interaction with his mother. *Merrill-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 10(1), 51.

Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*.

Alcaro, A., Carta, S., & Panksepp, J. (2017). The Affective Core of the Self: A Neuro-Archetypical Perspective on the Foundations of Human (and Animal) Subjectivity. *Frontiers in psychology*, 8, 1424. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01424>

Alcaro, A., & Carta, S. (2019). The "Instinct" of Imagination. A Neuro-Ethological Approach to the Evolution of the Reflective Mind and Its Application to Psychotherapy. *Frontiers in Human Neuroscience*, N.PAG. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2018.00522>

Allen, V. L. (2017). Learned Optimism: A Balm for Social Worker Stress. *Social Work*, 44(4), 83-91.

Allen, J. G., & Fonagy, P. (2006). *The handbook of mentalization-based treatment*. John Wiley & Sons Inc.

American Psychological Association. (2008). *Human Research Protections*. Retrieved December 15, 2021, from <https://www.apa.org/research/responsible/human?tab=1>

Anderson, C. L., Dixson, D. D., Monroy, M., & Keltner, D. (2020). Are awe-prone people more curious? The relationship between dispositional awe, curiosity, and academic outcomes. *Journal of personality*, 88(4), 762-779. <https://doi.org/10.1111/jopy.12524>

Annalakshmi, N., Kappan, E., & Vidya, B. (2020). Personality predictors of flow among adolescents. *Indian Journal of Positive Psychology*, 11(3), 218-226.

Ardelt, M., & Grunwald, S. (2018). The Importance of Self-Reflection and Awareness for Human Development in Hard Times. *Research in Human Development*, 15(3/4), 187-199. <https://doi.org/10.1080/15427609.2018.1489098>

Archer, M. S. (2008). Lze najít pojítka mezi vysvětlením a porozuměním?. *Czech Sociological Review*, 44(1), 7-22.

Archer, M. S. (2007). *Making our Way through the World: Human Reflexivity and Social Mobility*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511618932>

Archer, M. S. (2003). *Structure, agency, and the internal conversation*. Cambridge University Press.

- Aschieri, F., Durosini, I., & Smith, J. D. (2020). Self-curiosity: Definition and measurement. *Self*, 19(1), 105-115. <https://doi.org/10.1080/15298868.2018.1543728>
- Aschieri, F., & Durosini, I. (2015). Development of the Self-Curiosity Attitude-Interest Scale. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 22(3), 327-347. <https://doi.org/10.4473/TPM22.3.2>
- Aschieri, F., Durosini, I., Saleri, V., & Ferrari, C. I. (2014). How do teenagers explore their inner world? Confirmatory factor analysis and configurational invariance analysis of The Self-Curiosity Attitude-Interest Scale in adults and adolescents.
- Aschieri, F., Quiroga, A., Tagliabue, S., & Durosini, I. (2021). Psychometric properties of the Self-Curiosity Attitude-Interest Scale in two paired samples from Italy and Mexico. *TPM: Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, 28(4), 415-426. <https://doi.org/10.4473/TPM28.4.2>
- Aslan, S., Fastrich, G., Donnellan, E., Djw, J., & Murayama, K. (2021). People's naïve belief about curiosity and interest: A qualitative study. *PloS one*, 16(9), e0256632. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0256632>
- Axline, V. M. (1969). *Play Therapy*. Ballantine Books.
- Ayduk, Ö., & Kross, E. (2008). Enhancing the Pace of Recovery: Self-Distanced Analysis of Negative Experiences Reduces Blood Pressure Reactivity. *Psychological Science*, 19(3), 229.
- Ayduk, Ö., & Kross, E. (2010). From a distance: Implications of spontaneous self-distancing for adaptive self-reflection. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(5), 809-829. <https://doi.org/10.1037/a0019205>
- Bandura, A. (1993). Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning. *Educational Psychologist*, 28(2), 117-148. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2802_3
- Bandura, A. (1984). *Self-efficacy: the exercise of control / Albert Bandura*.
- Bandura, A., Pastorelli, C., Barbaranelli, C., & Caprara, G. V. (1999). Self-efficacy pathways to childhood depression. *Journal of personality and social psychology*, 76(2), 258-69. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.76.2.258>
- Banmen, J. (2002). The Satir Model: Yesterday and Today. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 24(1), 7-22. <https://doi.org/10.1023/A:1014365304082>
- Banmen, J., & Maki-Banmen, K. (2014). What Has Become of Virginia Satir's Therapy Model Since She Left Us in 1988?. *Journal of Family Psychotherapy*, 25(2), 117-131. <https://doi.org/10.1080/08975353.2014.909706>
- Barrett, L., Lindová, J., Stibral, K., Kanócz, R., Dunbar, R. I. M., & Lycett, J. (2007). *Evoluční psychologie člověka*. Portál.
- Bartůněk, P., & Ptáček, R. (Eds.) (2020). *Naděje v medicíně*. Grada.
- Bateman, A., Fonagy, P., & Allen, J. (2008). Theory and Practice of Mentalization-Based Therapy. In G. O. Gabbard (Ed.), *Textbook of psychotherapeutic treatments* (s. 757-780). American Psychiatric Publishing, Inc.

- Bateman, A., & Fonagy, P. (2013). Mentalization-based treatment. *Psychoanalytic Inquiry*, 33(6), 595-613. <https://doi.org/10.1080/07351690.2013.835170>
- Bateman, A., Holzer, S., Constantinou, M. P., & Fonagy, P. (2021). Eight-Year Prospective Follow-Up of Mentalization-Based Treatment Versus Structured Clinical Management for People With Borderline Personality Disorder. *Personality disorders - theory, research and treatment*, 12(4), 291-299. <https://doi.org/10.1037/per0000422>
- Bavolář, J., & Mihál', Š. (2019). Decision-making styles and information search - the relationships with need for cognition and curiosity. *Psychology*, 9(2), 27-36.
- Becker-Weidman, A., & Hughes, D. (2010). Dyadic Developmental Psychotherapy: an effective and evidence-based treatment – comments in response to Mercer and Pignotti. *Child*, 15(1), 6-11. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00679.x>
- Berant, E., & Obegi, J. H. (2009). *Attachment theory and research in clinical work with adults*. Guilford Publications.
- Berlyne, D. E. (1966). Conflict and arousal. *Scientific American*, 215(2), 82-87. <https://doi.org/10.1038/scientificamericano866-82>
- Berlyne, D. E. (1965). *Structure and direction in thinking*. John Wiley.
- Berlyne, D. E. (1957). Conflict and information-theory variables as determinants of human perceptual curiosity. *Journal of Experimental Psychology*, 53(6), 399-400.
- Berlyne, D. E. (1954). A theory of human curiosity. *British journal of psychology*, 45(3), 180-91. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1954.tb01243.x>
- Berlyne, D. E. (1954). An experimental study of human curiosity. *British journal of psychology (London, England: 1953)*, 45(4), 256-65. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1954.tb01253.x>
- Berlyne, D. E. (1960). Conflict, arousal, and curiosity. *Conflict, arousal, and curiosity*. <https://doi.org/10.1037/11164-000>
- Berlyne, D. E. (1962). Motivational problems raised by exploratory and epistemic behavior. *Psychology: A study of a science. Study II*, 284-364. <https://doi.org/10.1037/10040-006>
- Berlyne, D. E., & Ditkofsky, J. (1976). Effects of novelty and oddity on visual selective attention. *British Journal of Psychology*, 67(2), 175-180. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1976.tb01508.x>
- Berlyne, D. E., & Frommer, F. D. (1966). Some determinants of the incidence and content of children's question. *Child Development*, 37(1), 177-189. <https://doi.org/10.2307/1126438>
- Berne, E., & Nová, G. (2011). *Jak si lidé hrají*. Portál.
- Birenbaum, M., Nasser-Abu Alhija, F., Shilton, H., Kimron, H., Rosanski, R., & Shahor, N. (2019). A further look at the five-dimensional curiosity construct. *Personality and Individual Differences*, 149, 57-65. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.05.038>
- Blackburnová, E., & Epelová, E. (2017). *Telomery: Revoluční objev, jak žít déle a zdravěji* (1st ed.). Jota.

- Blatný, M. (2010). *Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy*. Grada.
- Blatný, M., & Osecká, L. (1994). Rosenbergova škála sebehodnocení: struktura globálního vztahu k sobě. *Československá Psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 38(6), 481-488.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and Loss: Retrospect and Prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-665. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1982.tb01456.x>
- Bowlby, J., & Müller, I. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Portál.
- Brackett, M. A., & Mayer, J. D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29(9), 1147 - 1158. <https://doi.org/10.1177/0146167203254596>
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1992). Alternative Ways of Assessing Model Fit. *Sociological Methods*, 21(2), 230 - 258. <https://doi.org/10.1177/0049124192021002005>
- Brun, G., & Doguoglu, U. (2016). *Epistemology and Emotions*. Routledge.
- Brun, G., Doguoglu, U., & Kuenzle, D. (2008). Introduction: A new role for emotions in Epistemology?. <https://doi.org/10.5167/uzh-11071>
- Byman, R. (1993). From two-dimensional to three-dimensional curiosity: A reanalysis of depth-breadth-factor model. *Australian Journal of Psychology*, 45, 155-160.
- Caetano, A. (2015). Personal reflexivity and biography: methodological challenges and strategies. *International Journal of Social Research Methodology*, 18(2), 227-242. <https://doi.org/10.1080/13645579.2014.885154>
- Caetano, A. (2017). Coping With Life: A Typology of Personal Reflexivity. *Sociological Quarterly*, 58(1), 32-50. <https://doi.org/10.1080/00380253.2016.1246904>
- Cakirpaloglu, P. (2012). *Úvod do psychologie osobnosti*. Grada.
- Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Callaghan, B., Firestein, M., Kolacz, J., Kovacic, K. K., & Porges, S. W. (2019). Traumatic stress and the autonomic brain-gut connection in development: Polyvagal Theory as an integrative framework for psychosocial and gastrointestinal pathology. *Developmental Psychobiology*, 61(5), 796-809. <https://doi.org/10.1002/dev.21852>
- Campbell, D. (1999). Family Therapy and Beyond: Where is the Milan Systemic Approach Today?. *Child*, 4(2), 76-84. <https://doi.org/10.1017/S1360641799001896>
- Canevska, O. R., & Akgün, N. is R. (2021). The Importance of Play for Children With Autism, Cerebral Palsy, and Intellectual Disability. *Akdeniz Egitim Arastirmalari Dergisi*, 15(36), 189-200. <https://doi.org/10.29329/mjer.2020.3670.10>
- Cardaciotto, L., Herbert, J. D., Forman, E. M., Moitra, E., & Farrow, V. (2008). The assessment of present-moment awareness and acceptance: The Philadelphia mindfulness scale. *Assessment*, 15(2), 204 - 223. <https://doi.org/10.1177/1073191107311467>

- Carlson, E. N. (2013). Overcoming the Barriers to Self-Knowledge: Mindfulness as a Path to Seeing Yourself as You Really Are. *Perspectives on Psychological Science*, 8(2), 173. <http://www.jstor.org/stable/44281869>
- Carmody, J., Olendzki, N., Baer, R. A., & Lykins, E. L. B. (2009). An empirical study of the mechanisms of mindfulness in a mindfulness-based stress reduction program. *Journal of Clinical Psychology*, 65(6), 613 - 626. <https://doi.org/10.1002/jclp.20579>
- Cecchin, G. (1987). Hypothesizing, Circularity, and Neutrality Revisited: An Invitation to Curiosity. *Family Process*, 26(4), 405 - 413. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1987.00405.x>
- Cloninger, C. R. (1987). A Systematic Method for Clinical Description and Classification of Personality Variants: A Proposal. *Archives of General Psychiatry*, 44(6), 573 - 588. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1987.01800180093014>
- Cloninger, C. R., Svrakic, D. M., & Przybeck, T. R. (1993). A psychobiological model of temperament and character. *Archives of general psychiatry*, 50(12), 975-90. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.1993.01820240059008>
- Combs, G., & Freedman, J. (2016). Narrative Therapy's Relational Understanding of Identity. *Family Process*, 55(2), 211-224. <https://doi.org/10.1111/famp.12216>
- Conroy, J., & Perryman, K. (2022). Treating trauma with child-centered play therapy through the SECURE lens of polyvagal theory. *International Journal of Play Therapy*, 31(3), 143-152. <https://doi.org/10.1037/pla0000172>
- Costall, A. (2006). 'Introspectionism' and the mythical origins of scientific psychology. *Consciousness and Cognition*, 15(4), 634-654. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2006.09.008>
- Costa, V. D., Tran, V. L., Turchi, J., & Averbeck, B. B. (2014). Dopamine Modulates Novelty Seeking Behavior During Decision Making. *Behavioral Neuroscience*, 128(5), 556-557. <https://doi.org/10.1037/a0037128>
- Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. Harper & Row Publishers.
- Csikszentmihalyi, M. (1999). If we are so rich, why aren't we happy?. *American Psychologist*, 54(10), 821-827. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.10.821>
- Curtiss, J., & Klemanski, D. H. (2014). Factor Analysis of the Five Facet Mindfulness Questionnaire in a Heterogeneous Clinical Sample. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 36(4), 683-694. <https://doi.org/10.1007/s10862-014-9429-y>
- Daher, W., Gierdien, F., & Anabousy, A. (2021). Self-efficacy in creativity and curiosity as predicting creative emotions. *Journal of Research and Advances in Mathematics Education*, 6(2), 86-99. <https://doi.org/10.23917/jramathedu.v6i2.12667>
- Damasio, A. (2010). *Self comes to mind: Constructing the conscious brain* (1st ed.). Pantheon Books.
- Damasio, A., & Carvalho, G. B. (2013). The nature of feelings: evolutionary and neurobiological origins. *Nature Reviews Neuroscience*, 14(2), 143-152. <https://doi.org/10.1038/nrn3403>
- Damasio, A. R. (2001). Emotion and the Human Brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 935, 101-102.

- Damasio, A. R. (2001). Descartes' Error Revisited. *Journal of the History of the Neurosciences*, 10(2), 192-194. <https://doi.org/10.1076/jhin.10.2.192.7250>
- Dana, D. (2018). *The polyvagal theory in therapy: Engaging the rhythm of regulation*. W. W. Norton & Company.
- Danner, D. D., Snowdon, D. A., & Friesen, W. V. (2001). Positive Emotions in Early Life and Longevity: Findings from the Nun Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 804-805.
- Daucourt, M. C., Haughbrook, R., van Bergen, E., & Hart, S. A. (2020). The association of parent-reported executive functioning, reading, and math is explained by nature, not nurture. *Developmental Psychology*, 56(12), 2246-2261. <https://doi.org/10.1037/dev0001126>
- Day, H. I., & Maynes, F. (1972). Curiosity and Willingness to Become Involved. *Psychological Reports*, 30(3), 807-814. <https://doi.org/10.2466/pro.1972.30.3.807>
- Deci, E. L., Ryan, R. M., Aronson, E. (1985). *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-2271-7_4
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- Del Giacco, A. C., Jones, S. A., Morales, A. M., KIAMOVICH, D., & Nagel, B. J. (2022). Adolescent novelty seeking is associated with greater ventral striatal and prefrontal brain response during evaluation of risk and reward. *Cognitive, Affective*, 22(1), 123-133. <https://doi.org/10.3758/s13415-021-00937-2>
- Deng, Y., Yang, J., Wang, L., & Chen, Y. (2021). How Lived Experiences of COVID-19 Shape Mental Health: A Case Series of COVID-19 Patients from Wuhan, China. *Alpha Psychiatry*, 22(5), 269-274. <https://doi.org/10.5152/alphapsychiatry.2021.21288>
- Dolejš, M., & Skopal, O. (2016). *Škála úzkostnosti Dolejš a Skopal (SUDS): Příručka pro praxi* (1st ed.). Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Dolejš, M., Skopal, O., Suchá, J., & Charvát, M. (2018). *Škála depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS): Příručka pro praxi* (1st ed.). Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Dubey, R., & Griffiths, T. L. (2020). Reconciling Novelty and Complexity Through a Rational Analysis of Curiosity. *Psychological review*, 127(3), 455-476. <https://doi.org/10.1037/rev0000175>
- Dubey, R., Mehta, H., & Lombrozo, T. (2021). Curiosity Is Contagious: A Social Influence Intervention to Induce Curiosity. *Cognitive science*, 45(2), e12937. <https://doi.org/10.1111/cogs.12937>
- Dueber, D. (2020). *BifactorIndicesCalculator: Bifactor Indices Calculator*. R package version 0.2.1. Retrieved June 5, 2021, from <https://CRAN.R-project.org/package=BifactorIndicesCalculator>
- Dunbar, R. I. M. (2004). Gossip in Evolutionary Perspective. *Review of General Psychology*, 8(2), 100-101.
- Durosini, I., Fantini, F., Escobar Ramírez, C. D., Ríos Rodríguez, A. M., Jaramillo Richter, M. F., & Aschieri, F. (2018). Validation of the Self-Curiosity Attitude-Interest Scale in Colombia. *Suma Psicológica*, 25(1), 1-10. <https://doi.org/10.14349/sumapsi.a2018.v25.n1.1>

- Durosini, I., Triberti, S., Ongaro, G., & Pravettoni, G. (2021). Validation of the Italian Version of the Brief Emotional Intelligence Scale (BEIS-10). *Psychological reports*, 124(5), 2356-2376. <https://doi.org/10.1177/0033294120959776>
- Duval, S., & Wicklund, R. A. (1972). A theory of objective self awareness. *A theory of objective self awareness*.
- Dweck, C. (2014). How companies can profit from a “Growth mindset”. *Harvard Business Review*, 92 (11), 28-29.
- Dweck, C. S. (2007). The Perils and Promises of Praise. *Educational Leadership*, 65(2), 34-39.
- Dweck, C. S., & Ešnerová, K. (2017). *Nastavení mysli: nová psychologie úspěchu, aneb, naučte se využít svůj potenciál*. Jan Melvil.
- EFPA. (2005). *Etický metakodex*. Retrieved January 31, 2022, from www.europsy.cz/dokumenty/Metakodex_EFPA_2005.pdf
- Elliot, A. J., Eder, A. B., & Harmon-Jones, E. (2013). Approach–avoidance motivation and emotion: Convergence and divergence. *Emotion Review*, 5(3), 308-311. <https://doi.org/10.1177/1754073913477517>
- Elliot, A. J., & Reis, H. T. (2003). Attachment and exploration in adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2), 317-331. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.317>
- Engel, G. L. (1977). The need for a new medical model: a challenge for biomedicine. <https://doi.org/10.1126/science.847460>
- Fandakova, Y., & Gruber, M. J. (2021). States of curiosity and interest enhance memory differently in adolescents and in children. *Developmental Science*, 24(1), 1-15. <https://doi.org/10.1111/desc.13005>
- Fayn, K., Silvia, P. J., Dejonckheere, E., Verdonck, S., & Kuppens, P. (2019). Confused or curious? Openness/intellect predicts more positive interest-confusion relations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 117(5), 1016-1033. <https://doi.org/10.1037/pspp0000257>
- Finn, S. E. (2007). *In our clients' shoes: theory and techniques of therapeutic assessment*. Routledge.
- Finn, S. E., & Tonsager, M. E. (1992). Therapeutic Effects of Providing MMPI-2 Test Feedback to College Students Awaiting Therapy. *Psychological Assessment*, 4(3), 278-279.
- Fitzgibbon, L., Lau, J. K. L., & Murayama, K. (2020). The seductive lure of curiosity: information as a motivationally salient reward. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35(35), 21-27. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.05.014>
- Foster, E. K. (2004). Research on Gossip: Taxonomy, Methods, and Future Directions. *Review of General Psychology*, 8(2), 78-79.
- Frankl, V. E., Lukasová, E. S., & Jochmann, V. (1994). *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii*. Cesta.
- Fredrickson, B. L. (2001). The Role of Positive Emotions in Positive Psychology: The Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions. *American Psychologist*, 56(3), 218-219.

- Fredrickson, B. L. (1998). What good are positive emotions?. *Review of General Psychology*, 2(3), 300-319. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.2.3.300>
- Fredrickson, B. L., & Joiner, T. (2002). Positive Emotions Trigger Upward Spirals toward Emotional Well-Being. *Psychological Science*, 13(2), 172.
- Frey, N., Smith, D., & Fisher, D. (2019). *All learning is social and emotional: helping students develop essential skills for the classroom and beyond*. ASCD.
- Frick, J. W., & Cofer, C. N. (1972). Berlyne's demonstration of epistemic curiosity: An experimental re-evaluation. *British Journal of Psychology*, 63(2), 221 - 228. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1972.tb02103.x>
- Friedlová, M., Lečbych, M., Dostál, D., Dolejš, M., Suchá, J., & Aschieri, F. (2018). Česká verze škály zvědavosti vůči sobě (SCAI-CZ) a její využití u adolescentů: pilotní aplikace, základní psychometrické vlastnosti a normy. *Československá psychologie*, 62(6), 591-601
- Friedlová, M., Dostál, D., & Sedláčková, Z. (2018). Česká verze Škály zvědavosti vůči sobě (SCAI-CZ): pilotní ověření základních psychometrických vlastností pro populaci vysokoškolských studentů. *Psychologie a její kontexty*, 9(2), 91-99.
- Friedlová, M., Vaculčíková Sedláčková, Z. & Charvát, M.. (2021). Česká verze Škály Intrapersonální zvědavosti (INC) u adolescentů: základní psychometrické vlastnosti. *Československá psychologie*, 65(5), s. 426-439.
- Friedlová, M., & Lečbych, M. (Eds.). (2015). *Expresivní terapie jako podpora kvality života u různých klientských skupin*. Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Frumos, F. -V., & Labăr, A. -V. (2013). Cognitive styles, cognitive processing and perceptual curiosity in online and traditional academic learning context. *Scientific Annals of the 'Alexandru Ioan Cuza' University of Iasi: Educational Sciences Series / Analele Stiintifice ale Universitatii 'Alexandru Ioan Cuza' - Sect. Stiintele Educatiei*, 17, 185-198.
- Furnham, A., & Thorne, J. D. (2013). Need for Cognition: Its Dimensionality and Personality and Intelligence Correlates. *Journal of Individual Differences*, 34(4), 230-231. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000119>
- Gagné, M., Ryan, R. M., & Deci, E. L., Rogelberg, S. G. (Ed.). (2017). *The SAGE Encyclopedia of Industrial and Organizational Psychology*. SAGE.
- Gallagher, M. W., & Lopez, S. J. (2007). Curiosity and well-being. *Journal of Positive Psychology*, 2(4), 236-248. <https://doi.org/10.1080/17439760701552345>
- Gardner, H. (2011). Intelligence, Creativity, Ethics: Reflections on My Evolving Research Interests. *Gifted Child Quarterly*, 55(4), 302-304. <https://doi.org/10.1177/0016986211421873>
- Gołowska, M. A., Ritter, S. M., Elliot, A. J., & Baas, M. (2019). Novelty seeking is linked to openness and extraversion, and can lead to greater creative performance. *Journal of Personality*, 87(2), 252-266. <https://doi.org/10.1111/jopy.12387>
- Goodman, F. R., Disabato, D. J., Kashdan, T. B., & Machell, K. A. (2017). Personality strengths as resilience: A one-year multiwave study. *Journal of Personality*, 85(3), 423-434. <https://doi.org/10.1111/jopy.12250>

- Gottlieb, J., & Oudeyer, P. Y. (2018). Towards a neuroscience of active sampling and curiosity. *Nature Reviews Neuroscience*, 19(12), 758-770. <https://doi.org/10.1038/s41583-018-0078-0>
- Gray, J. A. (1990). Brain Systems that Mediate both Emotion and Cognition. *Cognition and Emotion*, 4(3), 269 - 288. <https://doi.org/10.1080/02699939008410799>
- Grossnickle, E. M. (2016). Disentangling Curiosity: Dimensionality, Definitions, and Distinctions from Interest in Educational Contexts. *Educational Psychology Review*, 28(1), 23.
- Gruber, M. J., Gelman, B. D., & Ranganath, C. (2014). States of Curiosity Modulate Hippocampus-Dependent Learning via the Dopaminergic Circuit. *Neuron*, 84(2), 486-496. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2014.08.060>
- Grüning, D. J., & Lechner, C. M. (2022). Measuring Six Facets of Curiosity in Germany and the UK: A German-Language Adaptation of the 5DCR and Its Comparability with the English-Language Source Version. *Journal of Personality Assessment*, 1-13. <https://doi.org/10.1080/00223891.2022.2057318>
- Hagtvedt, L. P., Dossinger, K., Harrison, S. H., & Huang, L. (2019). Curiosity made the cat more creative: Specific curiosity as a driver of creativity. *Organizational Behavior*, 150, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2018.10.007>
- Halfon, S., & Bulut, P. (2019). Mentalization and the growth of symbolic play and affect regulation in psychodynamic therapy for children with behavioral problems. *Psychotherapy Research*, 29(5), 666-678. <https://doi.org/10.1080/10503307.2017.1393577>
- Han, C., Li, P., Warren, C., Feng, T., Litman, J., & Li, H. (2013). Electrophysiological evidence for the importance of interpersonal curiosity. *Brain Research*, 1500, 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.brainres.2012.12.046>
- Hardy, J. H., Ness, A. M., & Mecca, J. (2017). Outside the box: Epistemic curiosity as a predictor of creative problem solving and creative performance. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.08.004>
- Harrison, S. H., & Dossinger, K. (2017). Pliable Guidance: A multilevel model of curiosity, feedback seeking, and feedback giving in creative work. *Academy of Management Journal*, 60(6), 2051-2072. <https://doi.org/10.5465/amj.2015.0247>
- Harrison, S. H., Sluss, D. M., & Ashforth, B. E. (2011). Curiosity adapted the cat: The role of trait curiosity in newcomer adaptation. *Journal of Applied Psychology*, 96(1), 211-220. <https://doi.org/10.1037/a0021647>
- Hebb, D. O. (1949). The organization of behavior: a neuropsychological theory. In *The organization of behavior: a neuropsychological theory* (1st ed.). John Wiley.
- Hesoun, J. (2021). Identita: Odvrácená tvář problému Princip „absent but implicit“ v narativní práci. *Psychoterapie*, 15(3), 256-261.
- Heyman, G. D., Dweck, C. S., & Cain, K. M. (1992). Young children's vulnerability to self-blame and helplessness: relationship to beliefs about goodness. *Child development*, 63(2), 401-15.
- Hidi, S. E., & Renninger, K. A. (2019). *The Cambridge handbook of motivation and learning*. Cambridge University Press.

- Hidi, S. E., & Renninger, K. A. (2019). Interest Development and Its Relation to Curiosity: Needed Neuroscientific Research. *Educational Psychology Review*, 31(4), 833-852. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09491-3>
- Higgins, E. T. (1998). Promotion and Prevention: Regulatory Focus as A Motivational Principle. *Advances in Experimental Social Psychology*, 30(C), 1 - 46. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60381-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60381-0)
- Hirose, J., & Kotani, K. (2022). How does inquisitiveness matter for generativity and happiness?. *PLoS ONE*, 18(2), 1-19. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264222>
- Holub, D. (2021). Léčba založená na mentalizaci (MBT) v klinické praxi. *Psychoterapie*, 15(1), 53-68.
- Hřebíčková, M., & Jelínek, M. (2016). *NEO osobnostní inventář-3*. Testcentrum.
- Hřebíčková, M., & Jelínek, M. (2019). NEO osobnostní inventář 3: Základní psychometrické charakteristiky české verze NEO-PI-3. *Ceskoslovenska Psychologie*, 63(2), 160-176.
- Hřebíčková, M., & Urbánek, T. (2001). *NEO pětifaktorový osobnostní inventář* (1st ed.). Testcentrum.
- Hughes, D. A., & Lee, E. (2020). *Budování citového pouta: jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech*. Institut fyziologické socializace.
- Humphrey, N. (2013). *Social and emotional learning: a critical appraisal*. SAGE Publications Ltd.
- Hung, E. N., Leung, G. S. -M., & Cheung, J. C. -S. (2019). Responding to children's 'emotion talk': a conversation analysis of a therapeutic encounter between a social worker and two siblings using child-centred play therapy. *Journal of Social Work Practice*, 33(4), 433-445. <https://doi.org/10.1080/02650533.2019.1686349>
- Chang, Y. -yu, & Shih, H. -yu. (2019). Work curiosity: A new lens for understanding employee creativity. *Human Resource Management Review*, 29(4). <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2018.10.005>
- Christensen, A. P., Cotter, K. N., & Silvia, P. J. (2019). Reopening Openness to Experience: A Network Analysis of Four Openness to Experience Inventories. *Journal of Personality Assessment*, 101(6), 574-588. <https://doi.org/10.1080/00223891.2018.1467428>
- Chrz, V., Dubovska, E., Tavel, P., Polackova Solcova, I., & Cermak, I. (2016). Resilience in later life: genres of narrative construction. *Československá psychologie*, 60, 53-63.
- Chu, L., Tsai, J. L., & Fung, H. H. (2021). Association between age and intellectual curiosity: the mediating roles of future time perspective and importance of curiosity. *European Journal of Ageing: Social, Behavioural and Health Perspectives*, 18(1), 45-53. <https://doi.org/10.1007/s10433-020-00567-6>
- Irving, L. M., Snyder, C. R., Crowson Jr., J. J. (1998). Hope and coping with cancer by college women. *Journal of Personality*, 66(2), 195-214. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00009>
- Jach, H. K., Deyoung, C. G., & Smillie, L. D. (2021). Why do people seek information? The role of personality traits and situation perception. *Journal of Experimental Psychology: General*. <https://doi.org/10.1037/xge0001109>

- Jeraj, M., & Antoncic, B. (2013). A Conceptualization of Entrepreneurial Curiosity and Construct Development: A Multi-Country Empirical Validation. *Creativity Research Journal*, 25(4), 426-435. <https://doi.org/10.1080/10400419.2013.843350>
- Jewell, T., Collyer, H., Gardner, T., Tchanturia, K., Simic, M., Fonagy, P., & Eisler, I. (2016). Attachment and mentalization and their association with child and adolescent eating pathology: A systematic review. *The International journal of eating disorders*, 49(4), 354-73. <https://doi.org/10.1002/eat.22473>
- Jinek, J. (2019). Platón a Aristotelés o boží vládě v obci: Možné zdroje ideje suverenity v řeckém politickém myšlení. *Reflexe*, (56), 41-62. <https://doi.org/10.14712/25337637.2019.19>
- Jirout, J., & Klahr, D. (2012). Children's scientific curiosity: In search of an operational definition of an elusive concept. *Developmental Review*, 32(2), 125-160. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2012.04.002>
- Jørgensen, M. S., Storebø, O. J., Bo, S., Poulsen, S., Gondan, M., Beck, E., Chanen, A. M., Bateman, A., Pedersen, J., & Simonsen, E. (2021). Mentalization-based treatment in groups for adolescents with Borderline Personality Disorder: 3- and 12-month follow-up of a randomized controlled trial. *European Child*, 30(5), 699-710. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01551-2>
- Kaczmarek, Ł. D., Bączkowski, B., Enko, J., Baran, B., & Theuns, P. (2014). Subjective well-being as a mediator for curiosity and depression. *Polish Psychological Bulletin*, 45(2), 200-204. <https://doi.org/10.2478/ppb-2014-0025>
- Kahneman, D., & Nevrlá, E. (2012). *Myšlení: rychlé a pomalé*. Jan Melvil publishing.
- Kamphuis, J. H., & Finn, S. E. (2019). Therapeutic Assessment in Personality Disorders: Toward the Restoration of Epistemic Trust. *Journal of personality assessment*, 101(6), 662-674. <https://doi.org/10.1080/00223891.2018.1476360>
- Kang, M. J., Hsu, M., Krajbich, I. M., Loewenstein, G., McClure, S. M., Wang, J. T., & Camerer, C. F. (2009). The wick in the candle of learning: epistemic curiosity activates reward circuitry and enhances memory. *Psychological science*, 20(8), 963-73. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2009.02402.x>
- Karandikar, S., Kapoor, H., & Litman, J. (2021). Why so curious? Validation and cross-cultural investigation of the Hindi Epistemic Curiosity Scale. *Asian Journal of Social Psychology*, 24(1), 69 - 82. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12425>
- Kashdan, T. B., Dewall, C. N., Pond, R. S., Silvia, P. J., Lambert, N. M., Fincham, F. D., Savostyanova, A. A., & Keller, P. S. (2013). Curiosity protects against interpersonal aggression: cross-sectional, daily process, and behavioral evidence. *Journal of personality*, 81(1), 87-102. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2012.00783.x>
- Kashdan, T. B., & Hofmann, S. G. (2008). The high-novelty-seeking, impulsive subtype of generalized social anxiety disorder. *Depression*, 25(6), 535-541. <https://doi.org/10.1002/da.20382>
- Kashdan, T. B., Yarbro, J., Sherman, R. A., & Funder, D. C. (2013). How Are Curious People Viewed and How Do They Behave in Social Situations? From the Perspectives of Self, Friends, Parents, and Unacquainted Observers. *Journal of Personality*, 81(2), 142 - 154. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2012.00796.x>

- Kashdan, T. B., Afram, A., Brown, K. W., Birnbeck, M., & Drvoshanov, M. (2011). Curiosity enhances the role of mindfulness in reducing defensive responses to existential threat. *Personality and Individual Differences, 50*(8), 1227-1232. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.02.015>
- Kashdan, T. B., Disabato, D. J., Goodman, F. R., & Mcknight, P. E. (2020). The Five-Dimensional Curiosity Scale Revised (5DCR): Briefer subscales while separating overt and covert social curiosity. *Personality and Individual Differences, 157*. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109836>
- Kashdan, T. B., Gallagher, M. W., Silvia, P. J., Winterstein, B. P., Breen, W. E., Terhar, D., & Steger, M. F. (2009). The curiosity and exploration inventory-II: Development, factor structure, and psychometrics. *Journal of Research in Personality, 43*(6), 987-998. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.04.011>
- Kashdan, T. B., & Roberts, J. E. (2004). Trait and State Curiosity in the Genesis of Intimacy: Differentiation from Related Constructs. *Journal of Social, 23*(6), 792-816. <https://doi.org/10.1521/jscp.23.6.792.54800>
- Kashdan, T. B., Rose, P., & Fincham, F. D. (2004). Curiosity and Exploration: Facilitating Positive Subjective Experiences and Personal Growth Opportunities. *Journal of Personality Assessment, 82*(3), 291-305. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8203_05
- Kashdan, T. B., & Steger, M. F. (2007). Curiosity and pathways to well-being and meaning in life: Traits, states, and everyday behaviors. *Motivation and Emotion, 31*(3), 159-173. <https://doi.org/10.1007/s11031-007-9068-7>
- Kashdan, T. B., Stikma, M. C., Disabato, D. J., Mcknight, P. E., Bekier, J., Kaji, J., & Lazarus, R. (2018). The five-dimensional curiosity scale: Capturing the bandwidth of curiosity and identifying four unique subgroups of curious people. *Journal of Research in Personality, 73*, 130-149. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.011>
- Kawamoto, T., Ura, M., & Hiraki, K. (2017). Curious people are less affected by social rejection. *Personality, 105*, 264-267. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.006>
- Kennedy, D. P., Osilla, K. C., & Tucker, J. S. (2022). Feasibility of a computer-assisted social network motivational interviewing intervention to reduce substance use and increase supportive connections among emerging adults transitioning from homelessness to housing. *Addiction science, 17*(1), 26. <https://doi.org/10.1186/s13722-022-00307-4>
- Kidd, C., & Hayden, B. Y. (2015). The Psychology and Neuroscience of Curiosity. *Neuron, 88*(3), 449-460. <https://doi.org/10.1016/j.neuron.2015.09.010>
- Klimoski, R., Hu, X., & London, M. (2011). *The Oxford Handbook of Lifelong Learning*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195390483.013.0024>
- Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology, 37*(1), 1-2.
- Kobasa, S. C., Maddi, S. R., & Kahn, S. (1982). Hardiness and health: A prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology, 42*(1), 168-169.
- Kobayashi, K., & Hsu, M. (2019). Common neural code for reward and information value. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 116*(26), 13061.

- Kocourková, J., & Koutek, J. (2020). Spektrum autodestruktivního chování v adolescenci. *Czecho-Slovak Pediatrics / Cesko-Slovenska Pediatrie*, 75(8), 490-494.
- Kreitler, S., Kreitler, H., Keller, H., Schneider, K., & Henderson, B. (1994). *Curiosity and Exploration*. https://doi.org/10.1007/978-3-642-77132-3_15
- Kross, E., Bruehlman-senecal, E., Park, J., Burson, A., Dougherty, A., Shablack, H., Bremner, R., Moser, J., & Ayduk, O. (2014). Self-Talk as a Regulatory Mechanism: How You Do It Matters. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(2), 304-305. <https://doi.org/10.1037/a0035173>
- Kruglanski, A. W., Shah, J. Y., Fishbach, A., Friedman, R., & Sleeth-kepler, D. (2002). A theory of goal systems. *Advances in Experimental Social Psychology*, 34, 331-378. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(02\)80008-9](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(02)80008-9)
- Kruglanski, A. W., Dugas, M., Chernikova, M., & Babush, M. (2015). The Architecture of Goal Systems. *Advances in Motivation Science*. Elsevier Science Publishing Co Inc.
- Kruglanski, A. W., Fishbach, A., Woolley, K., Bélanger, J. J., Chernikova, M., Molinario, E., & Pierro, A. (2018). A structural model of intrinsic motivation: On the psychology of means-ends fusion. *Psychological review*, 125(2), 165-182. <https://doi.org/10.1037/rev0000095>
- Langevin, R. (1971). Is curiosity a unitary construct?. *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 25(4), 360-361. <https://doi.org/10.1037/h0082397>
- Lauriola, M., Litman, J. A., Mussel, P., De Santis, R., Crowson, H. M., & Hoffman, R. R. (2015). Epistemic curiosity and self-regulation. *Personality and Individual Differences*, 83, 202-207. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.04.017>
- Lau, W. K. -W., Leung, P. P. -Y., & Chung, C. L. -P. (2019). Effects of the Satir Model on Mental Health: A Randomized Controlled Trial. *Research on Social Work Practice*, 29(7), 775 - 785. <https://doi.org/10.1177/1049731518819829>
- Lazarus, R. S. (1991). *Emotion and adaptation*. Oxford University Press.
- Lazarus, R. S. (2006). Emotions and interpersonal relationships: toward a person-centered conceptualization of emotions and coping. *Journal of personality*, 74(1), 9-46. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00368.x>
- Leary, M. L., & Tangney, J. P. (2011). *Handbook of self and identity*. Guilford Publications.
- Lečbych, M. (2016). *Rorschachova metoda: integrativní přístup k interpretaci*. Grada.
- Lečbych, M., & Friedlová, M. (Eds.). (2015). *Psychoterapeutické směry: sborník ze seminářů*. Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Ledoux, J. (2012). A Neuroscientist's Perspective on Debates about the Nature of Emotion. *Emotion Review*, 4(4), 375-379. <https://doi.org/10.1177/1754073912445822>
- Leung, P. P. -Y., Lau, W. K. -W., & Chung, C. L. -P. (2019). Development and Validation of Perceived Self-Transformation Scale for the Satir Model. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 41(1), 56-67. <https://doi.org/10.1007/s10591-018-9477-7>

- Lin, L., & Westlin, J. (2020). The Role of Epistemic Curiosity in Game-Based Learning: Distinguishing Skill Acquisition From Adaptation. *Simulation*, 51, 141-166.
- Litman, J. A., & Jimerson, T. L. (2004). The Measurement of Curiosity As a Feeling of Deprivation. *Journal of Personality Assessment*, 82(2), 147 - 157. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8202_3
- Litman, J. A., & Spielberger, C. D. (2003). Measuring epistemic curiosity and its diverse and specific components. *Journal of personality assessment*, 80(1), 75-86. https://doi.org/10.1207/S15327752JPA8001_16
- Litman, J. A. (2010). Relationships between measures of I- and D-type curiosity, ambiguity tolerance, and need for closure: An initial test of the wanting-liking model of information-seeking. *Personality and Individual Differences*, 48(4), 397-402. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.11.005>
- Litman, J. A., Collins, R. P., & Spielberger, C. D. (2005). The nature and measurement of sensory curiosity. *Personality and Individual Differences*, 39(6), 1123-1133. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2005.05.001>
- Litman, J. A., Crowson, H. M., & Kolinski, K. (2010). Validity of the Interest- and Deprivation-type epistemic curiosity distinction in non-students. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 531-536. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2010.05.021>
- Litman, J. A., & Mussel, P. (2013). Validity of the Interest-and Deprivation-Type Epistemic Curiosity Model in Germany. *Journal of Individual Differences*, 34(2), 59-60. <https://doi.org/10.1027/1614-0001/a000100>
- Litman, J. A., & Pezzo, M. V. (2007). Dimensionality of interpersonal curiosity. *Personality and Individual Differences*, 43(6), 1448-1459. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.04.021>
- Litman, J. A., & Silvia, P. J. (2006). The Latent Structure of Trait Curiosity: Evidence for Interest and Deprivation Curiosity Dimensions. *Journal of Personality Assessment*, 86(3), 318-328. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8603_07
- Loewenstein, G. (1994). The Psychology of Curiosity: A Review and Reinterpretation. *Psychological Bulletin*, 116(1), 75 - 98. <https://doi.org/10.1037//0033-2909.116.1.75>
- Lüdemann, J., Rabung, S., & Andreas, S. (2021). Systematic Review on Mentalization as Key Factor in Psychotherapy. *International journal of environmental research and public health*, 18(17). <https://doi.org/10.3390/ijerph18179161>
- Lustberg, D., Tillage, R. P., Bai, Y., Pruitt, M., Liles, L. C., & Weinschenker, D. (2020). Noradrenergic circuits in the forebrain control affective responses to novelty. *Psychopharmacology*, 237(11), 3337-3355. <https://doi.org/10.1007/s00213-020-05615-8>
- Luyten, P., Campbell, C., & Fonagy, P. (2020). Borderline personality disorder, complex trauma, and problems with self and identity: A social-communicative approach. *Journal of personality*, 88(1), 88-105. <https://doi.org/10.1111/jopy.12483>
- Lydon-Staley, D. M., Zurn, P., & Bassett, D. S. (2020). Within-person variability in curiosity during daily life and associations with well-being. *Journal of personality*, 88(4), 625-641. <https://doi.org/10.1111/jopy.12515>

Malchiodi, C. A., & Crenshaw, D. A. (2014). *Creative arts and play therapy for attachment problems*. Guilford Publications.

Marley-Payne, J. (2021). Rethinking Nature and Nurture in Education. *Journal of Philosophy of Education*, 55(1), 143-166. <https://doi.org/10.1111/1467-9752.12527>

Maslow, A. H. (1971). *The farther reaches of human nature*. Viking Press.

Matějček, Z. (2013). *Co děti nejvíc potřebují*. Portál.

Matějček, Z., & Langmeier, J. (1974). *Psychická deprivace v dětství*. Avicenum, zdravotnické nakladatelství.

Maturana, H. (2011). Twenty Years After. *Constructivist Foundations*, 6(3), 295-306.

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional Intelligence: New Ability or Eclectic Traits?. *American Psychologist*, 63(6), 503-504. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.6.503>

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004a). Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications. *Psychological Inquiry*, 15(3), 197.

Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2004b). A Further Consideration of the Issues of Emotional Intelligence. *Psychological Inquiry*, 15(3), 249.

McCrae, R. R., & Costa, P. T. J. (1997). *Handbook of personality psychology*. <https://doi.org/10.1016/B978-012134645-4/50032-9>

McGillivray, S., Murayama, K., & Castel, A. D. (2015). Thirst for Knowledge: The Effects of Curiosity and Interest on Memory in Younger and Older Adults. *Psychology and Aging*, 30(4), 835 - 841. <https://doi.org/10.1037/a0039801>

Metcalfe, L. (Ed.). (2019). *Marriage and family therapy: A practice-oriented approach., 2nd ed.* Springer Publishing Company.

Mikulincer, M. (1997). Adult attachment style and information processing: individual differences in curiosity and cognitive closure. *Journal of personality and social psychology*, 72(5), 1217-30. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.72.5.1217>

Miller, W. R., & Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change., 2nd ed.*

Miller, W. M., & Rolnick, S. (2013). *Motivational Interviewing: Helping People Change (3rd ed.)*. Guilford Press.

Miller, W. R., & Rollnick, S. (2012). Meeting in the middle: motivational interviewing and self-determination theory. *The international journal of behavioral nutrition and physical activity*, 9, 25. <https://doi.org/10.1186/1479-5868-9-25>

Miščević, N. (2018). Self-Inquisitiveness: the Structure and Role of an Epistemic Virtue. *Acta Analytica*, 33, 331-352.

Morgan, M. C., Cardaciotto, L., Moon, S., & Marks, D. (2020). Validation of the Philadelphia Mindfulness Scale on experienced meditators and nonmeditators. *Journal of clinical psychology*, 76(4), 725-748. <https://doi.org/10.1002/jclp.22907>

- Mor, N., & Winquist, J. (2002). Self-focused attention and negative affect: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 128(4), 638-662. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.4.638>
- Morton, L., Cogan, N., Kolacz, J., Calderwood, C., Nikolic, M., Bacon, T., Pathe, E., Williams, D., & Porges, S. W. (2022). A new measure of feeling safe: Developing psychometric properties of the Neuroception of Psychological Safety Scale (NPSS). *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*. <https://doi.org/10.1037/tra0001313>
- Moutafi, J., Furnham, A., & Crump, J. (2006). What facets of openness and conscientiousness predict fluid intelligence score?. *Learning and Individual Differences*, 16(1), 31-42. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2005.06.003>
- Mulligan, C. J., Clukay, C. J., Matarazzo, A., Hadfield, K., Nevell, L., Dajani, R., & Panter-brick, C. (2022). Novel GxE effects and resilience: A case. *PLoS ONE*, 17(4), 1-19. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0266509>
- Murayama, K. (2022). A reward-learning framework of knowledge acquisition: An integrated account of curiosity, interest, and intrinsic–extrinsic rewards. *Psychological Review*. <https://doi.org/10.1037/rev0000349>
- Murayama, K., Fitzgibbon, L., & Sakaki, M. (2019). Process Account of Curiosity and Interest: A Reward-Learning Perspective. *Educational Psychology Review*, 31(4), 875-895. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09499-9>
- Mussel, P. (2010). Epistemic curiosity and related constructs: Lacking evidence of discriminant validity. *Personality and Individual Differences*, 49(5), 506-510.
- Mussel, P., Spengler, M., Litman, J. A., & Schuler, H. (2012). Development and Validation of the German Work-Related Curiosity Scale. *European Journal of Psychological Assessment*, 28(2), 109-110. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000098>
- Naylor, F. D. (1981). A State-Trait Curiosity Inventory. *Australian Psychologist*, 16(2), 172 - 183. <https://doi.org/10.1080/00050068108255893>
- Nesnídal, V., Praško, J., Ocisková, M., Minaříková, K., Holubová, M., Vaněk, J., Bundárová, L., Kantor, K., Hodný, F., & Šlepecký, M. (2020). Zotavení u hraniční poruchy osobnosti. *Psychiatrie Pro Praxi*, 21(3), 149-153.
- Noordewier, M. K., & van Dijk, E. (2020). Deprivation and discovery motives determine how it feels to be curious. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, 71-76. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.07.017>
- Nöthling, J., Malan-Müller, S., Abrahams, N., Hemmings, S. M. J., & Seedat, S. (2020). Epigenetic alterations associated with childhood trauma and adult mental health outcomes: A systematic review. *The World Journal of Biological Psychiatry*, 21(7), 493-512. <https://doi.org/10.1080/15622975.2019.1583369>
- Novotný, F. (1940). Obrana Sokratova. *Obrana Sokratova / Platón ; [přeložil František Novotný]*.
- Okamoto, H., Fisher, F. D., Hernandez, D. C., Reitzel, L. R., Kendzor, D. E., Kish, D. H., & Businelle, M. S. (2015). Trait Mindfulness and Stress among Homeless Adults. *Health Behavior*, 2(2), 122-129. <https://doi.org/10.14485/HBPR.2.2.4>

- Öztekin, H. R., & Bayraktar, F. (2019). How decisiveness, self-efficacy, curiosity and independent and interdependent self-construals are related to future hopefulness among senior students. *Behavioral Sciences*, 9(12). <https://doi.org/10.3390/bs9120154>
- Panksepp, J. (2004). *Affective neuroscience: the foundations of human and animal emotions*. Oxford University Press.
- Panksepp, J., Siegel, D. J., & Biven, L. (2012). *The archaeology of mind: neuroevolutionary origins of human emotions*. W. W. Norton & Company.
- Papežová, H. (2020). Poruchy příjmu potravy, transgenerační přenos a trauma. *Ceská a Slovenská Psychiatrie*, 116(4), 197-204.
- Park, N., Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). Strengths of Character and Well-Being. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(5), 603–619. <https://doi.org/10.1521/jscp.23.5.603.50748>
- Parmenter, A. (2022). Treating combat-related Posttraumatic Stress Disorder using Therapeutic Fly-Fishing with EMDR (TF-EMDR). *Journal of Military*, 30(1), 23-32.
- Pařízek, M. (2021). Principles of holistic education applied to the Teacher Education Model for the 21st Century in Singapore. *Sociální Pedagogika*, 9(2), 9-22. <https://doi.org/10.7441/soced.2021.09.02.01>
- Patočka, J., Kouba, P., & Chvatík, I. (1991). *Sókratés: přednášky z antické filosofie*. Státní pedagogické nakladatelství.
- Pearson, M., & Wilson, H. (2009). Using expressive arts to work with mind, body and emotions. *Psychotherapy in Australia*, 16(1), 60-69.
- Pearson, P. H. (1970). Relationships between global and specified measures of novelty seeking. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 34(2), 199-200.
- Pekrun, R., & Stephens, E. J. (2012). Academic emotions. <https://doi.org/10.1037/13274-001>
- Perlitz, D. (2022). Mutual Imbeddedness: The Foundation for a Relational World. *Psychoanalysis: Self*, 17(1), 8-22. <https://doi.org/10.1080/24720038.2021.1950158>
- Peterson, E. G., & Hidi, S. (2019). Curiosity and interest: current perspectives. *Educational Psychology Review*, 31(4), 781-788. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09513-0>
- Peterson, C., Ruch, W., Beermann, U., Park, N., & Seligman, M. E. P. (2007). Strengths of character, orientations to happiness, and life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 2(3), 149-156. <https://doi.org/10.1080/17439760701228938>
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. American Psychological Association; Oxford University Press.
- Peterson, C., Stephens, J. P., Park, N., Lee, F., & Seligman, M. E. P. (2010). *Oxford handbook of positive psychology and work*.
- Piaget, J. (1999). *Psychologie inteligence*. Portál.

- Pisula, W. (2009). *Curiosity and information seeking in animal and human behavior*. Brown Walker Press.
- Polák, A. (1999). *Poznámky k přednášce o strukturách osobnosti: Nepublikovaný dokument*.
- Porges, S. W. (2011). *The polyvagal theory: Neurophysiological foundations of emotions, attachment, communication, and self-regulation*. W. W. Norton & Company.
- Porges, S. W., & Dana, D. (2018). *Clinical applications of the polyvagal theory: The emergence of polyvagal-informed therapies*. W. W. Norton & Company.
- Post, T., & Walma van der Molen, J. H. (2019). Development and validation of a questionnaire to measure primary school children's images of and attitudes towards curiosity (the CIAC questionnaire). *Motivation and Emotion*, 43(1), 159-178. <https://doi.org/10.1007/s11031-018-9728-9>
- Prakash, J., Chatterjee, K., & Shankar, S. (2021). Does application of complexity theory simplify concepts of psychiatry: Analogies and insights. *Industrial Psychiatry Journal*, 30(1), 18-22. https://doi.org/10.4103/ipj.ipj_37_21
- Preiss, M. (2007). *Měření osobnostní psychopatologie s využitím Cloningerova modelu [Disertace]*. Univerzita Karlova.
- Prioreschi, A., Wrottesley, S. V., Cohen, E., Norris, S. A., & Slemming, W. (2020). A qualitative study reporting maternal perceptions of the importance of play for healthy growth and development in the first two years of life. *BMC Pediatrics*, 20(1). <https://doi.org/10.1186/s12887-020-02321-4>
- Próchniak, P. (2014). The Wilderness Novelty Seeking Scale. *Perceptual and motor skills*, 119(2), 577-90. <https://doi.org/10.2466/03.PMS.119c20z7>
- Próchniak, P. (2017). Development and Testing of the Elements of the Nature Curiosity Scale. *Social Behavior*, 45(8), 1245-1254. <https://doi.org/10.2224/sbp.6130>
- R Core Team. (2017). *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing. <http://www.R-project.org/>.
- Reed, A. (2014). Beginner's Mind in Psychotherapy. *AI Practitioner*, 16(4), 21-24. <https://doi.org/10.12781/978-1-907549-21-2-4>
- Reio Jr., T. G., Petrosko, J. M., Wiswell, A. K., & Thongsukmag, J. (2006). The Measurement and Conceptualization of Curiosity. *Journal of Genetic Psychology*, 167(2), 117-135. <https://doi.org/10.3200/GNTP.167.2.117-135>
- Reio, T. G. J. (2012). The need for curiosity-driven scholarship in the field of human resource development. *Human Resource Development Quarterly*, 23(3), 281-284. <https://doi.org/10.1002/hrdq.21143>
- Reio, T. G., & Sanders-Reio, J. (2020). Curiosity and Well-Being in Emerging Adulthood. *New Horizons in Adult Education*, 32(1), 17-27.
- Renner, B. (2006). Curiosity about people: The development of a social curiosity measure in adults. *Journal of Personality Assessment*, 87(3), 305 - 316. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8703_11

- Renninger, K. A., & Hidi, S. (2011). Revisiting the Conceptualization, Measurement, and Generation of Interest. *Educational Psychologist*, 46(3), 168-184. <https://doi.org/10.1080/00461520.2011.587723>
- Robinson, O. C., Demetre, J. D., & Litman, J. A. (2017). Adult life stage and crisis as predictors of curiosity and authenticity. *International Journal of Behavioral Development*, 41(3), 426-431. <https://doi.org/10.1177/0165025416645201>
- Rodriguez, A., Reise, S. P., & Haviland, M. G. (2016). Evaluating Bifactor Models: Calculating and Interpreting Statistical Indices. *Psychological Methods*, 21(2), 137-138. <https://doi.org/10.1037/met0000045>
- Rohleder, N., Beulen, S. E., Chen, E., Wolf, J. M., & Kirschbaum, C. (2016). Stress on the Dance Floor: The Cortisol Stress Response to Social-Evaluative Threat in Competitive Ballroom Dancers. <https://doi.org/10.1177/0146167206293986>
- Rollnick, S., Butler, C., & Miller, W. R. (2008). *Motivational interviewing in health care: helping patients change behavior*. Guilford Publications.
- Rosseel, Y. (2012). lavaan: An R Package for Structural Equation Modeling. *Journal of Statistical Software*, 48(2), 1-36.
- Rotter, J. B. (1966). Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcement. *Psychological Monographs: General and Applied*, 80(1), 1-2. <https://doi.org/10.1037/h0092976>
- Russworm, T. A. M., & Holmes, C. (2021). The Breakdown: Black Culture, Video Games, and the Importance of Adult Play. *American Journal of Play*, 13(2-3), 194-209.
- Rutten, B. P., Hammels, C., Geschwind, N., Menne-lothmann, C., Pishva, E., Schruers, K., Kenis, G., & Wichers, M. (2013). Resilience in mental health: linking psychological and neurobiological perspectives. *Acta psychiatrica Scandinavica*, 128(1), 3-20. <https://doi.org/10.1111/acps.12095>
- Ryakhovskaya, Y., Jach, H. K., & Smillie, L. D. (2022). Curiosity as feelings of interest versus deprivation: Relations between curiosity traits and affective states when anticipating information. *Journal of Research in Personality*, 96. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2021.104164>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68-69.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-determination theory: basic psychological needs in motivation, development, and wellness* / Richard M. Ryan, Edward L. Deci.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2019). Research on intrinsic and extrinsic motivation is alive, well, and reshaping 21st-century management approaches: Brief reply to Locke and Schattke (2019). *Motivation Science*, 5(4), 291-294. <https://doi.org/10.1037/mot0000128>
- Ryan, R. M., Deci, E. L., Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2021). Building a science of motivated persons: Self-determination theory's empirical approach to human experience and the regulation of behavior. *Motivation Science*, 7(2), 97-110. <https://doi.org/10.1037/mot0000194>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology*, 61. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>

- Ryan, R. M., Ryan, W. S., Di Domenico, S. I., & Deci, E. L. (2019). *The Oxford handbook of human motivation*, 2nd ed.
- Sansone, C., & Thoman, D. B. (2005). Interest as the missing motivator in self-regulation. *European Psychologist*, 10(3), 175 - 186. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.10.3.175>
- Satir, V. M. (1964). *Conjoint Family Therapy: A Guide to Theory and Technique*. Conjoint Family Therapy: A Guide to Theory and Technique. Science & Behavior Books.
- Satirová, V., Banmen, J., Gerberová, J., & Gomoriová, M. (2005). *Model růstu* (1st ed.). Cesta.
- Satirová, V., Ives, B., Holubová, O., Šolcová, J., & Lišková, V. (1994). *Kniha o rodině*. Práh.
- Satir, V. M. (1991). *The Satir Model: Family Therapy and Beyond*. *The Satir Model: Family Therapy and Beyond*.
- Sedláček, J., Novotný, F., & Pražák, J. M. (1999). *Latinsko-český slovník*. Koniasch Latin Press.
- Seligman, M. E. P. (1990). *Learned optimism: how to change your mind and your life*. *Learned optimism: how to change your mind and your life*.
- Seligman, M. E. P. (2018). The Hope Circuit: A Psychologist's Journey From Helplessness to Optimism. *Journal for Quality*, 41(3), 37-38.
- Seligman, M. E. P. (2002). How to See the Glass Half Full: In a bold new book, the author of 'Learned Optimism' offers life lessons in love, work and raising children. *Newsweek*, 48.
- Seligman, M. E., & Beagley, G. (1975). Learned helplessness in the rat. *Journal of comparative and physiological psychology*, 88(2), 534-41. <https://doi.org/10.1037/h0076430>
- Shah, P. E., Hirsh-pasek, K., Kashdan, T. B., Harrison, K., Rosenblum, K., Weeks, H. M., Singh, P., & Kaciroti, N. (2021). Daily television exposure, parent conversation during shared television viewing and socioeconomic status: Associations with curiosity at kindergarten. *PLoS ONE*, 16(10), 1-15. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258572>
- Shao, S. (2021). Intervention Effect of Dance Therapy Based on the Satir Model on the Mental Health of Adolescents during the COVID-19 Epidemic. *Psychiatria Danubina*, 33(3), 411-417. <https://doi.org/10.24869/psyd.2021.411>
- Shapiro, S. L. (2009). The integration of mindfulness and psychology. *Journal of Clinical Psychology*, 65(6), 555-560. <https://doi.org/10.1002/jclp.20602>
- Sher, K. B. -T., Levi-Keren, M., & Gordon, G. (2019). Priming, enabling and assessment of curiosity. *Educational Technology Research*, 67(4), 931-952. <https://doi.org/10.1007/s11423-019-09665-4>
- Shin, D. D., & Kim, S. -il. (2019). Homo Curious: Curious or Interested?. *Educational Psychology Review*, 31(4), 853-874. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09497-x>
- Schmeck, R. R., Ribich, F., & Ramanaiah, N. (1977). Development of a Self-Report Inventory for Assessing Individual Differences in Learning Processes. *Applied Psychological Measurement*, 1(3), 413-431. <https://doi.org/10.1177/014662167700100310>

- Schmidt, H. G., & Rotgans, J. I. (2021). Epistemic Curiosity and Situational Interest: Distant Cousins or Identical Twins?. *Educational Psychology Review*, 33(1), 325-352. <https://doi.org/10.1007/s10648-020-09539-9>
- Schutte, N. S., & Malouff, J. M. (2019). Increasing curiosity through autonomy of choice. *Motivation*, 43(4), 563-570. <https://doi.org/10.1007/s11031-019-09758-w>
- Silva, C., Ferreira, A. C., Soares, I., & Esteves, F. (2015). Emotions under the skin: Autonomic reactivity to emotional pictures in insecure attachment. *Journal of Psychophysiology*, 29(4), 161-170. <https://doi.org/10.1027/0269-8803/a000147>
- Silvia, P. J. (2012). *Curiosity and Motivation. The Oxford handbook of human motivation.*
- Silvia, P. J. (2008). Appraisal components and emotion traits: Examining the appraisal basis of trait curiosity. *Cognition and Emotion*, 22(1), 94-113. <https://doi.org/10.1080/02699930701298481>
- Silvia, P. J., & Duval, T. S. (2001). Objective Self-Awareness Theory: Recent Progress and Enduring Problems. *Personality*, 5(3), 230-241. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0503_4
- Silvia, P. J., & Christensen, A. P. (2020). Looking up at the curious personality: individual differences in curiosity and openness to experience. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.05.013>
- Silvia, P., & Phillips, A. (2013). Self-awareness Without Awareness? Implicit Self-focused Attention and Behavioral Self-regulation. *Self*, 12(2), 114-127. <https://doi.org/10.1080/15298868.2011.639550>
- Slezáčková, A., & Bobková, A. (2014). Silné stránky charakteru a akademická motivace ve vztahu k optimálnímu prospívání českých vysokoškolských studentů. *Annales psychologici*, 1(15)(2), 24-39.
- Slezáčková, A., Brašnová, M., Chlpekova, B., Vildová, L., & Pokluda, J. (2015). Zvědavost, zdroje štěstí a přání u žáků základních škol: výsledky obsahové analýzy výpovědí. *Annales psychologici*, (2), 5-24.
- Slezáčková, A., & Škrabská, S. (2013). Vztah silných stránek charakteru s životní a pracovní spokojeností učitelů a studentů pedagogiky. *Klinická psychologie a osobnost*, 2(1), 27-44.
- Snyder, C. R. (1995). Conceptualizing, Measuring, and Nurturing Hope. *Journal of Counseling*, 73(3), 355-360. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1995.tb01764.x>
- Spielberger, C. D., & Butler, T. F. (1971). *On the relationship between anxiety, curiosity, and arousal.*
- Spielberger, C. D., & Reheiser, E. C. (2009). Assessment of Emotions: Anxiety, Anger, Depression, and Curiosity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 1(3), 271-302. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2009.01017.x>
- Spiel, S., Lombardi, K., & Derubeis-byrne, L. (2019). Treating Traumatized Children: Somatic Memories and Play Therapy. *Journal of Infant, Child*, 18(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/15289168.2019.1566974>
- Stanley, S. (2016). *Relational and body-centered practices for healing trauma: Lifting the burdens of the past.*

- Světlák, M. (2019). *Mindful Emotion Regulation* [Nepublikovaná habilitační práce.]. Masarykova univerzita v Brně.
- Světlák, M. (2020). Mindfulness/všímavost v paliativní péči - léčivý efekt přítomného okamžiku. *Klinická Onkologie*, 138-140.
- Szumowska, E., & Kruglanski, A. W. (2020). Curiosity as end and means. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, 35-39. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.06.008>
- Teasdale, J. D., & Chaskalson (Kulananda), M. (2011). How does mindfulness transform suffering? I: the nature and origins of dukkha. *Contemporary Buddhism*, 12(1), 89-102. <https://doi.org/10.1080/14639947.2011.564824>
- Tharwat, D., Trousselard, M., Fromage, D., Belrose, C., Balès, M., Sutter-dallay, A. L., Ezto, M. L., Hurstel, F., Harvey, T., Martin, S., Vigier, C., Spitz, E., & Duffaud, A. M. (2022). Acceptance Mindfulness-Trait as a Protective Factor for Post-Natal Depression: A Preliminary Research. *International journal of environmental research and public health*, 19(3). <https://doi.org/10.3390/ijerph19031545>
- Tomkins, S. S. (1962). Affect, imagery, consciousness, Vol. 1: The positive affects. <https://doi.org/10.1037/14351-000>
- Tomkins, S. (2008). Affect imagery consciousness: the complete edition: two volumes. Springer publishing.
- Tse, D. C. K., Nakamura, J., & Csikszentmihalyi, M. (2020). Living well by "flowing" well: The indirect effect of autotelic personality on well-being through flow experience. *Journal of positive psychology*. <https://doi.org/10.1080/17439760.2020.1716055>
- Ushiyama, M., Kumamoto, M., & Aschieri, F. (2022). Conceptual structure of self-curiosity in Japan. *Cogent Psychology*, 9(1). <https://doi.org/10.1080/23311908.2022.2064791>
- Van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: brain, mind, and body in the healing of trauma* / Bessel A. van der Kolk.
- van Lieshout, L. L. F., Traast, I. J., de Lange, F. P., & Cools, R. (2021). Curiosity or savouring? Information seeking is modulated by both uncertainty and valence. *PLoS ONE*, 16(9), 1-19. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0257011>
- Varela, F. J., Thompson, E., & Rosch, E. (1991). The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*.
- Vidler, D. C., & Rawan, H. R. (1975). Further Validation of a Scale of Academic Curiosity. *Psychological Reports*, 37(1), 115-118. <https://doi.org/10.2466/pro.1975.37.1.115>
- Vogl, E., Pekrun, R., Murayama, K., & Loderer, K. (2020). Surprised–curious–confused: Epistemic emotions and knowledge exploration. *Emotion*, 20(4), 625-641. <https://doi.org/10.1037/emo0000578>
- von Stumm, S., Hell, B., & Chamorro-premuzic, T. (2011). The Hungry Mind: Intellectual Curiosity Is the Third Pillar of Academic Performance. *Perspectives on Psychological Science*, 6(6), 574. <https://doi.org/10.1177/1745691611421204>

- Voss, H. -G., & Keller, H. (1983). *Curiosity and Exploration: Theories and Results* (1st ed.). Academic Press.
- Wang, H., & Li, J. (2015). How trait curiosity influences psychological well-being and emotional exhaustion: The mediating role of personal initiative. *Personality and Individual Differences*, 75, 135-140. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.11.020>
- Watson, J. D., & Sládeček, F. (1966). *Tajemství DNA: příběh jednoho z největších objevů 20. století*. Academia.
- Wells, H., & Jones, A. (2018). Learning to change: The rationale for the use of motivational interviewing in higher education. *Innovations in Education and Teaching International*, 55(1), 111-118. <https://doi.org/10.1080/14703297.2016.1198714>
- Wertheimer, M. (1938). Laws of organization in perceptual forms. *A source book of Gestalt psychology*, 71-88. <https://doi.org/10.1037/11496-005>
- Wilson, G. D., Barrett, P. T., & Gray, J. A. (1989). Human reactions to reward and punishment: A questionnaire examination of Gray's personality theory. *British Journal of Psychology*, 80(4), 509-515. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.1989.tb02339.x>
- Winnicott, D. W. (2005). *Playing and reality*. Routledge.
- Włodarczyk, D. (2017). Relationship of trait curiosity to the dynamics of coping and quality of life in myocardial infarction patients. *Polish Psychological Bulletin*, 48(3), 347-356. <https://doi.org/10.1515/ppb-2017-0040>
- Wojtowicz, Z., & Loewenstein, G. (2020). Curiosity and the economics of attention. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 35, 135-140. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.09.002>
- Woodworth, R. S., & Sheehan, M. R. (1964). *Contemporary schools of psychology*. Ronald Press Company.
- Woo, S. E., Chernyshenko, O. S., Longley, A., Zhang, Z. X., Chiu, C. Y., & Stark, S. E. (2014). Openness to Experience: its lower level structure, measurement, and cross-cultural equivalence. *Journal of personality assessment*, 96(1), 29-45. <https://doi.org/10.1080/00223891.2013.806328>
- Wretman, C. J. (2016). Saving Satir: Contemporary Perspectives on the Change Process Model. *Social Work*, 61(1), 61-68. <https://doi.org/10.1093/sw/swv056>
- Wright, R. (2011). *Morální zvíře* (3rd ed.). NLN, Nakladatelství Lidové noviny.
- Wu, C. & Yang, C. (2012). Attachment and exploration in adulthood: The mediating effect of social support. *International Journal of Psychology*, 47(5), 346-354. <https://doi.org/10.1080/00207594.2012.658402>
- Wu, Q., Liu, S., & Miao, C. (2019). Recommend interesting items: How can social curiosity help?. *Web Intelligence (2405-6456)*, 17(4), 297-311. <https://doi.org/10.3233/WEB-190420>
- Yager, J., & Kay, J. (2020). Clinical Curiosity in Psychiatric Residency Training: Implications for Education and Practice. *Academic Psychiatry*, 44(1), 90-94. <https://doi.org/10.1007/s40596-019-01131-w>

Yalom, I. D. (2017). *Becoming myself: A psychiatrist's memoir*. Piatkus.

Yeager, D. S., & Dweck, C. S. (2020). What can be learned from growth mindset controversies?. *American Psychologist*, 75(9), 1269-1284. <https://doi.org/10.1037/amp0000794>

Zelina, A. (2009). *Bible: český studijní překlad*. KMS, ČMS.

Zuckerman, M. (1984). Sensation seeking: A comparative approach to a human trait. *Behavioral*, 7(3), 413-434. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00018938>

Zuckerman, M. (1994). *Behavioral expressions and biosocial bases of sensation seeking*. Cambridge University Press.

Zuckerman, M., Kolin, E. A., Price, L., & Zoob, I. (1964). Development of a sensation-seeking scale. *Journal of Consulting Psychology*, 28(6), 477-482. <https://doi.org/10.1037/h0040995>

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A SCHÉMAT

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Souvislost zvidavostních profilů se subškálami pětidimenzionálního modelu zvidavosti	33
Tabulka 2: Diagnostické nástroje pro měření zvidavosti a příbuzných konceptů	43
Tabulka 3: Deskriptivní statistiky položek pioložek SCAI-CZ, dospívající (n = 2356)	103
Tabulka 4: Deskriptivní statistiky subškál SCAI-CZ	103
Tabulka 5: Standardizované faktorové náboje SCAI-CZ	104
Tabulka 6: Srovnání modelů invariance (SCAI-CZ, n = 2356)	106
Tabulka 7: Deskriptivní charakteristiky výzkumného souboru studentů gymnázií	109
Tabulka 8: Rozdělení chlapců a dívek ve výzkumném souboru (n = 2356)	109
Tabulka 9: Položky dotazníku InC-CZ a jejich deskriptivní charakteristiky u adolescentů (n = 1020)	114
Tabulka 10: Vzájemné korelace položek InC-CZ	115
Tabulka 11: Ukazatele shody porovnávaných modelů InC-CZ s daty (dospívající, n = 1020)	118
Tabulka 12: Výsledky porovnání jednodimenzionálního modelu a bifaktorového řešení InC-CZ u dospívajících	119
Tabulka 13 : Deskriptivní charakteristiky InC-CZ a jeho subškál u souboru dospívajících	120
Tabulka 14: Deskriptivní charakteristiky SCAI-CZ u souboru dospívajících (n = 1015)	122
Tabulka 15: Deskriptivní charakteristiky NEO-FFI u souboru dospívajících	124
Tabulka 16: Deskriptivní charakteristiky SDDSS a SUDS u souboru dospívajících	124
Tabulka 17: Deskriptivní charakteristiky ROS u souboru dospívajících (n = 1014)	125
Tabulka 18: Vztah zvidavosti vůči sobě a intrapersonální zvidavosti, měřený InC-CZ a SCAI-CZ	127
Tabulka 19: Srovnání výsledků chlapců a dívek v InC-CZ a SCAI-CZ	128
Tabulka 20: Vztah InC-CZ, SCAI-CZ, jejich subškál a NEO FFI (n = 1020)	129
Tabulka 21: Vztah InC-CZ, SCAI-CZ, depresivity, úzkostnosti a sebehodnocení u dospívajících	130
Tabulka 22: Vztah sebehodnocení a pětifaktorového modelu u dospívajících	131
Tabulka 23: Vztah sebehodnocení a pětifaktorového modelu u dospívajících	132
Tabulka 24: Přehled četností odpovědí na otázku, jak se studenti gymnázií cítí ve škole	132
Tabulka 25: Přehled mimoškolních činností gymnazistů	133
Tabulka 26: Přehled mimoškolních činností gymnazistů se zapojením technologií	133
Tabulka 27: Rozdíly mezi chlapci a dívkami v aktivním trávení času, pobytu před obrazovkou	134
Tabulka 28: Deskriptivní charakteristiky výzkumného souboru dospělých	138
Tabulka 29: Subškály NEO osobnostního inventáře-3 (Hřebíčková & Jelínek, 2016)	141
Tabulka 30: Deskriptivní charakteristiky nástrojů InC-CZ a SCAI-CZ a věku u výzkumného souboru	143
Tabulka 31: Deskriptivní charakteristiky nástrojů NEO PI 3 u výzkumného souboru dospělých (n=846)	144
Tabulka 32: Deskriptivní charakteristiky subškály Tvořivosti a Zvidavosti (VIA-IS-R, n = 866)	145
Tabulka 33: Relativní četnosti odpovědí na škálu InC-CZ u výzkumného souboru dospělých (%)	146
Tabulka 34: Deskriptivní charakteristiky položek InC-CZ u souboru dospělých	146
Tabulka 35: Vzájemné korelace položek InC-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 866)	147
Tabulka 36: Ukazatele shody porovnávaných modelů InC-CZ s daty	150
Tabulka 37: Odhad reliability české adaptace Škály intrapersonální zvidavosti InC-CZ (n = 869)	151
Tabulka 38: Relativní četnosti odpovědí na škálu SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 869)	152
Tabulka 39: Deskriptivní charakteristiky položek SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n = 869)	152
Tabulka 40: Matice polychorických korelací mezi položkami SCAI-CZ	153
Tabulka 41: Reliabilita české adaptace SCAI-CZ u výzkumného souboru dospělých (n=869)	154
Tabulka 42: Vztah zvidavosti vůči sobě a intrapersonální zvidavosti, měřený InC-CZ a SCAI-CZ	155
Tabulka 43: Vztah SCAI-CZ a věku respondentů	156
Tabulka 44: Vztah SCAI-CZ a InC-CZ k dimenzím pětifaktorového modelu osobnosti (n = 845)	157
Tabulka 45: Vztah SCAI-CZ a InC-CZ ke zvidavosti (VIA-CUR) a tvořivosti (VIA_CRE) z VIA-IS-R (n = 845)	158
Tabulka 46: Pearsonovy korelace tvořivosti a zvidavosti (VIA-IS-R) s pětifaktorovým modelem	159

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Distribuce vzdělání ve výzkumném souboru dospělých (n= 869)	139
Graf 2: Demografické rozdělení výzkumného souboru podle místa bydliště	139

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma 1 Hypotéza vztahu očekávání, překvapení, zvědavosti, zmatení a explorační	38
Schéma 2 Vztah mezi sebevědomím, nesprávnými odpověďmi, epistemickými emocemi a explorační	38
Schéma 3 Konceptuální model vztahu mezi osobností a situační percepcí na chování typu information seeking	40
Schéma 4 Vztah nejistoty, kognitivní touhy vědět a emočního doprovodu k následnému chování	41
Schéma 5 Klíčové koncepty v homeostatické regulaci: drivy, emoce a pocity	42
Schéma 6 Taxonomie motivace dle teorie sebedeterminance	49
Schéma 7 Typy reflexivity ve vztahu k socioekonomickému zázemí a základnímu životnímu zaměření	65
Schéma 8 Klíčové koncepty spojené se sebevědoměním	68
Schéma 9 Fáze disertačního projektu	98
Schéma 10: CFA třífaktorového modelu škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) (Model 1)	116
Schéma 11: CFA jednofaktorového modelu škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) (Model 2)	117
Schéma 12: CFA bifaktorového modelu škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) se třemi specifickými faktory (Model 3)	117
Schéma 13: Histogramy odpovědí na subškály InC-CZ	121
Schéma 14: Histogramy odpovědí na škály InC-CZ	122
Schéma 15: Histogramy odpovědí na subškály SCAI-CZ	123
Schéma 16: Histogramy odpovědí na škálu depresivity Dolejš, Skopal a Suchá (SDDSS)	125
Schéma 17: Histogram odpovědí na škálu úzkostnosti Dolejš, Skopal (SUDS)	125
Schéma 18: Histogram odpovědí na Rosenbergovu škálu sebehodnocení u souboru dospívajících (n=1014)	126
Schéma 19: Vzájemné korelace položek InC-CZ u souboru dospělých (n = 866)	148
Schéma 20: CFA třífaktorového modelu Škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) (Model 1, n = 866)	148
Schéma 21: CFA jednofaktorového modelu Škály intrapersonální zvědavosti InC-CZ (Model 2, n = 866)	149
Schéma 22: CFA bifaktorového modelu Škály Intrapersonální zvědavosti (InC-CZ) se třemi specifickými faktory (Model 3)	150
Schéma 23: CFA Škály zvědavosti vůči sobě u výzkumného souboru dospělých (n = 869)	154

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1: Abstrakt disertační práce

Název práce: Zvídavost a zvídavost vůči sobě a jejich využití v klinickém kontextu

Autor: Mgr. et Mgr. Martina Friedlová

Školitel: doc. PhDr. Martin Lečbych, Ph.D.

Název katedry: Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Počet stran a počet znaků: 210 stran, 482 302 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 368

Abstrakt: Cílem disertačního projektu bylo ověřit a popsat podstatu dvou konceptů zvídavosti zaměřené na sebe sama: zvídavosti vůči sobě (self-curiosity; Aschieri & Durosini, 2015) a intrapersonální zvídavosti (intrapersonal curiosity; Litman et al., 2017). Dílčími cíli projektu bylo popsat podstatu konceptů v kontextu pětifaktorového modelu osobnosti; kriticky zhodnotit možné uplatnění nástrojů Self-curiosity Attitude-Interest Scale a Intrapersonal Curiosity Scale v klinickém kontextu (stěžejní cíl) a ověřit faktorovou strukturu české adaptace škál a základní psychometrické vlastnosti nástrojů u výzkumných souborů studentů gymnázií a dospělých. K naplnění cílů byly provedeny 3 studie. Cílem první studie bylo ověřit faktorovou strukturu nástroje SCAI-CZ u výzkumného souboru dospívajících, respondenty bylo 2 356 studentů gymnázií ve věku 15-19 let, získaných pomocí stratifikovaného výběru. Cílem druhé studie bylo ověřit faktorovou strukturu InC-CZ u dospívajících, ověřit podstatu konceptů intrapersonální zvídavosti i zvídavosti vůči sobě a jejich souvislosti s pětifaktorovým modelem osobnosti. Výzkumným souborem studie bylo 1020 studentů gymnázií ve věku 15-20 let. Cílem třetí studie bylo ověřit faktorovou strukturu SCAI-CZ a InC-CZ na výzkumném souboru dospělých, ověřit podstatu konceptů a jejich souvislosti s pětifaktorovým modelem osobnosti. Výzkumným souborem studie bylo 869 dospělých ve věku 18-91 let. Sběr dat proběhl formou tužka - papír.

Výsledky: konfirmační faktorová analýza české adaptace SCAI-CZ potvrdila dvoufaktorovou strukturu u souboru dospívajících i dospělých, ovšem faktory Postoj ke zvídavosti vůči sobě (ATT) a Zvyšování povědomí o sobě (INT) spolu na základě výsledků českého výzkumného souboru dospělých téměř nesouvisí ($r = 0,10$, $r^2 = 0,01$) a je nutné je interpretovat odděleně. U dospívajících souvisí zvídavost vůči sobě pozitivně s otevřeností, pro faktor ATT $r = 0,29$ ($r^2 = 0,08$, $p < 0,01$), pro faktor INT $r = 0,25$ ($r^2 = 0,06$, $p < 0,01$). U dospělých má ATT s dimenzí otevřenosti středně silný vztah ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), INT má také středně silný vztah ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$). Konfirmační faktorová analýza české adaptace InC-CZ potvrdila třífaktorovou strukturu u souboru dospívajících i dospělých. Podstatou konceptu je zvídavost ohledně svého psychického fungování, která středně silně souvisí s otevřeností u dospělých ($r = 0,43$, $r^2 = 0,18$, $p < 0,05$) i u dospívajících ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,01$). Podobně silně souvisí také s neuroticismem, u dospělých ($r = 0,45$, $r^2 = 0,20$, $p < 0,05$) i dospívajících ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,01$). U dospívajících má InC-CZ středně silný vztah s úzkostností (SUDDS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$) a depresivitou (SDDSS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$). Limity studií jsou chybějící test retestová validita a genderová nevyváženost výzkumných souborů.

Koncepty zvídavosti vůči sobě a intrapersonální zvídavosti se tak i přes totožnou definici liší v přítomnosti negativních emočních charakteristik u InC-CZ. Využití v klinickém kontextu je vhodné zejména při kombinaci obou metod. Na základě polyvagiální teorie jsou vysoké hodnoty u každého nástroje příznačné pro dominanci jiné úrovně fungování ANS.

Klíčová slova: zvědavost vůči sobě, intrapersonální zvědavost, psychodiagnostický nástroj, psychodiagnostika v psychoterapii

PŘÍLOHA 2: Abstract of the thesis

Title: Curiosity, Self-curiosity and Their Clinical Implications

Author: Mgr. et Mgr. Martina Friedlová

Supervisor: doc. PhDr. Martin Lečbych, Ph.D.

Department: Department of Psychology, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc

Number of pages and characters: 210 pages, 482 302 characters

Number of appendices: 4

Number of references: 368

Abstract: The aim of the dissertation project was to verify and describe the essence of two concepts of curiosity toward self: self-curiosity (Aschieri & Durosini, 2015) and intrapersonal curiosity (Litman et al., 2017). The partial aims were to create Czech adaptations of the Self-curiosity Attitude-Interest Scale and Intrapersonal Curiosity Scale; describe the essence of the concepts in the context of the five-factor model of personality; to evaluate the possible application of the methods in the clinical context (the main goal) and to verify the factor structure and the basic psychometric properties of the methods within the research samples of grammar school students and adults. To meet the objectives, 3 studies were conducted. The aim of the first study was to verify the factor structure of the SCAI-CZ in a research sample of adolescents, the respondents were 2,356 grammar school students aged 15-19, obtained using a stratified sample. The aim of the second study was to verify the factor structure of InC-CZ in adolescents, to verify the essence of the concepts of intrapersonal curiosity and self-curiosity and their correlations with the five-factor model of personality. The research sample was 1020 grammar school students aged 15-20. The aim of the third study was to verify the factor structure of the SCAI-CZ and InC-CZ within the research sample of adults, to verify the essence of the concepts and their correlations with the five-factor model. The sample was 869 adults aged 18-91. The data was collected using pen-paper test batteries.

The main results: CFA of the SCAI-CZ confirmed the two-factor structure in the sample of both adolescents and adults, although the correlation of both factors, Attitude toward Self-Curiosity, ATT), and Increasing Knowledge of Self, INT is weak ($r = 0,10$, $r^2 = 0,01$). Therefore subscales should be interpreted separately. In adolescents, self-curiosity is moderately strongly related to openness (ATT, $r = 0,29$, $r^2 = 0,08$, $p < 0,01$; INT, $r = 0,25$, $r^2 = 0,06$, $p < 0,01$). In adults, ATT has a moderately strong negative relationship to openness ($r = 0,35$, $r^2 = 0,12$, $p < 0,05$), INT is related to openness similarly strongly ($r = 0,38$, $r^2 = 0,14$, $p < 0,05$).

CFA of InC-CZ confirmed the three-factor structure in the samples of both adolescents and adults. The essence of the concept is curiosity about one's psychological functioning. InC-CZ is moderately strongly related to openness, both in adults ($r = 0,43$, $r^2 = 0,18$, $p < 0,05$) and in adolescents ($r = 0,48$, $r^2 = 0,23$, $p < 0,01$). Similarly, InC-CZ is moderately strongly related to neuroticism, both in adults ($r = 0,45$, $r^2 = 0,20$, $p < 0,05$) and in adolescents ($r = 0,46$, $r^2 = 0,21$, $p < 0,01$). Particularly in adolescents, InC-CZ is related to the trait anxiety (SUDDS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p <$

0,01) a depression (SDDSS; $r = 0,44$, $r^2 = 0,19$, $p < 0,01$). The limitations of the research project are missing test-retest reliability and gender imbalance within the sample of adolescents.

Despite the identical definitions, the concept of intrapersonal curiosity differs from self-curiosity by the presence of negative emotional characteristics. The use of the methods in a clinical context is particularly suitable when both tools are combined. Based on the polyvagal theory, high scores of the particular method might indicate the dominance of a particular level of ANS functioning.

Key words: self-curiosity, intrapersonal curiosity, psychodiagnostic method, assessment within psychotherapy

PŘÍLOHA 3: Česká adaptace Škály zvědavosti vůči sobě (SCAI-CZ)

Položky nástroje SCAI-CZ

Faktor		Položka
ATT	1	Rád/a poslouchám hudbu, protože mě učí, jaký/á jsem člověk.
ATT	2	Nejlepší na cestování je to, co nás naučí o nás samých.
ATT	3	Mé nejoblíbenější filmy jsou ty, díky kterým jsem o sobě zjistil/a něco nového.
ATT	4	Za nejlepší přátele si vybírám osoby, které mi pomáhají jako člověku růst.
INT*	5	Nemám zájem o pochopení toho, jak mé minulé zkušenosti ovlivňují můj současný život.
INT*	6	Nudím se, když musím hovořit o svých pocitech.
INT*	7	Nemám zájem o pochopení toho, co motivuje mé chování.

*inverzní položka

PŘÍLOHA 4: Česká adaptace Škály intrapersonální zvědavosti (InC-CZ)

Položky nástroje InC-CZ:

<i>Faktor</i>		<i>Položka</i>
EPI	1	Uvažuji o smyslu svého života.
ROP	2	Představuji si, jaký by byl můj život, kdybych se vydal/a jinou cestou.
UEM	3	Snažím se vyznat se v tom, jak se cítím.
EPI	4	Zjišťuji, že přemýšlím o důvodech své existence.
ROP	5	Přemýšlím o jiných volbách, které jsem mohl/a učinit.
UEM	6	Snažím se pochopit zdroj svých emocí.
EPI	7	Pochybuji o tom, jestli vím, kdo jsem.
ROP	8	Uvažuji o tom, jaká dobrá a špatná rozhodnutí jsem v životě udělal/a.
UEM	9	Uvažuji nad svými činy a přemýšlím o tom, co o mně vypovídají.
EPI	10	Ptám se sám/sama sebe „Kdo doopravdy jsem?“
ROP	11	Zajímalo by mě, jaký by teď byl můj život, kdybych se v minulosti rozhodoval/a jinak.
UEM	12	Snažím se analyzovat a interpretovat důvody pro to, co dělám nebo říkám.